

Arce. Rafael.

Año 1589
En la Historia del Abad Choysi
tomo XIV Libro XXIV. n. 65.
tomó posesión del Arzobispado de Aix,
clamaba contra los Hugonotes. Expelido
de la Ciudad de Aix se retiró a su Pri-
vato de Semur, en Borgoña.
Compuso varias Obras, entre ellas
Chrono-logia SAGRADA, mas exacta
que las que había hasta entonces: varias
notas, y un comentario sobre los Salmos,
donde procura conciliar el texto Hebreo
con la Vulgata: un Comentario sobre el
Symbolo de S. Athanasio: tres libros so-
bre la SS. Trinidad. Hizo imprimir las
Obras de Origenes en latin, y la Vida de
S. Filario de Arlés, y traduxo en frances
las Antigüedades Judicas de Josepho.
Omito la de los Comentarios sobre los
Cantares en verso-latino.

Ad usum f. Theol. in 2. Hec.
CANTICVM
CANTICORVM
SALOMONIS VER-
SIBVS ET COMMEN-
tariis illustratum.

*Gilb. Genebrardo Theologo Parisiensi,
Professore Regio Auctore.*

*Aduersus Trochaicam Theodori
Bezae Paraphrasim.*

*Subiuncti sunt trium Rabbiorum Salomonis
Iarby Abrahami Abben Ezre, & in-
nominati cuiusdam Commentarij,
eodem Interprete.*

FACULTA
DE
TEOLOG
Univ. de Deu
BILBAO

Societatis Ieru.

PARISIIS,
Apud Aegidium Gorbinum, sub signo Sps.
è regione Collegij Cameracensis.

1585.

Geographico

D. FRANCISCO IOYEV-
SEO S. R. E. CARDINALI
G. Genebrardus Theol. Parisien-
sis Diuinarum Hebraicarumque
Professor Regius.

QUONIAM hoc anno Gene-
ua impurissime, & ut Beza
primarium eius ministrum de-
cuit, Cantici Canticorum Sa-
lomonis tractauit argumen-
tum, Cardinalis ornatisime,
mihi visum est illud suae puritati & integritati
restituere, & castioribus formulis publico expo-
nere, ne Psychici coaceruatis sibi magistris ad
aures prurientibus, cum Cherea Terentiano sibi
recte ratiocinari videatur, suis tabulis celebrasse
Sponsos mollicellos & omni amandi artificio &
pellacia instructos

„ Deum, qui templa caeli summa sonitu
concurrit,
„ Et hoc homuncio non faceret sui exem-
plo numinis.

EPISTOLA.

Indeque libidinandi & lasciuendi documēta
aripiāt, unde debent præcepta castè pudicè, cōti-
nenter, tēperatè cogitādi & viuēdi sumere. Et sa-
ne istos oportet penitus esse ἀπὸ τῶν νόμων, qui quod
à Spiritu Sācto sanctè est propositū, sanctius ex-
plicatū sanctissimè cōceptū de Sancta Christi &
Ecclesiæ cōiunctione, cōtra tam sancti Auctoris
mentem & cōsiliū ad profani & impuri amo-
ris argumenta rapiunt. Quod quia prolixè deplo-
ramus nostra ad Ministros epistola, ne te pluribus
moremur, quid hīc moliamur paucis accipe. Pri-
mum prosa & versu hoc Salomonis opusculum
proponimus, ut alterū alteri maiorem lucem af-
ferat, utrumque verò Genēam, quæ nuper Be-
zanam istam editionem in vulgus protulit, dein-
ceps sanctius de hoc poemate sentire, castioribus
verbis illud enunciare, purioribus animi sensis
concipere, paraphrasi diuiniore repræsentare do-
ceat. Deinde genus carminis, id est, versus Tro-
chaicos Dimetros Catalecticos, quibus iste non
Salomonem & Salomoniam siue non Dominum
& Ecclesiam, sed se & pellicem aliquā cecinit,
Iambicis Dimetris Acatalectis commutamus,
partim ut minus cum isto concurramus, partim
ut Christianos poētas veteres æmulemur, qui car-
mina huius dimensionis, sacræ Lyre, & cantui
apprime congruere iam olim existimauerunt. Præ-
terea quoniam commentaria tum literā tum Spi-

EPISTOLA.

ritum satis fusè explanantia adiicimus, in illisque
sequimur methadum à nobis in Psalmos Dauidi-
cos cœptam, & multis viris bonis & eruditis, se-
orsum D. Lindano Ruremundēsi Episc. M. An-
tonio Mureto I. C. ac Ciui R. quorum eruditio-
ni & iudicio omnes sapientes plurimum tribuūt,
suis ad me literis probatā, hæc erit particula Scri-
pturæ, quam vniuersam instituiamus, Deo Duce,
commentariis ad natium sensum accommodatis
illuminare, ut nos fide Proëmio nostrorum Psal-
morum consignata paulatim liberemus, utque
istorum farragines utrumque testamentum fœdè
corrumpentes, de vulgi manibus excutiamus. Po-
stremo, ut istos, qui Christiano nomine censeri
contra omne ius cupiunt, & ludæos cæcū ac
perditū hominū genus vocant & inscribūt,
quando ipsorum factiones, hæreses, impietates la-
bifaciant, Intelligens & eruditum, quādo no-
uas & parum Christianas Scripturarum inter-
pretationes, ipsorum stigmaticis animis cōgruen-
tes asserunt, quanquam id varius faciunt, quem-
admodum alibi docemus, ita providente Spiritu
Sācto, ut hæretici cunctorum, & quidem im-
piorum, præiudicio damnentur, ac mundo inno-
tescant: ut istos inquam vehementius suæ impudi-
ciæ pudeat, (utinam etiam pœniteat) subicimus
nostra ex Hebræo conuersione Perushim siue ex-
positiones trium Rabbīnorum, quos constat lite-
ā iij

EPISTOLA.

ne & cortici fuisse addictissimos, quosque Iudæi
reliqui magis habent pro Grammaticis, quam
Theologis. Et hi tamē nihil in hoc opusculo repe-
riunt, quod non Spiritum mirè respiciat, quod non
singulare aliquod Dei in Ecclesiam beneficium
commendet, ac eos detestantur, qui illud dicunt
לִטְמֵא יָדַי, inquinare manus. Ne attingā fructū,
quem ex eo copiose percipere debemus, quod mi-
nutias grammaticas & literæ vim optimè inter-
pretantur, prout Grammaticos, Historicos, Phi-
losophos, suæ gentilitatis, antiquitatis, iuris, legis,
linguæ, sapientiæ, traditionum, id est, Cabbalæ &
Masoreth peritissimos decet. Hoc autē ad te mit-
to, tuæque amplitudini addico, non solum quia te
nostra scripta afficiunt, verum etiam quia sacras
litteras diligis, illarū puros & orthodoxos inter-
pretes complecteris, te ad earum notitiam magna
animi contēione quotidie adornas. Vt te præter-
ea ad Theologicum studium magis ac magis accē-
dam, sine quo Cardinalatus, summus in Ecclesia
honor, ad quē nuper, in virtutis & doctrinæ spē,
à Greg. 13. Pont. Max. euectus es, inanis est titulus,
nec regulis Apostolicis cōsonat. Faxit Deus om-
nipotens, ut te perpetuo diuinis gratiis & virtu-
tibus auctum, atque in gratia & cognitione Do-
mini nostri & verbi ipsius crescentem, cerna-
mus. Vale. è nostro Museo, Lutetiæ, Nonis De-
cembribus. 1584.

AD LECTOREM IACOBI
Estourneau Canonici & Ecclesiastis Am-
bianensis de hoc opere Epigramma.

Quisquis adest Lector diuino captus amore,
Hunc legat, & lecto gaudeat ipse libro.
Namque illum clarè, posito velamine, cernes,
Quem Salomon miris texerat inuolucris.
Nosse cupis Christum & Sponsam quæ vincula
nectant?
Hæc velut in speculo pagina sacra refert.
Isacidis quondam tenebrofi limina vatis
Tangere non licuit: (tam citò fallit amor.)
Nunc lege securus, iam nulla pericula subsunt,
Si modò tu scopulos, hoc duce, nosse velis.
Hebræi latices quem non fecere disertum?
Hic autem Hebræis fontibus haurit aquam.
Adde & priscorum flores cum pondere lectos:
Sic (credo) cœptum nil remoratur iter.
Hunc igitur cantum nunc perlege tutus vbique:
Flagrabitque sacro pectus amore tuum.

AD ERVDITISSIMVM
ET FIDEI CATHOLICÆ PRO-
pugnatorem acerrimum D. Gene-
brardum Theolog. Profess. Reg.
linguæ Hebraicæ, Iacobi de
Cucilly Theol.

HEXASTICHON.

*Mores suo lasciua facit, castissima quæ sunt,
Beza, sed hoc castè tu Genebrarde canis.
Ille senex flammæ iuueniles excitat, at non
Virginæi verbi non meminisse potes.
Debuerat reducem Salomonem Beza referre,
Sed mores primos dediticisse graue est.*

AD MINISTROS
GENEVENSES,

Gilb. Genebrardus, Theologus &
Professor Regius.

EMVRI Mandubiorum,
quo me proxima ætate
contuleram, partim vt vbi
publicæ occupationes as-
liduum esse non sinunt,
Prioratui cui præfectus
sum, aliquam anni partem darem : partim
vt meos amicos, quos illic habeo plurimos
& integerrimos, viderẽ, meque ipsum pau-
lo ante è diuturno quartanæ morbo recrea-
tum mutatione auræ plenè confirmarem,
mihi Feureus patronus multis rebus orna-
tus libellulum Theodori Beza Canticum
canticorum Salomonis versibus Trochæi-
cis Dimetris Catalecticis prætexentem ob-
tulit. Legi, relegi, intellexi, & miratus sum
tam pusillum corpus, trium foliorum, tot
teatere verrucis. Quæ cum me vehemen-

ADMONITIO

ter offenderint (Nam iuxta vetus verbum,
& quidem pagani, Amo verecūdiam) in-
deque plerosque vestri gregis offendere in-
tellexerim, nihil potius duxi, quā ut vos
literis conuenirem, tranquillitatis publicæ
amicissimos, ac vobis scandali nostri causas
simplicissimè aperirem, cui vos solos puta-
ui, Christiana aliqua charitate & zelo posse
& velle occurrere, quod is, qui aliò longè
nostras mentes & cogitationes abripere, ab
amoribus castis ad profanas Veneres tradu-
cere, sanctam Christi sponsam in aulicam
Pellicem transformare, purum auctoris sen-
sum multis locis pervertere conatus est,
nūquam se ad puriora subsellia pettrahi pas-
surus sit. Ad vos igitur, qui vobis de purita-
te religionis & morum, censuram sumitis,
tāquam actor Rei forum sequens, omne
iudicium defero. Verum videte, in ferenda
sententia ne per gratiam, vllam nomini ve-
stro notam nefariæ turpitudinis inuratis,
date operam ne quid Resp. detrimenti, ne
quid impuritatis capiat. De re enim agitur
quæ vobis vel perpetuam ignominiam, vel
sempiternam laudem conciliatura sit. Nam
nunc quæritur, quoniam Salomon Buc-
lica pulchræ Sponsæ parabola vniuersæ Ec-
clesiæ corpus describit, membris pulchris

AD MINISTROS.

& elegantibus constans, quadam ad specio-
sum corpus humanum proportionē, sintne
omnia hīc castè & sanctè ut concipienda,
ita etiam enuntianda, an amatorio poëta-
rum stylo, sintne ad corpus Christi mysti-
cum transferēda, an ut corpus aliquod pro-
fanum tractanda, sintne ad interiorem ho-
minem traducenda, an ad exteriorem reuo-
canda. Nam hæc ita Beza explicauit, ut nul-
lus Spiritui locus relictus esse videatur. Ve-
stro iudicio iste, opinor, stabit, ut sua vel cor-
rigat, vel obruat, siue vacillantis suæ ætatis
miseratione, siue perpetua erga vestrum or-
dinem voluntate & obseruantia, quem non
audet puritatis magistrum ministrumque
diffiteri. Quæ ergo & quanta nos offendant
æquis auribus accipite, & æquioribus ani-
mis expendite.

Primum valdè indignamur, quod Spon-
sam verbis è media amandi arte, & lasciuia
impudicorum poëtarum licentia sumptis
descripserit, ac in Amasiæ Palatinam tras-
formauerit.

Cap. 1.

vers. 15.

pag. 9.

Ecce tu bellissima
His columbæ prædita
Bellulis ocellulis.

A ij

Descript.
Sponsæ
2202.

Cap. 4.
vers. 1.
pag. 19.

ADMONITIO

Ecce tu bellissima
His columbæ prædita
Pætulis ocellulis.

Hinc & inde pendulis
Crispulis cincinnulis.

Quale nos mollissimo
Eminus pilo pecus
Conspicamur saltibus,
Talis est tibi coma
Mollicella, Crispula.

vers. 3.
pag. 20.

Quale punici rubent
Mali hiantis granula,
Tale quiddam *crispulae*
Inter emicat comæ
Tortiles cincinnulos.

callida

vers. 9.
pag. 20.

Altero me *pætulo*
Contuens ocellulo.
Alterum *cernicula*, &c.

C. 5. vers. 1.
C. 2.
pag. 25.

Hisce me quam blandulis
Vnicè charus mihi

AD MINISTROS. 3

Excitavit *voculis*,
Tu mea ô *sororcula*,
Tu mea ô *columbula*.

C. 6.
vers. 4.
pag. 32.

Ah amabo flammeos
Hos ocellos paululum
In latus deflectito
Ferre quorum fulgidas
Haud potis sum *flammulas*.

& mox,

Mollicella, *crispula*.

C. 7.
vers. 1.
pag. 36.

Quàm tui sunt *belluli*,
Quàm tui nitentibus
Calceis venustuli
Sunt pedes.

Vmbiliculus

vers. 2.
pag. 37.

Est tibi rotundulus.

vers. 4.
p. eadem.

Lactea hac *cernicula*
Turris est eburnea,
Hæ tuæ *pupillule*
Vitreæ sunt *piscinæ*.

ADMONITIO

Pupillulas
Vers. 8. Ceu botros exlugere.
pag. 39.

Vers. 10. Vnicum te respicit
pag. 40. Istud omne corculum.

Transilio locos, quibus eam *fessulam*,
venustulam, blandimentisque aliis ludicram
& iocularem reddidit. Hæc enim omnia,
vt vt senilia, iuuenilibus cōsonant, quæ iam
olim cecinit In fibulā Cādidæ, pag. 52. mei
exemplaris, In oculos, māmās, labra, genas,
pupillulas eiusdem, pag. sequēti, In pedem
pag. 54. In basium pag. 58. In comā pag. 60.

SECUNDO stomachamur, quòd Chri-
stum in procum prurientem, impotentem,
lasciuientem, amariæ inhiantem indigne
mutauerit.

Cap. 1. At tu *meum corculum*.

V. 7. p. 6. Meque blandis intuens

Cap. 2. Per clathros ocellulis

Vers. 10. His salutat *voculis*.

pag. 12. Heus adesdum *amicula*
Heus adesdum *Bellula*.

Vers. 14. Heus adesdum *bellula*
pag. 13.

ἡ ἀνά Χρί-
στοῦ
ὑποτύπο-

ADMINISTROS.

Heus adesdum *amicula*,

Heus mea ô *columbula*

P. 14. Fac loquentis audiam

Expetitam *voculam*,

Mira nanque suauitas

His sedet *labellulis*.

Mira nam *venustuli*

Huius oris dignitas.

Cap. 4.

Vers. 9.

pag. 22.

Sponsa tu memet mihi

Surpuisti callida,

Altero me *pæculo*

Contuens *ocellulo*.

Alterum *cernicula*

Dum mihi vertis latus.

Sponso hinc capite quinto attribuit

Crispula nodos comæ,

C. 5. V. 10.

II. 12.

pag. 28.

Pæculos ocellulos,

Lacteo *pupillulis*

Irrigatis aluco.

Crispula lanuginis

Hinc & inde *flocculos*.

A iij

ADMONITIO

Quamuis à poëta, & quidem profano
scriptum sit,

Sint procul à nobis iuvenes, vt
fœmina, compri.

TERTIO diminutiue enuntiat, quæ
ne per Superlationis quidem gradum satis
potuisset exprimere, adeò vt tantæ sponsæ,
captatione Venereorum vocabulorû, my-
steria, arcanas laudes & ornamenta mi-
nuat ac eleuet. Nam verbi gratia *Bellulam*
dicit, quæ bellissima est, *Venustulam*, quæ ve-
nustissima, *Amiculam*, quæ amicissima, *Co-
lumbulam*, quæ quantum ad rem significa-
tam est colûba perfectissima, *Fessulam*, quæ
ferendis hæreticorum aliorumque impio-
rum iniuriis tora est defessa, *Corculum*, quæ
cor habet patentissimum & latissimum. Ei
tribuit *patulos ocellulos*, cui sunt oculi castis-
simi, apertissimi, & perspicacissimi, *Cincin-
nos crispulos*, cui sunt porrectissimi, simplicis-
simi, nullaque arte deprauati, *Sinum tenellu-
lum*, cui est solidissimus. Quod autem est
profanius *Reculas* vocat magnum illud de
Gentium extremarum ad Euangelium vo-
catione mysterium.

AD MINISTROS.

5

quid sororula

Paruula præstabimus,

Ipsius de reculis,

Quando fiet mentio.

Cap. 8.
vers. 8.
pag. 44.

BI recorder Atheorum, qui
à *Græcè* Peccatuli vocabulo af-
ficiunt. Nam iste è conuerso sa-
lutis & gloriæ Euangelii Gen-
tibus vltimis prædicandum, Reculas appel-
lat, quibus rebus interim nullæ sunt maio-
res, nullæ grauiores, nullæ pretiosiores. Si si-
bi obtendit vnum aut alterum locum Apo-
stolorum, quibus suos discipulos filiolos ap-
pellât, quasi vis dilectionis tale blandimen-
tum ab illis extorserit, Primû illis locis nulla
prorsus est de amoribus suspitio. Deinde
quod semel atque iterû & quasi raptim di-
ctum est & in vnico vocabulo factum, non
debet trahi in consequentiâ, & promiscue
ad omnia extendi, faceréque potestaté vsur-
pandi, publicandi, fingendi è quolibet di-
minutiua blanda, mollia & illecebratû ple-
na. Denique istis paucis locis in nostra sen-
tentia firmamur. Nam filiolos appellant
non blandiendo, sed perstringêdo, quoniam
illos ritè filios appellare non poterant, qui
essent Neophyti, tenelli in fide, egentes la-

ADMONITIO

Cito non solido cibo, cerei ad flexum, quasi modo geniti infantes, lactis indigi, ut passim illi cōquerūtur. Hinc illud Pauli Gal. 4. filioli, quos iterum parturio. Quid eos opus erat iterum parturire, si semel perfectē & solidē fuissent parti & procreati. Vix erant geniti, quia quavis occasione siue Iudæorum, siue Gētilium, siue hæreticorū, cibum sibi ab Apostolis porrectum, vel reiiciebāt, vel retinere & seriō concoquere non poterant. Iam filium vocat Timotheū, Tu ergo, inquit, fili mi confortare, in gratia Christi, firmus enim erat, solidus, perfectus, animo ad martyrium parato.

QUARTO, ut minuit & extenuat quæ erant exaggeranda, ita ē conuerso exaggerat, quæ erant potius minuenda vel reticenda, ut quum vmbilicū Sponsæ ait esse *rotundum*, quum *labella* Sponsi *semihiulca*, quum pilum pecoris Galadini *mollissimum*, quem ad comæ mysterium satis erat fecisse nitidum, sanum & integrum absque vlla prurigne & sordibus, nisi quodd mollitiem perpetuō requirit in fœminis. Deinde quàm ridiculo epitheto *labella* Sponsi vocat *semihiulca*.

QUINTO, quis ferat epitheta profana, mollia & effœminata tam castis, generosis,

AD MINISTROS.

6

& virilibus sponsis affingi. Quoniam iste mollitiem, modos fractos & clumbes probat in sua Candida, nempe *crispulos cincinulos*, *mollicellam comam*, *mammulas lacteas*, *patulos ocellulos*, siue hircinos, *umbiliculum rotundulum*, &c. talia Spōsæ Christi assignat, quum contrā Salomon non mulierem, sed viraginē, non mollem, siue ut iste garrit Catulliano quidem vocabulo, at nihil ad mysteria commodo, *mollicellam*, sed *generosam*, sed fortem describat. Membra eius non delicatula, non mollicula, non eneruata, sed valida, sed firma, sed casta. Capitibus quarto & sexto oculos eius Columbinis, qui sunt pudentissimi & castissimi comparat. Capillos pilis caprarum ouiumque Galadinarum, nitidissimis quidem, at firmissimis tamen, nec defluentibus. Dentes, dentibus pecorum ruminantium, facile pabula, quātumuis arida, comminuentibus. Collum validissimæ Davidis turri, vbera vino ad roborandos etiam prouectissimos efficacissimo. Quid in huiusmodi obtestor oroque notatis mollitiei, quid crispitudinis, quid fuci?

SEXTO, an non saltem Sponso Domino & Saluatori nostro debuit parcere! Atqui quia amauit in suo Audeberto *corculum*,

ADMONITIO

crispula nodos *comæ*, *patulos ocellulos*, *pupillas*, *crispula lanuginis flocculos*, *pellaciam*, *labella semihulca formosulum amorem*, isthæc omnia sponso ascribit, non solum contra historię de forma Christi veritatē, verum etiam aduersus Salomonis nostri musicam atque concentum.

SEPTIMÒ, cum toto hoc opusculo scriptura Latina semel duntaxat diminutiuum usurparit *vulpeculas*, & Hebraica ibi duntaxat & semel capite octauo diminutionis notam ^{sup} adhibuerit, cur hîc vbique Diminutiuorum tam fuit Beza prodigus? cur ingenij sui poëtici opes in isthæc partim è libris amatoriis deriuanda, partim è suo genio fingenda effudit? Si respondetis argumentum hoc postulasse, vel versum, in isto. Argumentum nulli melius fuit notū, quàm vel Salomoni, vel Spiritui Sancto, qui Salomonis linguæ infederat. At hi illud expresserunt vocabulis alterius generis. Si versum, ego & aliquot alij versibus illud reddere conati sumus, & quidem, ni fallor, rectioribus & ad sententiam accommodatioribus, & tamen ferè abstinuimus omnes, his loquendi formulis, tanquam nimium effeminatis & mollibus, ne dicam pruriētibus, sicque ostendimus deinceps præstantiores

AD MINISTROS.

7

poëtas hoc cœtici genus metris melioribus, Latinioribus, magis Lyricis posse tractare.

OCTAVÒ, in Sebastiano Castalione reprehendit, quod suis Bibliis profana & pagana vocabula in Christianam coloniam inuhere conatus sit, pessimique exempli docuit, *Genium* pro Angelo, *Fanum* pro Templo, *Fertum* pro oblatione, *Solidum* pro holocausto, *Ioua* pro Deo, aliâque eiusmodi pro sacris & Christianis substituere, cur igitur nunc hoc iste in se fert, finit, patitur? Cur Columbinos oculos *patulis* siue *hircinis*, desiderabilē *Pellacia*, formosam *bellula*, &c. parum pudicè commutat? Cur hîc permutationem Glauci & Diomedis probat, alibi vituperat? Cur olim Castalionem eam ob causam vexatum hodie recreat, olim prostratum hodie erigit, cui viuo insultauit cur mortuo puluillos consuit?

NONÒ, cum veteres Hebræi à lectione huius libri promiscuos Theologos, nedum populares, excluderint, quum poëtas & alios literatos humanioribus duntaxat artibus excultos procul hinc abesse iusserint, cum illius mysterium in vulgus indicare nefas duxerint, cur omnes iste promiscuè non modo admittit, verum etiam vltro accersit, vocat, inuitat, conditis & vulgatis carminibus pru-

ADMONITIO

Hier. prolog.
in Ezech.
Orig. pref. in
hunc librum.

rientibus, titillantibus, nihil è Theologica
pudicitia olentibus, vt illa iam non habeat
dicere profecta à vetulo habente corpus
emortuum, & ad canos suos respectante, sed
à ferociente quodam animante propter car-
nis ignes & aculeos, caeco Cupidinis furore
raptò & exagitato. Comperta vobis est ve-
terum Hebræorum traditio, quam & Ori-
genes & Hieronymus laudarunt ac in sua
scripta retulerunt. Moneo, ait Origenes, &
„ consilium do, omnibus, qui nondum carnis
„ & sanguinis molestiis carent, neque ab affe-
„ ctu naturæ materialis abscedunt, vt à lectio-
„ ne libelli huius, eorūque quæ in ipso di-
„ centur, penitus temperet. Aiunt enim ob-
„ seruari etiam apud Hebræos, quòd nisi quis
„ ad ætatem perfectam maturamque perue-
„ nerit, libellum hūc, ne quidem in manibus
„ tenere permittatur.

DECI Mò, peruertit multis locis Aucto-
ris sententiam, pluribus deprauauit literam,
plurimis ad alienissimos sensus detorsit, &
contra Spiritum Sanctum rapuit, vt perpe-
tuò cõstet, quod sæpe cõquestus sum, istum
esse sanctæ linguæ ignarissimum, nec de ea
balbutire, nisi è vestris dictatis perperam
exceptis, nisi id improbitati potius tribuen-
dum censetis. Quoniam autem vtrumque

AD MINISTROS.

8

liquet, & huius rei creberrima præbuit argu-
menta, an non ei omni tractatione Scriptu-
rarum interdiceret, & ab eo Legis, quæ Ca-
stalionì vertenti Biblia pro suo Dictatoris
imperio posuit, obseruationem exigere de-
betis. Nemo nisi quatuor minimùm lingua-
rum bene peritus, Hebræicæ videlicet &
Græcæ, itémq; Latinæ & Gallicæ ad sacras
litteras interpretandas accedito. Nam sanè
quàm perfidè propter linguæ sanctæ insci-
tiam obscuriora pene omnia interpretetur,
id ex vnico loco, haud admodum difficili,
planum faciam. Hæc capitis septimi He-
bræica, וְלֹא יִדְאָשׁ כְּרִאָמָן מֶלֶךְ אֱמֹר כְּרִהֲשִׁים, sic
interpretatur,

Fulgidam mitra comam
c.7. Purpurante splendida,
v.5. Regis in te lumina
p.38. Versa quæ sic detinent,
Vt suæ solario
Alligaris regiæ.

VBI quamuis valde obscurum sit,
quo pertineat relatiuum *Quæ*, nihil
nisi ineptum colligatis, Spōlam vi-
delicet regiæ suæ solario, vel Sponsū, vel

ADMONITIO

Sponsi lumina siue oculos ad se cōtemplandum alligasse, quadam ad Iouis fabulam allusione, qui per impluuium, sinum Danaës turri ferreæ inclusæ oculis inspiciebat, & clanculum imbris aurei specie irrepere tentabat: vel ad illam expositionem, quam, inquit ad illum versum Abben Ezra, soli principes Cedar, id est, Saraceni, amatoris & venereis dediti, huic loco affingūt. Atqui Hebræa perspicua sunt tam ad verbum, quàm ad sensum. Ad verbum quidem, *Et coma tua sicut purpura regis alligata canalibus.* Nam quòd אֶחָנָה afficitur Achnah & notatur per Camets, non Pathah, licentia est Masōretica crebrò vsitata. Quam & Rabbini, inter quos Kimhi in lib. Rad. & in Grammatica, docent esse Emphaticam ob tacitam dictionis regentis. i. תִּמְרֵי repetitionem, vel vt breuius dicā, qua Absoluta pro Syntacticis, & contrā Syntactica pro Absolutis vsurpantur. *Sicut purpura, purpura inquam, regis alligata canalibus.* Ad sensum autem, *Coma tua*, o sponsa, est *sicut purpura regis*. i. pretiosissima, qualem Reges solent cōparare, *alligata canalibus*, tinctorum scilicet, eam vt tingant, vel exsiccant. Nam huiusmodi vt recentior, ita & coloratior est, purior ac pulchrior, q. d. Coma tua est pretiosissima,

AD MINISTROS.

9

ssima, purissima, splendidissima, nihil concedens splendori, puritati, pretiositati vllius pretiosæ & recentis purpuræ. Prætereo mysterium, non cōtemnendum alioqui de Regis Messie vincti purpura, quod tangitur à Græcis & Hebræorum sapiētibus, seorsum R. Abrahamā. Sed nec sincerius sequētem versum explicauit. Verūm nimis fortasse vrgeō linguæ illius expertem. Quid enim faciatis

Si capax sat corculum
Non boni tanti gerit?

P. II.

PRAETEREA vobis crearem tadium, si reliqua singulatim percensere vellem, & ad Hebraicam trutinam expendere. Itaque id negotij vobis do, ac vestræ fidei, sapientiæque cuncta committo, quibus à Fonte recessit, vt suis amoribus & impuritatibus satisfaceret. Maximè cum Fōtium sitis studiosissimi, & cunctas de Theologia controuersias ad illos trāsmittere soleatis. Interim cogite, vt se vni versioni potiùs addicat, quā per omnes vagādo, cuiusque interpretis errorem, propter iudicij & Hebraicæ literaturæ inopiam, sequatur, & nos æmuletur, qui quamuis ipsum per Dei gratiam linguæ sanctæ peritia superamus, malumus tamen interpretationem vulgatam recipere, nec

B

ADMONITIO

nisi modicè ab ea recedere, quàm nobis indulgendo pios offendere, in eo potissimum themate, quod non potest satis modestè & castè ab homine exponi. In commèrarios verò difficultates siue ex re, siue è verbis suborientes conferre.

VNDECIMÒ, cùm Salomon affectatit similitudines ab amore externo & beluino remotissimas, ab externis nuptiis, & terrestribus alienissimas, à sensus pruritu & illecebris penitè summotas, quas proinde quidam hæreticus Duriores ausus est appellare, indèque Salomonem nonnulli crediderint dores & encomia Iudeæ regionis, non Sponsæ, descripsisse, ac ideo, verbi causa, Narem turri Libani, Vètrem aceruo tritici, Collum turri Davidis comparasse, cur in his iste solus venatur carnalia & bruta, sicut equus & mulus rationis & intelligentiæ expertes? Appositione exempli hoc fiet illustrius. *Oculi tui*, inquit, *Columbarum intra comam tuam*. Hæc similitudo, quid non casti, puri, sancti, sapit obsecro; Nónne Sponsam columbino esse aspectu, puro & simplici, ita pudenti & verecundo, vt eius oculi intra comæ metas se contineant, nec huc illuc adulterarum more discurrant. At hîc Candidam suam Lusculā siue *pætulam*, itémque

AD MINISTROS.

2

crispulam & cincinnulis pendibilem Beza repperit.

Es columbæ prædita

P.19. Pætulis ocellulis,

Hinc & inde pendulis

Crispulis cincinnulis.

Rursus, cùm pronuntiat Salomonis Sponsa, *Ego dilecti mei, & ad me cōuersio eius*, nōne simpliciter se totam esse Sponsi asserit, & vicissim Sponsum totum esse suum, adeò vt ad aliam nunquam se sit conuersurus, eamve relicturus. At iste in re sancta & consolationis spiritualis plenissima ludit corculo, & aliorum nostras mentes abstrahit.

Totam amice tu me mi

P.40. Vne amicam possides,

Vnicum te respicit

Istud omne corculum.

Præter quàm quòd infidè interpretatur. Nam non ait Sponsa suum cor Sponsum respicere, sed contrà cor Sponsi se respicere & desiderare. *Et ad me*, inquit, *cōuersio* siue *desiderium eius*, id est, ille me vnā desiderat & expetit, ad me vnā se vertit, & vt iste loquitur, vnicam me respicit. Vbi quoque in quantitate peccat, vt corruptus pes mētem

ADMONITIO

corruptiorē, sequatur, nam in *Tumemi*, nullus est Trochæus Catalecticus.

DE DECIMO, quum Salomon Sponsam canat immaculatam, & ut iste luserit,

P. 21. Labis omnis nesciam,

Quum Spōsum omnibus numeris & membris absolutum formet, an istum æquis animis feretis utrique vitia, deformitates, maculasque minimē vulgares impingentem? *Labellula semihulca, Patos oculos, mollicellae comas, crispulam lanuginem, Pellaciam.* Nam, per Deum immortalem, quā deforme *labris semihulcis* esse præditum; Quā vitiosum habere oculos *patos*, & effeminatiore forma *pætulos*, nempe semistrabos, huc illuc versatiles & hircinos, quasi oculos plenos adulterij, ut illo animante nullum est salacius.

Sat. 3. l. 1.
Serm.

Strabonem,
appellat pætum pater,
inquit Horatius.

Pæti propriē dicuntur, inquit Acton antiquus Horatii interpres, quorum huc atque atque illuc oculi vertuntur. Alij, Pæti qui obliquatis oculis in altum respiciūt, vel qui alterum oculum minorem habēt. Omnes, epithetum esse vitiat, luscij, prauique oculi. Alterum vitium utrique ascriptum est pro-

AD MINISTROS.

11

curata comæ crispitudo, contorsio, mollicities, quantum item ad Sponsum, Lanugo ^{pag. 8.} crispula, & crispulæ nodi comæ. Nam his quid in adolescentibus deploratius, quid corruptius? Hic maluisti Beza tuo carneo duci sensu, quā audire Apostolos, In habitui ornato, non in tortis crinibus. Denique ^{1. Tim. 3. 1. Pet. 3.} sponsum totum, quantus, quantus est, facit *Pellaciam*. Quis tam Latinæ linguæ hospes ^{pag. 30.} & peregrinus, qui nesciat *Pellaciam* prauē sonare, & fallaciam, fallacemue illecebrā designare, indeque Pellacem dici vasrum circumscriptionem, ac à nonnullis cum Græcorum *πυλμαξ* & *πυλμαξ* conferri.

Verum ubi nulla fugam repperit pellacia, ^{Vir. 4. Geor.}

&

-- Inuidia postquam pellacis Vlyssi,
(Haud ignota loquor) superis concessit ^{3. Aneid.}
ab oris.

DECIMOTERTIO, dolemus, quod ad exercendam suam poësim non aliud sibi argumentum sumpserit. Nam cum profanus sit, cum profanē perpetuò vixerit, cogitarit, fecerit, scripserit, quis vnquam existimabit ab eo tam sacros, tam mysticos, tam spirituales, tam castos amores posse exprimi? Animalis homo non percipit ea, quæ

ADMONITIO

sunt Spiritus. Se labe Simoniaca aliquoties polluit, se suamque valetudinem stupris plurimis lallit, amores fœdos Candidæ & Audeberti cecinit, & publicanit etiam post ministerium Verbi assumptum, factionibus, motibus, bellis, cuncta in sua patria miscuit, ad externos in patriæ incendium pertrahendos se legatum ultro constituit, Regis sui oppugnationi interfuit & pene præfuit, sicuti apud Castalionem gloriatur, ad proditoriam principum necem sicarios conduxit, æqualium impatiens multos vestrum partim Geneva expulit, partim fictis criminibus perdidit, Alios, qui aliò sese ad vitandam eius vim & tyrannidem subdlexerant, vel alibi pridem sedes habebant collocatas conuitis laceravit, & ad suspensionem impietatis adduxit. Passuentis & famosis libellis Reges, Principes, Antistites, Nobiles, Magistratus, omnium ordinum probos & quietos quosque traduxit, Antiquos & approbatos auctores contumeliis affecit, nominatim Iosephum, Origenem, Hieronymum, Chrysostomum, Nicephorum, se denique aduersus omnes, tanquam ferus Ismaël armavit. Disciplinam fœdam de matrimoniis ac aliis ad Religionis politiam pertinentibus, libris Speucaei de Continentia oppositam

ADMINISTROS.

12

tradidit. Consenescit in impurissima doctrina & corruptissima de fatali prædestinatione, de non curando paruulorum baptismo, de sacramentis contra verbum Dei, & piorum omnium praxim administrandis, de cogenda in hominum captum Dei omnipotentia, &c. & is Ecclesiam pulcherrimam, omni labe & macula purgatissimam, omni culpa diuino beneficio carentem optimè canet, celebrabit, ad eam pertinebit?

DECIMOQUARTO, ingemiscimus quod se tantopere à scopo Auctoris remouerit. Cum enim Salomon in ignobilissimis etiam membris nos transmittat ad cœlum, iste perpetuò nos, tanquam porcos, in terram curuat & inflectit. Cum Salomon perpetuo congruat Apostolo dicenti, Mortificate membra vestra super terram. Et, Exhibete membra vestra arma iustitiæ Deo: Et, Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi, templum Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habemus à Deo: Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis; Cum his, inquã, perpetuo congruat Salomon, iste contra vbique ad membrorum lasciuiam, luxuriam, petulantiam, ignes, frigidam suffundit. Nam quod Salomon suo Cantico mentes nostras subtrigere

ADMONITIO

in cœlum, & à terrenis cogitationibus abducere instituerit, crasso exemplo doceo. Ex ignobilioribus membris ob ignobiles & cum brutis communes functiones censeatur bonis & sapientibus Venter, ut de eo clamet Apostolus, Esca vētri, & vēter ēscis. Deus autem & hunc & illas destruet. Et in eo tamen Salomon contemplatur cœlum, & ad cœlum nos iubet respicere, ac uti ventre, non ut edamus, bibamus, voluptuemur, sed ut vivamus ac seruiamus Deo. *Venter*, inquit capite quinto, *eius est eburneus distinctus sine tectus sapphis*. Nempe quoniam Ebur candore & puritate excellit, non constat fluxa & liquenti materia, quoniam Sapphirus caruleo cœlestique colore micat, quis est tam prauè affectus, qui non statim intelligat, se hac dicendi formula vocari, atque incitari ad temperatè, candidè, pudicè, incorruptè, diuinè, & ut ita loquar, cœlestiter membris vrendum, quæ alioqui ad gulam, intemperantiam, impudicitiam natura peccato Adami corrupta vertit & inclinavit.

DECIMOQVINTO, eius cæcitatem miseramur, quòd auctoris neq; scopū neq; literam vilo modo viderit, nec intellexerit Sponsum & Sponsam hîc describi, quātum

AD MINISTROS.

13

ad literā perfectos, cūctisq; gratiis ac virtutibus excultos, quantū ad mysteriū, plenos diuinis sacramētis & rebus. Sed quoniam mysteria ē nostris cōmentariis & Trium Rabinorū, quos superioribus annis vertimus, abundè haurire potestis, Corticis sentētiā degustare sat nobis fuerit. Capitibus quarto, sexto, & septimo Sponsa sic pingitur, sic describitur, ut simul doceatur quales oporteat esse fœminas fideles & Christianas. In genere est pulchra, suavis & decora, sicut Ierusalem, in qua erat sedes Religionis, nēpe moribus & pietate insignis. Terribilis ut castra bene ordinata & ad confligendum instructa, nempe seuera, grauis, inuicta, inexpugnabilis, parata perpetuo ad excipiendas impressiones eorum, qui eius religionem, fidem, patiētiā, pudicitiam, & cæteras virtutes tentant. Columba, integra, chara parentibus ob obedientiam, humilitatē, suauitatem. In specie prædita est oculis columbinis, lætis, pudicis, simplicibus, Sponsum in dulci castoque amore continentibus. 2. Capillis intra vittam coccineam inclusis, non foras prodeūtib; non tortis, non crispis & calamistratis, nulla arte deprauatis, sed simplici pectine nitidis & compositis, ut pecus ouium Galadinarum. 3. Dentibus cādidis,

ADMONITIO

fungētibz suo officio, non putridis, & inutilibus, non putentibus ex gula, crapula, intemperātia, incontīnētia, otio. 4. Genis rubicundis, pudentibus, & verecūdis. 5. Labiis coccineis siue rubentibus, propter eloquium castum, pudicum & verecundum. 6. Collo munito honestis ornāmētis & torquibus, vt turris David clypeis, ne nuditate quisquam offendatur, vel ad libidinem pelliciat. 7. Vberibus ambobus æqualibus & pastis succo liliato, odorato & niueo, eoque abundantibus ad alendos liberos, vt sit pia, recta, æqua liberorum lactatio & educatio. 8. Gressibus pulchris, pulchro & decoro incessu, non leui & præcipiti, non nimis lento, molli & effæminato, nō superbo, &c. Et calceis nitentibus, non sordidatis nimia peruagatione & cursitatione. Oportet enim fœminam, inquit Apostolus, esse *εικαρόν*, tairiūque exire. 9. Feminibus probè iunctis, non dissolutis, non vagis, non præuaricantibus, neque transilientibus metas sui officij. 10. Umbilico bene tēperato, nunquam indigēte potu mixto. i. habente motus temperatos, nec gignente motus inordinatos & ardorem concupiscentiæ absorbentē vsum rationis. 11. Ventre instar tritici vallato liliis & munito liliata pudicitia, niuea & sua-

AD MINISTROS.

14

ui temperantia, contra morsus volucrum salacium. 12. Naso instar turris respicientis contra Damascum, acri iudicio & sagacitate procul respiciente ad res, & necessitates domesticas. 13. Capite eleuato, vt mons Carmelus, ob testimonium rectæ conscientia, nihil sibi consciente, non pallecente culpa, non depresso & deiecto propter pendendas actiones. 14. Coma, tanquam purpura regia & pretiosa, vineta canalibus, quoniam coma debet haberi in pretio, non publicè exponi, rei vānalis instar, non palam ostēdari, sed vinciri, & coerceri vittis, ne defluat & molliet animi indicet. 15. Statura palmea, non succūbēte oneribus & negotiis domesticis, erecta in cœlum, ad Deum suspirante. 16. Guttore siue palato amabili, se solum suo coniugi & propinquis communicante, Deum inuocāte. An aliquid istorum debet trahi ad impudicitiam, & non potius esse speculum virtutum, quas Deus in fœminis fidelibus, ad cœli fructum vocatis & electis postulet? An non hæc vetus est philosophia parabolis, symbolis, ænigmatibus docere solita, quæ pertinent ad mores, medicinam, naturā, res metaphysicas, Theologiam denique ipsam! ἀρχαῖον ὅτιμα καὶ λίαν πλατωνικὸν ὑπὸ προσχήματι παυλοῦτος ἀποδείξεις καὶ

ADMONITIO

πτεν τὰ σπιδ' αἰα. Quæ qui ignorat, aut non legit nostri Salomonis Ecclesiastem ænigmatice Senium ultimo capite describentem, aut non intellexit, ut taceam Prouerbiorum eius extantium & Canticorum ad multa millia non extantium infinitas parabolas, inuolutis arcana mirabilia contegentes, πῶς μήτι τὰ μολις εὐρεθέντα πάλιν ἐξ αὐτῶν πῶν ἀπὸ πολλοῦ, μήτι μολύνεσθαι δὴ μοις βιβλίοις ἐκκεῖναι.

DECIMO SEXTO, quis non riserit, quod ad fulciendas carminum suorum ruinas absurdos & ridiculos aduoluit obices, ut in Psalmis olim, inepta videlicet adiectiua & epitheta, ut quando Sponsi labella dixit Semihulca, Gallice *demy baillantes*, pro Semiapertis opinor: Nā nolim, nec ipsi, credo, velitis, ut respexerit ad semihulca impudicorum basia.

c. 5. Bina sunt labellula
v. 12. Myrrheum fundentia
p. 25. Semihulca balsamum.

Et malum Punicum *hians*, Gallice *baillāt*, pro aperto.

AD MINISTROS.

15

c. 6. Quale punici rubent
v. 7. Mali *hiantis* granula,
p. 33. Tale quiddam crispulæ
Inter emicat comæ
Tortiles cincinnulos.

Nam quàm parum his locis congrua, quàm parum apta, immo verò quàm non inepta hæc & istius metalli sint epicheta, quis satis explicauerit? Nescio num etiā hîc debeam istius in fingendis diminutiuis insultate audaciæ. Ea enim è quibuslibet fingit temere ad fulciendam perpetuò versus sui ruinam, & quidem quod barbariem resipit è Participiis, ut si quis à Part. *Amatus*, crearet Amatulum, A *Captus*, Captulum.

c. 1. Ergo tu me fessulam
v. 4. Tu me anhelam pertrahe.
p. 4.

A Fessa fessulam deduxit, Gallice *Lassette*, *petite Lasse*, quod Participium est ab antiquo verbo *Fatiscor*, ut Priscianus docet. Atqui in puerili ludo nos præceptores nostri docuerunt Diminutiua à nominibus duntaxat fieri, partim substantiuis, ut ab *ignis igniculus*, partim adiectiuis, ut à *tener tenellus*, præter paucula aduerbia, *Sæpiuscule*, &c.

ADMONITIO

Quod à Græcis observatur; Nam ab εἶδος
Substantiuo formant εἶδος, ab Adiect.
μαγὸς μαγέτω. A Participio doceat.

Postremò, nimis esto minutum tanto
poëtæ hallucinationem tribuere, vt cū pro-
duxit syllabam De in verbo *Videritis*.

p. 27. Fortè si videritis.

Fortasse enim sibi vtēdū putauit Tribacho,
loco Dactyli, vt Spondæo, loco Trochæi.

p. 41. Nectar mutuo tibi.

At non video ad quem pedem respicere
potuerit pagina 37. dum versum suum clau-
dit pede constante tribus longis loco Da-
ctyli, vel Trochæi & syllabæ.

Hæ tuæ pupillulæ

p. 37. Vitreæ sunt *piscinæ*.

Nam in hendecasyllabo Martialis, & alibi
Piscina, penultimam perpetuò producit.

Piscinam peto, non licet natære.

Has macululas propter Poëtæ dignitatem
& amplitudinē facile ferrem ob Flacci Ho-
ratij sententiam,

Quādoque bonus dormitat Homerus.
Sed idem mox significat

Non opere in paruo fas esse obre-
pere somnum.

Nobis qui poësim non exercemus, sed ad

AD MINISTROS.

16

alia animum appellere solemus, fortassis fas
esset. Verum de Grammaticis rebus in his
vestris subfelliis nullam actionem intendo,
sed nec vos vllam de his mentionem habe-
te, obsecro. Vos oro obtestorque, vt solum
de moribus, de disciplina, de doctrina, de
scripturarū interpretatione disceptetis, quid
nobis probabile, quid pusillis salutare, quid
vobis honorificum statuatis, in sententia fe-
renda optimum & sapiētissimum quodque
eligatis, nec tam vnus vetuli in extremo vi-
tæ actū desipere pergētis, & Papatum quen-
dam inter vos, priusquā è viuis migret, spe
complectētis famæ, & existimationi, quā
Dei gloriæ, vestrum omnium honori, mul-
torum saluti, proximorum eruditioni con-
sulatis. Eum autem obnixè rogamus, vt ve-
stram sententiam, quæcunque tandem illa
futura sit, æquo animo ferat, quali nos la-
turos vobis ingenuè pollicemur, æquiore
nostram actionem interpretetur, qui nullo
priuato odio, nullo liuore, Deum testamur,
ad eum traducendum adducti sumus. Nos
priuatim nunquam læsit, immò verò, si id
beneficio tribuendum est, de nobis honori-
ficum testimonium sæpe, vt à multis acce-
pimus, tulit, ac nostras in Burguinum Iose-
phi Gallicum interpretē, Schekium & Da-
næum Antitrinitarios cēsuras laudauit. Sed

ADMONITIO

tanta est nostræ fidei & religionis vis, ut nulum, ne quidem parentem, ferre possimus, qui sacram Scripturam indignè tractet, aut ea ad impuditiæ & sceleris velamen abutatur. Deinde existimauimus nos ipsius gratiâ inuituros, si hæc castigatione redderemus moderatiorem & ad spiritualia attentiorem. Nam sic intellecturum, se non ad insaniam, verum ad sanitatem, resipiscentiâque vocatum, rogatumque beneuolè ut animi rationem habeat, iuuenilia in suæ ætatis præcipitio deferat, corporeis voluptatibus nuncium remittat, de futura vita seriò tandem cogitet, mortem imminentem ob senium in oculis ferat, Tribunal Domini horrendum, in quo de verbis otiosis reddenda erit exacta ratio, multò magis de scriptis pestilentibus, de scandalis, de hæresibus, de corruptelis Verbi Dei palam & publicè expositis, paueat, se ad extremum vitæ actum peruenisse meminerit, præcedentis scenicam protasim, tragicam epitalim, comica saltem & probabili catastrophâ claudat, ac nos de sua conuersione gaudentes, Deoque Opt. Max. gratias agentes cum sanctis Angelis, efficiat. Valete omnes, & Spiritum Sanctum habetore mentium vestrarum collustratorem, Lutetia 7. Idus Octobris, 1584.

CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS

versibus Iambicis Dimetris
expressum, & commentariis illustratum,

*Gilb. Genebrardo Theologo Parisiensi,
Professore Regio auctore;*

Aduersus Trochaicam Theodori
Bezzæ Paraphrasim.

Argumentum.

Parabola & Dramate Sponsæ & Sponsi bues-
pascuntium, Domini & Ecclesiæ coniunctio in-
diuidua, fida, sancta, perpetua describitur. Car-
men est bucolicum similitudinibus & personis
pastoritiis exornatum.

Personæ ineloquentes vel præsentis:

1. Sponsa.
2. Sponsus
3. Chorus Virginum.
4. Chorus adolescentium Sponsi comitum.

CAPITIS PRIMI

ARGVM.

Sponsa Sponsi Christi corporatam præsentiam aduentumque expetit.

SPONSA.

1 Osculetur me osculis oris sui.

2 Quia meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis.

3 Oleum effusum nomen tuum. Ideo adolescentulæ dilexerunt te.

SPONSA.

VERS. 1. Tot expetitus sæculis,
Tot prædicatus patribus,
Tot ante dictu gentibus,
Tot nuntiatus litteris,
Tot personatus vatibus,
Tot lineatus formulis,
Tot concupitus Angelis,
Nunc ille me frequentibus
Suimet oris osculis
Exosculetur suauiter.

2 Dulces amores nam tui
Sunt præferendi poculis
Fragrantibusque balsamis.

3 Vt sis vocandus balsamum
Se cuius vnguen largiter
Partes in omnes funditat.
Et hinc puellæ virgines
Sanctissime te diligunt.

4 Trahe me: Post te curremus in o-
dorem vnguëtorum tuorum. Intro-
dixit me Rex in cellaria sua. Exulta-
bimus & lætabimur in te, memores
vberum tuorum super vinum. Recti
diligunt te.

x2

5 Nigra sum, sed formosa filiæ Hie-
rusalem, sicut Tabernacula Cedar, si-
cut tentoria Salomonis.

6 Nolite me considerare, quòd fus-
ca sim, quia decolorauit me Sol: Filij
matris meæ pugnauerunt contra me,
posuerunt me custodem vineis: Vi-
neam meam non custodiui.

7 Indica mihi, quem diligit anima

4 Tu me ergo fessam pertrahere.

Ad te gradu tunc concito

Tantis adalectæ odoribus

Perniciter volabimus.

Rex duxit intro me sua

Benignus in conclauia.

Ibi simul lætabimur

Tuis fruente vultibus,

Tui ex amoris fontibus

Memores lac ire dulcius

Vllo meraco nectare.

O quem probi perdiligunt.

5 Sum nigra, pulchra, et tamen,

O solymorum filiæ,

Sum nigra ceu mapalia,

Arabs tetendit quæ Cedar.

At pulchra, sicut candida

Dauididæ tentoria.

6 Nolite me ergo Virgines

Fuscæ velut contemnere.

Me decolorem feruidus

Æstu suo Sol reddidit,

Quando misellam filij

Matris meæ, per vineas

Me depulerunt exteras.

Hinc exulo procul meam

Non, mæsta, seruans vineam.

7 Te quaeso, nobis indica,

GENEBRARDI IN

mea, vbi pascas, vbi cubes in meri-
die, ne vagari incipiam post greges
sodalium tuorum.

SPONSVS.

8 Si ignoras, ô pulcherrima inter
mulieres, egredere & abi post vesti-
gia gregum & pascua hædos tuos iux-
ta tabernacula pastorum.

9 Equitatu meo in curribus Pharaonis
assimilaui te, Amica mea.

10 Pulchræ sunt genæ tuæ sicut Tur-
turis, collum tuum sicut monilia.

CANT. SALOMON.

20

O Sponse, quem mens deperit,
Pascas vbi greges tuos,
Vbi cubes, Sol torridus
Dum verticalem possidet
Lucis diurnæ circulum,
Captans ouili umbracula.
Ne post greges horum vager,
Qui pro tuis sodalibus
Sese gerunt, quàm turpiter,
Velut quietem queritans.

SPONSVS.

8 Id virginum pulcherrima
Si nescis, exito foras,
Et quæ mens grex, inspice,
Carpens agrorum pascua
Impresserit vestigia.

Horum gregum pastoribus

Te proximam coniungito.

Hædos tuos hîc pascito.

9 Sic interim præstantiâ

Formæ sublimi præditam

Te confero Pharoniis

Aegyptiorum curribus,

Quos nunc mei trahunt equi,

O Virginum charissima.

10 Genas habes cœu Turturis,

Vtrinque tectas aureis

Argenteisve in auribus.

11 Muræculas aureas faciemus tibi,
vermiculatas argento.

SPONSA.

12 Dum esset Rex in accubitu suo,
Nardus mea dedit odorem suum.

13 Fasciculus Myrrhæ dilectus meus
mihi. Inter vbera mea commorabi-
tur.

14 Botrus Cypri dilectus meus mi-
hi, in vineis Engaddi.

SPONSUS.

15 Ecce tu pulchra es amica mea, ec-
ce tu pulchra es, oculi tui Columba-
rum.

SPONSA.

16 Ecce tu, pulcher es dilecte mi,

Habes novum colli decus

Monilibus cum gemmeis.

11 Quæ iam novis honoribus

Augere plenè cogito,

Hinc inde sparsis punctulis

Argenteis, muræculas

Dum fabricamus aureas.

SPONSA.

12 Dum cum suis domesticis

Sumens cibum rex accubat,

Nardi fragrantis unguine

Perfundo tota regiam.

13 At hinc mihi charissimus

Inter papillas commorans

Ad fascis instar Myrrhæ

Mene sedentem recreat.

14 Mihi que sicut Cyprius

Botrus fit, inter Engadas

Oleas suave vineas.

SPONSUS.

15 En tu mihi charissima

Es Virginum pulcherrima,

Es omnium bellissima,

Habens Columba lumina,

Sancto pudore predita.

SPONSA.

16 Et tu vicissim chare mi,

Tu totus es pulcherrimus,

& decorus: Lectulus noster floridus.

17 Tigna domorum nostrarum Cedrina. Laquearia nostra Cypressina.

INTERPRETIS COMMENTARIA IN CAP. I.

Canticum Canticorum, ut pulchrè scribit Origenes, est nuptiale carmen castos exprimens amores, iucundòsque complexus animorum, concordiam morum, & affectuum, consentaneamque spirans ad alterutrum charitatem, qua Sponsa fidelis ad perfectam aeternam, & ad annos nobiles iam peruenit, annos dico bonorum operum, non temporum, ut ad celestis Spòsi complexus idonea iudicetur. Nec est strepitus oris, sed iubilus cordis, non sonus labiorum, sed motus gaudiorum, concordia voluntatum, non còsonantia vocum. Conscriptum autem est in morem pastoralis eglogæ & amatorij dramatis, ac in eo omnia ferè sunt bucolica, ex artèque pastoritia. Varias loquentes, præsentèsve personas habere fingitur, Christum Sponsi nomine, Ecclesiam Catholicam & solidam, Sponsæ titulo

§. Personæ huius dramatis.

*Tu totus es gratissimus.
Ac inde noster Lectulus,
Vernat viretque florens.
17 Quin & tigillis Cedreis
Nobis nitet palatium,
Cuius tegunt solarium.
Pulchrè trabes Cupressæ,
Et dulcè olentes asseres.*

titulo Sponsæ sororculæ, et si hanc personam non agnoscat Origenes, quatuor tantum faciès. Socias & Sodales Spòsæ, quæ appellantur filia Hierusalem, id est, singulares Ecclesias vel personas, (Aliè nè R. Selon. exterarum gentes) Amicos Sponsi, id est, Angelos & Sanctos. Quæ omnia utcumque respondent choris Euripidis & Aristophanis, & distribui possunt in certas narrationes & quasi actus. Primus actus vsque ad initium tertij Capitis, ubi noua incipit confabulatio & quasi narratio. Secundus vsque ad secundum versum quinti Capitis, *Ego dormio & cor meum vigilat.* Tertius illinc protenditur ad vsque vndecimum versum sexti. Postremus inde ad finem, ut ex Rabbino Anonymo intelligitur. Dubium autem est, quænam ex sententia literæ hæc puella sit, quam Salomon loquentem facit. Nonnulli existimant esse filiam Pharaonis Ægyptiam, alij ex capite 7. Ierosolymitanam quandam. i. Sullamith, à Salem, quæ tandem Hierosolyma. Sed quia hæc sunt profani potius, quam sacri amoris argumenta, item quia Sponsi nostri similitudines ducuntur à

rebus Salomonis, eo vel nominatim expresse, ut c. 3. & 8. vel tacite perstricto, ut quod haberet nimis multas uxores, c. 6. v. 7. & soli stulti se palam perstringunt & traducunt: idcirco omnino credendum est cum hac scriberet Salomon, multo alius spectasse, ac nullius puellæ externæ respectu, Sponsæ parabolam more suo atque stylo Spiritus Sancti afflatu usurpasse, sicque cōdidisse τὸ μυστικὸν τῶν ἀσμάτων βίβλιον, ut vocat Theod. lib. 5. de Prouid. insignis enim erat parabolis, ut historia libri Regum indicat. Et sanè hunc stylum seruat in Proverbiis & Ecclesiaste, quod & multis exemplis Hebræi docent in Midras. Hanc autem parabolam inter cæteras deiegit, primùm quia amor coniugum est arctissimus & coniunctissimus, secundo ut seruaret morem Scripturarum, ut Es. 62. Ezech. 16. Pl. 45. Os. 1. & 2. Desponsabo te mihi in sempiternum, Desponsabo te mihi in iusticia, Math. 9. Aderit dies cum tolletur ab eis Sponsus, Ioan. 3. Qui habet Sponsam Sponsus est, Tertio, quia Christus erat incarnandus & quasi maritandus cum humana carne. Quin & Eph. 5. Paulus docet Christum ita sibi copulasse Ecclesiam, ut eam fecerit suā carnē, iuxta illud Gen. 2. de viro & uxore, Duo erunt in carne vna, & eam nutrire & fouere ut carnem suam (cibo suæ carnis & potu sui sanguinis). Quarto ut doceret, quali, quāto, quā dulci & fido amore se coniuges cōplecti debeāt, nepe se vnos cogitare, amare, cōcordes esse, pios, &c. Quinto, quoniam legitima maris & fœminæ cōiunctio præfigurabat Christi & Ecclesiæ copulationem, ut B. Paulus disse-ruit ad Ephesios, Sacramentū enim hoc magnum

Matt. 22.
2. Cor. 11.
Apo. 19.
Eph. 5.
Psal. 44.

est, in Christo inquam, & Ecclesia. Christus siquidem maritus est, Es. 54. Quia maritus tuus, factor tuus Dominus exercituum nomen eius, itēque Sponsus. Nā ita se ipse vocat, Mat. 9. & 25. vt & discipulos Spōsi amicos. Ioh. 3. Ecclesia autē Spōsa, vt infra cap. 4. & 5. nominatur, Quod causam dedit Paulo & Dauidi, vt vtriusque indiuiduam coniunctionem & tanquam desponsationem eleganter celebrarent. Ecclesia quippe Christo copulatur tam interiori consensu & voluntate, quam natura. Idem enim vterque vult, & præterea ipse formam hominis assumpsit, qua cum Spōsa tua conueniret, eamque sibi arctius naturæ similitudine deuinciret. Nam vt inter coniuges coniugatio est secundum consensum animorum & secundum commixtionem corporum, quorum ratione duo in carnem vnā coalescere dicuntur, osque vnius fieri ex alterius ossibus, & caro ex carne: ita Ecclesiæ Christus conciliatus sociatusque spiritualiter & corporaliter. Nepe dilectionis & naturæ necessitudine, dum egrediens ē sinu patris adhæsit uxori suæ, factusque est idem carne, cum Ecclesia, quam diligebat. Hanc singularem vnionē, societatemque indiuiduam tropis & figuris pastoralibus, hoc poemate canit Salomon, assumens identidem amica bucolicorum versuum verba, ut propterea, eius librum, scitē Magnus Dionysius appellarit *θεῖον ἑρμῆως ἀσμάτων καὶ ἐν θεοῦ ἐκόντας*, & Augustinus scripserit, narrationem in his libris genus locutionis figuratam esse rerum, non gestarum, sicut in Regnorum libris & eiuscemodi cæteris. Duobus quidem aliis modis huius vnionis mysteriū à diui-

Nota.
Psal. 44.

Gen. 1.

De Eccle-
siast. Hierar.
cap. 3.

De Genes. ad
lit. lib. 8. ca. 1.

nis scriptoribus pingitur, sub parabola, primum, agricolæ & horri, siue vineæ, deinde pastoris & gregis, sed hic omnium longè accommodatissimus, ob causas iam commemoratas. Etsi enim Hebræi non passim iuvenes admittunt ad lectionem trium tractatuum. i. ad tria capita prima Geneseos, ad principium & finem Ezechielis, à cap. 40. ad hoc Canticum, ad duo quidem prima propter obscuritatem, ad istud verò propter periculum salacis titillationis in iis, in quibus affectus nondum deserbuerint: tamen quum etiam profani, vt est apud Platonem in Symposio, duplicem Cupidinem fecerint, vnum filium Iouis & Diones castum, alterum Iouis & Veneris, impurum, non video cur aliqui hincin cogitationem turpium amorum venire debeant aut possint, cum præsertim nulli sint tam malè imbuti diuinis literis, vt illas nesciant castimonie omnis magistras esse, & propterea si quæ impotentis animi speciem præ se ferat, ad spiritum esse transferendas. Scriptura enim figuratis locutionibus, similitudinibus & ænigmatibus ad nostras dicendi formulas accommodatis, vt alia mysteria, ita & diuinos diuini amoris aculeos frequenter declarat. Quod vt melius intelligatur notandum est in diuinis libris triplex intelligentiæ genus obseruari. Primum, per quod quædã accipiuntur historice, propriæque oratione sepositis ænigmaticis, vel allegoricis figuris, vt legis Decalogus. Alterum, non tantum historiam fidemque rerû gestarum, sed figuram etiam allegoricorum sensuum complectitur. Huiusmodi est petra ex qua Moses latices elicit, quæ iuxta historiam quidẽ cau-

Nota triplitem modum intelligendum Scripturarum.

1. Cor 10.

ris fuit, aquasque re vera euomit, iuxta verò allegoriam Christi figuram retulit, qui cum sit lapis in fundamento Sionis fundatus, suauis spiritalis vitæ poculo, credentium mentes satiat. Tertium, quod tantum per allegoriam & secundum spiritum sumitur. Tale est Canticum Canticorum & ceteræ parabolæ, in quibus nihil historice accipitur, sed omnia ad spiritum perpetua quadam allegoria transferuntur. Quod autem nonnulli eleuant auctoritatem Ecclesiasticis, quia in eo non reperitur nomen tetragrammaton, huius verò quod ne Elohim quidem aut alterius nominis Dei (sunt enim decem numero) mentionem faciat, id officere non debet, quoniam Salomon ab instituto suo non discedens, immoratur persistitque in proposita Sponsi & Sponsæ parabola, & externis inhaeret interiorum declarandorum causa. Alioqui dubium non est, quin Sponsi nomine Deum iuxta Rabbinos, aut potius iuxta nos Dei filium Christum Dominum nostrum intellexerit. Deinde hoc multò magis debuissent obicere de volumine Esteræ, in quo de Deo nihil quidem, quatenus apud Hebræos hodie extat. Cæterum Hebræi hoc Canticum ad Ecclesiam veterem, Nostri magna ex parte ad Ecclesiam nostram, nos ad vtramque referri volumus, cum præsertim vnica sit Sponsa Christi, quæ ab Adamo per Abelem & Sethum ad nos deriuata sit. Origenes autem refert primò ad Ecclesiam ex Gentibus collectam, deinde ad vnamquamque animam, quæ ad Deum & fidem tedit. In eo interdum Dominus collaudat Sponsam suam, interdum Ecclesia Sponsum suum, cõtra quàm fiat

hic liber est parabola.

in reliquis scripturæ Canticis. In quibus, ut annotant in Midras citra Dialogismum, aut Israel laudatur à Domino, aut Dominus ab Israele. At hic sanè de Domino & Ecclesia scopus est genuinus & à Spiritu Sancto intentus. Alij quinque expositionum modi, qui in hunc librum prodierunt sunt partim alieni ab instituto, partim ex isto pendent. Alienus est eorum, qui alludentes ad librum Martiani Capellæ de nuptiis Philologiae & Mercurij Epithalamion esse putant. Sapientis & Sapientiae inuicem colloquentium. Alienior illorum, qui secundo loco de Salomone & Rep. siue regione Iudeorum exponunt. Alienissimus aliorum, qui tertio totum Canticum secundum occidentem litteram de amoribus Salomonis & Pharaonis filiae, siue Abisag Sunamididis interpretantur. Nam hoc profani amoris potius est argumentum quam facti. Quod secundum Castalionem & Anabaptistas aiunt. Reliqui duo modi è primario veròque pendent. Nam quod vniuersè de Ecclesia dictum est, id priuatiim ad Ecclesiae membrum transferibunt, ut cum Rhetores thesim ad hypothesein reuocant. Ita quartus est de Anima erga Deum, & de Dei erga Animam amore. Quintus autem & postremus de mutuo D. Virginis & Christi filij colloquio. Hic enim (ait Ioan. Halgatus Cardinalis) applaudit mater filio, hic filius matre delectatur. Hic matris privilegia describit filius, hic excellentiam filij describit mater. Verum nos in primario & germano sensu more nostro insistamus, neque per singulorum opiniones vagemur. In quo non multum à nobis Hebraei absunt. Nam quod nos

personaliter

personaliter de Deo incarnato, siue de Dei filio & Christo intelligimus, id illi absolutè & simpliciter de Deo exponunt. Quin & eorum plurimi, ut è Midras perspicitur, de Messia siue Christo, aut omnia aut plura. Appellatur autem Canticum Canticorum, quia fecundissimum est mysteriis, laudatissimumque inter Cantica, quæ composituisse dicitur Salomon 3. Reg. 4. tam ratione artificij quam rei subiectæ, continet enim præcipua mysteria Ecclesiae veteris & nouæ. Sic vsitatum est dicere in Script. Regem Regum pro Rege potentissimo, Locustam Locustarum in Sophonia pro Locusta copiosissima, & apud Theologos veteres, ut Dionysium *πλεστη τελετων* de Sacra Eucharistia, Nazianzenum *εορτη εορτων* de festo Paschatis, imò verò & apud profanos, ut Scaphoclem *δυναμει δυνατοι*. Cõstat carmine, sed huius ratio metrica excidit, ut & Psalmorum, Iobi, Prouerbiorum. Quæ enim oratio hodie inter Hebræos coerceri pedibus dicitur, recens est & ab alijs linguis ducta, ut alibi scriptimus. Iam cõtextum delibemus.

1. Hac formula expetit Domini aduentum in carnem, ut infra initio capitis 8. ut non iam more veteri diuinitate duntaxat & spiritu, sed etiam corpore præsens sit, ac proximus. Oscula enim oris significant corporatam præsentiam atque congressum per vñionem hypostaticam, siue assumptionem humanæ substantiæ in diuinam hypostasim, per quam iam nos osculari corporaliter possit. q. d. Congrediatur mecum colloquio corporeo, Sumat carnem ut familiaris mecum versetur. Sat mihi apparuit modis inuisibilibus,

D

sat internis inspirationibus. Sat mihi locutus est per Prophetas, & Angelos. Iam ipse mecum per se colloquatur, &c. Possumus etiam per oscula intelligere in genere arctam & singularem coniunctionem. Sic Paulus cupit esse cum Christo. Sic pii optant eum sentire in se inhabitantem. Nam cum Rabbini accipere internam inspirationem, cum Ambrosio gratiosam communicationem conuiuij celestis, nimis est coactum.

2 Vbera Domini sunt duo Testamenta, vetus & nouum, quibus se nobis præbet amabilem & suauem. *וְדָדַיִם* *Daddaim* vbera, *Dodim*, autem amores metonymicè, quia amoris sedes est in vberibus & corde, cui adhærescunt vbera. Vtraque lectio congruit, Nisi quod vbera, quæ solent ad amorem pertrahere, non propriè cōueniunt Sponso, vnde & cap. 5. vbi Spōsi membra describuntur, nulla vberum mentio. Intelligunt autem nostri vberum nomine dulcedinem Euangelij, Vini verò Legem veterè paulò duriorē. Si metonymicè exponas amores, intelliges arctam & singularem cōiunctionem, qua Ecclesiam Christus deperit, per vinum quamcunque lætitiā. Amor Dei est quoddam vinum, quod exhilarat cor hominis, inebriat & absorbet vsum sensuum & rationis humanæ, quod denique audentes & disertos facit. Quin est suauior vino, quia delitiæ spirituales sunt suauiores corporalibus. Nam & afficiunt animam & redundant in corpus. Per vnguenta autem virtutes & gratias Domini.

3 Loquitur de odore verbi Domini & prodigiorum eius, quorum fama multi ceruicem sup-

posuerunt & Legi veteri & Euāgelio. Sic Eccl. 7. melius nomen bonum. i. fama, quā vnguētum. Sic nostri tradunt in sacro chrismate Balsamum propter odorem, claritatem famæ designare. Per puellas intellige singulares animas, Ecclesias, aut etiā gētes. Tanta est suauitas doctrinæ tuæ & verbi tui, vt etiam gētes, quæ te non noverūt, amore tui capiātur teque perquirāt. Dionysius Arcopagita cap. 4. lib. de Eccl. Hier. non alienè hunc locum tractat. Iesu, inquit, nomen oleum est effusum. Christus enim appellatur, quod ipse eximie fragrans repleat diuina voluptate participes. Est enim fons suauolentiæ, emittēs diuinos halitus in pias animas. Masorethæ autem altiùs inchoarunt hunc versum, Propter fragrantiam vnguentorum tuorum suauium, oleum siue vnguentum effusum est nomen tuum. *oleum* autem siue vnguentum generale est ad omnia vnguenta. Hic *זַיִת* *zayit*, pro vnguento siue succo odorato. Tale est nomen Sponsi, quia Christus & Heb. Mashiah, siue Messias vnctum sonat. Quin & priore epistola Ioan. cap. 3. vnctio nominatur. Nempe vnctus est ratione humanæ suæ naturæ oleo exultationis præ aliis, id est, Spiritu Sancto, eiusque virtutibus & gratiis. *vnguentum* ergo *effusum*, gratia effusa & copiosa, quæ largiter distribuitur, *nomen tuum*, ô Christe, sic nominaris & celebraris. In Christo enim est multiplex oleum, siue vnguentum. i. gratia. Prima vnionis, qua natura humana indiuiduè communicatur cum diuina, eique vnitur hypostaticè. Altera singularis & propria, qua omnes perfectionū thesauri corporaliter in eius personam effusi sunt. Col. 1. & 2.

GENEBRARDI IN

Tertia capitis, quasi vniuersa & generalis, ad gratias in alios trāsmittendas, per quam de eius plenitudine omnes accipimus. Nam non modo sibi est plenus gratiis, & dotibus, sed & nobis, vt proinde non simpliciter nominetur *oleum* siue *unguentum*, verū etia *effusionis* siue *effusum*, in alios videlicet. Vel iuxta Rabbinos *Nomen* significat famam, vt attigimus, Fama tua est velut vnguetum effusum odore sui hominis capiens & illiciens. In Heb. est elegans paranomasia in *du shen* & *du shemen*. Ideo *adolescentulae* Virgines prop. dilexerunt te, tuam amicitiam ambiuerunt, relictis mundi & externarū rerum vanitatibus, voluptatibus, &c. *Adolescentulae* autem sunt singulares Ecclesiae, vel animae corpore & animo castae, vt loquitur Paulus 1. Cor. 7. *Adolescentulas* autem dixit, ait Orig. non illas vetulas ac veterem hominē indutas animas, neque rugas habentes, sed eas quae augmento gratiae adolefcunt.

4 *Traheme*. Initium iustificationis nostrae a solo Deo est, qui nos ad sui cognitionem & amplexum vel aliud quiduis agētes trahit. POST TE CVRREMVS. Ego cū Virginibus, Ecclesia cum fidelibus. Vel, iam iustificata curram non ego, sed gratia Dei mecum. Ideo enim mutatio numeri facta videtur, nā alioqui dicendū fuerat, POST TE CVRRAM, Obserua ordinē salutis. Primus gradus est electio siue attractio. Secundus, ex parte nostri, apprehensio & cōcursus. *Introduxit me Rex*. Hic präteritum pro futuro nonnulli esse aiunt: introducet me in penetralia sua. Intelligi rectius potest in präterito, quasi Ecclesia gloriatur & prädicet se iam admissam esse in Domini cōcla-

CANT. SALOM.

27

uia, referta opibus & thesauris scientiae & mysteriorum. Penetralia enim sunt loca secretiora, vbi thesauri multi sunt. Alij nimis restringunt ad cellaria seu *ruia*, vt Græci verterunt, ex eo quod Sponsus dicatur induxisse Sponsam in cellā vini, capite secundo. Vox enim Hebræa generalior est. *In te* fauore & familiaritate tua. *Pleni*, vel amorū vt supra. *Recti*, Rectitudines propriæ. Abstractum pro concreto, quicumque recti sunt amant te. Sic & Septuaginta & Hieronymus. Hebræi exponūt in ablatiuo, repetito puellarum nomine & superioribus. Virgines amant te rectitudinibus, & amore recto, in quo est sinceritas & planities, nihil fuci, &c. vel, Virgines te amant (præ) rectitudinibus. i. magis quam vinū generosum, hoc enim nomen peculiariter dictū volunt de vino, ex Cant. 7. & Prou. 23. Vinum ambulat in rectitudine, directe & genere, vide Abben Ezram. Obserua autem hic fieri transitum a secunda persona ad tertiam & contrā, *traheme*. Deinde, *introduxit me; Mox, delectabimur te*.

5 Per prolepsin occurrit obiectioni. Cur cum tuus Sponsus sit tam pretiosus, tam præstās, tam amabilis, tu eius magnitudini & maiestati non respondes, sed sis nigra, &c. Mea, inquit, species & pulchritudo est interior. Nigror externus, accidētarius, non naturalis. Vis persecutionum me eo adduxit, vt nigrorem cōtraherem. Vel ex Origene. Nigra sum propter prætērita peccata, pulchra propter pēnitentiam & gratiam remissionis. Sic Moyses Æthiopissam duxerat in uxorem. Num. 12. *Sed formosa*. Nigra quidem sum, verum formosa vt tentoria Cedarenorū, qui Nomades

GENEBRARDI IN

sunt & agunt vitam vagam & pastoritiam in desertis Arabiæ, & ut tabernacula Salomonis, quorū, etsi exposita pluuiis & aëris iniuriis nigrorem quēdā cōtrahunt, insignis est interior elegātia & partium conformatio seu descriptio. sic enim, si qui foris est, noster homo corrumpitur externis incōmodis, & qui interior est renouatur in dies. Lege 2. Cor. 4. Rabbinī Similitudines diuidūt, ut singula singulo membro conueniat. Nigra sum, ut tabernacula Cedarenorum populorū Arabiæ, quæ nullam habet pulchritudinē propter populi incuriam, paupertatem & inelegantiam, & quia perpetuū sub dio versantur, nigricāt. At pulchra ut pelles siue cortinæ & tentoria Salomonis, quæ ob Regis magnificentiam nitebant interius, insigni erant elegantia & artificio. Hæc autem referunt ad Synagogam, quæ iacebat afflicta in Ægypto, ut proinde appellata sit fornax ferrea. Nostri ad Ecclesiam collectam ex Gentibus, quæ fœda erat olim Idololatria & carnis operibus, postea verò vocatione, fide, pœnitentia, operibūque fidei secundum electionem prædestinationēque Domini perelegans facta est. Referri etiam potest ad omniū temporū Ecclesiam, quæ semper persequentium iniuriis opportuna fuit: cum intereā pietatem & fiduciam in Dominum nūquam depouit. Per filias Ierusalem nonnulli intelligūt Angelorum catenas. R. Selomo gentes, Abben Ezra cogitationes. Noster Origenes Iudæos, Scribas maximē & Phariseos, qui cernebāt Ecclesiæ ineuntis humilitatem, non habita ratione deliciarum spiritualium & consolationum internarum. Tu vniuersim intellige singulares Eccle-

Elia Hierusalem quæ.

CANT. SALOMON.

28

fias, aut certē singulos ex Ecclesia.

6 *Fusa*, subnigra, Nigram ante dixerat, sed nunc se corrigit, ut significet se locutam ex aliorum opinione, nec tanto nigrore affectam, quanto homines existimēt. *sol*, feruor persecutionum, & malorum, metaphoricē, me eo adduxit ut nigrorem contraherem. *Decolorauit me*, aspexit me propriē. i. tetigit, deformauit. *Filij matris meæ*. Ex eadem matre mecum orti, non patre. i. fratres mei uterini, q. d. Ceteri hominū cœtus me persecuti sunt, occuparūt me in suis negotiis, vexarūtque curis multis, adeo ut vineam meam, meū agrum, meam possessionem non seruari, sed eam reliquerim incultam, squallentem, iniuriis & prædis omnium expositam. Coegerunt me seruire huius sæculi negotiis, meaque relinquere. Nam *mater Ecclesiæ* est humana natura, cuius filij sunt etiā Pagani, Mahometani, Iudæi, Hæretici. *Vinea* autem possessio exterior, loca sacra & dedicata Deo, vsus item liber religionis, quem impij solēt interuerrere. Alij restringunt ad Hæreticos, quos renatos externa ceremonia nobis pro fratribus Ecclesia præbuit: cum interim Dominus eos in filiorum numero nunquam duxerit, adeo ut ex patre fratres haberi non possint. Nam, ut Cyprianus rectē in libro de Simplicitate Prælatorum inquit, Non habet Deum Patrem qui non habet Ecclesiam matrem. *Pugnauerunt*, incanduerunt, prop, exarserunt.

7 Quia se tactam Sole dixerat, interrogat cur hoc meridiano æstu, quem ferre cogitur, Sponsæ suæ rationem Sponsus non habeat. Cur enim committas ut sim tanquam meretrix, quæ velo

D iij

obducere se solet, vt de Thamar scribitur Gen. 28. aut vt scribit Kimhi in Radicibus, tãquam diuertens & vagans ad greges fociorum tuorum. Nam vbi nostri *ne vagari incipiam*, Hebræi. *Nam cur sim tãquam velata*. i. meretrix, 70. *שפי בללמין* vel *declinans*, vaga. Vagatricem similiter vocant Hebræi scortum, siue meretricem. Sic Chaldei נפקא q. exeuntem foras, quod talis esse soleat mulier, cui pudicitia nulla cura est, vt contra proba & casta domi resider, diligentique curat rem familiarem. Vnde D. Paulus iubet, vt mulieres sint *οἰκουργοί*, q. Domus custodes, & Poëta,

Seruare uxores, caluus adulter adest.

Allegoricè, indica mihi, vbi tempore persecutionum, & malorum te possim repperire, & captare consolationes. Quare enim adacta vbi & pondere afflictionum, atque adeo tentationum, ad idola, ad Deos alienos, ad peregrinas religiones deficiam; aut etiam Hæreticos, vt quidam Augustinus epistola 48. ad Vincentium interpretatur, quos sodales Dei ait hic appellari propter communionem Sacramentorum. Porro sodales Dei istos omnes facit, nō ad veritatem sed ex opinione hominum. Sic enim saepe loquitur Scriptura. *Meridies* ergo vehemētia & ardor persecutionum, *sponsi sodales* Dij peregrini & pseudoprophetae, qui se pro eius sociis ac ministris venditant vel gerunt.

8 Obserua, vt Christus antea pastor dicebatur, ita & hic Ecclesiam tanquā pastricem dici. Nempe, vt in Bucolicis puellae oves seruant, & in Genesi Rebeca, inque Exodo Iethronis filia. Sequere vestigia ouium, patrum, vt Hebræis, & pasco

quod tibi commissum fuerit ad tabernacula pastorum, & ad Ecclesias quasque, quas Dominus in terris instituit, o mulierum pulcherrima, quæ ad Dei imaginem & similitudinem olim ab eo procreata, & à Christo nunc recreata es. Insignis locus contra Hæreticos. Nam hoc versu docetur vbi tempore perturbato & difficili vera sit Christi sedes, nempe in ouium & pastorum perenni successione, quæ vna est è notis Ecclesiæ. Contra Synagoga Satanae, non potest indicare ordinem pastorum suorum, neque suū per successiones ab initio decursum, neque suos celsus deferre ad aliquē ex Apostolis vel Apostolicis, qui cum Apostolis perseuerarint. Leg. Tert. lib. de Præscriptionibus. *si ignoras tibi*, Pron. *Tibi* Latine vacat, vel est datius acquisitiuus tuo incōmodo, vel apud te. In vulgatis exemp. *Te* mendosè. Puto nostrum vertisse *apud te*. Et certè de eo non agitur an se ignoret Ecclesia, sed an Christū, & si eum ignorat, aut eius locum, qua ratione eum possit vel reperire, vel agnoscere.

9 Similem te facio equitatu meo, qui constat curribus Pharaonis. i. pulcherrimis & prastantissimis o Sponsa. Vel, equæ meæ in curribus Salomonis. Nam *non equa & equitatus*. Hoc simili, præter præstantiam & ornatum, designat celeritatem Ecclesiæ & diligentiam in vehenda nominis Dei gloria & prædicatione. Celebrantur equi Egyptij adeo vt eos præstatiæ causa magni emeret Salomon, 2. Par. cap. 3. Reg. 10. Equitatu suum appellat equitatum Salomonis, non quo ipse vehitur, sed quo Salomon utebatur ipsius dono & beneficio. Nam etiam Reges Deo cuncta debent

ferre accepta. Hinc Rabbinī ferē putant Iod affixum primæ personæ: hīc abundare per paragonem, sicque Latine esse expungendum. Nostri autem *Equitatus meo*. i. Cherubis, quibus quadriga mea vehitur Ezech. 1. vel Apostolis, per quos Euangelium in mundum inuexi, Abac. 3. Quidam exponunt, Ad equitatum meum (vox enim Hebræa & equam & equitatum significare potest) quo usus sum in curru Pharaonis, habui te pro amica. Habes historiam Exod. 14. & 15.
10 Per genas pudorem intellige qui in genis clucet, per collum, per quod cibus distribuitur & caput. i. Christus in inferiora influit, Apostolos & Prophetas, Midras. *Genas* Moſen & Aaronem. *Collum* Sanedrin siue iudices ordinarios interpretatur. *sicut Turtur* תור Turtur Prop. avis pudicissima & mansuetissima. Hic murænula præferens speciem Turturis. ex Abben Ezra. 3. sicut, pro 2, inlegerunt 70. & noster. Vel habuerūt rationē sententiæ. Veluti Turturibus siue murænulis ad Turturis speciem effigiatis, ornatas habes genas, veluti monilibus collum. חרוזים *haruzim* aiunt esse gemmas perforatas filo, inter se connexas.
11. Murænula aureæ vermiculata argēto siue conspersæ punctis argenteis, ut & monilia, varia dona & distributiones Spiritus Sancti: de quibus 1. Cor. 12. *faciemus* mysterium Trinitatis, ut Gen. 1. *Faciamus* hominem.
12 Accubitus Regis huius designat præsentiam Christi in Ecclesia, de qua simili tropo Ioannes Apo. 3. Cœnabo cum illo & ipse mecum: vide & nuptiarum cœnam, Apoc. 19. & Matt. 22. *Nardus* fides, vel iuxta Orig. bona opera. Dum Sponsus

est nobiscum, dum nobiscum accumbit & cœnat, Nardus & reliquæ plantationes eius. i. dona & virtutes in nobis dant odorem, fragrant, profiliunt in opus, exiliunt foras & fructus effert. Fortasse etiam respicitur ad præsentiam Christi corpoream. Nā efficacius omnia in nobis per Christum in carne & sacramentis ab ipso institutis sunt exhibita, quàm veteribus. *In accubitu suo. menses* accubatio in orbē epularis, Gallicè *table ronde*.
13 Duo vbera, duo Testamenta, si nostros, ut debemus, sequimur: si Hebræos, duos Cherubim, inter quos diuinitas in Arca residebat, vel duos arcæ vectes (sicut) fasciculus myrrhæ est mihi dilectus. Eum, nempe suauem & odorem sentio instar fascis myrrhæ. Vel est mihi radix immortalitatis & causā vitæ sempiternæ. Myrrha enim symbolum incorruptionis. *Inter vbera*. Proinde eum è meo sinu instar fetti florum & fascis myrrhæ non deponam. *Commorabitur*, pernoctabit, Prop. *Dilectus*, *Dod* 70. semper hic vertunt *דוד* fratrualem, sororis meæ filium, id est, Synagogam. Nam Ecclesia & Synagoga sorores duæ. Alias significat patrūm, alias amicum siue amorem, dilectum siue dilectionem.
14 Copher, quem Cyprum vertimus, frutex est fructum edens odoratum. Hengadi autem vicus in Tribu Iuda prope mare mortuum, inter cuius vinea Cyprus & opobalsamum nascebantur, ut apud nos ficus aut malus persica. Est etiam desertū huius nominis Ezech. 47. ubi David latuit 1. Reg. 24 Hieron. de locis Heb. Sponsus est Sponsus botrus cyprius. i. mirificus odor & suauitas, vel causa boni eius odoris & famæ. Nam simili-

tudines latissime patent.

15 Oculi tui sunt oculi Columbarum, nempe simplices, & casti. Columba enim simplex est, vt è quodam Euangelij loco intelligitur. Item alteri quàm suo masculo, nunquam iungitur. Vide Midras. Per oculos accipe Ecclesiæ perspicacitatem in iis, quæ ad fidem, cultum Dei, & mores pertinent syncerè & absque errore diiudicandis. Nam in his non hallucinatur. Vel iuxta Origenem rerum spiritualium cõtemplationem, quod Colũbæ specie repræsentatus sit Spiritus Sãctus, 16 Et decorus, ad verb. & suavis siue dulcis. Per lectum Hebræi intelligunt Tabernaculũ Moïsis, & deinde Templum Salomonis. Nos sedem Ecclesiæ, quæ puber vernatque Verbo Domini, fide, timore, &c. Ducitur metaphora ab arboribus virentibus, quæ promittũt fructum. Pulcher autem dicitur Dominus, ex essentia. Nam illud vnum est ex 45. diuinis nominibus, quæ illi in Scriptura tribui annorauit magnus Dionysius. Is enim ca. 4. ita de pulchro diuinè philosophatur,

Nota verba
Diony. cap. 4.
lib. de Diuin.

τὸ θεῖον καλὸν λέγεται ὡς πᾶν καλὸν ἅμα καὶ ὑπέρκαλον
καὶ αἰεὶ ὃν κατὰ τὰ πρῶτα, καὶ ὅσα αὐτὸς καλὸν, καὶ ὅτε γενο-
μένων, ὅτε ἀπολλύμενων, ὅτε αὐξανόμενων, ὅτε θίνων. ἔσθ',
τῇ μὲν καλὸν, τῇ δ' αἰσχρόν, ἡ δὲ, τότε μὲν, τότε δ', ἡ δὲ
πρὸς μὲν τὸ καλὸν, πρὸς δὲ τὸ αἰσχρόν, ἡ δὲ, ἐνδεχόμενον
ἢ ὡς πρὸς μὲν ὃν καλὸν, πρὸς δὲ ὃν καλὸν, ἢ ὡς αὐτὸ καλὸν
ἢ αὐτὸ μὲν ἢ αὐτὸ μονοειδὲς αἰεὶ ὃν καλὸν, καὶ ὡς πάντες κα-
λὸν πᾶσι πᾶσι καλλοῦν ὑπεροχικῶς ἐν ἑαυτῷ πρὸς ἅπαν.
τῇ γὰρ ἀπλῇ, καὶ ὑπερβεί τῶν ὅλων καλῶν φύσει, πᾶσα
καλλοῦν, καὶ πᾶν καλὸν ἐνοειδὲς κατ' αἰτίαν προου-
σῆκαν. Postrema verba sic libuit vertere. Deus
dicitur pulcher, vt qui ipse secundum se, apud sese
vnica simpliciue ratione semper sit pulcher, ac
vniuersæ pulchritudinis fontanam elegatiam ex-

cellenter in sese in primis habeat. Simplici enim & supernaturali vniuersarum pulchritudinum naturæ, omnis decor omnèque pulchram vnice & singulariter secundum causam primum inest. Vide scholia Maximi pag. 168. & seq.

17 Edificium Ecclesiæ pretiosum, firmum & stabile è trabibus Cedrinis nunquam putrescentibus & Cupressinis suauè olentibus, vnde ad Heb. 11. Fundamenta habes ciuitas dicitur, cuius artifex, opifexque Deus. Cedrus enim arbor sublimis, nõ obnoxia putredini & sempiterna coma vitet. Plin. cap. 21. lib. 16. nat. Hist. Quæ similitudo etiã ad Ecclesiam in terris militante accõmodari debeat, tamẽ in beata & triumphate Ecclesia completior absolutiorque erit, quum cœna nuptialis agni celebrabitur, & Ecclesia à morte exsuscitata ac penitus ab omni peccato & dolore liberata, in thalamum beatæ & æternæ vitæ, lætitiæ & gloriæ intromittetur. Laquearia vel tigna, alienius Canales vel Ambulachra. Quas varias interpretationes Rabbin finxerũt, quia Rab-
bit tantum hoc loco per n occurrit. Cypressina Berothina. Beroth quia hoc duntaxat loco reperitur, aliis est abies, aliis alia arboris suauè olentis species. Aliqui Sponsi verba esse volunt. Origenes amicorum Sponsi. Sed rectius Sponsæ.

E E E E E E E E E E E E E E E E E E E

CAP. SECVNDI

ARGVM.

*Alteris Sponsus & Sponsa
virtutes suas canunt.*

SPONSVS.

- 1 Ego flos campi, & Lilium conual-
lium.
- 2 Sicut Lilium inter spinas, sic ami-
ca mea inter filias.

SPONSA.

- 3 Sicut malus inter ligna sylvarum,
sic dilectus meus inter filios. Sub um-
bra illius quem desiderabam sedi, &
fructus eius dulcis gutturi meo.
- 4 Introduxit me in cellam vina-
riam, ordinauit in me charitatem.

S P O N S V S.

- 1 *Rosæ velut sum flosculus
Campis virens Saroniis.
Sum sicut album Liliū,
Quod fragrat in conuallibus.*

- 2 *Spinās vt album Liliū*
Excellit inter asperas:
Amica sic dulcis mea
Præcellit inter Virgines.

SPONSA.

- 3 *Qualem tenet malus locus
Fœcunda, fragrans, mellea
Inter comatas arbores,
Densis vigentes saltibus.
Talem inter ille filios
Quem mente totum diligo.
Hinc eius umbra gaudeo,
Sub hac sedere gestio,
Obleſtat hinc me viuere,
Cuius probatis fructibus,
Nil eſt palato dulcius.*

4. Me duxit in vinarium
Conclauē, flammulis ibi
Me charitatis imbuuit.

GENEBRARDI IN

5 Fulcite me floribus, stipate me
malis. Quia amore langueo.

6 Laeva eius sub capite meo, & dex-
tera illius amplexabitur me.

SPONSUS.

7 Adiuro vos filia Hierusalem per
Capreas, Ceruôsque camporum ne
cuigilare faciatis dilectam, quoaduf-
que ipsa velit.

SPONSA.

8 Vox dilecti mei. Ecce iste venit sa-
liens in montibus, transiliens colles.

9 Similis est dilectus meus Capreae
hinnulloque Ceruorum. En ipse stat
post parietem nostrum, respiciens per
fenestras, prospiciens per cancellos.

CANT. SALOMON.

5 Exinde amore langueo,
Fulcite sed me floribus,
Firmate sed me odoribus,
Quos poma fundunt aurea.

6 Me sic iacentem languide
Sponsus sinistra fulciet.
Me sic amore sauciam
Firmabit arctè dextera.

SPONSUS.

7 Adiuro vos per Capreas
Ceruôsque saltus incolas
O Solymorum filia,
Ne eius quietem rumpite
Eiusve somnum frangite,
Se sponte donec excitet.

SPONSA.

8 An non amantis audio
Vocem mei? Celerrimè
Quàm montium currit iuga,
Quàm collium cacumina
Saltu citato transilit;
9 Est Caprea perniciosior,
Est Ceruulo volucrior.
Post ædium muros adest,
Nostrisque portis imminet.
En per fenestras respicit,
Iam per clathros en exerit,
Suum coruscum verticem.

FACULTAD
DE
TEOLOGIA
Univ. de Deusto
BILBAO

10 Et dilectus meus loquitur mihi,
Surge, propera amica mea, colum-
ba mea, formosa mea, & veni.

11 Iam enim hyems transiit, imber
abiit & recessit.

12 Flores apparuerunt in terra no-
stra. Tempus putationis aduenit.
Vox Turturis audita est in terra no-
stra.

13 Ficus protulit grossos suos. Vi-
neæ florentes dederunt odorem. Sur-
ge amica mea, Speciosa mea, & veni.

14 Columba mea in foraminibus
petræ, in cauerna maceræ, ostende

10 Quin & per illos intuens
Compellat his me vocibus,
Exurge nunc charissima,
Accurre formosissima,
Virgo veni Columbea.

11 Iam nanque bruma transiit,
Tempus recessit imbrium,
Serenitate iam nitet
Firmamen ante nubilum.

12 Apparere flosculi
Multis colorum millibus,
Putationis horula,
Qua mille iam concentibus
Cæli volucres personant,
Vitis flagellis ingruit.
Turtur sublimes obsidens
Tellure nostra palmites
Nunc voce garrit flebili.

13 Iam ficus alma protulit
Suos virentes grossulos.
Iam iam nouellis Vineæ
Se vestientes pampinis
Suaues odores spargitant.
Ergo veni charissima,
Ergo veni pulcherrima.

14 Virgo Columba purior
Quæ rupis huius in specu
Tollente se sursum lates,
Prodi cauernis è tuis,

GENEBRARDI IN

mihi faciem tuam, sonet vox tua in
auribus meis. Vox enim tua dulcis, &
facies tua decora.

15 Capite nobis vulpes paruulas, quæ
demoliuntur vineas. Nam vinea no-
stra floruit.

SPONSA.

16 Dilectus meus mihi, & ego illi,
qui pascitur inter Lilia.

17 Donec aspiret dies, & inclinen-
tur umbræ reuertere. Similis esto, di-
lecte mi, Caprea, hinnulôque Cer-
uorum super Montes Bather.

supra N. 7. 9.

CANT. SALOM.

35

Tuque vultus copiam
Mibi libenter exhibe.
Fac colloquentis obsecro,
Voces petitas audiam.
Nam mira verbi suauitas
Tuis labellis insidet,
Et pulchra vultus dignitas
Te reddit expetibilem.
15 Sed interim Vulpeculas
Serui fideles prendite,
Nostras vorantes vineas.
Nam nostra vitis floruit
Botrôsq; Sorek protulit.

SPONSA.

16 Vt ille totus est meus,
Artissimè quem diligo,
Sic totus ille mutuo
Totam sibi me possidet,
Qui septa captans florea
Se pascit inter Lilia.
17 Nunc ergo dum se proferet
Lux, dum diescet clarius,
Et noctis umbræ concident,
Gressu reuerte præpeti,
Dilecte vitæ charior,
Velocitate Caprea
Pernicitate Ceruuli,
Ad Bather altos vertices.

E liij

COMMENTARIA

IN CAP. 2.

Ego sum rosa quæ in planicie Saronia
crescit. Est autem Saronitis planities à
Cæsarea ad Ioppem vsque, vt scribit
Hieronymus, de qua mentio fit Esa. 33. & Actorū
nono. Videntur autem hæc Sponsæ verba, etiam
si alij magna ex parte hîc Sponsum loqui velint.
Superiore autem cap. Hebræi putant in genere
descriptum esse amorem Domini & Ecclesiæ, hîc
specialem proponi descriptionem, repetitque à
principio, i. à beneficiis in Ægypto perceptis, vn-
de & ver depingi, quo liberatio Ægyptiaca con-
tingit. Tu ad redemptionem per Christum respi-
ce, quæ & ipsa facta est mense Martio, veris ini-
tio, cuius Ægyptiaca erat typus.

2. *pro lilium.* Susanna Hebraicè quibusdam rosam
significat, contrà נִרְאָה, quod vertimus rosam,
lilium. Nam Susannam, inquiūt, oriri inter spinas
hîc dicitur. Hac de re sic Elias in Tisbi, Quidā,
inquit, aiūt Susanna florem esse candidum, qui
vulgo Lilium dicitur, atque ita vocari, quod per-
petuò habeat sex folia. Habatseleth verò esse ro-
sam. Atqui id mihi videtur alienum, cum præser-
tim legamus, vt susanna inter spinas, & lilium nō
sit inter spinas. His opponimus D. Hieronymum
& veteres Græcos, qui scribunt susanna lingua
Punica esse lilium, & à liliis Susas, urbem de qua
in Ester, vocatā esse, vt & oleum Susinum, quod
confectum est ex liliis. Cæterum his similibus si-

gnificatur suauitas Ecclesiæ. quantum Lilium
præcellit spinas, tantum Ecclesia præsta inter
filias, id est, cæteros hominum cætus & con-
cilia.

3. Quantum malus præstat arboribus syluestri-
bus, & odore & gustu, tantum Christus reliquis
omnibus. Hinc illud, Speciosus forma præ filiis
hominū. Pl. 45. *sub umbra*, Ad verb. Vmbra eius
expetui & consedi. Persistit in mali arboris me-
taphora. Vmbra gratia, fauor, refrigerium, virtus
altissimi. Luc. 1. *Fructus* verbum Dei. Quam dul-
cia sunt, inquit, eloquia tua faucibus meis. Vel Sa-
cramentum Corporis Domini. Manna enim He-
bræis & Lyrano.

4. Per cellam vinariam Hebræi sanctuarium vel
altare, vbi libabatur Domino, accipiunt, eò quòd
in Sacrificiorum libaminibus, effunderetur vinū.
Nos arcana Dei quæ animos hominum inebriāt.
Vel Sacramentum calicis, quod lætificat Deum
& homines Iud. 12. Nam continet sanguinem
Christi pretium nostræ redemptionis. *ordinauit*,
disposuit charitatem, vt eum scilicet amem supra
omnia. Et certè charitas est Donum Dei. In Heb.
metaphora est ab acie instructa, quum quisque
militum sese recipit, & cogit ad suum ordinem &
vexillum. *Vexillum eius super me amor.* Vexillum,
quo congregat & attrahit Ecclesiam, amor est.
Non enim dedit nobis spiritū timoris, sed amo-
ris & dilectionis. vt Paulus inquit. Metu & timo-
re olim magis homines ad suæ legis obseruantia
pertrahebat. vide Epistolam ad Hebræos. cap. 12.
5. *Fulcite me floribus*, florum odore. Heb. laganis
Nam נִרְאָה וַאֲשֶׁר הָיוּ laganæ, Chaldaicè verò fun-

damēta, vnde Chaldaus interpres hic ita accepit. Pro ignibus, qui fessum fouent. Madras fulcite me lagenis vinariis, sternite mihi veluti strati loco mala, quorum odore ipsa recreer. Vino enim aut odoribus defectae viros refici solent, vt indicat Salomon Prouerb. 31. Consolationes autem quae peruntur ē verbo Domini & fide his duobus significantur. Orig. hom. 3. in hunc libellum putat esse verba Ecclesiae ad Sponsi amicos. i. Sāctos, qui cum Deo versantur & eos inuocare, vt ipsorum precibus ipsa fulciatur & sustentetur in hoc mundo. Est insignis locus pro Sanctorum inuocatione.

6 Gestus amplexantis per dextram & sinistram innuitur. Significat igitur signa coniunctionis Christi cum Ecclesia, vt verbum, Sacramenta & caetera externa, quibus tanquam pietatis retinaculis suos in quadam vitae communione continet. Me his, inquit, cunctis modis fouebit & sustentabit. *Luna eius, erit*, Eclipsis verbi substantiu crebra in hac lingua. Sibi promittit aduentum ad se Christi.

7 Haec dicuntur more pastoralis, & est iuramentum venatorum. Sponsus & Spōsa toro hoc cārico sibi placent in solitudine, montibus, syluis & hortis, quoniam illis locis commodius & tranquillius oramus, cōtemplamur, philosophamur, &c. Septuaginta autem verterunt. Per exercitus & robora capi, quasi legerint *אילת* vt Ps. 22.

Et sanē nonnullis capreae & hinnuli sunt hic caelestes exercitus & virtutes. Lyrano Patriarchae, vt Gen. 49. Nephtalim ceruus emissus. Abben Ezra symbola & fœdera cōnubij vt Prou. 5. cerua amo-

tum, pulchritudinis causa. *Ne suscitetur*, ne conturberis, a requie sua ne interpelletis. vel a pietate & virtute. *Dilectam*, amorē prop. i. amicam per Auxesim. Delicias meas.

8 Hic versus intelligitur de ope, quam Dominus, cum tempus est suis offert. Magna est celeritas, inquit, Christi ad opem ferendam Ecclesiae, eamque visendam. Hebraei de prima voce Dei vocantis Ecclesiam ex Aegypto Exod. 2. & seq. Item ad Decalogum sancendum in monte Sinai saliebat, &c. designata velocitate diuini descensus ad legem dandam.

9 Post parietem Ecclesiae siue sponsae stans inducitur, vt de improviso nobis opem ferre, & quasi insciis hostibus praesto adesse intelligatur. Hebraei intelligunt nubem, quae erat inter Deum & populum. Deus respiciebat per fenestras. i. aperturas illius nubis, emissis coruscationibus, lapidibus, &c. *Similis caprea* pra velocitate cursus ad subueniendam. *Prospiciens*, progerminas propriē & enascens more fructuum.

10 Surge ex Aegypto, & impiorum cœtu, vt me colas securius & liberius in terra sancta, *Et veni rus*. Vnde sequitur rusticationis laus.

11 Veris elegans descriptio. Assertur autem ad hunc sensum, quo Christus Ioh. 4. cum significare vellet aduenisse tempus promouēdi Euangelij, ait, regiones albas iam esse ad messē, Ait vero hyemem transiisse, pluuiam abiisse, vt ostēdat, omnia vetera praeteriisse, & nonis succedentibus abire in melius. *Hyems* tempus horridum seruitutis siue Aegyptiacae siue alterius, maximē capriuitatis Satanæ. Vere exiit populus ex Aegypto. Vere

& redemptus est a Christo, nempe 15. Martii.
12. Iam, inquit, tempus Veris, nempe tempus
amœnæ libertatis apparuit, iam apparere si-
gna salutis vestræ, imò verò iam allata sunt. Per
flores initia bonorum operum & fidei intelligit.
Tempus putationis, vitium. Nam verè veteres Vites
amputantur, non arbores. Et sic interpretatur
Epiph. hæc. 59. contra Catharos. Vox דבר זמיר
etiam cantillationem significat, & concentum
musicum. Vnde *Mizmorim* sunt Psalmi, conue-
nienter loco. Nam aues verno tempore cantilla-
re solent, & garrere suauiter. Hic autem garrus
auium plurimum facit ad veris cōmendationem.
Peregrè quippe proficiscentibus, camporumque
viorem captantibus gratus & iucundus esse so-
let, præcipuè autem turturis in terra Israëlita.
Sicque describitur prædicatio verbi Domini, in
quo denuntiando vel ad laqueos vsque laborant
pii Ecclesiastæ. Alii per cantillationem laudem
Domini & confessionem accipiunt.

13. *Florentes*. Sic noster reddidit propter Hebrai-
cam eclipsim. *Vinea gemmam* siue florem protule-
runt, indeque *dederunt odorem*. Nam ספר proprie
racemum significat, qui primùm exuto flo-
re dignosci incipit. Paulo enim grandior & ta-
men acerbior, quem Græci vocant omphacen
vocatur ספר, vt iam maturus, עכב. Et *veni tibi*
rus.

14. Hic sponsam comparat columbæ, propter
simplicitatem & fidem coniugii, de qua Aristo-
teles libr. 9. de histor. animalium cap. 7. *Perre*.
in habitaculis terræ sanctæ, quæ ferè montosa.
nam eo alluditur. *Maceria*, gradus prop. O co-

lumba mea, quæ agis in latibulo gradus siue in
scalis & quasi gradibus. i. in rupibus præruptis,
ostende mihi faciem tuam. Quod pertinet ad
Ecclesiam, quatenus quærit latebras, vt fugiat
persecutiones. Facies autem siue aspectus Eccle-
siæ, vt scriptum reliquit Carolus magnus quodā
loco, cognitio virtutum eius est, cuius pulchritu-
dinis venustate ab Sponso diligitur, cui per Pro-
phetam dictum est. Quoniam cōcupiuit Rex spe-
ciem tuam. Hortatur ergo Christus Ecclesiam, vt
faciem suam ei ostendat, id est, vt semper eum
contempletur fide & operibus, vt cum Elia dice-
re possit. Viuit Dominus in cuius conspectu sto,
ne sit de illis, quos per Prophetam denotat di-
cens, verterunt terga ad me & non faciem. Hor-
tatur etiam, vt vox eius sonet in auribus illius:
quia paratus est ad exaudiendum sanctos suos.
Psalmista attestante, Clamauerunt iusti & Do-
minus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulatio-
nibus liberauit eos. Vocem eius dulcem. Quia
orationes sanctorum semper Deo acceptæ sunt.
Atque hæc quidem ille.

15. Per vulpes Hebræi intelligunt Egyptios. Nos
eos omnes qui interea dum vineæ nostræ gemmā
proferunt. i. Ecclesiæ aliquam bonorum operum
frugem pollicentur, gregem Domini sectis & fa-
ctionibus infestant, aut etiam persecutionibus à
recto auertere moliuntur. *Vulpes* in fonte per Asin-
theton duplicatur. Prehendite nobis vulpes (&)
vulpes paruas. i. vulpeculas. Vulpes sunt hære-
siarchæ & ministri, vulpeculæ istorum sectatores
& discipuli, vel vulpes potentiores heretici, vul-
peculæ tenuiores.

16 Dominus pascit gregem suum in Liliis, hoc est, suauissimo & comodissimo pascuo, vt Præp. In Latine abudet: aut vt alij volunt per loca candida, florida & amœna, de quo vide Esa. 30. & Psal. 23. Dominus pascit me. Alij passiue interpretatur, Dominus pascitur inter Lilia & loca amœna. Posset traduci ad futuram vitam, de qua scriptum Apocalyp. 7. Non esurient ultra, neque sitient, nō cadet super eos Sol aut ullus æstus, quia Agnus qui est in medio Throni pascet eos, ducetque illos ad viuos aquarum fontes, absterget omnem lachrymam ab oculis ipsorum.

17 Donec, quousque, priusquam, vel quandiu. Nostri & R. Selomo iungunt cum præcedentibus, Dilectus est totus meus, & ego vicissim sum tota illius, donec spiret dies & fugiant vmbra, id est, quoad vixero, quousque videlicet venerit dies alterius sæculi, & inclinarint vmbra mortis, vel quousque venerit dies iudicii & consummationis sæculi: Tum enim dies erit clarissimus, & noctes mortis vt vmbra perierint funditus. Vel iuxta R. Selomo, quousque veniat dies peccati, quousque peccem & per peccatum, illius esse destinam. Alii propter distinctiones Masoreticas sequentibus annectunt. Donec aspiret dies, & inclinentur. i. fugiant, nulla que sint vmbra conuertere te ad montes Bather. quandiu æstus diei vigeat capta vmbra montium. vel quousque (priusquam) dies accreuerit fugientibus & abeuntibus huius noctis vmbra, diuertere ad illos odoratos montes, vt illic totum diem transigas mecum suauiter. Illuc enim te sequar. Nam paulo ante Aurore hanc videtur dicta. Quandiu spirabit æstus

diei, vel ex Abben Ezra ventus diei, qui calidus est in terris calidis qualis terra sancta, recipe te te celeriter ad montes præruptos & sectos (nam Bather sectionem significat) refrigerij causa, vt illic videlicet requiescamus & captemus vmbra. i. vt cruces & afflictiones persecutionum vitemus, vel huius mundi discrimina & molestias. Sic & claudet librum, nisi quod pro montibus sectis dicitur montes Aromaticum. Alii putant hæc sub vesperam dici, & inclinationem vmbrae intelligunt prolapsionem, quando longiores maioræque cadunt altis de montibus vmbrae, ob solem iamiam sese inflectentem ad Antipodas. Dum adhuc dies est & vmbra incipiunt inclinari & cadere, proripe te in montes Bather odoratissimos. Ne te nox apprehendat priusquam illud peruenieris. Chaldaus hæc in malam partem accipit, quasi Sponsa Sponsum à se paulisper dimittere abireque velit. Deinde nonnulli pro my explicat, hoc sensu, interea dum spirat dies, &c. vt superiore capite, interea dum Rex in accubitu suo. Sed nihil est necesse, allusit autem ad Ceruam, quæ hinnulos suos ad saxa vno aditu rupta identidem ducit, vt quod refugere debeant, agitati à canibus habeant exploratum, de quo Arist. 5. cap. libri noni de Historia Animalium. Montes Bather, qui illa tempestate noti erant. i. diuisionis, adumbrant loca Ecclesiæ vel loca quietis, quod populum Domini à cæteris diuidant, vel cælum, quod immortales à mortalibus & miseris dirimit. Sic autem vocat antra & abruptas multifidasque concauitates montium, in quas sese pastores recipiunt æstu meridiano, dum viget diei ardor

GENEVRARDI IN

& fugiunt vmbrae. Fugiunt autem vmbrae, quia lux, quæ tum multa est, fugat tenebras, & vmbrae nullas aut exiguas iactari sinit. Ita fingitur huius eclogæ argumentum verno tempore iam progresso, cum ad captandum frigus æstûque depellendum sub montium antris recubare homines cupiunt. Idem tempus supra indicabatur Turturum & Columbarum gemitu. Plinius. Palumborum vtrique exaudiens gemitus, transisse Solstitiû caueto putes, nisi cum incubantem videris Palumbem. *super montes Barber.* Debet construi cum verbo *Reuertere*, vt reliqua sint interposita per parenthesisim.

CAPITIS TERTII ARGVM.

*Sponsa sponsum paulò ardentius queritans
à sponso corripitur.*

SPONSA.

- 1 In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligo. Quæsiui illum & non inueni.
- 2 Surgam & circuibō ciuitatem: Per vicos & plateas quærā, quæ diligit anima mea. Quæsiui illū & non inueni.
- 3 Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea vidistis?

CANT. SALOM.

40

yalohē construdo Salomoni
J. Guillelmi

SPONSA.

- 1 Noctu recumbens lectulo
Iunctum mihi sanctissimè
Partes in omnes quæsi,
Illum tamen nec repperi.
- 2 Nunc ergo surgam (dictito)
Totum pererrans oppidum.
Vicos per omnes deferar,
Per cuncta quæram compita,
Charissimè iunctum mihi.
At ille non apparuit,
Quem mæsta valde quæsi.
- 3 Flens oppidi custodibus
En, inquit, num visus est
Is fortè vobis transiens,
Amore cuius ardeo.

GENEBRARDI IN

4 Paululum cum pertransissem eos,
inueni quem diligit anima mea, te-
nui eum, nec dimittam, donec intro-
ducam illū, in domum matris meæ,
& in cubiculum genitricis meæ.

CAP. II.
X. 7.

5 Adiuro vos filia Hierusalem per
Capreas Ceruōsque camporum, ne
fuscitatis, neque cuigilare faciatis di-
lectum, donec ipse velit.

SPONSVS.

6 Quæ est ista, quæ ascendit per de-
sertum, sicut virgula fumi ex aroma-
tibus Myrrhæ & Thuris & vniuersi
pulueris pigmentarij?

7 En lectulum Salomonis sexaginta
fortes ambiunt, ex fortissimis Is-
rael.

CANT. SALOM.

4 Vix hinc ego discessem
Occurrit ille cum mihi,
Mens vnice quem diligit.
Hunc protinus firmissimis
Prehendo leta brachiis,
Laxabo nunquam pertinax
Donec domum pertraxero,
In qua genitrix confidet,
Illinc meæ deduxero
Parentis in conclauia.

5 Adiuro vos per Capreas
Ceruōsque saltus incolas,
O Solymorum filia,
Hanc ne quietem rumpite,
Hunc ne soporem frangite,
Se sponte donec surrigat.

SPONSVS.

6 Hæc, oro, quanam, est inuis
Deserta tristis peruagans,
Fundens vaporum virgulas,
Quos Myrrha spirat suauior,
Quos thura mittunt Indica,
Quos vniuersi pulueres
Spargunt aromatarij.

7 En Salomonis lectulus:
Quem sexaginti milites
Ex Israelis fortibus
Toris valentes ambiunt.

8 Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi: Vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.

9 Ferculum fecit sibi Salomon de lignis Libani.

10 Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium eius aureum, ascensum purpureum. Media, charitate constravit propter filias Ierusalem.

11 Egredimini & videte filiae Sion Regem Salomonem in Diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.

8 Manu prehensis ensibus
Ad bella sunt doctissimi.
Coxæ macheras alligant,
Ne quid per atrum nocturnum
Somni quietem terreat.

9 Dauidides idem sibi
De Libani struxit Cedris
Illustre valde ferculum.

10 Id hinc & hinc argenteæ
Firmæ columnæ fulciunt,
Instrata cuius infimæ
Fulgore clarent aureæ:
Velamen eius exterum
Rubente splendet purpura.
Constrantur eius intima
Sanctæ Sionis Virginum
Purissimis amoribus.

11 Hic ergo adeste Virgines
Sanctæ Sionis incolæ.
Hic Sollomonem cernite
Regem corona fulgidum,
Qua cinxit eius verticem
Parens corusca laudibus,
Qua luce per sponsalia
Sanctam, refertus gaudio,
Sibi parauit coniugem.

GENEBRARDI IN
COMMENTARIA
IN CAP. 3.

1 Secundus actus, noua scilicet narratio, usque ad secundum versum quinti capitis. Nam non modo sententia à superioribus diuulsa est, verum etiam alio tempore dicta, actaque. Nocturno videlicet, nō vt illa, diurno. Nocte nos sic gerere debemus, vt vnum Dominum somniemus, cogitemus, affemur, prece-mur, iuxta illud Apostoli, Siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum illo viuamus. 1. Thess. 5. Hinc hic Sponsa quid nocte egerit erga suum dilectum, explicat. *Quem diligit anima mea, quem ex animo diligo & ardentem.* Periphrasis Dilecti ad vim charitatis exprimendam, allusione ad mandatum, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, &c. *Quæsiui illum.* Nam in eodem lecto mecū esse putabam, prope me.

2 Tunc dixi apud me *surgam.* Ardor charitatis & amoris in zelum, quasi in transversum Spōsam abripit, vt non vereatur noctu vagari per media tenebrarum silentia & pericula. Per noctes intellige afflictiones, per lectum sedem Ecclesiæ, per ciuitatem, vicos, plateas, loca, in quibus agere solet Christus, per custodes pastores cæcos & indoctos, aut etiam pestilētes ingenio, doctrina, moribus. *per plateas.* Masorethæ iunxerunt cum verbo præcedenti *Circuibō.* Nam ibi pinxerunt *zakeph katon accētum*, maximè omnium

post Soph pasuc & Athuah distinguentem. Circuā urbē per vicos & plateas (Et) quærā meū dilectū. Rectius cum sequentibus. Circuam urbē, & per vicos & plateas dilectum meum quæram. **3** *Vigiles*, custodes urbis, circitores, siue circitores: in malam partem. Nam infra cap. 5. dicit se ab istis custodibus fuisse vulneratam, ita pranos magistratus, vel, vt iam dixi pastores adumbrat. *Quem. an eum, quem.*

4 Dominum inuenire, est eius gratiam, dulcedinē & Spiritum sentire, qui testimonium conscientis nostris perhibeat, quod filij Dei simus, vel ab eo domino liberationem ē malis cōsequi, propter quæ absentem esse illū putabamus. Illū tenet, ac prehēdit, qui ab ipso ipsiusque fide, cōfessione & cultu separari non vult. *In domum matris meæ*, in Synagogam, ē qua prodij secundum Spiritum q. d. repertum Christum nō relinquam donec eum in Synagogam introduxero, quæ me per Apostolos lauacro vitæ per verbum Dei genuit. Vbi intrauerit plenitudo gentium, omnis Israel saluus fiet. in quo ex parte caritas contigit, Rom. 11. Es. 59. *Et in cubiculum genericiis meæ*, in totam meam gentem, ē qua secundum carnem genita sum & aggregata. Alias mater nostra omnium est Ecclesia vniuersalis vt apud Aug. cap. 11. libr. 1. conf. *Cubiculum*, Heder, conclaue prop. penetrabile & interius cubiculum.

5 Hic versus cum septimo superioris capitis idem est prorsus, nisi quod hic loquatur Sponsa, ne quis interturbet Sponsi somnum, vt ex præcedentibus & sequentibus intelligitur, illic Sponsus de Sponsa. Malunt alij, vt supra, vertere

GENERARDI IN

dilectam, ut filia Hierusalem secundò adiutentur, ne Ecclesiæ molestæ sint, neque eius somnum & quietem per schisma, hæreses, factiones, motus, persecutiones interpellent, quo defatigata sit querendo tota nocte Sponsus. Alioqui ipsas non id impunè laturas. Nam Hebraicè ad verbum. *Adin v'v' si suscitetur*, formula ecliptica, ut subaudiatur, *disperibitis*, aut quid simile. Si suscitetur aut euigilate faciatis dilectum vel dilectam, sanè peribitis, sanè pœnas luetis grauissimas. *Dilectum*, amorem prop. i. Amicum, dilectum, per Auxesim. Anonymus abstractum retinet, Ne excitetur, ne turbetis amorem, amicitiam, dilectionem, quæ inter nos intercedit. Sic R. Selomo, ne dissoluatis, vel minuatis amorem meum de ipso conceptum.

6 Hæc sunt verba Sponsi, vel si credimus R. Selomoni gentium exterarum, admirantium speciem Ecclesiæ, formam, dotes, opes, & gratias, & eam interim solam intrepidè per deserta vagari. Quenam est ista solâ è deserto prodiens, cuius interim dotibus & gratiis ornata, quarum fama & celebritas longè latèque spargitur & fumigat, ut myrrha, thus, alique pulueres aromati- ei suos odores amplissimè fundunt. An non sibi à periculis ferarum & latronum timet, an non alium habet locum, in quem sese tuto recipiat, an caret dilecto æquè specioso & illustri, qui eam desponsit & in suâ familiâ attrahat. Kimhi mauult loqui Spôsâ de iis, quæ Sponsus de se, ubi eam primùm vidisset, dixerat. Porro fragrantia, quam tribuit Ecclesiæ, ipsius dotes, charismata & gratias adûbrat. Fumus siue suffitus odorem bono-

CANT. SALOMON.

44

rum operû. Thus cum vniuerso puluere pigmentarij suauitatem orationis. *per desertum*. Mundus desertum, quia vacuus gratia Dei, benedictione & rore spiritali. *Virgula*. ad verbum. sicut palma: fumi. i. columnæ fumi odorati recta in altum assurgentes præ copia. *Ex aromatibus*. ex suffitibus myrrhæ. Ad verbum, aromatizata siue suffita myrra. *Mekuttereth*, in Partic. suffiri facta. Indicat Spôsâ suû suffitû siue odorem habere ab alio. i. à Deo. quidquid boni inest in homine à deo est ne quis gloriatur. Noster videtur legisse *Mikketoreth*, nomine cum præp. iuncto. Quanquam sensus eodè recidit. *Pigmentarij*. i. eius qui pigmenta siue aromata vendit, Rochel aromatarius.

7 Quarete, & quidem nocturno tēpore non recipis Sponsa ad lectû Salomonis, cur ad illû non diuertis relicto huius mundi deserto. En ille adest tibi in promptu. Nam ad verbum. Ecce lectus Salomonis, circû quem sexaginta fortes de potentioribus Israel: *Voicy le lit de Salomon, que n'y venez vous: il est si fort & sur*. Te illic facilè recipiet, nam tuas ambit nuptias. Apostrophe, ecce, adest, tibi propositus est & destinatus. Digno enim ostendit lectum, in quem tuto se ipsa possit recipere. Eamque inuitat noctu per deserta vagantem & periclitantem, ad tutum, firmum & securû locû Salomonis, id est, ad Sedem Moysi, siue veteris Synagoga, Ecclesiæve propheticæ, quandiu illa viguit, ad sedem Christi & Apostolorum, quæ illi successit. i. ad locum religionis, relicti gentium desertis & vastitatibus. Hinc Hebræi lectum Salomonis interpretantur Tabernaculum Moysi, indeque templum à Salomone cōstructum. q. d.

Tete ô desertorum peruagatrix recipe desertis illis relictis ad locum religionis, instructum firmis præsiidiis ad te tuendum, lectum scilicet in quo requieuit Salomon, in quo iacuit, Deo seruiuit, &c. Parùm aptè aliqui hic putant Sponsum loqui de se in tercia persona, seque appellare Salomonem, cum loquatur quidem Sponsus, sed de Salomone ipso huius lecti structore. Nam Hebræi rectè docent ubique in hoc libro nomen Salomonis esse *hinc profanum*, ut eo Rex ipse Salomon libelli huius scriptor intelligatur, tametsi Midras contrarium affirmet, & ubique sacrum putet de Domino, i. Deo vel Messia rege pacifico. O Sponsa cur nocte sic vagaris, immò versaris in periculis me quæritando. En adest in propatulo lectus Salomonis, in quo me reperias. Christus inuenitur in Mose, Salomone, Prophetis, Apostolis, eorumque omniū sedibus, in quibus Deum coluerunt, & purè colendum docuerunt. Sed mētio fit nominatim Salomonis, quòd is templum, sedem Ecclesiæ pontificiæ & propheticæ illius temporis condidisset. Quod sequitur de Ferculo eodem pertinet. En adest ferculū Salomonis preciosissimum & ditissimum, ad illud recurre. Illic me citra desertorum peruagationem reperies & tutò quiesces. Hebræi ferè utrobique malunt esse argumentum à maiori, reprehendi que Sponsam, quòd sola auderet per desertum versari. Salomon adhibuit custodes multos ad lecti sui custodiam, veritus ne quis sibi Sponsam eriperet & violaret, & tu interea sola audes per solitudines vagari? Sed melius nostri, non reprehendi Sponsam, sed eam, quæ inuenta

esset in desertis, inuitari ad lectum siue sedem Solomonis literalis, vel iuxta illos spiritualis. i. Christi, in qua excubias agunt sexaginta fortes, ut si qui eam vellent rapere vel lædere, non possint præ præsidio. Hi sunt pii pastores, itēque angeli, à quibus quasi externis nulla est prodicionis suspitio, qui norunt pugnare cum Satana, & reliquis omnibus periculis errorum, ignorantia, cecitatis, i. noctis. Ecce ne vagare, habes lectū & thalamum tutum, firmatum optimis præsiidiis, ad quem venias & in quo Salomonem spiritalem reperias. Ostendit ei locum in quo sit reperimentura Sponsum. Christus non est quærendus in desertis, &c. i. extra Ecclesiam catholicā. Ecce autem *dux Sponsæ*, quasi Christi locus & Ecclesia sit aperta, veluti in monte posita. Cæci soli dubitant. Nam alioqui habet certas notas.

8 Omnes gladio sunt accincti, instrumentisque quibus te tueantur, sunt rei militaris peritissimi & valde exercitati ad cōfligendum cum Satana, & eius ministris. Arma spiritualia his externis significata explicantur ab Apostolo Eph. 6. *Propter timores nocturnos*, errores, ignorantiam, peccata, pericula vitæ spiritualis & temporariæ. Ad verbum, *A timore nocturno*. Aduersus ea quæ noctu occurrere solent infelicitè.

9 Ferculum, id est, gestamen Pompaticum. Sic appellat tentorium quadratum gestatorium, siue cameram motoriam & portatilem, in qua thronus erat Regius, eisi nihil necesse est ut fuerit motoria. Itaque malo ut *Apiron* sit simpliciter thalamus, vel thronus regius cum suo Tabernaculo. q. d. Relicta hac solitudine diuertere ad lectum

GENEBRARDI IN

Salomonis, i. locum religionis & communionis propheticae, quæ magnificè struxit & muniit Salomon, unde Hebræi intelligunt templum ab ipso è Libani Cedris & pretiosa alia materia constructum, Præterea ad ferculum siue locum Throni Regij, quem pretiosè & gloriosè fabricauit Salomon, vt in eo Reges spectarentur, & affulgeret cum sua regia dignitate, maiestate, gloria, q. d. Tu es digna pontificiæ & regis maiestatis cōsortio, es digna quæ sis particeps pontificatus & regni, quæ sis cōsors pontificij regis que throni. Nam hoc Ferculum est symbolum throni regij. Sic vocat è deserto & solitudine gētium Ecclesiam primum ad communionem religionis propheticae & dignitatis Pontificiæ, quam olim in suo templo magnifico Salomon collocarat & fixerat, cū antea eius sedes vaga esset ac mororia pro locis, in quibus Tabernaculum & Arca transferebantur. Secundò ad locum & consortium regis maiestatis, quæ Hierosolymis vrbe regia præcipuè emicabat. Significat venturam Ecclesiam è deserto gētium ad communionem Synagogæ, vbi ornetur throno Davidis, i. duplici dignitate pontificia & regia, de quo Epiphan. hæresi. 29. Thronus David & regia sedes est Sacerdotium in sancta Ecclesia, quam dignitatem regiam, simulque pontificiam simul coniunctim largitus est Dominus Ecclesiæ suæ, translato in ipsam Davidis Throno, non deficiente in æternum. Ferculum Essedum vertit Beza, vehiculi gallici genus. Eum fortasse fefellit mea interpretatio anni 1570. prælis Martini Iuuenis emissa cum trium Rabbiorum conuersione, vbi ego *lecticam* verti. Sed nūc

CANTIC. SALOM.

46

me corripo. Primum quia nullus Hebræorum ita vnquam sensit, sed omnes, vt Kimhi & R. Selo Thalamum Sponsæ honorificū, cui opponatur non *mitta* lectus Sponsi, vel vt Abben Ezra & Anonymus, Palatium, adē sumptuosam & regiam interpretati sunt. Deinde quia hic habere dicitur *præ* columnas stātes, id est, erectas & in altum assurgentes, quod lecticis & vehiculis minimè congruit.

10 *Reclinatorium*. stratum pauimento impositū, supra quod quis se reclinare possit. Pauimentum intelligit, quod pedib⁹ subternitur. Hoc ait esse aureū, i. auto constructū. *Ascensum*, auleum ascendens, i. amplè se expādens & pertingens è pertica in perticam, volubile ad spectāda interiora, Gall. *vide. tu.* metaphora ducta à stratis siue ephippiis equorum. Hinc R. Salomon velum intellexit siue cortinam purpureā Tabernaculi huc illuc volubilem ad conspiciēda velaminis interiora. Nam Hebræis hoc ferculum pingit templum è lignis Libani constructū. Alij accipiunt operimentum, auleum videlicet siue peristroma, quod trabes obtegat. Nam *Mereab* prop. strātū iumentorum, siue ephippiū & quicquid iumentis supersternitur. *Media eius*, i. interiora. Sic appellat quicquid erat intra hoc ferculū siue Thalamū præter reclinatorium siue strātū, i. pauimentum. Iam enim illud dixit fuisse aureū. Porro cuncta ista interiora *construxit*, i. obtexit, obduxit, sculpsit & ornauit *charitate*, amore filiarū Hierusalē. Iper metonymiā is, quæ amorē charitatē conciliant filiabus Hierusalē, vel rebus quæ eas ad amorē pelliciū. t. q. d. omnia intima illic pertinent ad conciliandam

charitatē. *Propter filias Hierusalem.* i. vt eas ad hoc
ferculum vel thalamū pelliciat, contemplādum.
Itaque egredimini ô filia Hierusalē, &c. vt sequi-
tur. Ad verbum, amore de filiabus. i. filiarū, amo-
re pelliciēte filias, vel amore propter filias, vt, vā
mundo à scandalis. i. propter scandala. præp. 10
à, de, præ, propter. Amor siue charitas filiarū me-
ronymicē, res amabiles, charæ, expetitur filiabus.
II PER Apostrophē ex abrupto se cōuertit ad
filias Hierusalē, vt earum exemplo vehementius
excitet ac alliciat Sponsam ad diuertendū in hāc
throni ædem, in qua Salomō cum suo regio or-
nata & diademate pretioso auro gemmisque ra-
diantē spectatur. Igitur ô filia Hierusalem, cum
hoc ferculum conlratū sit amore siue charitate
vestra. i. rebus, quas amatis, cū eius sit tanta ma-
gnificētia, adeste. Egredimini ē vestris thoris &
cubilibus, in quibus noctem hanc traducitis, &
contēplamini in hoc ferculo regem Salomonem
cum illo pretioso diademate, quo eum mater sic
redimuit, i. gens sua & natio (hinc Hebræi Syna-
gogam exponunt) vel etiā Betfabæa, quo die sibi
filiam Pharaonis despōsavit. Alludit ad morem,
quo Sponsaliorū Regis die populus & Principes
munera ei offerebant sumptuosa in symbolum
grati animi, & erga ipsum voluntatis & obseruā-
tiæ. Mysticē Christus est Salomon Rex pacificus,
filia Pharaonis, quā Salomon sibi tam magnificē
& pretiosē despōsavit, Ecclesia gentium pri-
marum Christo despōsata magno pretio,
id est, sanguine ipsius. Mater natio Iudaica vel
Virgo. Diadema regium gloriosa eius huma-
nitas, qua caput ipsius, (id est, diuinitas) co-

ronatum fuit & cinctum, quæque gemmis gra-
tiarum, virtutum & perfectionum radiat. Dies
Sponsaliorum (quem eundem appellat diem læ-
titiæ) dies aduentus Domini in carnem. Adeste
filia Hierusalem. i. Ecclesiæ Gētium vel Synago-
gæ Iudæorum, quarum omnium mater est Sion.
Nam ab ea tanquam à matrice & prima religio-
nis sede proceditis. Et illic videte, vt gēs Iudaica
vel Virgo eum humana substantia regis donis
& vñctionibus illustri, maiestate & dignitate
Messiæ gloriosissima coronauerit cinxeritve, in
aduentu suo in carnem, indeque Synagoga ex
Apostolis & Discipulis sumpta, è qua ipse pro-
diit, carnemque sumpsit, ipsum supra se Regem
constituerit, agnoscite & vos eum Regem, Ocu-
lamini filiū, ne quādo irascatur dominus (Psal. 2.)
Aliqui referunt ad mysteriū passionis. Et si enim
gēs Iudaica ridiculē ei infixit coronam spineam,
& cætera regni symbola, tamen sua prouidentia
Spiritus Sanctus in seria vertit, ac inde docuit
Christum verē Regem esse Iudæorum, & à sin-
gulis talem habendum. Hebræis Corona mater
redimuit Sponsū. i. omnia ei detulit Synago-
ga, quæ, vt annotant in Midras pro Sponsi affe-
ctu, nunc dicitur Sponsa, nunc filia, modò mater,
modò soror. Sic in Euangelio, qui egerit volun-
tatem Patris mei, is meus est frater, soror, mater,
Mat. 12. Kimhi in Rad. notat matrem Salomonis
hic nationem ipsius dici, *מִתְּנָה* Immo, pro *מִתְּנָה*
מִתְּנָה. Sic Ierem. 5. Introduxi super matrem,
Chald. vertit nūc cōrtum.

*A decora & concinnitate singulorum membrorum
Sponsa excolitur.*

SPONSVS.

CAP. I. 1. 1 Quàm pulchra es amica mea, quàm
pulchra es! Oculi tui Columbarum,
absque eo quod intrinsecus latet. Ca-
pilli tui sicut greges Caprarum, quæ
ascenderunt de monte Galaad.

2 Dentes tui sicut greges Tonfarum,
quæ ascenderunt de lauachro. Om-
nes gemellis fœtibus, & sterilis non
est inter eas.

3 Sicut vitta coccinea labia tua, &
eloquium tuum dulce. Sicut frag-
men mali Punici, ita & genæ tuæ,
absque eo quod intrinsecus latet. **¶ I.**

SPONSVS.

1 Quàm pulchra tu charissima,
Quàm pulchra tu iunctissima,
Habes Columba lumina,
Habes decoros undique

Tui capillos verticis,
Tam qui latent intrinsecus,
Quàm qui patent extrinsecus.

Quali pilo nos cernimus
E monte Galaad pascuo
Greges redire Capreos

2 Iunctos & albos dentium

Habes gemellos ordines,
Quos compararim candido.
Tonfa bidentis velleri,

Quæ cum suis gregalibus
Nitente scandit ex aqua.

Vbi gemellis fertiles
Spectentur omnes fœtibus.

Nec inter illas conspici

Effœta possit unica.

3 Habes labella gratiæ
Ad coccine vittæ modum,

Fauis habes & melleis,
Vocem fluentem dulcius,

Quali rubore fragmina,
Mali rubescunt Punici:

Tali genis rubes tuis,

- 4 Sicut turris Dauid collum tuum,
quæ ædificata est cum propugnacu-
lis. Mille clypei pendent ex ea, om-
nis armatura fortium.
- 5 Duo vbera tua, sicut duo hinnuli
Capræ gemelli, qui pascuntur in Li-
liis.
- 6 Donec aspiret dies, & inclinentur
vmbre, vadam ad montem Myrrhæ,
& ad collem Thuris.
- 7 Tota pulchra es amica mea, & ma-
cula non est in te.
- 8^a Veni de Libano Sponsa mea, ve-
ni de Libano veni, coronaberis de

Præter

- Præter capillos tortiles,
Quos condis intus coccinis.
- 4 Collo rotundo promines
Cincto decoris torquibus,
Gemmis & auro fulgidis,
Qualis Dauidis eminet
Instructa turris arcibus,
Illinc & hinc pendentibus,
Plus mille belli umbrionibus,
Armisque cunctis fortium.
- 5 Habes dicata paruulis
Duo educandis vbera,
Cremore plena lacteo.
Quales gemelli Capræ
Duo videntur hinnuli,
Qui delicatis floribus
Pascuntur, atque liliis.
- 6 Sed dum diescet clarior,
Et noctis umbræ concident,
Adibo montem Myrrheum,
Adibo collem Thureum.
- 7 O Sponsa vitæ charior
Es tota formosissima,
Es labis omnis nescia.
- 8 Ergo veni, Sponsa o mea
Prodi celer de Libano,
Ex eius exi montibus.
Amaneo de culmine,

G

GENEBRARDI IN

capite Amanā, de vertice Sanir &
Hermon, de cubilibus Leonum, de
montibus Pardorum.

9 Vulnerasti cor meum, soror mea
Sponsa, vulnerasti cor meum in vno
oculorum tuorum, & in vno crine
colli tui.

10 Quā pulchræ sunt mammae tuæ
soror mea Sponsa. Pulchriora sunt
vbera tua vino, & odor vnguento-
rum tuorum, super omnia aromata.

11 Fauus distillans labia tua Sponsa,
mel & lac sub lingua tua: & odor ve-
stimentorum tuorum, sicut odor
thuris.

CANT. SALOMO.

50

Sanireo de vertice,
Hermonis è cacumine,
Leonis è cubilibus,
Pardique celsis rupibus
Feres coronam regiam,
Gemmis & auro splendidam.

9 Exulcerasti cor meum

Amoris alto vulnere,
O Sponsa dulcis & soror.

Me sauciatum possides
Vno tuorum luminum,

Vno tuorum torquium,
Collum quibus cingis tuum.

10 Quā pulchra gestus vbera,
O Sponsa dulcis, o soror!

Sanctos amores inserunt
Meri Falernis omnibus

Præstantiores potibus.

Tua ut fragrant plus vnguiua
Quā cuncta Iudæ balsama.

11 O Sponsa labris iam tuis
Fauos adæquas melleos.

Lingua liquorem lacteum
Stillamque dulcem depluis.

Quocumque virgo comneas
Tuis odoris vestibus,

Ad thuris instar fumigas,
Quod mons propagat Libani.

GENEBRARDI IM

12 Hortus cōclusus Soror mea Spon-
sa, hortus conclusus, fons signatus.

13 Emissiones tuæ paradisus malo-
rum Punicorum, cum pomorū fru-
ctibus. Cypri cum Nardo.

14 Nardus & Crocus, fistula & Cin-
namomum, cum vniuersis lignis Li-
bani, Myrrha & Aloë cum omnibus
primis vnguentis.

15 Fons hortorum, puteus aquarum
viuentium, quæ fluunt cum impetu
de Libano.

CANT. SALOM.

31

12 Conclusus hortus es Soror,
Es Sponsa clausus hortulus.
Fons obseratus, regia
Quem muniunt signacula.

13 Hortus quidem, quo germinant
Mali rubentes Punicæ,
Hic omne pomorum genus
Fructus propagat dispares.
Hic botrus efflat Cyprius.
Hic naribus nardus sapit.

14 Hic suaue fragrat fistula,
Hic Cinnamomum cum Croco
Fumos odoros dissipant.
Hic vniuersæ Libani
Semper vigescunt arbores.
Hic Myrrha, nec non Alloë
Reddunt vapores Thureos.
Hic omnis arbor denique
Vnguenta dans primaria,
Quous olefcit tempore.

15 At fons es hortos irrigans,
Vnde scatebra vitreae,
Quam montis ima Libani
Fluore voluunt præpete.

16 Surge Aquilo, & veni Auster,
perfla hortum meum & fluant aro-
mata eius.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

COMMENTARIA

IN CAP. 4.

 Via Sponsus & Spōsa inter pecora age-
bant, quærit hoc roto cap. similitudi-
nes pastoritias, vt ab arte innocua & iu-
cunda profectas. *Quam pulchra.* Repetitio, quod
pulchra sit intrinsecis donis & spiritualibus, &
extrinsecis operibus, disciplina, moribus, doctri-
na, prædicatione Verbi Dei, Sacramentis, exte-
riori denique omni cultu. Hanc propositiōem
vniuersæ propositam probat enumeratione. Om-
nia membra eius sunt pulchra, Incipiētes, profi-
cientes, perfecti. Item omnes ordines, vt pasto-
res, oues, Nazarei, &c. Item omnia eius opera.
Amica mea. Vox נַחֲמָה *Rahamā* nō tam amicā sonat
quām sociā & cōpastricē. Sic appellat Spōsam, vt
thori consortē ad quē nulla sit admittēda præter
legitimam coniugem. *Oculi.* Describit oculos Ec-
clesiæ simplices, puros, sinceros, pudētes, absque
labe & lippitudine. Nam nota sunt Columbi-
norum oculorum propria. Addit eos non nisi
transparere per comam vel intra comam, vt in-
dicet Spōsam tā pudētī & verecundo esse aspe-
ctu, vt oculi eius intra comam se cōtineant, nec
huc

16 O *Aura*, qua Septentrio
Orbis sinistram concutit.
O *Aura*, quam contrario
Spirat Notus de cardine,
Perflate nostros hortulos,
Horum fluant aromata.
Fundant odorem nobilem,
Fragrantiorē balsamis.

huc illuc meretricum ritu vagetur. q.d. non mo-
dò Columbini sunt oculi tui & pudici, sed etiam
coma tua, quam proinde intus occultas & vitta
coërces, ne diffuat. Oculi autem Ecclesiæ sunt
perspicacitas eius in diiudicandis erroribus, &
simplicitas in proponenda veritate absque fūco,
amphibologia & tergiuersatione, quæ heretico-
rum est propria. Hinc nostri intelligunt docto-
res, per quos Ecclesia cernit. Hebræi autem, seor-
sum Abben Ezra, Prophetas, qui & Videntes di-
cuntur. *Absque eo quod intrinsecus latet.* absque co-
ma interiore. Hinc hebræicē, Intra comam tuam,
intra cincinnos tuos, quialioqui procurrere so-
lent supra frontem mulieribus, transparent oculi
tui, nō foris. Sic ē medio rotius multitudinis cō-
spicui sunt Doctores & Prophetæ. Significat vt
oculos Spōsæ, sic etiam capillos esse nitidos qui-
dem & elegantissimè dispositos, sed tamen foras
non multum procurrere. Vnde R. Selomo & R.
Iona נֹחַ *flamma* non comam, sed vittam comam
contegentem & inuoluentē interpretatur. Nam
castæ & pudicæ à fluxu crinibus abhorrent. Hoc

GENEBRARDI IN

autem iungit cum sequentibus, Intra vitram pilus tuus est pulcher. Sed rectius Noster & Malo-
rethæ cum præcedentibus, eo sensu quem dixi.
Hic enim pinxerunt Athnah. *Capilli tui*, capilli
Ecclesiæ multitudo credentium, quæ pascitur in
campis Galaad, ubi pascua sunt iucundissima, &
pecudes habet subtilissimum pilum, terribilissimum
& nitidissimum. Vide Kimhi in 16. Ezech. Nazareos
Abben Ezra intelligit qui comam nutrie-
bant, Num. 6. *Sicut greges*, sicut gregum Caprarum
pili, si hoc pertineat ad pulchritudinem. Sicut
ipsimet greges Caprarum Galaad, si ad nume-
rum. Nam copiosus numerus Caprarum delica-
te pascibat in monte Galaad, quod ille bonis
abundaret pascuis, Num. *Quæ ascēderunt*. *Montes Galas*
hic tantum occurrit, & cap. 6. Hebræi, variè, quæ
prominent, quæ spectantur, emicant, eminus pro-
spiciuntur è monte Galaad nobili pascuis ultra
Iordanem, quem propterea delegit tribus Gad,
Quorum gregum cōspectus iucundissimus erat.
Dum conuenerint Nostrom sequere. Nam eius
coniectura illorum opinionibus nihil cedit.
2 Significat dentes Sponsæ esse candidissimos
& iunctissimos, deinde omnes fungi suo officio,
nec inter eos esse sterilem & vitiatum, alludens
ad gemellum ordinem dēitum, qui pulchro or-
dine sese consequuntur. Hi sunt qui firmiore sunt
animo & fide, quos Paulus vocat spirituales,
Vos, inquit, qui spirituales estis, talem in spiritu
lenitatis corripite. & *quorum*. Qualium nullus
est qui fructum in Ecclesiam non reponat. *Tensu-
rum*, præcisarum prop. ouium scilicet. Nam sub-
audiendum est commodum substantium de

CANT. SALOM.

33

more linguæ. Oves præcisæ & detonsæ symbo-
lum firmiterum, quos iam diximus spirituales ap-
pellari à Paulo, quique alius cibum spirituales
comminuunt, ut manducari ab illis possit faci-
lius. Omnes æquales sunt statura & magni-
tudine quasi præcisi essent. Hoc enim est decorum
dentibus ut alter alterum non excedat. Sic enim
spirituales debent esse conformes & concordēs,
ut omnium sit eadem doctrina & sensus. Omnes
sint mundi, quasi loti eodem sancto lauacro.
Omnes gemellos pariant, i. ne sint steriles, inuti-
les, infructuosi, sed semper aliquos gignant & lu-
crentur Deo. *sterilis*, orba prop. vel abortiens.
3 Rubor in labris ad pulchritudinem facit, si-
gnificantur autem præconia verbi Dei, vel suf-
fragia precelque, quas pudore zeloque oportet
esse instructas, vel cruore Christi perfusas, q. d.
Eloquia tua sunt vetecunda, pudica & rubore
suffusa. Hebræi allusum putant ad filum cocci-
neum, cuius conspectu seruata fides ipsi Raab
meretrici scribit Iosua cap. 2. Sic & Christi san-
guis nos saluat. *Sicut vitta coccinea*, sicut filum coc-
cineum prop. *Eloquium tuum dulce*, Ecclesiæ oratio
Deo grata est & dulcis. *Dulce*, pulchrum propriè
& decorum. *Genæ tuæ*, tempora tua intra comam
tuam, propriè. Genæ subiacent oculis, Tempora
auribus. Tempora tua per capillos medios appa-
rent rubella, non secus ac fragmen mali Punici.
Sic genæ rubentes fragmen mali Punici dimidia-
tum referunt. Vnde male etiam dicuntur, quod
rotundam, inquiunt Grammatici, mali speciem
præ se ferant. Per genas siue tempora intelli-
ge pudicitiam pudoremque Ecclesiæ, qui in il-

lis maximè apparet, cuiusque decor similis est non tam malo Punico, quàm eius fragmini, quod altera parte tuberositatem, altera ruborem granorum ostendit. R. Selomo plenitudinem præceptorum & bonorum operum, ut malum Punicum plenum est granis. Abben Ezra Sacerdotes, fortasse, quia vxoribus abstinebant toto ministerij & vicis suæ tempore. *Absque eo*, absque interiore coma, quam stringis vitta coccinea, ne diffuat, ut solent pudicæ.

4 Turris David ea est, quæ dicitur Turris exiens è domo regis Neh. 3. & turris regis Mich. 4. quæ in monte Sion in propugnaculum vrbis & regis suæ construxit, munitque clypeis & pharetris virorum fortium. Huic comparatur collum Sponsæ, quia rotundum, erectum, procerum, formæque eleganti. Monilia verò, torques & reliqua ornamenta è collo pendentia clypeis de turri illa pendentibus, quasi collum habeat instructum armis ad debellandos vel sustinendos hostes. Per collum Midras Sanctuarium intelligit, Abben Ezra Regem, ut per clypeos Principes, R. Selomo Senatum. Nostri præcones Verbi Domini, per quos transmittitur cibus in corda fidelium, ut per clypeos Verbum ipsum Ephes. 6. & Prou. 30. vel gratias & ornamenta, quibus illi ornari munitique debent, ut collum torquibus, turris propugnaculis, clypeis, armis. *Cum propugnaculis* מִצְדֵּי הַמִּצְדָּה *et alpioth* ferè interpretantur, ad disciplinas, i. discendi causa, ut inde viam doceantur viatores, tanquam à Pharo aliqua, vel ut inde artifices discant & exemplar sumant ad aliquid egregij edificandum. Gall. *batie pour patron ou chef d'œuvre*, ab

מִצְדֵּי הַמִּצְדָּה *Alaph* didicit. Noster ad propugnacula, à מִצְדָּה *Talal* eleuatus est, eminuit. Alij ad aceruorum, quasi מִצְדָּה מִצְדָּה *tal piioth* duobus vocabulis, Gall. *à creneaux*. Armatura. pharetra prop. sed est synecdoche species pro genere.

5 Vberibus, quæ ut gemelli hinnuli succulenti, ut pote optimo & delicato pabulo educati, esse solent æqualia bonique succi plena, Hebræi in Midras adumbratos sentiunt Mosem & Aaronem, aut apud Abben Ezra & Kimhi 16. Ezech. & 23. legem scriptam & non scriptam. i. Cabbalam, aut apud R. Selomonem duas decalogi tabulas. Nostri duo testamenti, è quibus exugimus lac siue doctrinam salutarem tanquam gemellos ab vno eodemque Deo prodeuntes. *Qui pascuntur in liliis*, i. suauissimo pabulo. *In præp.* nō dicit hīc locum sed materiam, sicque Latine vacat. *Qui aliter sentiunt*, Inter lilia, interpretantur.

6 Donec, priusquam diescat, priusquam dies appetat, & noctis vmbra abeat, abscedant, fugiat, euanescant, ibo ad montem odorum. Gall. *à la fraîcheur*, deuant que le iour soit venu, & l'ombrage de la nuit & euanouy. Habetur enim ratio climatis terræ Sæctæ, vbi dies penè totus æstate ardere solet. Dies symbolum Euangelij, Vmbra & nox legis Mosæicæ. Col. 2 Sabbata, Neomeniæ, cibi, &c. vmbra futurorum. Cum in Christo requiem inuenimus, verè sabbatizamus. Nouam Lunam obseruamus, quando vitam nostram in nouamus & sanctificamus. Pascha nostrum est Christus. Azyma nostrum sinceritas veritatis, fermento carens vetustatis. Et cibos, quos Iudæi vitant in pecoribus, nos vitemus in moribus. Er-

GENEBRARDI IN

go donec affulgeat dies Euangelij, clarus & legis
vmbra fugiant, ibo ad montes sanctos & dedi-
catus cultui meo, vt illic me præsentem, propi-
tiumque vni populo Israel exhibeam. Agam in
sanctuario Mosaico sine Salomonio, ibique cum
veteri populo versabor. Postea aliud etiam com-
migrabo, nempe ad cunctas gentes. Atque id,
quonia ante Auroram dicta hæc videntur. Si sub
vesperam, vt alij sentiunt, alius erit intellectus.
Interea dum spirabit dies & inclinabuntur, id est,
cadent, superveniunt vmbra vespertinae. i. interea
dum advesperascet, vel noctesceribo mihi, &c. Gall.
deuant qu'il soit plus tard. Nostri iungunt hæc primam
versiculi partem cum præcedentibus, & fortasse recte.
Nam cap. ultimo vers. ult. ubi sequentia tangen-
tur, istorum nullum est vestigium. Erit ergo
sensus, Vbera tua sunt sicut duo hinnuli pastri li-
liis, donec appetat dies immortalitatis, & fugiat
mundi huius caliginosi vmbra. Vbi enim appe-
tierit ille lucis dies post consummationem sæculi
nullus erit verum Ecclesiæ usus. Quando nulli
amplius erunt educandi. Et sic R. Salomo capite
secundo iunxit cum præcedentibus, & si hic nunc
sequatur distinctiones Masoreticas. Vide vers.
ult. 2. capitis. *ad montem Myrrha*, Mons Myrrhae &
collis Thuris videtur esse, qui cap. 2. montes Ba-
ther. & cap. 8. montes Aromatum, quales erant
montes Libani. Nam illi proferebant myrrham,
& thus & alia aromata, unde & *Lebona* significat
thus, vt *λιβανός* & *λιβανός* Græcè, à quo Libano
monti nomen *Lebanon* impositum videatur. Inte-
rim quia *Mor* Hebræis est myrrha, alluditur ad
montem *Moria*, in quo constructum fuit templum

CANT. SALOMO.

55

2. Par. 3. & colebatur Deus thymiamate confecto
è Nardo, Cinnamomo, & præcipue Myrrha, q.
d. Dum dies est, & paucæ sunt noctis vmbra, il-
luc veniam, vt exaudiam præcatum preces & sa-
crificia. Res enim diuina fiebat in Lege die non
nocte. Hinc sacrificium *matutinum* post stellarum
occasum & Auroræ exortum, *Meridianum* post me-
ridiem, *vespertinum*, ante stellarum noctisque cō-
spectum. Vel potius, quoniam isthæc videntur
ante Auroram dicta, Dum dies appetet, & eua-
nescent noctis vmbra, illuc me conferam, vt pre-
caturus, sacrificaturus, inuocaturus antevertam.
Nam non nisi sacris operari poterat post Auro-
ræ exortum. *Collem thuris* rursum quia *Lebona* est
thus, alluditur ad montem Libani, in sinibus ter-
ræ Israel, amœnissimum, odoratissimum, & ferti-
lissimum, è cuius lignis structum fuit à Salomo-
ne templum & regia illa, quæ dicebatur domus
Libani, & è quo sumebatur thus ad sacra. Illuc,
inquit, me conferam, captaturus auram terræ
sanctæ, & speculaturus an aliquis in eius fines ve-
lit irrumpere, hausturus etiam fumos thymia-
matum, quæ à piis adolentur.

7 Hoc pluribus enuntiat Paulus Eph. 5. Chri-
stus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea,
vt eam sanctificaret mundans illam lauacro aquæ
in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam
Ecclesiam non habentem maculam aut rugam,
aut aliquid eiusmodi, sed vt sancta sit & imma-
culata. Quod quomodo verum sit non omnibus
est exploratum, præsertim cum omnes nos quasi
oues erremus Esa. 53. nec est homo, qui non pec-
cet Eccl. 7. 3. Reg. 8. 2. Par. 6. Hinc etiam Apostoli,

quantumlibet profecerint necesse habuerūt dicere, Dimitte nobis debita nostra. Aug. sub finē epist. 29. ad Hierony. & lib. de Spiritu & gratia. Et si quis illud Ioānis, Si dixerim⁹, quia peccatū non habemus, ipsi nos seducimus, sic accipiendū putauerit, vt dicat propter humilitatē oportere dici nos nō habere peccatū, & nō quia est veritas, Anathema sit. can. 6. concilij Mileuitani contra Pelagianos. Non enim humiliter solū, sed etiam veraciter quicūq; sanctus in terra dicit orās, Dimitte nobis debita nostra, Sanctus enim & iustus erat Iacobus frater Domini, qui dixit, in multis offendimus omnes (cap. 3.) & Ecclesiasticus, Non est homo qui non peccet, &c.) Ibid. Can. 7. De sola Virgine, cum de peccatis agitur nullam haberi volumus quæstionem, cum Aug. Nam (ea excepta) impossibile est non peccare, Amb. cap. 5. ad Rom. Cum ergo singula mēbra Ecclesiæ fuerint peccatis cōtaminata, quā tota pulchra, & in qua nulla sit macula à Salomone canitur, quā nō habere rugam aut maculam aut aliquid huiusmodi ab Apostolo asseritur? Hæretici respōdent esse hyperbolem amoris vī elicitā. Nam hīc nisi vana & amatoria contemplantur. Nos veram esse propositionem, Sponsam Christi esse sine ruga & macula. Nam primò non sequitur, Singula membra Ecclesiæ habēt maculas, ergo & totum, id est, Ecclesia. Quoniam alia est ratio totius Metaphysici, siue collectiui, alia partiū. Nam, verbi gratia, fieri potest vt Senatus probē institutus diuissim erret, cum interea coniunctim non sit erraturus. Sic enim fatemur Ecclesiam diuissim distributimve interdum errare & in doctrina &

in moribus, quæ cōiunctim collectimve in concilio œcumenico neutro modo hallucinari potest propter præsentiam Spiritus Sancti, diuinas promissiones, &c. Secundo respicitur per synecdochē ad præcipua & nobiliora Ecclesiæ membra, verbi causa ad Virginem ab omni peccato, etiam originatio Dei gratia liberatam, Prophetas, Apostolos, præstantiora alia diuinæ gratiæ vasa tam minutis affecta nauis post purificationem Spiritus Sancti, tantæque perfectione, virtute & gratia, vt perfecta & sine labe dici mereantur, saltem quantum humanitatis ratio & modus, quam perfectionem viæ, non patriæ appellār Scholastici, postulat. Sic respondet Augustinus lib. 1. Retract. cap. 19. Dum illud quod dixerat priore libro de Sermone Domini in monte, *Et ista quidem compleri in hac vita possunt, sicuti in Apostolis completa esse credimus*, sic accipiendum monet, non vt in Apostolis hīc viuētibz nullam carnis motum arbitremur Spiritui repugnasse, sed hætenus ista posse compleri, quatenus in Apostolis credimus esse completa, ea videlicet mensura perfectionis humanæ, quanta in hac vita potest esse perfectio. Tertiò habetur ratio Ecclesiæ triūphantis in cœloque versantis, cuius status est perfectissimus, & ab omni macula culpæ, erroris, malorum alienissimus. Sic intellexit Augustinus eodem loco Retractionum, Propter gloriam, in qua apparebit, quando Christus apparuerit vita eius (Col. 3.) ecclesia dicta est gloriosa, non habens maculam aut rugam, vt sit sancta & immaculata, in resurrectione videlicet. Et cap. 18. lib. 2. eiusdem operis, Non est accipiendum si-

GENEVRARDI IN

neroga & macula esse Ecclesiam, quasi iam sit, sed quòd prèparetur vt sit. Et Hilario epist. 88. inter reliqua querenti, quanam sit illa Ecclesia, de qua scriptum non habere rugam neque maculam, vbi hæc sit, an in qua nunc congregamur, an illa quam speramus, respondet epistola sequenti 89. breuissimè, quod necesse sit ad finem vsque sæculi portet bonos ac malos, tunc verò suscipiat has laudes, &c. Quartò Ecclesia etiam militans ac in terris miserè exulans suo modo tota est pulchra & sine labe, non secundum vitæ iustitiam, inquit Cyprianus vel Ruffinus in Symbolo, sed secundum doctrinæ veritatem. Ideo enim Virgo incorrupta dicitur à veteribus, & à Prophetis Virgo filia Sion; & ab Apostolo, 1. Tim. 3. columna & firmamentum veritatis. Quis enim Sanctorum eam vnquam errasse sensit in fide & moribus? quis in dubiis ad eam tanquam ad sacram anchoram non confugiendum docuit, quis ei in credendis, sperandis, amandis, vitandis, timendis non fidem habuit? quis denique in hac difficultatum caligine, non exclamauit, Credo vnam sanctam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, & ad illam paruulos Babyloniorum tanquam ad petram non allisit? Postremò, ne secundum vitæ quidem iustitiam penitus excidit ab hoc elogio, Tota pulchra es & immaculata. Nam spe salutem, affectu, desiderio, voto iusta est. Adde diuinam acceptationem, non solum quia peccata ei non imputantur, verum etiam quia verè & re ipsa iustificatur, veram & realem peccatorum remissionem consequitur, innocentia & gratia primæ verè per Christum restituitur. A quibus qui exci-

dunt

CANT. SALOM.

57

dunt improbi, magis sunt in Ecclesia, quàm de Ecclesia, & si sint de Ecclesia, id sunt numero, non merito, vel secundum præsentem iustitiam, non æternam præscientiam. *Amica mea. Rabiati,* socia mea propriè. Est enim hæres Dei, cohæres autem Christi.

8 Rectè Abben Ezra vnde quaque in templum, id est, ad religionis locum & communionem confluras gentes ab extremis terræ promissæ limitibus, vt Libano, Amanò, immò & è regionibus remotissimis incircuncisorum, qui Leonibus & Pardis comparentur. q. d. Venies mecum ex illis locis in terram sanctâ, & aspicies percipiesque eius bona, opes, gratias. Alluditur autè ad ingressum terræ Israelis. Per illa enim loca Israelitæ in eam ingressi sunt, Deut. 3. vbi dicitur Senir & Hermon nomina esse eiusdem montis in terra Amorrhæorum, id est, vnius montis, qui esset biceps. Inde enim pro duobus numeratur, 1. Par 5. Amanam autem mons est in finibus terræ Israel ad Septentrionem, vbi initia Iordanis, de quo Plin. lib. 2. Nat. hist. cap. 22. Alij putant esse Amanum montem Ciliciam à Syria dirimentem. Libanus verò collis ille Thuris, ad quæ sciturum dixerat, *ῥιβανός* Heb. & Græcè thus & mons thurifer, nisi quòd Heb. *Lebona* propriè thus, *Lebanon* mons thurifer. Ascende, inquit, & ex his montibus subiecta loca, atque totam terram Israelis aspicies, vt iucundum est è verticibus montium inferiora pulcherrimis arboribus, pratis, herbis, floribus, vrbibus, rebusque aliis vestita cernere. Hac adhortatione intellige Dominum ostendere omnes diuitias &

mysteria regni cælorum ipsi Sponsæ è montibus illis horridis & barbaricis, ubi Og & Seon Tyranni imperitabant, ac ex illis eam vocare ad tantas opes participandas. Quasi dicat fore ut Gentes è mediis Tyrannorum persecutionibus perveniât ad religionis communionē, indeque celeste regnum, terram utpote promissam. *Coronaberis* חֲסִירֵי תִּשְׁרִי *Tasuri* aspicias, subiecta videlicet loca. Anonym⁹ ab חֲסִירֵי *asbar* deducit. *Ibis, venies.* Sic 70, *דִּישְׁמִיעַי*. Noster secutus est sensum. Nam hic siue aspectus siue adventus non est inutilis, sed ad fruitionem & participationem regni cælestis, in quo gloria & honore coronamur, pertinet.

9 *Vulnerasti*, ad verb. excordasti me, vel cepisti mihi cor, Gall. *Tu m'as saisi le cœur.* Soror, Sponsam, quia communicat carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem per unionem naturarum & substantialem, Sororem suam appellat, ut nos fratres Hebr. 2. Per oculum autem Ecclesiæ intellige perspicacitatem & vigilantiam eius, per torques virtutes, quibus abundè & opulentiè dotata est. Harum vel minima Christum pellicit, & amore vulnerat. Ipsius enim deliciae esse cum filiis hominum, Prouerb. 8. Ad hos cordis oculos Hieronymus principio in Esaiam multa alia Scripturæ loca aptat, Eum consule. *Crine.* Torque prop. fortassè Noster non accepit crimen pro capillo, sed pro ornamento colli, è crinibus rutilantibus confecto. Nam sic apud Plin. 17. cap. 21. est quoddam genus vinculi. Aliqui Gallicè *perruque* interpretantur.

10 *Mamma & ubera* pro amoribus metonymicè.

Nam illic est amoris sedes. Quare in fonte ea est forma (*Podim*) quæ magis amores, quam Mâmas siue vbeta significat. Quin illic est eiusdem nominis repetitio, ad vehementiam Quam pulchri sunt amores tui soror mea, quam boni sunt amores tui præ vino. *Pulchras*, id est, dulces appellat per communicationem sensuum, ob suauitatem morum & vitæ. *bonæ*, vtilis, efficaces, sicut vinum, quod vtile est & efficax ad multa. *Odor.* Odor vnguentorum tuorum præstat cunctis aromaribus. Intelligit famam Ecclesiæ, quæ latè longèque diffunditur.

11 Suave est Domino audire cōfessionem & inuocationem Ecclesiæ. Eius vestes sunt virtutes & bona opera, quibus decorata est & conuicta. 2. Cor. 5. Itaque odor vestium famam virtutis eius indicat. *Labia.* Vocales preces & inuocationes sunt dulces Domino ut fauus. *Sub lingua.* in corde. Nam sub lingua est cor. Preces interiores & cordis sunt suaves & gratæ instar mellis & lactis. Midras labia ad Cantica Leuiticum, Vestimenta ad vestes sacerdotales quatuor & pontificias octo refert. *Libani.* Metonymicè Arborum & florum Libani.

12 Hebræi referunt ad pudicitiam Ecclesiæ, quæ ita undique clausa est & septa, atque veluti obserata, ut nō pateat cuiusquā mihiis & raptibus, sed nec externos & Chanaanicos admittat. Est. Zach. 14. Porto quidam eam notant decies Sponsam in Scriptura nominari, quinquies hoc capite, semel sequenti, quater aliis libris. *Conclusus,* obseratus prop. metaphora à sera, Sera autem est præsidium Domini. *Hortus,* secundo loco in

Fonte legitur 32. Gal. scatebra, scaturigo, nō 31
Gam hortus. Nihil refert, Nam ytraque formula
significat Spōsam more horti & fontis pretiosi
vndique clausam & septam esse, ne eo quicquam
noxij irumpat. *signatus* sigillatus, Gallicè *cacheté*,
munitus sigillo, siue annulo signatorio, ne quis-
quam ingrediat ad illum iniciendum.

13. Hic particularim amplificat horti & fontis
huius laudes, quibus Ecclesiam in genere cōpa-
rat, & primum Horti *Emissiones*, propagines,
plantæ, quas emittit, effundis, extendis. *Paradisus*
Pardes vocabulum est Persicum quod in omnes
ferè linguas manauit, pro horto pretioso & deli-
cioso, omni arborum genere confito, Errat Ab-
ben Ezra dum putat lingua Arabica restringi ad
vitidarium vnius generis arborum. *Punicorum*,
quæ suauitate & rubore grata sunt: posset legi
Punicarum. Nam vox Fontis *Ammonim* arborē
& fructum significat. *Cum pomorum fructibus*, pro-
priè cum fructu deliciarum. i. cum fructu delica-
to & exquisito. *Megadim* non poma duntaxat si-
gnificant, verum etiam quicquid est delicatum
& pretiosum siue in fructibus, siue in rebus alijs.
Delicias rectè vertes. *Cypri cum Nardo*. In Hebræo
pluraliter, cum Nardis. Bina autem hinc deinceps
proponit, quod huiusmodi siue mixta, siue
maritata partim magis vigeant, partim fundant
odorem fragrantiorē ac suauiorē. Hinc nar-
dum sequenti versiculo repetit, & copulat cum
croco eandem ob causam. Sic Scriptura vbiq̃
commendat charitatē, vnionem, amicitiam. Cy-
prus autem ea fortasse est planta, Nardi odorem
spirās quæ in Phœnicia nascitur, & vocatur Cy-

prius apud Plin. cap. 18. lib. 21.

14. Hic etiam vericulus est primæ similitudinis
explicatio. Illa autem omnia adumbrant varias
virtutes, dona, dotes quibus floret Ecclesia. Ni-
hil est, inquit, eximium quod non crescat in hor-
to tuo. Nam etiam Myrrham & Aloem, quæ duo
adhibentur ne res putrescant, proferunt. Sic ap-
pellantur Electi propter virtutes, quos plantat
Pater Matt. 15. quique sunt Domini bonus odor.
2. Co. 2. De Nardo, quæ in vnguentis principem
locum tenet, & cuius cacumina in arillas se spar-
gunt, lege Plin. lib. 12. cap. 12. Eundem de Croco,
cap. 14. & 15. eiusdem libri. Fistula autem, id est,
calamus aromaticus, siue iuncus odoratus, inter
Libanum & alium monticulum nascitur apud
eundem lib. 12. cap. 23. & Theophrast. libr. 9. de
histo. plantarum cap. 7. Cinnamomum frutex,
cuius cortex odoratissimus, in Syria, Iudæa, &
Arabia. Theophr. lib. 4. histo. plant. cap. 6. Plinius
Cinnamum appellari ait cap. 20. libri 12. Ab
Hebræo sanè קינמון *Kinnamon* canelle vulgo,
Cum primis vnguentis cum primariis & præcipuis
aromatibus. Ad verb. cum omnibus capitibus
aromatum.

15. Alterius similitudinis explicatio. Secundo
enim fonti & scaturigini comparat Ecclesiam.
Hic igitur qualis sit fons tradiuit, nempe *Horti-
rum*, multos hortos irrigans, vberimè. Ecclesiæ
enim doctrina omnes singulares Ecclesias rigat
copiosissimè. Puteus aquarum vinentium, è quo
petendæ sint aquæ viuæ & perennes salientes in
vitam æternam, vide Zach. 13. Nam illa Ecclesiæ
doctrina est viua, perennis & limpida, nullo hz-

reticorum cœno turbida & corrupta. Cum verò eas ait fluere è Libano, alludit à Ior & Dan, siue Paneaden, qui fontes limpidissimi è monte Libano scaturiunt, Iordanemque paulò post cœuntes efficiunt, lege Iosep. cap. 18. lib. 3. de bello; & Plin. lib. 5. cap. 16. Nat. hist. Adhuc ergo Sponsus narrationem suam persequitur, nec, vi Beza ineptit, ex abrupto illum Sponsa inirecipit, ut laudes sibi, tanquam assentationis non veritatis animo, tributas in Sponsum recedat. Nam etsi Spōsus vnus sit fons hortos omnes irrigans, ac vnus perennium aquarum puteus; naturā, ac participatione tamen & gratiā Sponsa idem verè & efficaciter præstat. *Qua fluunt*. Ad verb. Et fluentium ex Libano. Nā alieni us est quod aliqui *zelim* malunt esse nomen, quàm participiū, veruntque, *Et fluunt ex Libano*.

16 Prosopopœia elegans per Apostrophē ad ventos Aquilonem & Austrum Sponsę vi amoris, erumpēs. Ex eo autem sumitur occasio, quod Sponsus ipsam hortum appellasset. Inuocat & precatur Spiritum Sāctum vt ad se veniat, se foueat, & odorem fumum, bonam famam suarum virtutum gratiarumque ad Spōsum assidue perferat & spargiret. Alioqui sine Spiritu Sācto totus eius hortus arefceret. His enim duobus vētis intelligit perpetuam spirationem Sācti Spiritus. Hi enim omnibus anni temporibus flant, ceteri non item, sed statis, vt docet Arist. 2. Meteor. cap. 4. Duos autem memorat, eosque flantes è contrariis mūdi cardinibus, vt in omnem partem manet odor, vētis hinc inde flabellatus. Spiritus Sāctus nunc Aquilo, quia frigidus refri-

gerium præstat cōcupiscentiæ ardoribus, renum affectus exstinguit, &c. iuxta illud, Virtus altissimi obumbrabit tibi, nunc Auster quia calidus inflāmans corda, &c. *Fluant*. Spargantur latè per hortum, & per auras ad attrahendos homines, maxime Sponsum. foras manēt, exeant, ne sint ociosa, torpida, inertia. Excitetur interior vis & calor. Hic caput quartum & versum decimum sextum capitis Nostri finiunt. At Hebræi Athnah, id est, mediam sententiam versiculi duntaxat constituunt. Nam alterum sententiæ siue versiculi membrum his absoluunt verbis. *Veniat dilectus in hortum suum, & comedat fructus deliciarum suarum*. Si non rectius, certè facilius, vt vnico versu suam precem & votum Sponsa expleat, sequens verò non interruptatur duarum personarum interlocutione.

GENEBRARDI IN

CCCCCCCCCCCCCCCCCCCC

CAP. QVINTI ARG.

*Expetitus, quæsitûsque Sponsus ab externis
præcipuorum membrorum notis illustratur.*

SPONSA.

1 Veniat Dilectus meus in hortum
suum, & comedat fructû pomorum
suorum.

SPONSVS.

2 Veni in hortum meum Soror mea
Spōsa. Messui Myrrham meam cum
aromatibus meis. Comedi fauum cū
melle meo, bibi vinum meum cum
lacte meo. Comedite amici & bibite
& inebriamini charissimi.

SPONSA.

3 Ego dormio & cor meum vigilat.
Vox dilecti mei pulsantis. Aperi mi-
hi soror mea, amica mea, columba

CANT. SALOM.

61

SPONSA. Non inueni

1 Visat suum pomarium
sponsus mihi charissimus.
Suis fruatur fructibus,
Quos eius edunt arbores.

SPONSVS.

2 Veni frequenter ô Soror,
Iam, Sponsa, visi sæpius.
Iam sæpe maturos ibi
Myrrhæ fluores messui,
Odora legi aromata,
Fauum comedi melleum,
Bibi liquorem lacteum,
Haustum meraci sorbui,
Quæ cuncta nobis hortulus
Insignis ille protulit.
Isthec amici carpite,
Gustate mecum talia,
Quin & meo simul mero
Vos irrigate largiter.

SPONSA.

3 Me dormientem corpore,
Sed mente prorsus excitam,
Mihi ille vitæ charior
Ad ianuam pulsans meam

GENEBRARDI IN

mea, immaculata mea. Quia caput
meum plenum est rore, & cincinni
mei guttis noctium.

4 Expoliaui me tunica mea, quo-
modo induar illa? Laui pedes meos,
quomodo inquinabo eos?

5 Dilectus meus misit manum suam
per foramen, & venter meus intre-
muit ad tactum eius. Surrexi vt ape-
rirem Dilecto meo: Manus mea stil-
lauerunt Myrrham, & digiti mei ple-
ni Myrrha probatissima.

6 Pessulum ostij mei aperui Dilecto
meo: At ille declinauerat, atque tran-
sierat. Anima mea liquefacta est, vt

CANT. SALOMON.

62

Affatus est his vocibus
Eia fores mi pandito
Soror, Columba perpuuens,
Amica, labis nescia.

Nam noctis aspergo caput
Meum repleuit roribus:

Guttis madentes reddidit
Mei capillos verticis.

4 Exuta lucis vestibus
Quinam resumam denuo,

Hac noctis in caligine,
Vestes semel, quas exui:

Quinam pedes nunc polluam,
Quos ante paulo collui.

5 Hac non repulsus causula,
Mihi ille vita charior

Manu foramen transiit,
Moturus ipse pessulum.

Hinc ventre toto palpitans,
Surrexi, vt illi panderem.

Tunc apprehensus pessulus
Meos fluentes reddidit

Nidore palmas Myrrheo.

6 Recludo amanti ianuam,
At ille declinauerat,

At ille iam transiuerat,
Cuius loquela cor meum

Liquarat ante funditus.

GENEERARDI IN

locutus est. Quæsiui, & non inueni
illum: vocaui, & non respondit mihi.

7 Inuenerunt me custodes, qui cir-
cumeunt ciuitatem. Percusserunt me,
& vulnerauerunt me. Tulerunt pal-
lium meum mihi custodes murorum.

8 Adiuro vos, filiæ Ierusalem, si in-
ueneritis Dilectum meum, vt nun-
tietis ei, quia amore languedo.

PVELLAE SIONIAE.

9 Qualis est Dilectus tuus ex dile-
cto, ô pulcherrima mulierum! Qua-
lis est Dilectus tuus ex dilecto, quia
sic adiurasti nos?

SPONSA.

10 Dilectus meus candidus & rubi-
cundus, electus ex millibus.

CANT. SALOM.

65

Vt ergo demens cursito,
Hinc inde quærens clamito.
Sed paret ille nusquam,
Nec verba reddit amule.

7 Occurro circitoribus,
Qui ciuitatem circunt.
Contundor atque vulneror,
Et dite nudor pallio
Amœnium custodibus.

8 Adiuro vos, ô Virgines,
Sacra Sionis incole,
Vt vnice iuncto mihi,
Si forte consequamini,
Me nuntietis languidam
Ipsius esse amoribus.

PVELLAE SIONIAE.

9 Dilectus ille iam tuus
Quid, cedo, differt cæteris,
Possimus vt dignoscere,
Ac cæteris distinguere,
O Virginum pulcherrima!
Excellit ecquid vnicus,
Sic nos quod adiuraueris.

SPONSA.

10 Dilectus ille est candidus,
Vultu decorè subrubet.
Insignis inter millia,
Est lectus, vt vexillifer.

GENEBRARDI IN

11 Caput eius aurum optimum. Co-
ma eius sicut clatae palmarum, ni-
græ quasi Coruus.

12 Oculi eius sicut Columbæ super
riuos aquarum, quæ lacte sunt lotæ,
& resident iuxta fluentia plenissima.

13 Genæ illius sicut areolæ aroma-
rum confitæ à pigmentariis. Labia
eius lilia distillantia Myrrham pri-
mam.

14 Manus illius tornatiles aureæ, ple-
næ hyacinthis. Venter eius ebur-
neus, distinctus sapphiris.

CANTIC. SALOM.

64

11 Pellucet eius sinciput
Aurum velut purissimum.
Se crinis eius densitat
Elata sicut palmea.
Nigrore verò fulgurat,
Quali capillo nigrior,
Nec Coruus extat unicus.

12 Latos ocellos possidet
Puppis nigellis præditos,
Albo rigatis alueo.
Qualis Columba cernitur
Riuus aquarum considens,
Lymphis abluta lacteis,
Plenis fluentis imminens.

13 Habet genas, ceu areas
Plantis odoris unguinum
Vtraque parte confitas.
Hinc inde succrescentibus
Pulchris pilorum flosculis,
Habet labella liliis

AEquanda suaue olentibus,
Myrrhamque distillantibus
Se spargitantem largiter.

14 Huic sunt manus tornatiles
Ex annulorum copia,
Baccis onusta fulgidis,
Quas pala claudit aurea.
Huic venter est eburneus

GENE R A R D I I N

15 Crura eius columnæ marmoreæ,
quæ fundatæ sunt super bases aureas.
Species eius vt Libani . Electus vt
Cedri.

16 Guttur illius suauissimum, & to-
tus desiderabilis . Talis est Dilectus
meus, talis est amicus meus, filiæ Hie-
rusalem.

P V E L L Æ S I O N I A E .

17 Quò abiit Dilectus tuus, ô pul-
cherrima mulierum? Quò declina-
uit Dilectus tuus, & quæremus eum
tecum?

Puris

C A N T . S A L O M O .

65

Puris opertus sapphiris.

15 Iam crura credas illius
Firmi columnas marmoris,
Quas aureæ fundant bases.
Sic ambulanti qui videt,
Illum sublimem Libanum,
Cedrosque lectas Libani
Spectare sese dixerit.

16 O quàm suavi est gutture:
Profecto tantus quantus est,
Est totus expetibilis,
Ac his amicus est meus,
Quem tam potenter diligo,
Rebus notisque præditus.
O Solymorum filia.

P V E L L A E S I O N I A E .

17 Quò charus ille transiit,
O Virginum pulcherrimæ
Quò se repente contulit:
Vt te sequentes sedulo
Possimus vnâ quævere
Quem tam potenter diligis.

1

EEEEE

COMMENTARIA

IN CAP. 5.

Vtinuocauerat Sponsa Spiritum Sanctum parabola Aquilonis & Austri, ventorum hortis valde vtilium ad excitandos plantarum & florum odores, ita etiam nunc Christum Dilecti vocabulo. Veniat ille ad me, quam suum hortum esse dixit, fruatur fructibus horti deliciosis, id est, fide, virtutibus, bonis operibus meis, eius gratia & plantatione designatis. Vel pergit in precando Spiritu Sancto ut veniat Dilectus, id est, ut eum ad se mittat. Sic *veniat* non erit Oportui, siue Imperatiui & Deprecatiui modi, sed Subiunctiui, per eclipsim particulæ *ut*. *Pemorum*. deliciarum prop. recurre ad versum 13. capitis superioris. *In hortum meum*. ad te iam veni, quã dixi esse hortum meum pretiosissimum omnique aromatum genere affluere, collegi myrrham, vidi, inquit, & probavi tuorum operum fructum, comedi, summa auditate hausi, acceptaque habui tua opera, ô Ecclesia, ex iis iam percepi maximam voluptatem. Myrrha, aromata, mel, fauus, vinum, lac ad varietatem virtutum & sanctorum operum pertinent. R. Selo. per hortum accipit Sanctuarium, per vinum Libamina, per fauum, mel, lac, oblationes & sacrificia. Sic & transferes ad Sacramenta & mysteria Christianæ religionis, præsertim autem ad sacrificium altaris Eucharisticum simul & propitiatorium, quo quotidie Domino per Sacerdotes litatur. Est enim gratissimũ,

quoniam viua , iugis , & efficax sacrificij Crucis
cōmemoratio , representatio & applicatio . Hoc
sequitur Ambrosius lib. 5. de Sacramentis cap. 3.
Nam de Comunione Eucharistiæ ista interpre-
tatur. Quale hic innuit Abben Ezra. Scribit enim
Dominum hic recusare antiqua sacrificia, iuxta
illud Psalmi 49. Non in sacrificijs tuis arguam te,
holocausta tua non erunt in cōspectu meo sem-
per, non accipiam de domo tua vitulos, &c. Im-
mola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo
vota tua. *Amici, & huiusmodi*, ō socij, quos mox appel-
lat *Dadim*, amores vel amicos, siue vt Noster ver-
tit, charissimos. Per hos cum Abben Ezra & Ori-
gene Angelos intellige, quibus in Scriptura Do-
minus perpetuò stipatus sociatúsque inducitur
ob singularem ipsius maiestatem & gloriam. Item
que Sanctos, qui ex Apocalyp. Ioannis sequun-
tur Agnum quocunque ierit. Eos hortatur, vt
fructum voluptatémque vnà secum capiant ex
horti plantis. Nam hi similiter gaudent piorum
iustitia, virtute, fide, conuersione, Luc. 15. Ac, vt
Ioan. 4. Dominus suum cibum appellat Samarita-
norum vocationem, iustificationem, fructifica-
tionem, ita cœlites se his pascunt, & delectant, at-
que pro cibo ducunt delicato nostram conuer-
sionem vitæque probitatem & fidem. Vbi obser-
ua Dominū Sanctis cœlitibus suis narrare revela-
réque opera Ecclesiæ, preces, res, negotia, adeo vt
ea vel per se intueantur, vel speculentur in verbo
ac diuina essentia tanquam in speculo, inde ex-
citantur ad interpellandum & precandum pro
nobis, succurrendum, congaudendum, com-
patiendum, concipiant quoddam gaudium, &c.

GENEBRARDI IN

vt Luc. 15. Cum audire haurite, ipsis frui mini, ex eis gaudium concipite. Non tam appositè R. Selomo Sacerdotes, quos Sponsus habeat comites, socios, amicos intelligit. Sed nec illi, qui fideles cunctos in genere, de quibus alioqui Dominus ipse Ioan. 13. Iam, non dicam vos seruos sed amicos. *Comedite fauum & mel per zengma*, id est, dulcem cibum, dulcia opera & gratos fructus horti mei. *Inebriamini*, largiter bibite & ad saturationem vinum & lac, id est, dulces porus & liquores è fructibus horti mei expressos. De fructibus & virtutibus Ecclesiæ. *Charissimi*. Ita Noster in vocatiuo reddit *Dedim*, o amores, id est, amicissimi. Quoniam autè nominum Hebraicorum casus non distinguuntur terminationibus, sed duntaxat articulis, aliqui interpretantur in ablatiuo è 7. cap. Prouerb. Age inebriemur amoribus. q. d. largiter o socij fruamini amoribus, id est, iis quæ ego & Sponsa vehementer amamus, quibus delectamur in hoc horto.

2 Tertijs actus & quasi narratio vsque ad vndecimum versum sexti capitis, de eo quod sibi accidit in Somnis. Ego semel dormiebam, sed cor meum vigilabat, sicque mihi apparuit Sponsus, pulsauit fores, me est allocutus his illis vocibus, Caput Christi, est ipsius diuinitas, cincinni multitudo virtutum, perfectionum & gratiarum eius. Ros & gutta nocturnum, contumeliæ, blasphemiar, iniuriar, quibus ipsius diuinitas & virtutes asperguntur à Iudæis, hæreticis, impijs, Quoniam sic ab istis in capite & cincinnis, contumelijs aspergor o Sponsa, o Gentium natio, me hospitio excipe, apud te saltem, fac, quietem nan-

ciscar. Hinc Abben Ezra ait Dominum cõqueri, quod tandiu post reditum è Babylonia neglectus fuerit, & caruerit templo, & sub dio habitaret, iuxta illud Aggæi, Nunquid tempus vobis est, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Quomodo conqueri possit Christus, quod cum ipse pauper, egenus, & multis malis & calamitatibus obnoxius venerit in hunc mundum, nec Mat. 8. habuerit vbi caput suum reclinaret, non satis tempestiuè recipiatur & admittatur à mortalibus. Illud est Ioannis, In propria venit & sui eum non receperunt, immò verò malè & barbarè exceperunt. Alij in bonam partem rorem & guttas nocturnum accipiunt pro benedictionibus, donis, gratiis. Sic caput Christi, id est, diuinitas plena est rore gratiarum. Cincinni, id est, humanæ eius qualitates & virtutes è diuinitate, tanquam è capite prodeuntes, plenæ sunt guttis, & stillis benedictionũ. Vel iuxta alios caput Christi, Deus Pater, qui plenus est rore fecunditatis. Ab eo enim omnis manat paternitas, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris. Cincinni eius, qui è capite prodeunt, Spiritus Sanctus multiformis, qui à Patre procedit. Hi pleni sunt guttis nocturnis. Multiplices enim & variæ sunt gratiæ Spiritus Sancti. *Columba* propter castitatem, puritatem, simplicitatem. *Immaculata*, vel integra.

3 Sponsa hæc in somnis nuda sibi videbatur loqui, se excusans, tergierans, denique detrectans aperire pulsanti sponso. Hæc autem dicuntur in persona segnescentis populi Domini, qui Domino à priuata vita & quiera ad actuosam, à bonis ad meliora, vel à peccatis ad virtutes inuerti non

statim prima vocatione obsequitur. Priore modo talis est sensus, Exui vitam actuosam, iam me totam tradidi quieti & contemplationi, quomodo iterum illam repetam? Ablui actus meos, & pristinam viuendi rationem ab inquinamentis mundi, quæ vitam illam actuosam & operariam circumstāt, mundo eiusque operibus vale dixi, & me recepi in portum quietis & tranquillitatis, id est, vitæ solitariae & contemplatricis, vt in perpetua viam meditatione, precatione, lectione, studiis rerum diuinarum & cœlestium, vel vt priuatam vitam in perpetuum exerceam, quānam nūc inquinem actus meos semel purgatos & absterfos tumultuariæ vitæ sordibus & inquinamentis? Quānam ab hac contemplatione & sacri otij dulcedine, retrahat ad vitam actuosam, & exercitationes illius, quantumuis sanctas? Pij ad vitam in oculis & luce mundi versantem post gustatam dulcedinem vitæ cōtemplantis & solitariae, non se faciliè retrahi patiuntur. Sic Moyses refugit relictionem populi Israel. Sic D. Marcus, Chrysostomus, Bernardus & plerique alij Sancti allecti dulcedine vitæ præstantioris, & ab inquinamentis & turbis huius mundi remotioris recusarūt amplissimos episcopatus, &c. *Tunicam* ergo vocat vitam actuosam & operariam. *Pedes*, actiones, exercitationes, labores & molestias illius vitæ. *Inquinamenta*, curas, sollicitudines, turbas & motus. Posteriore excusationem Sponsæ in deteriore partem accipiamus. *Tunicam*, pro iugo Domini, via virtutis, pietate, innocentiae stola. *Pedes*, pro vitæ cursu, vita voluptaria, affectibus mundanis. *Inquinamenta pedum*, pro asperitate & squalore vitæ sanctæ. Iam exui tunicam, i. iugum Domini, vt illud iterum subibo? Iam nouo cultu aut noua viuendi ratione absterfi pristinam, quo pacto illa missa, quæ mihi placet admodum, hanc iterum repetam? meamque splendidam vitam cum tetrica, squalida, aspera, pallēti commutabo? Sic Israelitæ fastidiūt iugum Domini, & alienum atque vitiosum laudant, Ierem. 44. Interea dum coluimus militiam cœli, cuncta nobis erant prospera, cum autem, &c.

4 Pergit narrare Sponsa suum somnium. Cū ergo renuissē aperire Sponso meo, ille instabat, & misit manum per foramen, ostij videlicet, (non ventris vt impuri cogitāt) quasi volens pessulum reuoluere, vel serā referare. Hoc percepto tota cōmota sum ad intima vsque viscera. Significat Dominum multis rationibus, vt sibi aperiamus instare. Miror hīc Bezam oblitum sui moris, nec traduxisse isthæc ad Venerea. & ex foraminis mentione, itēque ex eo quod Noster satis leuiter verterit, Venter meus intremuit ad tactum eius, pro, *viscera mea insonuerūt propter eum*, non sumpserit obscœnitatis occasionē. Nam etsi Hebraici contextus primas syllabas non norit, hīc sensum est assecutus, fortassis quia simplicissimus & facillimus. *per foramen, ostij, vel serā, misit manum suam*, indēque *venter meus intremuit ob Sponsū contingentem & volutantem pessulum*, siue seram, vt ostium referaret, id est, Sponsus cōtrectans & reuoluens pessulum vel seram (nam *manū* utroque modo exponitur) me tremulam & palpitantem reddidit, vt accidit pudicis puellis, quæ cuncta habent suspecta, metu amittendæ

puclitiz, vel verecūdia & pudore virginali. Sic enim Virgo Christi mater turbata est in sermone Angeli, & cogitabat qualis esset ista saluatio. Hic ergo nulla impudicitia, sed mirabilis pudicitia notanda est, dum de ea sibi, etiam à Spōso, videtur metuere. In huiusmodi suspicacem esse virginem est laudatissimū. *Venter*, prop. viscera mea, id est, intestina mea. Interiora mea cōmota sunt, & palpitant prae pauore. *Intremuit*, puto Nostrium vertisse *infremuit*. Nam ad verbū, insonuerunt, infremuerunt. *Ad saltum eius*, quando is tetigit pessulum ex foramine. Doctē expressit istud Pontis, *super eum*, propter eum, dilectum meum scilicet, id est, propterea quod ipse mouebat pessulum. In aliquibus exemplaribus Hebraicis mēdose legitur *hy alas* sine *vau*, *super me*, id est, mihi. Nam emendatiora, vt Rabbinī monent, habent *hy alas*, per *vau*, vt & Noster & 70. legerunt. Viscera siue intestina appellat interiores cogitationes. Eas Sponsus suis inspirationibus commouet ad pēnitentiam, ad suspicia, &c.

5 Cum surrexi ad aperiendum, manus meae fuderunt myrrham, cuius odorem conceperat illa ostij pars, quam Sponsus meus Myrrham olens contrectauerat. Si quis contrectat res odore cōditas & imbutas, manibus etiam odorem cōtrahit. Significat se nouum spiritum & affectum concepisse, qui manarat à suo Sponso, se vel solū conatam aperire Sponso, sensisse in se magnam suauitatē & gratiam. q. d. Intellexi me nouo spiritu agi, atque antea improbē fecisse, quod Sponsum tam suauem & myrrham manibus spirantem foris reliquerim. Myrrha hīc designat

Spiritum & affectum pium, vel iuxta R. Selomōnem, pēnitentiam. De hoc aromate lege Plin. lib. 12. cap. 16. & 17. *Probatissima*, transeunte prop. id est, manante longius, quale aroma est pretiosissimū & laudatissimum, transeunte inquam, per manubria siue ansas pessuli. Sed istud posterius Nostri iungunt cū sequentibus, vt mox dicam.

6 *Pessulum ostij mei*. Heb. per manubria (capulos) pessuli, *sera* (nam *manbul* sera proprie notat) q. d. prehensis manubriis & capulis pessuli, vel *sera* aperui dilecto meo. Gall. *par les princes du verrou, ou de la serrure*. Plurali numero, quasi vna manu vnū capulū, altera alterū cortinuerit prae vehemētia & cupiditate aperiēdi Vbi obserua ostij pessulum fuisse firmissimum, vt qui habuerit duo manubria. Item intus fuisse hanc sera, cuius hic esset pessulus. Se se videlicet sera intrinsecus clauserat & obserauerat. Virgo nō potest satis tutē & firmiter se includere. Aliqui *Cappoth* q. palmas, volas manūū, exponūt cardines, intra quos voluit sera pessulus. Per illos aperuit Sponso. i. illis euulsis, vt prae celeritate & impatientia clauē nō admoueret, sed cardines pessuli sera auulserit. Ita hīc Nostri versum incipiunt. Ad Masorethae claudunt per Soph Palae, & cōstruūt cū praecedenti participio *Transiente*, vel verbo *stillarunt*, hoc sensu. Digiti mei pleni fuerūt myrrha transeunte super, vel per manubria pessuli. i. transfusa per capulos pessuli, eosque imbiente. Atqui *Transiens* hīc absolute accipitur pro praestati, excellenti, & est epithetum Myrrhae excellentis, cuius odor latē transit, manatque. Vnde Noster eruditē vertit, *pleni Myrrha probatissima*. Quod li-

quetè vers. 13. infra. labia distillantia Myrrham
trāseuntem, id est, vt Noster rectè habet, primam.
i. præcipuā, primariā notā, pretij, odoris. Quare
Rabbinorum alij ne discedant à suorum Maso-
retarum distictionibus, construunt cum verbo
præcedenti *stillauerunt*. Manus meæ stillauerunt
Myrrham super manubria pessuli, ea Myrrhæ
suffitu & nidore perfuderūt. Verūm præstat iun-
gere cum sequentibus cum Nostri, eo, quē dixi,
sensu, etiam si retineatur Soph pasuc. Nam Soph
pasuc interdum sententiā transmittit ad sequen-
tem versum, vt docet Kimhi. 2. Paral. 30. v. 18. qui
versus clauditur per *pro*, & extenditur in se-
quentem. 31. *pro, omni qui cor suum præparat.* & qui-
dem in prosa, quāto magis in carmine. *Declinaue-
rat*, verterat se se, abierat. *Liquefacta est*, Ad verb-
exiit, extra me fuit præ stupore, valde attonita &
obstupefacta est. *Non inueni*. Supra cap. 3. offendit
citius, statim videlicet post custodes pertrāsitos.
Hic tardius & post diurnam quæritationem.
Nempe secunda iustificatio eget maiore conatu
& studio, quā prima. Immo prima est merè gra-
tuita, & absque vllis præcedentibus operibus.
Quare illic se de repente obtulit, hic minimè.

7 *Et*. In Fonte maior vis. Nam illic cuncta sunt
Asyntheta, Percusserunt me, vulnerauerunt me,
abstulerūt peplum meum seu velum, vel, ex No-
stro, pallium. Eo autem intelligitur velum mo-
destiæ, patientiæ, deuotionis, vel puritas doctri-
næ. Nam per custodes accipe Pseudoprophetas
& hereticos, vel tyrannos qui corpora & corda
grauissimè percellunt. Hinc Abben Ezra An-
tiochum & similes ei reges intelligit, R. Selomo

Nabugodonosorem & eius copias.

8 *Dilectum meum*, prop. Amorem meum, delicias
meas, per Auxesim. *Et nuntietis*, emolliuit interro-
gationem Hebraicam. Quid indicabitis ei? Post
quam sibi ipsi responderet. Quod amore languco.

9 *Ex dilecto*, præ dilecto, præ aliis dilectis, extra,
vltia alios dilectos. Hebraismus, quo præp. *Ex*,
siue *pro* min inseruit comparationibus. Quid ha-
bet Dilectus tuus eximij, præ cæteris, quia sic ad-
iuras nos, quas notas excellentiores & præstan-
tiores, vt eum à cæteris internoscamus & distin-
guamus?

10 Occasione sumpta ex interrogatione Sionia-
rum, pingit notis certis suū Dilectum, primū
in genere, deinde per partes & membra decem
præcipua. In genere candidus est & rubicundus.
Nam hæc duo iuncta faciem adolescentis red-
dunt pulchriorem. Cādidus miserationibus, ru-
bicundus irā. Dum probos bonis, improbos ma-
lis afficit. Quantum ad litteram depingit Spon-
sum perfectū, omnibūque virtutibus decoratū.
In genere est candidus totus, sinceris moribus,
candidis, sine hypocrisi & fūco. *Rubore pulebre suf-
fusus*, totus pudens, & modestus. *Eximius præ millibus*,
inter adolescentes bene moratus & conspicuus
magnis virtutibus & rebus. In specie. Est *capite pu-
re aureo*. i. sapientissimo. 2. *Comis densis & nigris*,
non fucatis, non mollibus, & effeminatis, sed
virilibus & rigidis. 3. *Oculis Columbinis*, pudicis &
castis. 4. *Genis aromaticis & pigmentatis*, suauibus,
mitibus, non tetricis, non sauiis. 5. *Labijs distillan-
tibus myrrham*, fundentibus verba myrrhæ, in-
corrupta, non lasciuia, non vana & fluxa, non lu-

brica. 6. *Manibus tornatilibus aureis*, plenis hyacinthis, industriis, negotiosis, actuosis, plenis bonorum operum, non pigris, huc illuc se versantibus ad labores, studia, negotia. 7. *Ventre eburneo, tecto saphiris*, puro, continenti, temperato & propè celesti, patiēte inedia. 8. *Cruribus marmoreis, fundatis super bases aureas*, diligētibus, sedulis ad præclaras exercitationes & labores, nunquam se fatigantibus bene agendo. 9. *specie Libani & Cedrorum*, consuetudine suavi, cōuersatione facili, florente & iucunda. Quantum ad mysterium, iam illud sigillatim per singulos versus patebit. *Electus è millibus*, præ millibus. Numerus certus pro incerto. prop. vexillatus de Myriadibus, siue decem hominum millibus. Nempe quia tot stipatur, quasi vexillum habens, quod decem hominum millia sequantur, vel quia insignis est maxime inter decem millia. Hebræi ad priorem sententiam pertinere volunt illud Dan. 7. Decies centena millia ministrabant ei. Est enim Dominus exercituum. Ad posteriorem Noster suam versionem deflexit.

11 Particulatim per membra incipit Sponsum describere. Pellucet, pretiosum purumque est eius caput sicut aurum optimum, quod *paz* siue obrizum appellant, inter cunctas auri species purissimū, & sapientia, omnisque pretiositatis symbolū. Cincinnis est decorus & spectatus præ nigrore rutilare, nec canis asperso. Per caput Christi Nostri intelligunt diuinitatē eius, per capillos multitudinem gratiarū & perfectionum redundantem in humanitatem ex ipsius diuinitate, vt è capite. Paulus etiam ait Deum Patrem esse caput

Christi, Abben Ezra thronum gloriæ & maiestatis. *sicut elata palmarum*. Elata tenera Palmæ germina ex Helychio. His comparat comas siue cincinnos Sponsi ob densitatem & rectitudinem. Sunt, inquit, densi, non rari, recti, nō fluxi & dissoluti, quales spectantur in cerebro malè affecto pituita & humoribus disfluēte. Taltalim, acerui propriè, id est, comæ eius sunt dense aceruorum instar. *Nigra*. Capillos cōmendat à nigrore Coruino & rutilante, nullo candore asperso, vt illius temporis iudicium erat. Sic Flaccus laudat

Spectatum nigris oculis. nigrōque capillo.
Et alibi,

& nigro crine decorus.

Quod etiam argumentum est fortitudinis & virilitatis. Cincinni, inquit, eius sunt nigerrimi, fortes, viriles, vt in virili & florenti ætate incorrupti, nullis canis aspersi, sicut coru⁹ pluma niger rima præditus, sine vlla candicātium penarū aspersione, Multitudo gratiarū & perfectionū Christi nigerrima est absque vlla canitiei aspergine, i. in suo perpetuo incōprehensibili statu, vigore, flore. Christus heri & hodie ipse & in secula. Heb. 13. idē ipse est perpetuō, idem semper permanet nunquā veterascit, anni eius non deficient. Heb. 1. & Psal. 102. Est autem nigror, vt caligo & tenebræ, in quibus Deus. inhabitare dicitur, incomprehensibilitatis Symbolum quemadmodū Dionys. de cælesti Hierar. tractat.

12. Per oculos perspicaciam & acre, subtilēque iudicium Domini, aut eius quoque commiserationem, benignitatem, prouidentiam intellige, propter quam apud Zach. cap. 4. & Pron. 13. Oculi

Domini dicuntur vbique intueri bonos & malos, ac vniuersam terram. Eos commendat à candore lacteo, nempe quia quum oculi duæ sint partes, vt docet Arist. lib. 1. de historia animalium, vna candida, altera nigra, ille est longè pulcherrimus, qui quamque partem suo colore insigniter tinctam habet. Nam pupilla glauca vel hircina, & candor oculi obscurus vel mixtus pulchritudini plurimum detrahunt. Quod similes dicantur columbis siue columbarum oculis respicitur ad simplicitatem & castitatem. Oculi hi loti sunt lacte, quia sunt candidissimi & maximè sinceri, siti iuxta fluentia plenissima, quia rigatur largiter humore suavi cristallino ad fouendam & conseruandam aspectus acrimoniam, vel iuxta alios, collocari super impletionē. i. in inclusione sua & tanquam pala seu concauitate, quoniam nec nimium extant, nec nimis depressi sunt. Verbum enim implendi apud Hebræos, sæpe dicitur de inclusione gemmarum & pala, in quam gemma immittitur. *Columba*. Nominatiuus pluralis, vt Heb. *tonim*. i. vt columbarum oculi. *super riuulos*, iuxta, ad riuos. Nam colubæ frequentant aquas, eisque delectantur. Quo Hebraismo Ioan. 4. Iesus sedebat supra fontem, id est, iuxta, ad fontem. *Quæ*, quarum oculi sunt loti lacte, id est, candidissimi & quasi lactei. tam puri & candidi, quā si essent loti lacte. *super fluentia plenissima*, interpretatur hæc Hebraica, *super plenitudinem*, aquarum videlicet. Nam Columbarum aquas intuentes pulchriore & latiore sunt oculo. q. d. Oculi eius sunt candidi & læti, non tristes, tetrici, sicut Columbarum ad aquas sitarum, quarum tam oculi

sunt latiores & pulchriores propter aquæ siue refocillationem siue reflexionem. Et sic R. Selomo intellexit. Nam mysticè exponit super plenitudinem orbis, quod perlustrat Dominus oculis æquis serenisque totum orbē. Aquæ passim sunt huius instabilis & fluxi mundi Symbolum. Alij non ad plenitudinem aquarum, sed annulorum referunt. Oculi eius nec nimium procurrunt, nec nimis profundatur, sed sunt sicut gemmæ positæ in suo orbe & plenitudine. Quod hic dicitur, *loti lacte* & *residens super plenitudinem*, Hebræi referunt ad oculos. Nostri ad Columbas, vnde legunt *Loti*. Sæpe ad virosque pertinet. Nam & oculi tam Sponsi quàm Columbarum sunt lactei & siti iuxta plenitudinē aquarum vel palatum, eo sensu quem explicauit. Sed melius Noster, id est, melius *loti* quàm *loti*, & *siti* quàm *siti*. Quoniam Salomon solet ad comparationes Epitheta referre, non autem ad res comparatas, vt doceat cuius causa & respectu similitudinē asserat, & quò eam restringat. Alioqui omnis vaga similitudo claudicat. Postea autem facillimè ad rem comparatam & assimilata reducitur.

13 Genæ Sponsi siue malæ sunt suauēs, & plenæ confertæque gratiis & virtutibus, vt aromatum areolæ, & turriculæ, siue pixides pigmentorum (Gall. *boetes de semeurs*) suauibus odoribus. Labia eius fundunt dulcedinem, veritatem, immortalitatem, iuxta illud, Verba vitæ æternæ habes, secundum Myrrhæ proprietates, amara quidem vt veritas, at vtilissimæ ad odores, & ad conseruanda à putredine corpora. Per Genas Hebræi quidem ferè intelligunt duas diuinæ legis tabulas, sed nos

rectius pudorem, honestatem, modestiam vitæ, mansuetudinem, suauitatem consuetudinis siue conuersationis Christi, quæ omnia apparent in genis. Infra oculos, inquit Plinius lib. II. cap. 37. malæ, tātum homini, quas prisce genas vocabāt. Ibi ostenditur pudor. *Tam suauis*, modesta, mansueta vita, tam dulci consuetudine & verecundia fuit Christus, vt de eo Elaias scripserit cap. 42. Non clamabit neque audietur vox eius foris, Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans nō exstinguet. In veritate educet iudicium, non erit tristis neque turbulentus. Hinc cap. 53. cum comparat ouem, etiam eo tēpore quo ad eandem ductus est. & in Euangelio nunquam iracundē locutus deprehenditur, nisi quando zelus Dei cum comedit & immutauit, Ioan. 2. Hęc eius vitæ areola est aromatum, & pixis pigmentorum, quasi cornucopia omnium virtutum & perfectionū. Per labia verba eius atque eloquia, quæ tam suauia extiterint, vt in communi colloquio neminē vnquam offenderit, cunctis non malignē affectis placuerit. Comparantur Myrrhæ, fortasse quia fundebant veritatem, quæ amara est improbis, vt myrrha. Aliud sequitur Abben Ezra, & ista duo refert ad duo Angelorum genera. Genas ad *sarē happenim*, principes, qui nunquam discedunt a Dei vultu. Labia, ad *hammalachim hasselubim*, Angelos administratorios, qui ad homines mittuntur, & per quos, tanquam per labia, loquitur. Quæ ratione D. Dionys. in cælesti Hierarch. è Daniel. 7. alios semper assistere Deo, alios foras mitti docuit. Denique Abben Ezra cuncta hæc Sponsi membra, vel ad aliquā Dei virtutem, conditionem

conditionem, operationem, vel ad naturæ opera transfert, cum alij, vt R. Selomo, ad Ecclesiæ mysteria. *Consistit à pigmentariis*. In Hebræo altera est similitudo, *Turricula pigmentorum*. i. genæ illius sunt flores crescentes instar turriū, è quibus fiunt pigmenta, quibus fortasse in genis respōdent pulchri pilorum flocculi, in illis succrescentes. Nam genæ est pars illa faciei exterior rotūdula, quæ barbam emittit, Gall. *tonne*. Nec disputandum an non vox Heb. *Lebbi* propriè significet maxillam siue mandibulam. Nam vtramque vultus partem significat pro loci commoditate, & tam latè patet quam apud Latinos mala, quæ apud Cicero. de Orato. Maxillam, partē illam oris, quæ mādumus, designat, imò è maxilla, ad Euphoniā dūtaxat, contracta est, vt Ala ab axilla, Palus à Paxillo, velum à vexillo: Et apud Plin. lib. II. cap. 37. Genam, quæ emittit barbam. Malas, inquit Plinius lib. II. cap. 37. infra oculos Prisci genas vocarunt. Sic *Lebbi* mandibulam Iud. 15. Genam lamenta. i. ver. 2. & supra cap. 1. apertē, imò & per totum hoc Canticum. Quod autem genas hic compareret turculis pigmentorum, potius quàm mandibulas, apparet ex eo, quod genæ, non mandibulæ, turricularum speciem gerāt, vt proinde malas eas Latini appellarint, quod rotundam mali speciem præ se ferant. Vnde & cap. 4. suprā Salomon illas cum fragmine mali Punici contulit. Quod fortasse respexerunt hi, qui Turriculas hic thecas siue pixides odorum interpretantur. Sed malo vt alludat ad Topiarios. Veteres enim in hortis suis varias figuras deliniabant, & huic rei præficiabant, quos Latini topiarios appellarūt. Ita ergo

fortasse pigmenta disponebantur. Indicat Christū multis abundare pigmentis, suauitatibus & consolationibus.

14 Manus Sponsi, opera eius. Vnde ab Arist. vocantur organum organorum. Nam manus plura & magis varia opera efficit, quā vllum organum siue instrumentum. Quin & omnia organa fabricat. Illa autem Sponsi opera sunt pretiosa, verē aurea, siue considerentur humana siue diuina. Nam humana erant in infinitum meritoria propter infinitam Personæ dignitatem & excellentiam. Diuina plena erant miraculorum & virtutum, erant salutaria & consolatoria non tantū his, quibus exhibebantur, sed & omnibus nobis. Nam per ea confirmati sumus in fide, agnouimus omnipotentiam Dei, maiestatem & gloriam Messiae, &c. Vtraque abundabant annulis aureis, & hyacinthis, quoniam preciosissima, præsertim ea, quibus redempti sumus. Non enim redempti sumus auro corruptibili, sed ipsius sanguine, quibusuis annulis aureis & gemmis pretiosiore. *Venter*, siue viscera, amor quo nos est prosecutus. Illa nitent in modum eboris tecti sapphiris cæruleis, qui cæli est color, quoniam eius erga nos amor primū instar eboris est candidissimus, purissimus, sine fūco, pretiosissimus: deinde cælestis & varius, vt distinctus tectusque videatur sapphiris, cærulei cælestisve coloris notis pūctisque, quibus decoratur sapphirus. Alij intelligunt interiores & arcanas cogitationes Domini, quæ sunt variae & purissimæ. Cogitationes meæ, inquit apud Esaiam, cogitationes pacis, & non afflictionis. *Tornatiles au-*

rea, tornata & circumdata annulis aureis. Vnde in Fonte, Orbes (annuli) aurei. Metonymicē, ornatae tot annulis aureis, vt nil quā orbes circuli aurei putentur. *Plena*. Verbū implendi, apud Heb. enuntiatur de inclusionē Gemmarum, siue de concavitate annulorum, quatenus impletur gemmis, vt notauī versū 12. Manus eius abundat annulis, in quorum palis inclusi sunt hyacinthi, aliive lapilli pretiosi, quicunque tandem illi sint, quos Hebræi vocant *Turpsi*. Nam quales illi sint adhuc quaeritur. *Venter*, viscera prop. quorum capdo est venter. Interiora eius sunt firma, non fluxa, non obnoxia pollutionibus, carnisque motibus, vt ebur. *Eburneus*, nitor eboris, duobus vocalibus in Fonte. *Distinctus*, tectus, ornatus sapphiris, variegatus pūctis sapphiri cæruleis. In Fonte non construitur cum *venter* siue *viscera*. Visceracius sicut nitor eboris tectus sapphiris, vel, vt referatur ad Ebur, tecti sapphiris. At idem est sensus, dum quod in comparatione dictū est, postea debet ad comparatum aptari, vt supra docui vers. 12. Sapphirus autem genus est lapidis preciosissimi in Scriptura. Quare non videtur esse noster vulgatus, vt qui non sit valde pretiosus, sed grandis, crassus, obscurus.

15 Crura, robur, vires in suscipiendis laboribus, sedulitas, quā in fungendo concionandi munere adhibuit, & quotidie per suos adhibet. Non fatigatur, inquit, agendo, consolando, pariendo, euangelizando, peragando pagos, castrilla, vrbes, regiones ad euangelizandum, miracula patrada, & lucrandas Deo animas, adeo vt crura videatur habere marmorea, fundata super firmas & pre-

GENEBRARDI IN

triosauri bases. Origenes simili tropo appellatus est adamantius, quasi esset inuictus & adamantino pectore, non succumbente laboribus loquendi, scribendi, docendi, exhortandi, disputandi contra paganos, hæreticos, philosophos. *Species eius ut Libani.* epiphonema summam proponens tanti adolescentis præstantiâ. Tota eius species ut Libani viridis, florens, procera, dulcis, iucunda, & æterna. Nam hæc omnia spectantur in saltu & nemore Libani. Abben Ezra refert ad admirabilitatē. Tota eius species est admirabilis qualis est Libanus. Quo plus cernitur, eo maiorem excitat admirationem & mirabiliores sui amores. ut in Libano quo quis interius progreditur, magis ac magis admirabiles spectat arbores. Per speciem siue aspectum intelligit opera Domini, in quibus ipse cernitur Rom. 1. Nam in eis omnibus est Dei vel imago vel vestigium. Nos totam Domini personam, & quæque qualitates nobis cognitæ. Nam *per Libanum* species, aspectus, res visui obiecta, ut Exod. 3. Videbo visionem hanc magnam. i. flammam ardentem in rubro, nec eum consumentem, oculis meis obiectam. Sic hoc loco aspectus id, quod videtur in Sponso, non quo videt Sponsus. Species eius, hominum oculis obiecta tota est mirabilis. *ut Libani*, species. Alij in nominatiuo vertunt, *ut Libanus*, qualis cuiusve speciei, formæ, præstantiæ est Libanus. Eodē perpetuo sensu. *Electus*, egregius, eximius, erectus. *ut cedri*, propter magnitudinem robur, staturam.

16 *Guttur.* Hebr. per Auxesim palatum eius dul-

CANT. SALOMON.

75

cedines, id est, mera dulcedo, quam dulcissimum, quam suauissimum. *in hæc* prop. palatum. At *ga-* *ron* guttur. Quantum ad sententiam nihil admodum refert. Nam perpetuò verbum Sponsi significatur, quouis melle dulcius, purum afflictarum animarum solatium. Idque quoniam utroque instrumento articulata vox perficitur, sed suauius palato, quemadmodum literæ Hebræorum palatinae sunt gutturalibus multò suauiores. Alia humanæ siue articulatæ vocis instrumenta sunt tria, lingua, dentes, labia, quæ proinde etiam metonymicè accipiuntur pro verbo, sermone, loquela, præsertim lingua & labia. Appellat igitur, etiam hic palatum siue guttur verbum Sponsi & orationem. Illud est dulcedines. Nam quid (inquit R. Selomo) dulcius quam Lex & Propheta, quorum hæc est summa. Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & viuat. Quod pertinet illud Esaie, Omnes sitientes venite ad aquas, properate, absque argento emite, comedite, bibite vinum & lac. Immo totus Esaias, præsertim à cap. 40. ad finem vsque, quæ ideo pars à veteribus Rabbiniis inscribitur liber *Nehhamoth*, consolationum. Sic in Euangelio, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Discite à me quia mitis sum. Et sanè Euangelium, id est, Christi vox & oratio multò Lege & Prophetis dulcior. Nā tota est de iustificandis hominibus, de adoptandis, de eorum remittendis peccatis, de vita æterna eis danda, de alliciendis ad regnū Dei, de consolandis in hac vita, de liberandis à malis &

GENEBRARDI IN

afflictionibus, de iuuandis, augendis, ornandis,
ditandis, &c. *Desiderabilis*. in Fonte alia Auxesis.
Totus est desideria, id est, expetendus & deside-
randus modis omnibus. *Talis*, Conclusio per
Epiphonema. Ille est Dilectus meus, his notis &
signis à vobis dignoscetur & distinguetur à cæ-
teris

SEPTENTRIONIS

CAP. SEXTI ARG.

Se & sua vicissim describunt & efferunt.

SPONSA.

1 Dilectus meus descendit in hor-
tum suum, ad areolam aromatum, ut
pascatur in hortis & lilia colligat.

2 Ego Dilecto meo, & Dilectus
meus mihi, qui pascitur inter Lilia.

SPONSVS.

3 Pulchra es amica mea, suavis & de-
cora, sicut Hierusalem, terribilis, ut
castrorum acies ordinata.

CANT. SALOM.

76

teris. *Amicus*, socius propriè.

17 Hæc interrogari in malam partem putat R.
Selomo, intelligens per filias Hierusalem exteras
nationes. Rectius Nostri in bonam, de particula-
ribus Ecclesiis, quæ cum Catholica se iungunt,
ut Christum inueniant & nanciscantur.

SPONSA.

1 Suum reuifens hortulum,
Ad areas aromatum
Dilectus ille transit.
Illic ubi letissimis
Se pascit horti fructibus,
Et cana carpit lilia.

2 Sum tota prorsus illius,
Ut ille totus est meus,
Qui septa captans florea
Se pascit inter Lilia.

SPONSVS.

3 Es Tirsa pulchritudine,
O Sponsa quam perdiligo!
Es suauitate Solyma,
Es & reformidabilis,
Ceu ordinata copie
Strictis cluentes ensibus.

4 Auerte oculos tuos à me, quia ipsi
me auolare fecerunt. Capilli tui sicut
grex Caprarum, quæ apparuerunt in
Galaad.

5 Dentes tui sicut grex ouium, quæ
ascenderunt de lauacro, omnes ge-
mellis foetibus, & sterilis non est in
cis.

6 Sicut cortex mali Punici: sic genæ
tuæ absque occultis tuis.

7 Sexaginta sunt reginæ & octogin-
ta concubinæ, & adolescentularum
non est numerus.

8 Vna est Columba mea, perfecta
mea. Vna est matris suæ, & electa ge-

4 Tuos ocellos paululum
Hinc in latus conuertito:
Nam me retrorsum transuehunt
Horum micantes flammulae.
Vtrinque cernam splendidos
Tui capillos verticis,
Quali pilo nos cernimus
E pastione Galaad
Greges redire capreos.

5 Cernam gemellos dentium
Iunctos & albos ordines,
Quos rite, conso, dixerim
Pares bidentum velleri,
Quæ cum gemellis partibus
Aqua nitente prodeunt,
Secum nec orbam sustinent.

6 Quali rubore cortices
Mali videntur Punici,
Tali genas cernam tuas,
Præter capillos flexiles,
Quos stringis intro coccinis.

7 Sunt Sollomoni reginæ
Et sexaginta coniuges,
Et octoginta pellices,
Et mille plusquam virgines.

8 Mihi sed astat vnica,
Quam præter, odi ceteras.
Columba simplicissima,

GENEBRARDI IN

nitrici suæ. Viderunt eam filiæ, &
beatissimam prædicauerunt: Regi-
næ & concubinæ, & laudauerunt
eam.

9 Quæ est ista, quæ progreditur
quasi Aurora consurgens, pulchra ut
Luna, electa ut Sol, terribilis ut ca-
strorum acies ordinata.

SPONSA.

10 Descendi in hortum nucum, ut
viderem poma conuallium, & inspi-
cerem si floruisset vinea, & germina-
sent mala Punica.

11 Nesciui, anima mea conturbauit

CANT. SALOM.

78

Amica, coniux & soror,
Perfectione nobilis,
Suæ parentis unica,
Matri suæ lectissima.
Hanc conspiciat Virgines
Dixere felicissimam.
Hanc imperantes fœminæ,
Hanc concubina regis
Dignis tulere laudibus.

9 Hæc, oro, quanam est, inquit,
Ut clarus, ardens, Phosphorus.
Ut Luna, formosissima,
Ut Sol nitens, lectissima.
Splendore mundum territans,
Ut ordinatæ copis
Strictis cluentes ensibus.

SPONSA.

10 In glandis hortum transi,
Vertente veris tempore,
Ut poma se promentia
Hinc inde lætis vallibus
Soluta curis cernerem.
Et conspicerer sedula,
Num vitis vltro germinans
Gemmae tumentes truderet,
Num parturirent flosculos
Mali rubentes Punica.
11 Illuc gradu tam præpeto
Me cogitando contuli,

me propter quadrigas Amminadab.

12 Reuertere, Reuertere Sullamithis, reuertere, reuertere, vt intueamur te.

COMMENTARIA

IN CAP. VI.

Respondet Sponsa puellis, querentibus quò esset profectus Dilectus ille tantoperè celebratus, tot laudibus & ornamentis insignitus, nempe *in hortum suum*. i. in sedem Ecclesiæ, in locum religionis, ad Ecclesiam ipsam, quam cap. 4. horti vocabulo affecit. Extra Ecclesiam Christus non conuenitur. Vnde R. Selomo per hortum intelligit templum, per Aromata Thymiamata, quæ in templo adolebantur, *vt pascatur in hortis*, vt pascat se in Ecclesiis singularibus, & colligat lilia. i. sancta opera, eaque probet & remuneret. Aliqui actiue per Eclipsim. *vt pascat oues suas, in hortis*.

2 *Dilecto*. Hebraismus, Darius pro genitiuis in possessionibus. Nam *Lamed* articulus propriè datiu casus, quando significatur possessio, sit genitiui. Ego sum Dilecti mei, ad Dilectum meum attineo, me ille totam sibi possidet. *mibi*. i. meus est.

Nam

*Vt nescientem traxerit
Me mens procul, celerrimis
Velut quadrigis, qualibus
Nomen dedit Gamminadab.
12 Donec reducor in viam,
Retrò loquentum vocibus.
O Sullamithis restita,
Redi, rogo, redi, redi,
Nobis videndam te dato.*

Nam sumitur per superiorem Hebraismum possessiue. Vicissim Dilectus meus est planè meus, ad me omnino attinet, illum ego totum possideo, vt ad aliam nunquam sit diuersus. *Pascitur*, pascit propriè per Eclipsim Accusatiui. Pascit se scilicet, vel oues, vt sup. versu. Cetera, cap. 2. v. 16. Vbi hic versus occurrit, sed transpositus.

3 *Suanis*, Heb. Ketirsa, sicut Tirsa (vrbs de qua post) & appellatiue, sicut suauitas, gratitudo, beneplacitum, sicut res grata & accepta. Posteriore modo, vt sit appallatiuum Nostri intellexerunt, vt & 70. *de sudoribus*, & ex Hebrais R. Selomo. Quod Chaldeus sequitur, dum sic interpretatur. Pulchra es hodie tempore secundi templi, sicut accepta fuisti olim tempore primi. Et sanè Tirsa tempore Salomonis non videtur fuisse tantæ pulchritudinis & gloriæ, vt ei comparari potuerit Ecclesia. Nam eam consecuta videtur post mortem Salomonis & scissum eius regnū, dum illam

Ieroboam & reliqui reges Israel, vsque ad Amri patrē Achab ornarunt, & metropolim caputque regni decem tribuum cōstituerunt, conati æquare Hierosolymā, in qua erat sedes regni dauidici, siue duarū tribuum & cathedra religionis. Priore modo, vt sit proprium vrbis, alij. Tirsā autem regia erat Regum Israel ante Samariam, ad id delecta ob pulchritudinem & amœnitatem, 3. Reg. 14, 15, 16. Sic Ierusalem longē pulcherrima vrbium Orientis, inquit Plinius lib. 5. Nat. hist. cap. 14. vrbis perfecti decoris, Lament. 2. velut caput in corpore eminens, splendidisque ædificiis, sicut Sol præ cæteris lucens, Ioseph. 3. belli, c. 2. Denique Ecclesia ei comparatur, quod multis ornamentis per totū Orientem fulgeret, ciuitas Dei electa in domum sacrificij, & sedem religionis, 2. Par. 7. sancta, gloriosa, fundata in montibus sanctis, Psal. 47. & 86. Matt. 4. & 5. loci eminentia, cæli solique sclicitate cunctas mundi vrbes superans, orbis veluti vmbilicus, centrum, miraculum, gaudium vniuersæ terræ, Ezech. 5. & 38. Ps. 73. & 47. à Dauide metropolis regni & religionis constituta, à Salomone aliisque Regib. Iudæ amplificata, validissimis portis, turribus, muris, fossis, tēplo, palatiis munita, loci situ tuta, velat terrenus paradysus, Ioseph. lib. 1. contra Appionem, lib. 1. belli. cap. 13. lib. 3. 6. & 7. & c. lib. 8. Antiquit. c. 2. Strabo libr. 16. Geog. circuitu quinquaginta stadiorū, & fossa in lapide excisa sexagenū pedum profunditate, ducentorum & quinquagenū latitudine. Ibid. habitatio Prophetarum, Christi, Apostolorum, Sanctorum precipuorum veteris Ecclesiæ, typus non modo in terra mili-

tantis, sed & in cœlo triumphātis. Apoc. 21. Tob. 13. Heb. 13. *Terribilis*, formidabilis procis & impuris, gravitate & maiestate terrorem æmulis incutiens. *Vt castrarum acies ordinata*. Doct. Ad Verb. vt vexillata, sup. castra. Nam Rabbini docēt subaudiendum substātiuum cōmodum mōdo *Mah-hanith*. vt copiarū vexillis ductæ & collectæ in ordinem. Hic obserua mulieris præcipuas virtutes, venustatem & suauitatem erga maritum, erga reliquos maiestatem.

4 *A me*, propriè ex aduerso mei, Gall. *de deuant moy*. A conspectu mei aufer, circumduc, retrahere oculos tuos: Nam ea es oculorum pulchritudine & luce, vt meos perstringas, tuisque cogas cedere. Anthropopathos de summa eximie pietatis vi, vt à Deo omnia extorqueat. Sic Iacob in lucta præualuit Deo, indeque nomen Israël est consecutus Gen. 32. Sic Moses in iudiciis, quæ Deus exercere statuerat contra populum Exod. 32. *Me ausolare fecerunt*, prop. præualuerunt mihi. Describitur encomium Ecclesiæ, vt supra initio capitis quarti, paucis immutatis. Nec alienè putas encomium illud pertinuisse ad Ecclesiam veterem, id est, Synagogam, hoc ad nouam, id est, nostrā. Vtraque habet eadem membra & iisdem notis illustra. Quoniam eandem fidem, eandem gratiam, promissionem, expectationem, doctrinam, religionem. Oculi eius sunt sincera pietas & fides, vel pij pastores & doctores. Capilli, multitudo fidelium.

5 Dentes candidi, omnes suo officio fungentes, inter quos nullus sit sterilis, id est, inutilis, vitiatu & putris, qui in ea sunt firmiores, nec indigēt

GENE BRARDI IN

lacte, sed cibo solidiore. Hæc etiam commemorata sunt cap. 4. Quibus si iungas laudes Sponsæ attributas cap. sequenti, percipies (quantum ad literam) pingi Sponsam perfectam, cunctisque virtutibus & gratis instructam, ut taceam mysterium per singulos versus & capita sparsim à nobis explicatum. In genere est *pulchra, suavis, & decora sicut ierusalem*, in qua erat sedes religionis, nempe moribus excellentibus & pietate insigni. *Terribilis ut castra bene ordinata*: nempe seuera, grauis, inuicta, & inexpugnabilis iis, qui têtant eius virtutē & pudicitiam. *Columba, integra, cara parentibus*, ob obedientiam, pudorem, castitatem, &c. In specie oculis *Columbinis*, lætis, pudicis. 2. *capillis intra vittam coccineam inclusis*, non foras eminentibus, non tortis, non fucatis, &c. 3. *dentibus candidis, fungentibus suo officio*, non putridis ex gula, intemperantia, otio, &c. 4. *genis rubicundis, pudentibus, verecundis*. 5. *labiis coccineis*, eloquio dulci, verecundo, pudico. 6. *collo munito honestis ornamentis & torquibus*, ut Turris David clipeis, ne nuditate quenquam vulneret. 7. *uberibus aqualibus & succulentis*, ad alendos per se liberos & æqualiter. 8. è sequenti capite, *gressibus pulchris*, pulchro & decenti incessu & calcis nitentibus, non lutulentis nimia cursitatione & peruagatione. 9. *femoribus probe iunctis*, non vagis, non luxatis, non dissolutis, & præuaricantibus. 10. *umbilico bene temperato*, nunquam indigente potu mixto, non calente ad libidines & affectus. 11. *ventre, instar acerui tritici*, valato liliis, & munito niueis, & suauiter olentibus virtutibus, temperantia, continentia. 12. *naso instar turris respicientis versus Damascum*, acti iudicio, sagacitate

CANT. SALOM.

81

gacitate, prudentia, procul respiciente ad rem familiarem. 13. *capite elenato ut mons Carmelus*, ob testimonium rectæ conscientie, non delecto & demisso. 14. *Coma ut purpura regia vineta canalibus*, vitis coercita, non popatice ostentata, non extrinsecus torta. 15. *Statura palmea*, spectate in cælum, ad illud suspirante, non succumbente oneribus. 16. *Guttore*, siue palato, vino optimo simili recta tendente ad sponsum, amabili, se solum suo coniugi communicante. Quæ sunt dotes, quas Deus requirit in probis feminis, Prou. 31. 1. Pet. 3. 1. Timot. 2. & alibi.

6 Genæ siue tempora, ex occultis comis fulgentia, ad quæ occultata vittæ coma propendet, qui pudicitie & pudori student. In temporibus enim & genis pudor maximè cernitur. Absque occultis tuis, absque coma tua, quam occultas vittæ coccinea & rubente. Ad verb. præter vel intra comam tuam. Quin & R. Iona vocem rex *Tsamina* non comam, sed velum exponit, ut Es. 47. quo scilicet pudicæ constringunt suos capillos, ne effluant.

7 *Adolescentularum*, virginum prop. Nam *Aalamoth* est plurale singularis *Alma*, quo vsus est Esaias c. 7. Ecce virgo concipiet. Vnde & hic eas opponit vxoribus regiis & concubinis. Solus Kimhi & Rabbini recentiores cõtendunt vocem illam enuntiare de qualibet puella, siue illa sit virgo siue corrupta. Reginae sunt vxores regie, quæ assumebãtur non solum ad thorum, verum etiam ad familiam, familieque opes, iura, communio. Cõcubine autè, siue Pelagim, vxores vsuariae, non doratæ, quæ accipiebantur in vsum thori, sed non bonorum & familie. Vnde earum si-

GENE BRARDI IN

illis nō cedebat hereditas, sed munera. Et sic cuncta quæ possederat Abraham filio Isaac dedit, filiis autem concubinarum largitus est munera, eosque separauit ab Isaac filio suo dum adhuc viueret, Gen. 26. Alluditur autem ad numerum vxorum & concubinarum Salomonis, nisi quodd multo plures ad extremum habuerit, id est, mille: septingentas, videlicet Reginas & trecentas concubinas, 3. Reg. 11. in quo tacite hic perstringitur. Ecclesiæ similiter impudicæ & malignæ sunt multiplices. Alij Mahumerani, alij Iudæi, pars Idololatæ, pars Mauri, nonnulli hæretici, quidam semichristiani, & horum omnium variæ familiæ & multiplices. Gentes istorum celebriores pro reginis hic habentur, aliæ pro concubinis.

8. At vna est sancta, Catholica & Apostolica Ecclesia, quam Deus Sponsæ loco habet: vide Psal. 43. Noster Epiphanius in epilego Panarij hunc locum ita tractat. Regina, inquit, sunt quæ iam antea in genealogiam nomina dederunt animæ. Vt enim Regem comitantur multitudines magnæ. Rex autem est caput, sicut cum in corpore multa sunt membra, à capite vnus homo numerabitur, ita ab vno Rege tota multitudo quæ sub Rege est ad vnum reputabitur. Regina autem appellata est generatio in Christo, non quodd omnis generatio regnarit, sed quodd vna quæ agnouit Dominum, per appellationem, viri causa, regiam dignitatem ac ordinem habeat. Verbi gratia, Adam & tota ipsius generatio Regina numerabitur, Principatus autem ipsius & Patriarchatus, qui regnauerunt cum his, qui cum ipso fuerunt, propter cognitionem Dei & propter formationem,

CANT. SALOM.

82

qua formari primus dignus factus est, & quodd primus penitentiam ostendit, velut rerum consequentia habet, deinde post hunc Seth & vniuersa cum ipso humana Natura, & Enos, & Cainam, & Malaleel, & Iared, & Enoch, & Mathussala, & Lamet, & Noë, his sanctis ex ordine in numero per generationes enumeratis, quorum numerus apud Matthæum indicatur. Sexaginta enim generationes & Patriarchatus apud ipsum habentur, per nomina præstantiorum virorum, qui cognitionem Dei habuerunt. Ab Adam enim vsque ad Christum sunt generationes 62. quæ hic 60. per compendium numerantur, vt cum 72. stirpes palmarum in lege 70. nominantur. Pellices autem sunt sectæ & hæreses. Ecclesia autem vna est ab vna fide genita per Spiritum Sanctum. Ab Epiphanio non multum abladit R. Selomo. Nam numerum sexaginta reginarum ad Abraham & eius filios transfert, nepes Ismaëlem cum filiis suis tredecim, Isaac cum duobus Iacob & Esau, Iacob cum filiis duodecim, Esau cum sedecim. Hi enim simul iuncti conficiunt sexaginta. Octoginta autem concubinarum ad Noë & generationes ab eo descendentes vsque ab Abraham, vt minus celebres & pias. *Perfeta*, integra. *Vna matri sue*, vnica est Synagoga. Ecclesiam vnica Synagoga peperit. Aliæ Ecclesiæ sunt filia concubinarum. i. gentium exterarum & humanarum. Epiphanius matrem & genitricem fidem & religionem veram intelligit, quæ peperit Ecclesiam. *Electa*, pura, eximia, vel chara. *Filia*, aliæ gentes, beatam eam prædicarunt. Nam ex omnibus gentibus multi, immo tota gentes se ei adiunxerunt. *Regina & concubina*

GENEBRARDI IN

gentes tam nobiles, quàm ignobiles & barbarice.
Et laudauerunt eam, dicēdo sup. id quod sequitur.
Est enim Mimesis hebræis familiaris per eclipsim
Gerundij *למור. Lemor.*

9 Inter alia sydera in cœlo fixa, Luna maximè
noctu perspicua, inter diu Sol: Sic ecclesia in mōte
posita utroque tempore, tam rerum videlicet ad-
versarum quàm prosperarum, quarum symbola
sunt nox & dies, formidabilis Diabolo & cæte-
ris hostibus, ut vexillata sup. castra. i. vexillis in-
signita & ducta, ut castrorum acies ordinata &
instructa, uti Noster interpret eleganter translu-
lit. Nam Hebræi subaudiunt *קמחמ* castra. *Qua*

progreditur, prospectatur prop. è loco edito pro-
spicitur, ut Aurora magis ac magis augescens, &
puncto totum nostrū orbem illuminans. Sic enim
Ecclesia tam vetus quàm noua à paruis initiis ad
maxima incrementa progrediēs illuxit toto orbe.
Electa ut Luna, lucens pulchrè in tenebris, pura ut
Sol diem illuminans, imò & efficiens, umbrāque
depellens.

10 De hoc versu controuertitur, cuiusnam ver-
ba sint, Sponsine an Sponsæ. Hebræi existimant
verba esse Domini, seu Sponsi querētis, num ager
suus fructum afferat. Alij, quorum potiore senten-
tiam existimo, verba esse Spōsæ descendētis
ut videat fructus, qui rigantur in vallibus, torré-
tium defluuiū, &c. nempe ut videat an Dominus
secum mysteria sua communicaturus sit, an signa
salutis, gratiæ, donorum sibi ostensurus sit. vel ut
videat num bona opera sui ediderint. Hic autem
noua & quarta est narratio. i. actus quartus & po-
stremus. Hortus nucū Scriptura sacra, pietas, de-

CANT. SALOM.

83

uotio, virtus, quorum testa & cortex exterior du-
rus, & amarus, nucleus dulcis ac suauis. Hinc
Apoc. 10. & Ezech. 3. Liber amaricans ventrem, at
in ore dulcis tanquam mel. Aliis est conscientia
cuiusque. Sic ferè Abben Ezra, quoniā hunc nu-
cum hortum Synagogam interpretatur vel eius
cor. *Poma conuallium*, fructus nascentes in vallibus
magna copia propter soli irrigui bonitatem. vox
Nahal etiam torrentē designat. i. vallem, per quā
torrēs, siue hybernum flumen fluere solet, quan-
do liquātur niues, & similia meteora. *Mala Puni-
ca*, vel mali Punicæ.

11 Sponsa his verbis describit celeritatem, quam
adhibuit in petendo nucum horto. Cæterum qui
hic vocatur Hamminadib, alias appellatur Ham-
minadab. Lyranus respexisse ait Salo. ad Ammi-
nadab filiū Aram abnepotem Iudæ Patriarchæ. 1.
Par. 2. socerum Aaronis Exod. 6. quē Hebræi scri-
būt ducem fuisse tribus Iuda in exitu ex Ægypto,
& primum post Mosē in diuisas Rubri maris
aquas ingressum esse citra hæsitacionem. Fuit &
alius Amminadab frater Dauidis Regis. 1. Reg. 17.
Hypotyposis ergo ardoris & celeritatis est eius-
modi. Me nescientem, non sentientem, aliud co-
gitantem mens mea tāta celeritate in hortum vel
trās hortum Nucum abripuit, ac si fuisset vecta
quadrigis, quib⁹ utebatur princeps Amminadab.
vel quas adinuenerat. Nonnulli appellatiuè expo-
nunt, pro populo principis, aut etiam pro popu-
lo principe per Eclipsim præp. inter, aut alterius
commodæ, vel etiam Infi. *ninh ad essendum*, ut es-
sem currus populi principis. i. gentium imperan-
tium. Nam *Am* & cum Iod paragogico *Ammi*
L. iij

GENEBRARDI IN

populus, *Nadib*, princeps, magnificus. Sic R. Selomo, Abben Ezra & Anonymus. q. d. Posuit me anima mea currum & quasi dorsum gentium, vel reuocauit me anima mea ad studia reliquarum gentium, propter splendorem imperiorum. Negligentia membrorum Ecclesie ipsam huius mundi potestatibus subiicit & mancipat, adeo ut ab iis multa indignè patiat. Hoc sequitur Noster interpret, nisi quod pro nomine proprio accepit *Aminadab*. Propter quadrigas sumptuosas, magnificas & splendidas, quibus celebratus est *Aminadab*, i. ut eis fruerer, anima mea me conturbauit, & ab horto nucum longius abripuit. Propter bona & opes huius seculi mentis pietas, fides, virtus, tranquillitas perturbatur, & læditur, adeo ut abducti à contemplatione & virtute, versetur in turbis, affectibus & passionibus seculi, &c. *Conturbauit me* ad Verb. Posuit me anima mea quadrigas *Aminadab*. anima, mēs, mētis ardor, & vehemens cogitatio. Aliqui metonymicè, desiderium & voluntas.

12 Verba filiarum Hierusalem reuocantiū Sponsam tam celeriter per imprudentiam delatam ad rectum horti iter. q. dicant, redi in viam, transis nucis hortum. Hebræorum aliqui verba esse volunt gentium dehortantium Ecclesiam à recto, quod iam cœperat, itinere. Alij Domini inuitantis populum ad egressionē ab exilio. *Sullamith*, *Sullamith* vulgo interpretantur Hierosolymitanam, patronymicè à Salem, quæ postea dicta est Ierusalem, ut *Sunamith*, & Latine *Sunamithis*, à *Sunem*, quod Ecclesia à Ierusalem ortum accepit. Alij integram, perfectam in fide, vel etiam pa-

CANT. SALOM.

84

cificam appellatiuè ut R. Selomo. Nam *salam* integrum vel pacificū esse. Existimari potius nomen esse Sponsæ. i. Ecclesie proprium, non patronymicum, nō appellatiuum, vel certè cognomen defluxum à Salomone, ut quemadmodum Christus Sponsus dicitur Salomon, tanquam pacificus, ita Ecclesia eius Sponsa *Sullamith*, aut ut in Marco & apud Iosephum *σαλωμ*, q. Salomonia, Salome, vel Salomonis vxor, & veluti pacifica. Sic ferè videas fœminas dici de virorum nomine, genere mutato, Paulus & Paula, Ioannes & Ioanna, Iuda & Iudith. Mendosè in aliquibus exempl. *Sunamithis*, quam lectionē quidam secuti alienè exposuerūt *Abisag Sunamithidē vxorem Dauid*. 3. Reg. 1. & 2. quam inde colligunt à Salomone in vxorem tādē acceptam. *Reuertere*, quater Hebræi in Midras repetitum non solum ad vehementiam, verum etiam ob quatuor monarchias, à quibus Ecclesia vexata fuit, Babylonicam, Persicam, Græcam siue Macedonicam, & Romanam. q. d. Illinc te abripe, redi in portum tranquillitatis. ab istorum imperiorum persecutionibus egredere, & in hortum nucum quietum tranquillūque retrocede.

L. iiii

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

CAP. SEPTIMI ARG.

*Virgines Sponsam à membris extollunt, eiusque
succo & fructibus pasci cupiunt.*

1 Quid videbitis in Sullamithide, ni-
si choros castrorum?

PVELLÆ SIONIAE.

2 Quàm pulchri sunt gressus tui in
calceamentis, filia Principis. Iunctu-
ræ feminum tuorum, sicut monilia,
quæ fabricata sunt manu artificis.

3 Umbilicus tuus crater tornatilis,
nunquam indigens poculis. Venter
tuus sicut aceruus tritici, vallatus li-
liis.

1 In me Sionis Virgines,
Quæ Sullamithis nuncupor,
Quid, obsecro, videbitis?
Ni forte castrorum choros,
Qui præcinente classico,
Cultu corusco conciti
Suum sequuntur principem.

PVELLÆ SIONIAE.

2 Quàm sunt tui nitentibus
Gressus venusti calceis,
O Regis almi filia:
Tuae rotundum tam semen
Iunctum cohæret tibiæ,
Quàm bacca palæ gemmea.
Opus, peritus, dixerim
Quod fabricavit artifex.

3 Es umbilico prædita,
Qualis rotundus est calix
Mixto redundans nectare.
Vt temperata profluus
Cunctis in orbem porrigat.
Es inde ventre purior,
Quàm sint acerui tritici
Vbiq; septi liliis.

4 Duo vbera tua, sicut duo hinnuli
gemelli Capreae.

5 Collum tuum sicut turris eburnea.
Oculi tui sicut piscinae in Hesebon,
quae sunt in porta filiae multitudi-
nis. Nasus tuus sicut turris Libani,
quae respicit contra Damascum.

6 Caput tuum ut Carmelus, & co-
mae capitis tui, sicut purpura Regis
vineta canalibus.

7 Quam pulchra es, & quam decô-
ra, charissima in deliciis.

4 Habes dicata liberis
Ambo fouendis vbera,
Sibi inuicem simillima,
Quales videntur hinnuli
Duo gemelli Capreae.

5 Sublime collum possides
Candore praestans lacteo,
Ut turris haec eburnea.
Refers oculis vitreis
Hesbonis undae balneas,
Quas circinatas affabrè
Prospeclat haec subselliis
Dicata porta principum.
Assurgit in rectum tibi
Nasus decenter eminens,
Ut turris illa Libani,
Quae rus Damasci prospicit.

6 Corpus caput mox sustinet
Constans, rotundum, coccinum,
Carmealeum velut iugum.
Tui capillis verticis
Luces, recens ut purpura,
Quam fullo vinxit principi
In aedium canalibus.

7 O quam venusta denique,
O quam referta gratiis,
Mæa o voluptas, o amor.

GENEBRARDI IN

8 Statura tua assimilara est Palma,
& vbera tua botris.

9 Dixi, Ascendam in Palmam, &
apprehendam fructus eius, & erunt
vbera tua, sicut botri vineæ: & odor
oris tui sicut odor malorum.

10 Guttur tuum sicut vinum opti-
mum, dignum Dilecto meo ad po-
tandum, labiisque & dentibus illius
ad ruminandum.

SPONSA.

11 Ego Dilecto meo, & ad me con-
uersio eius.

CANT. SALOMO.

87

8 Proceritate promines,
Vt Palma pubens edito
Assurgit alta palmite.
Sic plena præfers vbera,
Sicut racemi vineæ
Dulci redundant nectare.
9 Hinc ergo decretum est mihi,
Palmam per istam scandere
Eiusque fructus carpere,
Mammæ ut istas sim potis
Sicut racemos sugere,
Nec non tui me pascere
Fragrantis oris spiritu,
Qualem nec ulla suauius
Odera poma funditant.
10 Tuis adæquas faucibus
Vini Falerni poculum,
Quod recta, amicum, defluens,
Sese bibentem recreat,
Ac dormientum fortiter
Labella fari perdocet.

SPONSA.

11 Sum tota Sponsi, Virgines,
Vt ille solam me cupit,
Quem tam potenter diligo.

12 Veni Dilecte mi, egrediamur in
agrum, commoremur in villis.

13 Mane surgamus ad vineas. Videamus
si floruit vinea, si flores fructus
parturiunt, si floruerunt mala Punica.
Ibi dabo tibi vbera mea.

14 Mandragoræ dederunt odorem.
In portis nostris omnia poma: noua
& vetera, Dilecte mi seruaui tibi.

=====

COMMENTARIA

IN CAP. VII.

V Erba Sponsæ respondentis Virginibus.
In me, quæ vocor Sullamithis, quasi Salome,
vel Salomoniam, vel iuxta alios Solymana,
siue Hierosolymitana, quid spectabitis
blandi,

12 Dilecte promptus huc ades,
Petamus Agros, frondeis
Pagi moremur in casis.

13 Nos manè colles arduos
Lætis dicatos vineis
Visemus, & Spectabimus
Vitisne germinauerit,
Florēsne fructus truserint,
Florere iam ne cœperint
Mali rubentes Punica.

Illic meis amoribus
Tibi licebit perfrui.

14 Suanes ibi Circæia
Iam reddidere soscuros,
Iam poma quæuis dulcia,
Iam delicatos quoslibet
Fructus vetustos ac nouos
Ibi repostos colliges.
Nam cuncta dilectissime
Soli tibi recondidi.

Plin. lib. 15.
cap. 13.

blandi, iucundi, delicati, voluptuosi, pulchri. Me
fortasse vultis ad vos redire vobisque videndam
dare, relicto meo itinere, ut meo conspectu fruamini,
& mecum vitæ deliciis & voluptatibus afficiamini.
Atqui nihil in me videbitis, quod vos captantes
quietis & tranquillitatis dulcedinem delectet.
Nihil in me spectabitis, nisi triste, durū,

GENEBRARDI IN

seuerum, graue, terrificum, vt in castrorū choris, nihil nisi castrensem formam, habitum, vitam, faciem tumultuariam, turbolētā, tetricā, mœstā, terrificā. Mea enim vita est ingis militiæ super terrā. q. d. Nihil in me esse puto, cuius causa me tam sollicitē & anxie spectare debeatis. Nota Ecclesiæ humilitatem & modestiam, contra Faustus & Typhos hæreticorum. Ipsa quidem est terribilis vt acies castrorum ordinata, vt sup. capite dictum est, at præterea spectabilis vt aurora, pulchra vt Luna, electa vt Sol, & tamen hæc dissimulat & reticet, illud confiteretur & agnoscat. immo verò in sui contemptum interpretatur, quod tamen dictum fuerat in laudem. Sic docet mētem non esse adiiciendam ad suas laudes & ornamenta, licet vera, sed ad suas misérias, vitiositates, imperfectiones, peccata. Miséria est in Ecclesia obnoxiam esse perpetuæ militiæ, & consiliari aduersus carnem, mūdum, peccatum, Satanā, versari in perpetuis excubiis, nunquam conuiescere ab insultibus, motibus, turbis, crucibus, aut eorum suspitione. Sic Rnth. 1. cap. Ne vocetis me Noēmi (i. suanem) sed vocate me Mara (i. amarā) quia amaritudine valde repleuit me omnipotens. Nihil promittit puellis sese ipsi adiungere cupientibus, nisi cruces & consilius carnis & spiritus, &c. Hoc sequutus est noster Interpres. Nam ad emolliendam obscuram Fontis subiectionem, *Tanquam chorus castrorum*, qua ipsamet sibi responderet, doctē vertit, *nisi chorus castrorum*, nisi turbas militares & binas acies velut in choro, ordinē procedentes ad committendam pugnam. Nam *Mahhanaim* dualis est numeri. Sic me videbitis

videbitis mulietē accinctā & paratā ad confligendum omni ex parte cum mundo, carne, Satanā, non ad delicias & voluptates compositā, mollibus vestitā, &c. Huc quadrat Christi dictum, Matt. 11. de Ioanne Baptista, *Quid exiistis videre in desertū. Hominem mollibus vestitum?* Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt. Alij in laudem Sponsæ, non in humilitatem interpretantur. Me videbitis granitate quadam castrensi, vt non sit quod me curiosius cōtemplemini, & tanquam chorū *Mahhanaim*, id est, duū castrorum, qui apparuit Iacobo illic loci, cui id ex euentu nomen fuit, Gen. 32. vel, In me videbitis tanquā chorū castrorū. i. celestes copias, quæ me tueantur & defendāt, vt olim Iacobū ab Esau occurrēte cum 400. viris periclitatē Ibid. Nam eo videtur allusum. Non desunt, qui putent respondere puellas. *Quid spectabit in Sullamithide*, i. in me, quæ Sullamithis vocitor? Tanquam (inquiunt) chorū castrorum, i. te rectē ordinatā, dispositā, instructā & ornatā. Quod postea declarent enumeratione singulorum membrorum. Pedes tui, &c. Malo, vt ipsamet sibi per Subiectionem respondeat, cum nostro Interprete. Abben Ezra in Recto casu intelligit. *Tanquam chorus castrorum*. O vos quæ adestis velut duæ acies paratæ ad concurrendum.

2 Verba virginum excurrētium in laudes Sponsæ per enumerationē membrorum, propter quæ spectatu & admiratione digna sit, contrario ordine ac Sponsus, cap. 4. & 6. Nam progreditur à pedibus ad caput & capillos, quoniā Sponsus respicit interiora, Homines exteriora. i. opera,

quoddam de interioribus iudicare non possint nisi per posteriora. Non tam rectè aliqui putant esse verba Sponsi. Gressus cum calceis celeritatē vocant, quam Apostoli & Apostolici adhibent in denunciando Euāgelio. Illi enim sunt velut gressus seu pedes Ecclesiæ, ex Esa. 52. & Eph. 6. Alij, opera & actiones. Femora siue femina referūt ad generationem, qua multos genuerunt Christo. Et certè Elias in Tisbi. scribit *77. femur, semen*, summi pro ea parte hominis, in qua procreandi vis inest. *Gressus*, incessus, passus tui. Aliqui metonymicè exponunt Pedes. *Filia principis*. Dei omnipotentis. *Iunctura*. Alij circuitus, ambitus, verbera, latebra. Rectius Noster. Ut monilia artificiosissime iunguntur & conseruntur, ita femur tuum mirificè & affabrè iunctum cohaeret suæ tibiæ & pedibus. Conuersi & geniti Christo conueniunt mirabiliter cum Apostolis & Apostolicis. Est maxima coniunctio & consonantia inter Apostolos & prolem spiritualem Apostolorum. Quod opus est opus manuum artificis. Nam hic peculiariter eluxit Spiritus Sæcti industria & ars, citra quam labor gressusve Apostolicus inanis extitisset. *Que fabricata*. In Fonte est appositio epiphonemarica, sicut monilia (appositorie) opus manuum artificis.

3 Umbilicus Ecclesiæ, est medium eius, nempe terra Sancta, vel etiam Ierusalem. Ea enim est in terræ Sanctæ atque adeo orbis totius medio, ceterum & umbilicus terræ, à qua tāquam à centro Apostoli Euāgelicam prædicationem in vniuersum terrarum orbem diuulgauerūt. Ezech. 38. Hæc dicit Dominus Deus. Ista est Ierusalem, in

medio Gèrium posui eam, & in circuitu eius terras. Pl. 73 Deus autem Rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ. Tob. 13. Nationes de lōginoquo ad te venient, & munera deferentes adorabunt in te Dominum. *velut crater rotundus* siue rotundus nunquam indigēs mixtis poculis, i. vino diluto & temperato, quia in orbem & circumquaque per omnes mundi partes potionem Euāgelicam ab Apostolis mixtam & temperatam cōtra legis violentiam, duritiam, rigores distribuit. Ex Sion enim exiit Lex, & Verbum Domini de Ierusalem, Esa. 2. & Mich. 4. v. proinde Sion appelletur mater Ecclesiarum à D. Iacobo in liturgia, & gaudiū vniuersæ terræ, Lament. 2. Umbilicum omnes linguæ appellant cuiusque rei medium, quoniam ligamentum illud intestinorum mediam ferè vètris planitiem obtinet. Hinc Cicerō Ennam umbilicum Sicilia, Horatius Delphos orbis, Reatinum lacum Italiæ Plinius, locum quendam Creræ *ομφαλον* Callimachus appellant. R. Selomo refert ad doctrinam Concilij siue Synedrij magni, centum habentis iudices, cuius sedes erat Ierosolymis terræ Sanctæ umbilico siue medio. Hoc modo referamus ad nostra Cōcilia in medio Ecclesiæ celebrata, i. palam, publicè, in omnium cōspectu, intra ipsam, vt ex omnibus partibus eò conueniri possit, tanquam ad centrum. Eorum confessus est veluti crater rotundus, quo in omnes partes æqualiter propinent potum à se temperatum contra violentiam hæreticorum. Quin & fortasse alluditur ad ceterum hominum in orbem collectorum, vel locum in quo colliguntur, qui proinde circus, cir-

GENEBRARDI IN

culus, & corona Latine dicitur. Mixtio, siue vinum mixtum & temperatum est verbum Domini, explicatum & preparatum populo, dilutum aqua. i. expositione & interpretatione, vt vera eius sententia contra haereticos percipi & hauriri possit fructuose & vtiliter, citra cerebri noxa. Adde vt per vmbilicum suum Embryo alitur, augetur, respirat, quemadmodum cernimus poma, pyra, sorba, mespilla & similes fructus per petiolos succum ex arbore consequentes: vt vmbilicus ventrem ventrisque ardorem temperat & ad illum aerem externum transmittit, vel internum expirat, in eius medio situs velut quaedam fenestrita Concilia, &c. *Vmbilicus*. Adeo Hebraei sibi meriunt a cogitatione impura, vt eorum doctissimi, inter eos Abben Ezra, legant in ablatiuo per Eclipsim prop. 3 in (In) vmbilico tuo est crater, *Tornatilis*, rotunditatis lunaris prop. i. rotundissimus instar Lunae Humorū fontis. *Nūquā indigēs poculis*, non deficiēs mixto prop. In quo vinū mixtum nō deest. Tals enim crater eximium colorem ingerit, suum cum vini specie miscens. *Venter*. Venter Ecclesiae, qui cibos transmissos excipit, facultatibus naturalibus nutriendi, accrescendi & generandi inseruit, earum vasa & organa continet, est Dei populus. Nam is transmissos verbi Diuini cibos a Doctoribus excipit, nutrienda, augenda, perpetuanda, propagandaque Ecclesiae inseruit, eam nutrit, auget, propagat & gignit per sanctam & legitimam filiorum generationem, id est, per Sacramentum Matrimonij. Paruum concilium siue synedrium viginti tribus constans Abben Ezra intelligit. Sic referes ad Concilia & Syno-

CANT SALOM.

91

dos provinciales. Est sicut aceruus tritici, quod reconditur in horreum propter vtilitatem, non autem eiicitur vel comburitur vt palea. vallatur liliis. i. bonis & suauibus operibus, praesertim pudicitia. In ventre sunt alimenta & excrementa, in aceruo tritici triticū & palea, sic in populo boni & mali, electi & reprobi. vt triticum alunt boni Ecclesiam bonis operibus, augent, fructificant, multiplicant, nec sunt inutiles, vt palea Matth. 3. & Luc. 3. Congregabit triticum in horreum suū, paleas autem comburet igni inextinguibili. *Sicut aceruus*: fortasse alluditur ad formam ventris. Nā forma est rotunda, oblonga, sed nō nihil ampliore fundo. Hinc se paulatim erigit versus sinistralatus, sicut aceruus latus est infernē, angustus superiōrē. *Vallatus*, septus.

4 Duo vbera, duae leges scripta & tradita, vel duo testamenta vetus & nouum, quae velut lac subministrant alendis & potandis delicatē fidelibus, suntque velut gemelli capreae, quia sunt eiusdem auctoritatis, & ab eodem procedunt. R. Salomo Regem & Pontificem, quibus duobus status fidelium pascitur, & in vita trāquilla conseruatur, adumbratos putat.

5 Collum designat Christam Abben Ezrae, nostris melius pastores & Doctores sub vno capite Christo, per quos cibis spiritualis in inferiora transmittitur. Turris autē sit mentio, quod Christus vel Doctores robur & praesidium praestent Ecclesiae. Eburneam struxisse voluit Salomonem inter alia suae magnificentiae opera R. Salomo & Chaldaeus. Sic collum laudatur candidum, oblongum, rotundum, lene & acquabile, sine vlla aspe-

GENEBRARDI IN

ritate. Oculi Prophetas. Nam vt oculi semper recipiunt Spiritum influentem e cerebro per nervos opticos, ita illi Spiritum propheticum a Deo per Spiritum Sanctum. Comparantur Piscinis Hesbonis vrbis frequentissimis & clarissimis ultra Iordanem Iud. 21. & Num. 22. ad portam filie multitudinis, id est, populosam in qua erat precipuum vrbis forum, vti in portis iudicia & mercatus exercebantur, quia sunt aquei siue aquee substantie, vt docet Aristo. ex aqua quam effundit oculus, dum eruitur vel cōsoditur, item ex lachrymis quas mittit. Et sanè in oculo tres humores notantur, Albugineus albo ouorum similis, sed fluidus & tenuis, Vitreus, vitro liquato, aliquanto firmior, vt qui non fluat, Cristallinus siue aqueus Cristallo, a vitreo humore nutritus, eique insertus vt gemma annulo, omnium firmissimus, penè vt cera. Sic ad Prophetas vndique confluit populus ad copiosè hauriendam aqua, i. doctrinam, consolationes spirituales, &c. & ad suscipiēda Sacramēta, inter quē Baptismus piscina est omnibus proposita. Aliqui Rabbiorum Hesbon appellatiuè exponunt pro numero sed insipide. *In porta filie multitudinis* prop. iuxta portam Bath rabbim. i. filie multorum. Nam fortasse rectius denominatio Hebraica retineatur, quamuis sic diceretur, quod eo multi conuenirent propter vtrumque forum vānale & iudiciale. *Nasus*, Nasus Ecclesie i; qui in ea pollent, & donum habent intellectus, sagacitatis, & iudicij ad gentium corda conuertenda, vel ad detegendas hereticorum & Satanæ fraudes. Hi sunt velut turris & specula Libani versus Damascum spectans, vt eam

CANTIC. SALOM. 91

urbem sibi adiungant, id est, versus gentes, vt eas Christo subiiciant & conuertant, vel vt detegant insidias & adortus hostium, maximè Damalce-
norum, qui vicini & sempiterni hostes erant populi Israel & æmuli imperij. Dicitur autem saltus Libani 3. Reg. 7. spectas Damascum. Abben Ezra summum Sacerdotē intelligit, qui naribus Domini thymiana adolebat, cumq; placabat Deur. 33. fortasse etiam quia vt Nasus, ita Pontifex summusve Sacerdos in facie Ecclesie eminet. Kimhi in 23. Ezech. mauult esse symbolum Regis. Nam Rex, inquit, populo supereminet & eleuatus est sicut nasus in facie. Aures autem Synagoge potius sacerdotes representant, quia sacerdos audire facit vocem suam auribus Domini, dum ingreditur sanctum cum rintonabulis. Atque ita dum Deus vult punire Ecclesiam, Nasum tuum (inquit Ezechiel) & aures tuas auferent. i. te priua bunt vtroque magistratu politico & sacro. *Contra Damascum*, cōtemplans faciem Damasci prop. 6 Pellucet & caput & coma Ecclesie. Caput Ecclesie Christus qui est tanquam Carmelus, mons Phœnices altissimus, pulcherrimus, feracissimus, arborum fructiferarum & agrorum plenus. Recentiores Carmelum sumunt pro colore puniceo, non monte, vt 2. Par. 3. Sed non video quid caput puniceum possit laudari, nisi ad vitam puniceam pertineat. Coma, frequentia & multitudo populi, quæ est sicut purpura Regis alligata canalibus. i. pretiosissima & recentissima, Deus amat, in pretio habet populi fidelis multitudinem, eam ducit pro purpura regni pretiosiss.

GENEBRARDI IN

suma, pulcherrima & recentissima, quam tinctores adhuc siccant Regibus in summis ædium canalibus, vel tingunt in suæ officinæ tubis. Alluditur etiam ad comam virtutis purpureis vinctam & alligatam, ne immodestè & parum pudicè diffluat. Præterea mentio Regis pertinet ad Christum, ut è maiorum traditionibus memorat Abben Ezra vinctum & ligatum pro peccatis nostris. *sicut purpura*. Extrema hæc verba huius versiculi ab Hebræis & Græcis, aliter quàm à nostris intelliguntur. Illi enim distinguunt post *ארגמן* *Argaman*, purpura, & quæ sequuntur legunt, ut Græci *βασιλεὺς δεξιμὸς ἐν παραδοχαῖς*. Rex ligatus in ambulachris siue curriculis, aut ut Hebræi sentiunt, in canalibus vel trabibus, hoc sensu. Rex nempe Dominus, siue, iuxta etiam veteres Hebræos, citante Abben Ezra, Messias tanto tui amore capitur ob caput tuum puniceum & comam tuam purpuream, ut sit alligatus vinctusque domus tuæ canalibus & ambulachris. Et sanè propter nos, propter nostram salutem, nostrique dilectionem apud nos & in Synagoga ædibus vinctus fuit ac dira passus. Egregius sensus, quem Beza & impuri homines sic corrumpunt. Rex tanto amore tui capitur, ut cupiat alligatus esse canalibus domus tuæ & impluvis ad tui corporis speciem assidue contemplandam. Nam vel illinc lubens formam tuam spectaret. Vel, ut cupiat vinciri & ligari funibus tuæ comæ, &c. Hoc enim est alludere ad obsecratos poetas Iovem per impluvium gremium Danaes subentrem fingentes, aut ad adulterium Da-

CANT. SALOMON.

93

uidis, è solario domus regiae Bethsabeam nudam impudicè conspicientis, 2. Reg. 23. aut ad principes Cedar, inquit Abben Ezra, turpibus amoribus indulgentes. Noster interpres simplicius iunxit cum præcedentibus legitque *כארגמן* *keargheman* in regimine per pathah absque distinctione ulla, in hanc sententiam. Coma tua seu reticulum tuum è coma confectum, est veluti purpura Regis. i. pretiosissima, quam Reges solent comparare, alligata canalibus purpurariorum & tinctorum, ut tingatur vel siccetur. Nam, ut tum recentior est, ita & coloratior, pellucidior, iucundior, atque aspectu pulchrior. Deinde ut retineatur camers, formaque absoluta, faciliè subauditur *הנסך* .i. Syntacticum, ut infra cap. 8. v. 2. de vino pigmenti *הנסך* *Tain harelkah*, pro *tén harelkah*. Canalibus, impluvis ædium, per quæ è tecto deorsum pluviae decidunt, i. super tecta, ut purpura citius deliceatur. Vel canales intelligit tinctorum, in quibus pannos macerant, ad eos coloribus imbuendos. *Relatim* in genere canales, Gen. 30. Recentiores trabes siue laquearia, cap. 1. supra. Verùm quia illic per n scribitur, hic per n, non est illis assentiendum, etiam si Masorethæ, ut sæpe temerarij sunt, correxerint, & heh in he illic mutauerint contra exemplarium fidem.

7 Quidam hic putant loqui Sponsum vsque ad versum vndecimum, ut Anonymus. Rectius Virgines Sionia: coeptum sermonem continuant. *Quam decora*, ad verb. quàm dulcis, ô amor in deliciis. i. ô amor deliciosissime & suavissime! ô amica deliciosissima & dulcissima, propter sua-

uitatem morum, gratiarum, &c.
8 Es statura palmae & erecta propter testimonium conscientiae. Nihil admisisti in Sponsum, cuius causa te oporteat vultu esse deiecto & demisso. Item respicis in caelum; ad Deum suspiras, recta es & in rectam te attollis, vt Palma, quae etiam cum ponderibus premitur, se erigit. Vide Gellium. Es patientissima in aduersis rebus. Nam palma, & rectitudo siue statura palmae est patientiae symbolum. *Borris vinea* est sequenti versu, quae quidem simul cum Palma crescit & erigitur, ei veluti maritata, & conexa. Alienè de Bottis Palmae.
9 Hic etiam loquuntur puellae Sioniae, sed singulae de se singulariter, & persistunt in comparatione palmae & botrorum. Cupij tibi adherere & cooptari in tuum album. Vtinam in te ascendam vt in palmam, vtinam apprehendam ramos tuos ad carpandos fructus, quibus abundas: vtinam vbera tua exsugam, tanquam vitis racemos, qui famem simul & sitim depellunt. Vtinam fruatur & pascatur suauitate odoris siue naris tuae, vt me firmem & recreem. q. d. meale & pota tuis vberibus, id est, lege vtraque, scripta & non scripta iuxta Hebraeos, vtroque testamento ab Ecclesia subministrato secundum suam intelligentiam, iuxta nostros. Praeterea me exhilara & recrea tuis naribus, id est, tuo spiritu. quod si sint verba Domini, Dominus significabit se praesto assuturum Ecclesiae ac eam ornaturum. *Et erunt*, Operatiue prop. Et sint obsecro vbera tua sicut botri vineae. *Oris*, naris proprie. *Sicut malorum* odor per zeugma.

10. In Fonte est hypotyposis vini optimi, quod recta sursum flammulas praestantiae suae indices spargit. Guttur siue palatum Ecclesiae comparatur vino bono, quod ita ad rectitudines, hoc est, quod recta vultu ferit & generose, suamque praestantiam & vim in cyatho ostendit, vt intelligitur de Proverb. cap. 21. Porro ne putes repente mutata esse personam, observa virgines Sionias adductas superiore Sponsi commendatione & descriptione Sponsam hic habere dilecti sui loco. *Guttur*, palatum proprie. Recurre ad 16. v. cap. 3. Palatum tuum sit obsecro (nam hoc optatum est repetendum est superiori versu per zeugma) sicut vinum optimu, quod se Dilecto meo generosum ostendit, & recta ad eum vergit. Alij Indicatiue. Palatum tuum (est), vt puellae reuertantur ad describenda Sponsae membra. Ecclesiae particulares etiam Christum dilectum suum appellant, nedum Catholica, quia eum etiam diligunt, & ab eo diliguntur, vt propter eas quoque ipse mortuus sit. Palatum autem Sponsae est eius doctrina vel Cantica, Hymni, Psalmi, Preces, vt certe exponit Abben Ezra, q. d. Tua doctrina recta est, laudabilis, generosa, digna Deo, vel tua Cantica ei sunt gratissima, & instar optimi vini efficacissima & dulcissima, nobis magnopere conferunt, & recta eunt ad dilectum Christum, illum mouent & excitant ad commiserationem, & profunt dormientibus. i. mortuis. Nam pro, *Dignum Dilecto meo ad potandum labijsque & dentibus illius ad ruminandum*. Fons habet per hypotyposim vini praestantis, *lent* ad Dilectum meum ad rectitudines. i.

GENEBRARDI IN

recta, loqui faciens labia dormientium. Vinum generosum in rectum iacit flammulas & recta oculos inspicientis ferit, dormientium item labia fari facit, dum sensus sopitos excitat, parit somnia, & commouet ad fandum, quæ vigilantes solent cogitare & loqui. Iuxta mysterium, palatum Ecclesiæ vino congruenter recta ad dilectum Dominum transmittit sua Cantica, & patres in sepulchro dormientes recreat, eosque adducit in spem quietis breui futuræ. Ita & R. Selomo. vbi obserua Hebræos etiam orare pro defunctis. *Dentibusque*: Noster & Sept. legerunt per Vau וְשֵׁנִי *veshinnaim*, & dentibus. non per Iod, וְשֵׁנִי *teshinim*, dormientium. Siphre autem putarunt esse syntacticum pro absoluto, vt sæpe alias.

11 Tota sum illius, vt alteri me copulare non possim aut debeam eo inconsulto. Nam & ipse totus mei tenetur desiderio. q. d. non est meum vobis concedere, quod optatis, quia sum tota in eius potestate. quicquid ille volet, quicquid statuet, efficiam, sum enim illius tota, ab eo hoc petite, hoc ille concedat, si vos in nostrum contubernium admittit, mei potestatem & opes non sum denegatura. Id responderet Sponsa virginibus Ierosolymitanis sui participatione expetentibus, quasi eas à sua familia & cōmunionem repellat. Significat videlicet neminē ad se venire, nisi Christus traxerit. Gratia Dei sumus quicquid sumus. Frustra foris Ecclesia prædicat, nisi interius Christus per suum spiritum operetur. Deinde neminē potest in sui communionem recipere, nisi secundum leges & præscripta Domini. Hanc repulsam

R. Selomo in sinistram interpretatur. Nam per puellas non Ecclesias particulares vel personas singulares intelligit, sed exterarum prophanasque nationes, quas à se Sponsa hoc dicto auerferet. Alij non putant Sponsam respondere ad optatum puellarum, sed ad laudationes. q. d. qualis qualis ego sum, sum dilecti mei, quicquid ipsa sum & quantacunque. Hæc laudum ornamenta, quæ mihi tribuitis, fero Sponsæ accepta, hæc ab illo habeo, vt dicebat Paulus, Gratia Dei sum, id quod sum. *Et sicut*. Nam *Vau* hic est *basuaha*, id est, adæquationis. vt passim in Prouerbijs. Sum tota illius, sicuti ille me totam desiderat & cupit, sicut ad me solam conuertitur, nec ad aliam deflectit. *Dilecto*, dilecti. Sic loquuntur in possessionibus, pro genitiuis Latinorum, vt supra alibi annotatum. *Conuersa* vel desiderium.

12 Iam missis puellis se ad Sponsam conuertit, vt eas se eodem pacto gerere doceat. *Veni*, particula hic hortandi, age, agendum. *Commercium in vilis*, prop. pernoctemus in pagis, illic nocte transigamus, vt mane petere possimus vineas.

13 Vineas vocat Ecclesias Domini singulares Esa. 5. Videamus an Ecclesiæ distinctæ locis bona opera proferant, vel ex Rabbinis, an pœnitentiā agant, & signa resipiscentiæ nouæque vitæ edant. Ibi cōmunicabo tecum amores meos. In Ecclesia enim amoribus mentium potitur. Extra Ecclesiam verò odium Christi est, sed nec ibi reperitur Christus. *si*, an. Nam hic in singulis membris interrogat. *si flores fructus parturiunt vitis*. Ad verb. an aperta sit gemma vuz. i. an cecide-

GENEBRARDIA IN

rit flos vitis, & vuae gemmam extruserit, forsque
emiserit. *Malla punica* rectius de arbore, An flore
fuderint mali Punica. *Pbera*, metonymice amo-
res. Vnde Masoretha legunt *Dadai non Daddai*.
14. Odorem mandragorae, cuius radices huma-
nam speciem gerunt, dum formati habent capi-
tis, manuum, & sexus partim masculi partim fo-
eminei, referat bona priorum utriusque sexus opera.
Sic & delictos omnes fructus novos ac veteres
in portis hortorum resecuatos & reconditos. Omnia
illa, inquit, o Sponse tibi resecuavi, apud te mea
opera deposui, certa quod fidelis sis & iustus iudex,
non solum mihi, sed & omnibus qui diligunt ad-
uentum tuum. 2. Tim. vli. Inter signa veris mada-
gorae meminit, quoniam tum in locis illis cali-
dioribus odor eius est suavis, & aspectus pulcher.
Alij addunt quod valeat ad conceptum, e cap. 30.
Genes. quia somnifera, alioqui temperamento
frigido: item ad phœtra siue pocula amatoria, ut
proinde Circeum etiam appelleretur à Circe ve-
nificiorum peritissima. De ea plurima traduntur
apud Caelium lib. 9. cap. 49. & Plin. lib. 25. cap. 13.
In portis nostris, id est, in promptu. *Poma*, Megadim
deliciae, deliciosa, delicata, fructus deliciofi. Nam
proprie est nominatiui casus per Eclipsim verbi
subst. sunt, & relatiui, quae. In portis nostris om-
nes fructuum deliciae novae atque veteres (sunt,
quas omnes) Dilecte mi tibi (soli) recondidi.
Noster videtur accepisse in accusativo, eodem
sanè sensu, quod nullam Eclipsim faciat. In por-
tis nostris omnes fructuum delicias, siue omnia
poma deliciosa nova atque vetera seruaui tibi.

CANT. SALOM.

96

Omnes meos fructus tibi dedicaui, & in usum
voluptatemque conseruaui. Hebraei referunt ad
veteres & novos fideles & sanctos, utraque po-
pulum veterem & nouum. Nouos sanctos cum
Patribus veteribus per fidem & religionem tibi
coniunxi, utrumque populū & veterē & nouum
tibi consecraui. Nostri ad opera noua & vetera.
Dilecte mi. In Fonte, Amor mi, per Auxesim. quod
Kimhi intelligit in accusativo, Amorem meum
tibi recondidi & seruaui. Sed rectius in vocatio.
seruaui, recondidi proprie, occulte repositui, ne
quisquam surriperet.

GENEBRARDI IN

4 Adiuro vos filia Hierusalem ne
fufcitetis, neque euigilare faciatis Di-
lectum, donec ipfe velit.

PVELLÆ.

5 Quæ eft ifta, quæ afcendit de de-
ferto, deliciis affluens, innixa fuper
Dilectum fuum?

SPONSA.

6 Sub arbore Malo fufcitaui te. Ibi
corrupta eft mater tua, ibi violata eft
genitrix tua.

7 Pone me vt fignaculum fuper cor
tuum, vt fignaculū fuper brachium
tuum. Quia fortis eft vt mors dile-
ctio, dura ficut infernus æmulatio,
lampades eius lampades ignis atque
flammarum.

I CANT. SALOM.

98

4 Obteftor at vos interim,
O Solymorum filia,
Ne fonnium amantis rumpite,
Ne fufcitetis intimum,
Se fponte donec furrigat.

PVELLÆ.

5 Hæc, oro, quænam eft, inuia
Egreffa folitudine,
Quæ delicatis affluit,
Suoque amante nititur?

SPONSA.

6 Pomi fub altæ tegmine
Iftos amores ad meos
Te fufcitaui cælitus.
Corrupta quando te parens
Illic in auras edidit.

7 Ergo tuo me pectori
Velut figillum figito.
Ergo tuis me brachiis
Velut monile pendito.
Nam mortis ullo robore
Non vis amoris eft minor,
Orci nec ullis ignibus
Concedit æmulatio,
Meique zelus pectoris,
Cuius calentes flammule
Ardore vincunt editas
Latæque moles ignium.

GENEVRARDI IN

8 Aquæ multæ non poterunt exting-
guere charitatem, nec flumina ob-
ruent illam. Si dederit homo omnem
substantiam domus suæ pro dilectio-
ne, quasi nihil, despicient eam.

SPONSVS.

9 Soror nostra parua, & vbera non
habet. Quid faciemus Sorori nostræ
in die, quando alloquenda est?

10 Si murus est, ædificemus super
eum propugnacula argentea. Si ostium
est, compingamus illud tabulis Ce-
drinis.

SPONSA.

11 Ego murus & vbera mea sicut
turris. Ex quo facta sum coram eo,
quasi pacem reperiens.

CANT. SALOM.

99

8 Quem nulla lympha copia
Vnquam queat restinguere.
Nec vasta terris flumina
Possint in altum mergere,
Hunc comparare qui volet,
Tantas opes haud soluerit,
Nec tot domi possederit.
Quin despiciendum se dabit.
O quanta amoris caritas;

SPONSVS.

9 Sororem habemus paruulam
Adhuc carentem mammulis.
Ecquid geremus, obsecro,
Tunc, quando factitabitur
De collocanda Virgine
Nuptumque danda mentio?
10 Decenter hanc dotabimus,
Argenteis ornabimus,
Si murus est, palatiis.
Sin porta, firmè Cedreo
Communiemus assere.

SPONSA.

11 Murus, quod ad me pertinet,
Sum, quin recondo grandia
Ad turris instar vbera.
Hunc inde, na Et gratiam,
Mihi fauentem reperi.

N ij

GENEBRARDI IN

12 Vineā fuit Pacifico, in ea quæ
habet populos. Tradidit eam custo-
dibus: vir affert pro fructu suo mille
argenteos.

13 Vineā mea coram me est. Mille ti-
bi, Pacifice, & ducenti his, qui custo-
diunt fructus eius.

SPONSUS.

14 Quæ habitas in hortis, amici au-
scultāt. Fac me audire vocem tuam.

SPONSA.

15 Fuge Dilecte mi, & assimilare Ca-
preæ, hinnulôque Ceruorum, super
montes aromatum.

CANT. SALOMO.

109

12 Vitem sibi Rex Sollomon
Frequentioribus sitam
Possedit orbis partibus.
Illam colonis tradidit,
Vt mille nummos singuli
Fructus ob eius annuos
Fisco quotannis pensitent.
13 Meam sed ipsa vineam
Manu meam excolam,
Vnâque per me colligam.
Tot mille Rex argenteos
Quamuis receptes Sollomon,
Quamuis ducenos alteros
Lucretur ipse vinitor.

SPONSUS.

14 Quum tu, virentes incolens
Hortos, canoris recrees
Tuis amicos vocibus,
Eia fac illas mutuo
Tam concupitas audiam.

SPONSA.

15 Celer, citiusque peruola,
Dilecte vitâ charior,
Velocitate Capree,
Pernicitate Ceruuli,
Ad Thuris altos vertices.
Hic namque nostras purius
Voces petitas audies.

GENEVRARDI IN
COMMENTARIA

IN CAP. VIII.

Formula optadi Hebraica, Vtinam esses mihi tanquam frater sugens vbera matris meae, vtinam taquam frater sugeres vbera, quem possem vbique & quouis tempore deosculari. Quauis enim te in propatulo deoscularer, etiam si id fieret praeter consuetudinem & decorum, non me tamen puderet. Nam cur pudeat fratrem tam insignem & charum palam osculari? Votum est populi veteris optantis aduentum Christi in carnem. Hinc Chald. Paraphrastes ad tempus Messiae cofert. Possit etiam referri ad totam Ecclesiam, quouis tempore exoptarem summam cum Christo coniunctionem. *Matris meae*, Synagoga, vel gentis humanae. *Et iam*, ad Verb. Etiam non despiciant me. Quibus consentiunt nonnulli manuscripti codices, Etiam me nemo despiciat, non *Et iam*, duobus vocabulis ex vno factis. Si iungatur cum initio versus per zeugma sensus erit: Quis det etiam vt nemo me despiciat propter miseras, in quibus hodie versor propter absentiam Sponsi. Sed rectius proximo verbo cohaeret. Te inuentum foris oscularer, & nemo tamen me propterea despiceret. Quia non est indecorum fratrem palam osculari. Hoc facerem citra dedecus & cuiusquam contemptum.

2 Ducerem te ad meos, & eos hortarer ad te dignem excipiendum. Ac ibi me doceres per te, non

CANT. SALOM.

101

vt olim per Prophetas. Et ego vicissim propinarẽ tibi vinum aromaticum & mustum e malis Punice expressum, id est, Libamen, vt Hebraei intelligunt, typum sanctae Eucharistiae. Te illic colerem sacrificiis & libaminibus Christianis, tibi puras preces & suaves offerrem. te mihi conciliarem sacris inuocationibus, honoribus, cultibus, operibus. Vinum autem conditum, siue pigmentatum, & aromaticum, quod Latinis myrrhina, Graecis *ayrosquias*, odore conditum erat, coficiebaturque vnguentis & odoramentis, lege Plinium Nat. hist. libr. 14. cap. 17. *Apprehendam*, ad Verbum, ducam te, (siue ducerem) & introducam in domum matris meae. i. Synagoga vel gentis, vt tota gens credat, te recipiat, &c. Hebraei per matrem, & dem Sanctuarij intelligunt. Prius de deductione per viam, posterius de intromissione in domum. *Dacebis me*. Sic & R. Selomo & Chaldaeus in secunda persona. Ibi me doceres quibus artibus, sis conciliandus, quae tibi placeant & grata sint, quae me oporteat praestare, vt salua sim & perueniam in regnum caeleste. Aliqui per relatiui defectionem in tertia persona. Nam *Telammed* potest esse secunda & tertia. Ducerem te in domum matris meae (quae) doceret me. q. d. Mater mea Synagoga doceret me, qua ratione esses a me excipiendus, quamque laute tractandus. *Et dabo*. Ad Verb. & propinabo (& propinarem) tibi de vino pigmenti, de musto mali granati mei. *Condito*, pigmentato, aromatico, odorato, arte pigmentaria confecto.

3 *Laua eius* erit sup. Interim, quauis meus optatum plenẽ nodum perficietur, me ille fulciet sinistra sua manu, me ille complectetur sua dextera.

Sibi pollicetur in his votis certā Domini opem, vel etiam promissi ipsius præstationem. Quicquid accidar, hoc omnino præstabit suo tempore. Illius quidem corporationem, aduentum in carnem, præsentiam familiarem expeto, sed tamē non desinet me aliis modis fulcire & mecum esse. Ita hunc versum Enuntiatiuē accipimus, quia suprà cap. 2. vbi occurrit cum iisdem accentibus & dictionibus, sic omnino accipiendus erat. Alij optatiuē vel subiunctiuē subaudiendo *esset*. *Læna* eius supponeretur capiti meo, & dextera eius complecteretur me.

4 Iam tertio adiurantur omnes, ne interrumpant coniunctionem Christi cum Ecclesia. Noster Interpres existimauit hic & c. 3. v. 5. vt cap. 2. v. 7. per Amorem intelligi Dilectam siue Sponsam, ac adiurari Ecclesias particulares vel membra singularia, ne rumpant Ecclesiæ Catholicæ & vniuersalis quietem schismatibus, hæresibus, peccatis, persecutionibus. Atqui hæc Ecclesia ait de Sponso, vt capite illo tertio v. 5. ac ad iurat membra sua, ne Sponsum apud se quiescentem excitent & perturbent, ne aliud migrare cogatur, ad somnum quietē capiendum. *Dilectam*, Amorem prop. id est, Dilectū, vel, vt Noster, Dilectā.

5 Priore parte versiculi Virgines Sionis, id est, Gentes, vel potius Ecclesiæ particulares mirantur speciem Ecclesiæ ascendētis ē deserto ignorantia, erroris, peccati, &c. ad Christum, eoque iam cōmixta: vel, vt Rabbi Selomo, ē deserto Arabico in terram promissionis Sanctam. Posterioe Sponsa verba sua recipit & cōtinuat. Nam prior pars est veluti interiecta per parenthesis. *Deliciis*.

מִתְרַפֶּקֶת *Mithrappeket* delicias significat, itēq; adhærescentem & sociatam: vt vtrumque significatum Noster exprimeret, doctē vertit, Deliciis affluens innixa super Dilecto suo. *sub arbore malo*, sub pomo, sub qua confederamus, o Sponse, excitauit te, quasi ē dulci beatæ vitæ somno ad mei commiserationem; & ad suscipiēdas vitæ huius humanæ molestias propter mei amorē. Ibi enixa est te mater tua Heua. s. vel humana Natura, non re, sed fide & spe, quibus complexa est tuam futuram natiuitatem. Nam postquam ibi promissum accepit de te enitendo & pariendo ad conterendum caput serpentis nostræ perniciosi auctoris, ibi te parturit: ibi statim te parere expetiuit, postquam peccasset, & ab innocentia, iustitia, gratia originaria excidisset, ad suæ culpæ medicinam. Fides & spes futura habet pro præsentibus, iuxta illud Apostoli, Spe salui facti sumus. Spes non confundit. Ita loquitur, quia pomus consecrata est confabulationibus & concursibus bucolicis & pastoritiis, dum ad eam solent conuenire pastores. sic apud Ouidium *Metamorph. 4.* Pyramus & Thysbe inter se pasciscuntur, vt matutino tempore ad monumentum Regis Nini sub arbore Moro cōueniant. Sic apud Maronem Tyritus patula recubat sub tegmine fagi, syluestrem tenui musam meditatur auena. Interim agnoscit culpam, qua Christum ē somno excitauit sub pomo, in paradiso voluptatis. Excitauit te, inquit, ē dulci somno & quiete diuinitatis tuæ, vt has mortales humanæque vitæ subires miseras. Ibi suscitauit te ad mei commiserationē, ibi ostendisti mihi amoris & dilectionis signum clarissimū. Nam statim

GENERARDI IN

mihies pollicitus semē mulieris, &c. Statim enim Heua mater viuientium omnium (inde enim nomen accepit) promissionem cōsecuta est de futuro semine, Christo Domino, eiusque futurā natiuitatem ad culpā expiationem certa fide est completa, sicque Christum fide concepit & peperit. Alij arborem crucis intelligunt, sub qua precibus & lachrymis multis pij Christum excitarunt dormientem & mortuum ad resurrectionem, vt per eam sibi passionis fructū largiretur. Nam resurrectio Christi propter nostram iustificationem & propter applicationem meriti Christi in cruce peracti contigit. Prior explicatio loco aptius congruit. *Malo*. Tappuah pomum in genere, sed per Antonomasiā ad malum restringitur. Interim quia nascitur sub qua arbore peccauit Heua, quod Gen. 3. celebretur duntaxat mentio ligni, existētis in medio Paradisi, & fructus illius pulchri oculis aspectūq; delectabilis, ideo hic rectius retineatur nomen generis. i. Pomi. Nam Pomus generale est nomen omnium arborum edulium. Hinc Ouidius lib. de Nuce, nuces pomorum genere completitur. Sic & Plinius lib. 15. c. 21. vt Mora. c. 24. *suscitauit*. Euigilate te feci, prop. ē somno excitauit te. *Corrupta est, violata est*. Vtrobique est idem verbum in Fonte nāz *hhibela*, enixa est te, peperit cū nīst & conatu, dolores de te sensit, parturiit, allusione ad Heuā miserā. In dolore paries filios, Gen. 3. q. d. ibi te reipsa parturiit Heua i. parere expetiuit, vel etiam peperit, non reipsa & actu, sed spe & fide, vt suprà. Noster Interpretes respexit non ad partum prolis, sed peccati q. d. Sub malo suscitauit te ad me saluandam,

CANT. SALOM.

103

vbi mater tua atque ad cunctorum hominum, corrupta violatāque est peccato grauissimo. Præterea legit passiue *hhibela* in Pual, non in Piel *hhibela* posteriore saltē loco. *Genitrix tua*. Iuxta Masoretica puncta in Fonte est eclipsis relatiui (*quæ*) genuit te. Expediriū legissent cū Nostro *reladtecha* in Benoni, quā *leladatcha* in præterito. 6. Effice, vt tibi in corde & brachio tuo sim, nempe in promptu & in memoria perpetua, sigilli loco. Sic in fine Aggei, Accipiam te o Zorobabel, & ponam te tanquam signaculum siue anulum signatorium. i. te habebō charissimum, coniunctissimum, mihi eris semper in procinctu & conspectu. Nam amor, quo ardeo, est validior morte cuncta vincente, zelus siue æmulatio, id est, studium tui vindicandi, aut, vt alijs placet in malum, inuidia aduersariorum qui me persequuntur, durissima est, tanquam infernus omnia consumens, aut sepulchrum cuncta cadauera deuorans. *Malum non amorem*, & *nāz zelum* idem valere, ac significare singularem affectum, quem vocamus zelotypiam in cōiugibus. *Signaculum, Hotam*, anulus signatorius, qui solet esse in manibus. q. d. Mei semper sis memor, me tibi semper fac adhaerescere. *Super brachium*. Alludit fortasse ad brachia Christi in cruce extensa. Nam in his quodammodo nos suo sanguine descripsit. Esa. 49. Si mater oblita fuerit filij vteri sui, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te. *Fortis*, valida, vehemens, vt mors omnia superans & deglutiens. *Dura*, violenta, ardens. *Æmulatio*, zelus, zelotypia, amor ardens. Alij pro studio vindicandi, alij pro inuidia hostium, non tam rectē. 77

inferni, ut ignis inferni violentissimus. rectè. Nam *Seol* propriè significat infernum, siue illam terram partem, in quam animæ propter peccata descendunt, ut illic pœnas antea actæ vitæ luant, nec nisi metaphoricè sepulchrum, ut docui lib. 3. de Trinitate, pag. 279. 280. 281. Kimhi quidè in Psal. 31. v. 18. impij deducantur in *Seol*, exponit duobus modis, *קבר* *kever*, sepulchrum, & *גיהנום* *gehēnam*, sed posterior acceptio est propria, prior metaphorica. Hinc 70. perpetuo interpretantur *Seol* & Hebræi veteres vnum ex profundioribus & vltimis inferni, in quo impij crucientur, tabulatis. Vide interpretem Malemonim parte prima pag. 34. col. 1. & librum Iesod Sirim, māsione prima. Cætera illic contra profanos nouatores. *Lampades*, carbones ardentes & accensi, propriè, prunæ. Incēdia amoris sunt incendia ignis prægrandis & vehementer inflammati. Amor ardet sicut carbo ignitus, & flamma prægrādis interiorāque inflammāt & accendit vehementissimè. *Ignis arque flammarum*. In Fonte sunt tres Genitui sine coniunctione. Ignis flammæ Domini, i. ignis inflammatisimi. Nam vocabulum Domini additur ad epitalim & exaggerationem, ut Psal. 36. Ignis flammæ, quam Deus ipse succēdit suo valido flatu. Ignis diuinitus, non humana arte aut viribus, accensi ac inflammati.

7 Per Auxelim hæc addit, quia amorē igni comparat. Imò verò plusquam ignis est amor. Nam non potest ab aquis vllis consumi, ut ignis. Hunc locum egregiè illustrat Apōstolus Rom. 8. Quis nos separabit à charitate Christi: tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an

persecutio, an gladius, sicut scriptū est, quia propter te interficimur tota die, æstimamur sicut oves occisionis. Sed in omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; instantia, neq; futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu, Domino nostro. Ita vaticinatur de martyrum inuicta constantia & animo. Nam Aquæ & Flumina symbola persecutionum & ingentium calamitatum, vel populorum Apocal. 17. Ac ideo Rabbini exterarum nationes populo Domini infestas exponunt. Si dederit. Si quis dederit omnes opes suas hæreditarias, siue labore & industria partas pro hoc amore, i. ut hunc amorem à me obtineat, mihi que eripiat, is contemnetur. Hoc enim perperam & incassum tentauerit. Hoc ait, ut doceat Deū huiusce amoris auctore esse, non externam aliquam causam. *Substantiam*, opes. *Quasi nihil despiciet eam substantiam* videlicet. q. d. dilectionis huius possessores contemnent illam totam substantiam, & opes, atque si nihil daret, totam illam substantiam pij non putabunt esse alicuius pretij comparatione diuini amoris, pro vllis bonis non deserēt illum Domini amorem. Quin nec diuinus amor argento emitur, sed datur gratis. Venite, qui non habetis argentum, properate, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum & lac, apud Esaiam c. 55. Hebr. despiciendo despicient eum. Itaque qui *Pro* *eam* referunt ad dilectionē, non ad substantiam, hallucinātur, Nam dilectio

in *anna alaba*, est feminini generis, in *hnn* autem quam vocē Noster per vocabulum *substantiæ* reddidit, masculini, vt pronome affixum *h* *lo*. Vnde & illud pronomen potest referti ad hominem cuius meminerat. Si dederit homo cunctas suas opes, vt hanc dilectionem sibi compareret ac emat, possessores contemnent illum, & procul à se cum fastidio reiicient. Ille contemnendo proculdubio cōtēnetur, perinde ac si nihil obrulisset. Tanta est illius valor, tanta aestimatio & pretium. Mendose in plerisque exempl. *despiciet*, pro plurāli *despicient*.

8 Hebræi ferè putant esse verba Sponsæ siue Synagoge ad puellas vel etiam Sponsum, & per Sororem paruum intelligunt Synagogam ineuntem, cuius initia tenuia fuere admodum, vt docetur Ezech. 16. quæ & vberibus carebat, quia non abundabat Sapientibus, qui alios docerent, vel Gentē vltra flumina Æthiopie ad Dominum adducendam ex Sopho. 3. cap. à reliquis Iudæis multis locorum spatiis diremptam. Nostri, vt ex Hebræis Anonymus, quia putant esse verba Sponsi (quod omnium est verissimum & accommodatissimum) suos Angelos & Sanctos, vt sup. cap. 8. vers. 1. vel etiam Sponsam & puellas alloquentis, per hanc Sororeculam accipiunt gentes, quibus nulla est mamma, id est, testamentum, quo spiritualiter educaretur, atque ita consultare Dominum, quid huic facturum sit. Si Hebræos sequimur, quæ hinc dicuntur accommodabimus etiam ad nostram Ecclesiam ineuntem, cuius & tenuia fuere principia, item ad gentes vltimas & remotissimas vltra flumina Æthiopū sitas. Hinc quotidie

tidie cernimus incognitas olim terras ad Christum conuerti. Habemus sororem paruum, id est, Ecclesiam Gentium, quæ caret adhuc mammis, nullam habet legem neque scriptam, neque traditam, nullum testamentum. Quid ei faciemus quando erit despōsanda & elocanda Christo per Apostolos, quando sermo fiet de ea elocanda & tradenda nuptui. Sibi post respondet, vel alij ei respondent. Nos accommodabimus ipsius infirmitati, vt Act. 15. Eam ornabimus rebus necessariis, &c. In die quando alloquenda est, passiue, vt in Hebræo, In die quo sermo fiet de ea, elocanda sup. & nuptui tradenda, id est, quando per Apostolos & Apostolicos erit conuenienda & pertrahenda ad fidem & religionem Christi, quod quoddam est matrimonium. *Quid faciemus*, ego & vos, o amici cœlites. Si verba sint Sponsi. Sic docebit Sanctos ad salutem hominum operari precibus & ministerio quodam, saltem quantum attinet ad Angelos, qui sunt administratorij Spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capient salutis. Heb. 1. Vel, Ego & tu, o Sponsa, quid faciemus sororeculæ nostræ, quando illam oportebit collocare? Nam etiam Ecclesia cum Domino concurrit ad procurandam hominum salutem ministerio Verbi, Sacramentis, quæ Christus instituit, & per quæ interius operatur, aliis denique modis plurimis. Si Sponsæ sint verba, non immutabitur intellectus. Quid ego & tu, o Sponse, sororeculæ nostræ faciemus, quando erit vocanda ad nuptias spirituales! Optabit Synagoga & Ecclesia Apostolica gentes etiam ad

Domini cognitionem participationemque ad-
duci.

9 Respondet Dominus ad superiorem delibe-
rationem: Si murus est, &c. Si perstat in fide,
quam semel suscepit, eam magis ac magis or-
nabimus, atque muniemus, alia dona subinde ei
adhibebimus, quinetiam aditum eius tabulis Ced-
rinis nunquam putrescentibus stabiliemus, si
fuerit Ianua, & admiserit Apostolos, ac eis ape-
ruerit. Sic Paulus loquitur, Ad vos ostium Co-
riinthij mihi apertum est. 1. Cor. 16. Et, Veni ad
Troadem, & apertum mihi fuit ostium in Domi-
no, 2. Cor. 2. id est, cor humanum. Nam etiam po-
strema pars versiculi in bonum explicari debet,
vt idem polliceatur diuersis metaphoris. Non in
malum, vt R. Selomo & R. Abraham censuerunt,
quasi per Antithesim posterius hoc mēbrum ad
hunc modum intelligendum sit. Si Ecclesia Gen-
tium murus est, & perstiterit in fide, eam magis
ac magis decorabimus, struēto super eam palatio
argenteo, ei dabimus arcem argenteam, vt sit mu-
nitor & ornator, ei insuper addemus robur &
ornamenta. Quod si ē conuerso est Ianua, & se
amaliis aliis aperuerit atque prostituerit, si se ges-
serit, vt porta versatilis & cunctis exposita, arēta-
bimus, prohibebimus, excludemus eam a nostro
confortio tabulis Cedrinis. Opponemus ei fir-
missimos postes & ostia, ne possit ad nōs ingredi.
Si verba sint Sponsæ, sensus non admodum dif-
feret citra Antithesim quidē. Si est vt murus, fir-
ma & constans, dabimus ei palatium argenteum;
si, vt Ianua, se aperit Apostolis eorūque verbum

recipit, fores Cedrinas, id est, eam rebus pretiosis
ornabimus, ac nosmetipsos ipsius captui attem-
perabimus. Sic Ecclesia Apostolica sese accom-
modauit ad Ecclesiam Gentium, Act. 15. Per An-
tithesim verò ab Hebræis serè conceptam, Si Ec-
clesia Gentium perstet in fide, & seruet pudici-
tiam, palatium siue arcem habebit argenteam,
Sin minus, id est, si vt Ianua sese aperiat & prosti-
tuit aliis amaliis, excludemus eam, vt 1. Cor. 3.
Aliqui etiam putant esse verba puellarum, siue
etiam Gentium. *Aedificemus*, vel enuntiatiuē ēdi-
ficabimus propugnacula argentea ad eam ornā-
dam, & præterea muniendam firmisquerobo-
randam. *Tirā* & atcem, siue propugnaculum, &
palatium designat. *Ostium*, valvæ, fores, Ianua ver-
satilis. *Compingamus*, vel compingemus, arēta-
bimus prop. id est, dabimus ei fores Cedrinas, alij
muniemus. Abben Ezra, obfidebimus, prohibe-
bimus eam tabulis Cedrinis.

10 Quod ad me attinet quæ sum Catholica &
omnium temporum Ecclesia, murus sum, id est,
firma, stabilis & ampla ad cōcludendos multos,
& habeo mammas prælongas ad lōge lactandos
homines. Ego gratia & doctrina, quam mecum
communicauit Sponsus, facta sum murus, cui fa-
cile superstruas aurum, argentum, lapides pretio-
sos. 1. Cor. 3. Mammas etiam habeo, quæ lac sitiē-
tibus ministrēt, Tuncque euasi veluti amica, quæ
amico mirum in modum placet. *Sicut turris*,
Pluraliter in Fonte, sicut turres. *Quia* se compa-
rauerat muris, vbera sua comparat turribus, qui-
bus murus firmatur, decoraturque, persistens in
O ij

GENERARDI IN

Allegoria. Ex quo, scilicet tempore. Hinc in Fonte. Tum fui in oculis eius tanquam inueniens pacem, i. tranquillitatem animi & conscientiae. Post professionē & propositum de constantia pietatis, & patientia rerum quarumlibet propter Dominum, pace alta, voluptate animi & tranquillitate conscientiae exuperante omnem sensum fruimur. Alibi in mundo nemo animi quietem & pacem consequitur. *Pacem.* Pax Hebraeis generale nomen est ad omnem prosperitatem & felicitatem, quam pax conferre solet, ut bellum ē conuerso omnem calamitatem inuehit. Aliqui restringunt ad reconciliationē, gratiam & remissionē peccatorum, ad quam sequitur pax & testimoniū suae conscientiae. Ut in principiis Epistolarum Apostolicarum, Gratia vobis & pax in Christo Iesu. 11 Proponit in medium vineam, quam exquisitē, pretiosē, in solo fructuoso & ameno sibi plantauit Salomon, inter cetera nobilia magnificentiæ suae opera & monumenta, ut eam sequenti versu cum sua comparet. *Pacificus*, id est, Salomoni. Et sic ponitur in Fonte, quod nomen proinde, tāquam proprium, melius fortasse retineatur, ne, si interpreteris, appellatiuē videatur sumi. *In ea quae habet populos.* In Baal Hamon Heb. ut intelligamus nomen esse loci proprium, cuius solū erat amplissimum, vinis generosis accommodatissimum, & pretiosissimum. Nam tellus altera alteri praestat ad res proferendas, Bacchus amat colles, &c. Ita hic etiam rectius retineatur vox Hebraica. Porro *Baal Hamon* sonat propriē Dominum siue possessorem multitudinis, vel secundum R. Selomonē, planitiem multitudinis. Nam

CANTIC. SALOM.

107

Baal aliquando planitiem designat. Hinc Rabbi-
ni ferē intelligunt Hierosolimam, locum popu-
losum siue urbem populosam in fertilissimo solo
sitam, quae Lam. id est, multa populo, asseritur, vel
Iudram, cuius populus multiplicabatur, ut arena
maris, & stellae caeli, quemadmodum loquuntur
Moses & Paulus. *Custodibus*, colonis, vinitoribus,
ad colendam vineam & seruandam à furibus &
bestiis. *Tradidit* nō dono, sed locatione, id est, elo-
cauit ut Matt. 21. Homo paterfamilias plantauit
vineam, sepe circumdedit, torculari & turri in-
struxit, & locauit eam agricolis, & peregrē pro-
fectus est. Mana propria vineam suam non cole-
bat Salomon, sed per colonos, quibus eam loca-
uerat, sed nec fructum eius, id est, vinum capie-
bat: verū pretium vini. *Vir affert*, quisque red-
dit, singuli reddunt & pensitant mille argenteos,
adeo ut tot argenteorum nummorum millia inde
colligeret, quot essent coloni. Hunc locum non
intelligunt, qui putant mille duntaxat fuisse Salo-
moni ex ea pensitatos, & in eius aetarium illatos.
Nā *vir* phrasi linguae distributivae accipitur.
Hoc magnificum & exquisitum opus Salomonis
per concessionem suae vineae Sponsaeq. Ver. ac-
commodat.

12 Sponsa exaggerat suum amorem compara-
tione duarum vinearum, vnius externae à Salo-
mone loco commodissimo & feracissimo planta-
tae, alterius suae, quae spiritualis est & mystica. Nā
designat populum Ecclesiae commissum, fidelium
curam & rectionem, ut hortus, ager, pomarium,

O iij

GENEBRARDI IN

suprà, Tibi (inquit, per Concessionem Rhetoricam) fuerit vinea o Salomon pretiosissima & fructuosissima, & eam locaueris vinitoribus, vt inde mille argenteos annuo redditu à singulis vinitoribus recipias, & ipsi coloni, qui eam cōduxerunt, lucrum ducentorū faciant: At vinea mea coram me est, non eam alteri sum commissura, ipsa eam curabo, fructum longè ampliorem inde sperans. Ego pecuniam nolo, non sortem, non accessionem, sed vt sit vinea mea coram me, in qua me cum Dilecto meo, seorsim & semotis profanis hominibus, oblectem. Nam ea voluptas mihi est quauis pecunia optatior. Sic & Abben Ezra in Dramatica expositione. Hebræi tamen alij, item & Nostri constanter per Salomonem etiam ad literam hic Christum significari tradunt, atque vt supra montes Bather, ita & hic Baal Hamon similiæque conficta esse per quandam allusionē. Vnde Noster Salomonis nomen appellatiuè per *pacificum* reddidit, & Baal Hamon, per *eam, quæ habet populos*. Quinetiam Abben Ezra in expositione tertia, id est, allegorica, Messiam hic notat dici Patronymicè Salomonem, quasi Salomonis filium. Custodes verò esse Prophetas, Apostolos, & reliquos, quorum est Dei vocatione & instituto Ecclesiam regere. Etsi R. Selomo in malum sumat, referens ad quatuor Monarchias, à quibus Synagoga & Ecclesia, multa passiæ sunt. Quo mysterio Sponsa confert inter se duas vineas, Synagogam & Catholicam, quæ Iudæorum simul est ac Gentium. Vineam Iudæorum custodibus Prophetis data attulit mille ar-

CANT. SALOMON.

108

gēteos per singulos custodes Salomoni Christo. At mea Gentium omnium simul & Catholica non tantū affert hoc pretium Christo, sed & custodibus ducentos nummos. Quod de altera dici non potest, quæ non nisi Prophetis attulit crucem & martyria, atque ita soli Christo fructificauit, cum hæc etiam custodibus & pastoribus honores, consolationem, fructum afferat. Sunt qui putent vtrumque enuntiari de vna & eadem vinea, sed quæ duobus hominū generibus commissa sit, olim Prophetis, postea, quando Christus sibi despōsauit Ecclesiam, Sponsæ. q. d. Olim tibi Salomoni pro vinea tuæ fructibus custodes Prophetæ tantum pensitabant mille argenteos, at hodie per me, cui eam credidisti, habes totidē & præterea ducentos pro custodibus & pastoribus tuis. Simplicius est vt vbiq; *Salomon* sit nomen profanum, & designet Regem ipsum Salomonem libelli scriptorem. Deinde per Concessionem accommodatio sequatur. Habe tibi mille argenteos à singulis custodibus, & ipsi ducentorum lucrum faciant, at non propterea meam ego locauero. Vel, quod eodē tendit, Vineam meam ipsamet propria manu colam, nec aliis committam, quantumuis ex locatione nescio quot millia colligas, & tui coloni ducenta, vt eius aspectu fruar, in ea me oblectem, memor veteris prouerbij, Villicari, quo Dominus rarenter venit, non villicari, sed dominari est. *Mea*, In Fonte Genus est Epizeuseos, Vineam meam, quæ mihi, id est, quæ mea (est) vel quæ mihi (commissa est) coram me (est) ab ea nunquam oculos demoueo, eam

habeo perpetuò ante oculos. Oculi Domini signat equum, vineam, agrum, &c. *Tibi*. mendoſè in aliquibus codicibus legitur *Tui pacifici*, pro *Tibi pacifice*. Eſt autem ſenſus per conſeſſionem, mille argenti *Tibi* ſunt à cuſtodum ſive colonorum quolibet *ò pacifice*, *ò Salomon*, cuius nomen Pacificum ſonat, & *Ducenti ſunt cuſtodientibus fructum eius*, vineamque illam colentibus.

13 O Sponſa, quæ habitas in hortis, ſocij mei attendunt ad vocem tuam, tua canrica audire cupiunt, fac ut ipſe ea quoque audiam. Tuæ vocis ſuauitate & dulcedine oblectantur & capiuntur Angeli & alij Sancti, fac me quoque ea oblectes. Perſpicuus locus, contra iſtos indoctos Caluiniſtas, qui negant preces Eccleſiæ innotescere cælitibus, vocem eius ab iis minimè audiri, cantica ad illos nequaquam peruenire. *Horti* autem ſunt Eccleſiæ, cœtus piorum, vel perſonæ particulares, quas Dominus exornat & excolit multis virtutibus variſque donis, tanquam floribus & plantis efficacibus. *Amici*, ſive ſocij Spōſi, Angeli etiam è R. Selomone & Hebræis aliis, qui preces Eccleſiæ audiunt, & Deo offerunt, quemadmodum & legitur Act. 10. & in Tobia. Hic adiunge reliquos cœlites & Sanctos qui in Apocalypſi ſequi memorantur Agnum quocumque ierit. Quanquam nonnullorum opinione ita appellantur Pſeudoprophetæ, qui ſe ſimulant ſocios Chriſti, cum nihil ſint minus. *Sponſa* ſuauiſ, pudica, humilis, ideòque Sponſo acceptiſſima & optatiſſima. Cuiusmodi ſunt ipſius hymni, Pſalmi, cœtica, inuocationes, in quibus omnia ſunt vel ſim-

plices preces & petitiones, vel conſeſſiones & laudationes, ſive ad laudandū inuitationes & cohortationes, vel gratiarū actiones, vel quæſitiones, lamentationes, expoſtulationes. Quæ quàm ſint grata & probata Domino apparet è Pſalmis, Inuoca & honorificabis me, &c. Quæ quæ hortos incolis herbis, floribus, fructibus veſtitos, procul à mundi ſtrepitu & turbis. *Amici auſcultant*, vocem tuam per Hypozœugma. Hinc in Fonte eſt tranſpoſitio. *Amici* (mei) auſcultant vocem tuā, fac me audire. Et magis ad Verbum, *Socij* (mei) attendunt voci tuæ, fac me audire (illam). Cæterum doctè Noſter poſtpoſuit, ut doceret, *Pacem* conſtruendam cum utroque verbo, *ἀπὸ τοῦ καινοῦ*. Quemadmodum ſocij mei libenter audiunt vocem tuam, ea delectantur, ei ſedulo intendunt, & veluti ad illam aures arrigunt vel inclinant. (Ea enim eſt vis verbi *ἀπὸν ἡκίς*.) me viciffim eius dulcedine & ſuauitate recrea. A te Cantica illa requiro, (ut interpretantur Hebræi) quibus Angelos miniſterij ſocios & meos & tuos, tereas ac reficis. Vbi obſerua R. Selomonem Amicos ſive ſocios non Sponſi, ſed Sponſæ interpretari, quamquam & ipſe Angelos intelligat. Angeli (inquit) miniſterij ſocij tui, *ò Sponſa*, filij Dei, ut tu, tui ſimiles attēdūt, acceduntque ad audiendum vocem tuam in Synagogis. Ergo *Amici* ſub. vel *Mei* vel *Tui* diuerſa quidem notione, ſed eodem ſenſu.

14 Tanta celeritate propera, *ò Sponſe*, ut fugere videare, & recipe tete, me tecum vnà trahens in cœlum, ubi degunt beati & immortales ſpiritus,

vel in Ecclesiæ sedem, quæ olim quidem fuit Hierosolymis, hodie verò ubique terrarum, præsertim autem in thronis Apostolicis, quorum caput Roma sanguine B. B. Apostolorum Petri & Pauli dedicata, ut ad satietatem, vocem meam, quam tantopere experis & efflagitas, audire possis, & ego vicissim præsentia, cōspectu, amplexu, amoribus denique tuis frui valeam. Hic quatenus humana conditio feret, in cælo autem completa absolutæque coniunctione, in qua sempiterna hominis felicitas Scripturis concepta maximè existit. *Fuge*, fugere hic est celeriter ire & contendere more fugientium. Sic & apud Poetas Nostros. *Fuge*, celeriter abi ex hoc loco profano & impio super montes Aromaticum Sionios ex Hebræis & Sanctos. Illic enim mea Cantica modulor, non hic in terris profanis, q. d. Quia vocem meam audire vis, fuge ex hoc loco & magna celeritate veni ad montes Aromaticos & Sanctos, spiritualibus gratiis & virtutibus fragrantibus. Illic enim canto, non in terra aliena, Vi in Psal. Quomodo cantabimus Canticum Domini in terra aliena? Interim autem alludit ad incarnationem Domini. Veni celeriter Domine Iesu super montes Aromaticum, in loca odorifera tuæ Ecclesiæ per carnem, & non tantum per spiritum. Illic audies mea Cantica, illic ego vicissim te fruor & tua dulci consuetudine atque consortio. Alij per montes Aromaticum, cælum intelligunt, ubi vox Ecclesiæ suauissima & Alleluia perpetuum, gratiarum actio perennis, &c. Apocaly. 19. *Et a similitudine, similis esto capreolo* (nam vox *Tsebi* masculini generis) aut

hinnulo Cernuorum, qui pernecitate vigent, eorum instar propera & curre ad propositum locum. Hoc autem interiectum est per parenthesis. Nam *super montes Aromaticum*, construendum est cum principio versiculi, id est, cum verbo *Fuge*, ut supra capite 2. versu ultimo. *Hinnuloque*, in Fonte disunctiue, aut hinnulo Cernuorum, Cernulo. Capreolus scilicet & Cernulus specie differunt. His & nos similes, agitati ab huius mundi canibus celeriter contendamus ad rupes tutas & securas, montes cæli Aromaticos, ut ibi dulci Domini complexu perfruamur, malis & periculis omnibus ipsius gratia ac munere liberemur, beatitudine nobis, bene cōtra carnis concupiscentiam, Satanae fraudes, mudi illecebras, peccati delicias pugnantis promissa potiamur.

*Commentariorum in Salomonis
Cantica finis.*

DEO LAUS, HONOR, GLORIA.

CANTICVM

COMMENTARIVS R. SELO-
monis Iarhij in primum cap.
Cantici Cant.

Psal. 62.

VNum pronunciauit Deus, duo
hæc audiui. Scriptura quidem
vna eadẽque trahitur in quã-
plurimos sensus, sed nulla tibi
est, quæ simplicis & historici sensus rationẽ
euadat. Quamquam enim Prophetæ liben-
ter vsurpant similitudines, necesse est tamẽ
illas accommodare ad modos suos seu tro-
pos & ad ordinẽ, qua ratione scripturæ aliæ
post alias loco & ordine collocatæ sunt. Vidi
in librum hũc quamplurimas expositiones
allegoricas, quasdam quidem, quæ eum to-
tum adaptabãt vni perpetuæ allegoriæ, alias
verò, quæ distrahebant in varias & multipli-
ces, atque seorsum tractabant in locos Bi-
blicos. Quoniam autem hæc nō sunt modifi-
catę ad normã & seriem scripturarum, apud
me constitui sensum literæ, accommodan-
do interpretationem eorum ad seriem seu
cōtextum, allegoriãque doctorum nostro-

Loquendi
consuetudi-
nem
פ'ש'ל

CANTICORVM.

113

tum singulas singulis suis locis distinctè col-
locando, persequi.

Virgitur meam sententiã explicem, vi- Argumen-
dit Salomon Spiritu sancto fore, vt Israelitæ tum libri.
abducerentur procul à finibus, aliquot sibi
mutuo succedentibus exiliis & euerfioni-
bus, atque lamentarentur in hac (in qua ho-
die sunt) captiuitate gloriam suam pristinã,
recordati dilectionis priscae, qua erant pec-
culium Domini præ reliquis omnibus po- Osl.
pulis, in hanc sententiã. Ibo & reuertar
ad virum meum primum, quia tum mihi
melius erat, quàm nunc, & recordabuntur
beneficiorum eius & prauaricationis suæ,
qua prauaricati sunt, & bonorum, quæ illis
pollicitus erat daturum se extremis tempo-
ribus. Argumẽtum autẽ libri Spiritus sancti
afflatu sumit ex persona mulieris, quæ mul-
tã etatẽ vidua vixerat, cursitantis ad maritũ,
salientis ad dilectum, recensentis suam erga
eum dilectionem à puero cōciliatam, & de-
precantis thori perfidiam. Ex hac oratione in-
ducitur sponsus grauitè angustias eius ferre
& commemorare quanta fuerint encomia
pueritiæ, quanta venustas pulchritudinis,
quanta reãtudo operum eius, quibus
ad ardentissimum ipsius amorem pelle-
ctus sit, idque vt intelligat se non ex animi

CANTICVM

sententia illam affligere, & quòd dimissio eius non sit repudium, cum præsertim adhuc ipsam habeat pro vxore, seque nunc tandem mariti officio cum ea gesturus sit.

1 *Canticum canticorum quod Salomonis.* Conuementati sunt Doctores nostri nomen Salomonis, cuius mentio fit in Cantico canticorum, omnibus locis designare Christum Regem illum sacrosanctum, cui tribuitur pax. Hic enim editur Canticum canticorum omnium excellentissimum, quòdque habetur Deo Opt. Max. ab Ecclesia & populo suo Synagoga Israelica. Nunquam, inquit R. Akiba, talis dies illuxit atque is, quo traditum Canticum canticorum Israelitis. Omnia enim Hagiographa sancto quidem respondent, sed Canticorum canticum sancto sanctorum. Itaque illud R. Eleazar filius Azariae comparat Regi, qui satum tritici ea lege pistori tradit, inde ut hoc vel illo modo similitam talem, tantamque farinam popularem pariter & fursur hoc vel illo pacto eliciat, atque sibi e medio eius libum eximiū & cellum efferat. Sic enim omnia Hagiographa referunt sanctum, at hoc Canticum augustissimam templi partem. Totum enim est in timore Domini & de recipiendo regni eius iugo.

Fursur non
ita crassum.

CANTICORVM.

112

2 *Osculetur me osculis oris sui.* Hoc Canticum habetur à Sponsa longo exilio & viduitate exercita. Vtinam, inquit, osculetur me Rex Selomò osculis oris sui. Hæc enim erat illius tēpestatis consuetudo. Cum plerisque aliis locis osculum ad moueatur manui aut humero. Ego verò, inquit, expeto, immo verò efflagito ut tēte geras erga populum meum pristina consuetudine, sicut Sponsus erga Spōsam ore ori adhibito. *Quia meliores sunt, mihi, amores tui vino*, quauis computatione vini, quouis delicio & voluptate. Phrasi Hebraica conuiuium omne utut deliciosum & voluptarium vini nomine appellatur, ut in Hester, præfectus super domo cōtuij vini. In Cantico nulla est vini potio, sed fistula, nablum, cythara, tympanum sunt spectantibus vinum epulare. Hactenus simplex literæ expositio. Allegoria attingit legem, quam illis in prospectu habito colloquio, dedit. Illi, inquit, amores etiānum dulciores sunt quauis oblectatione & ab eo speramus, ut adhuc nobis affulgeat, declarētque arcanos sensus & occulta mysteria eius, eoque adoramus vultū ipsius, ut confirmet verbum suum, hoc est, osculetur osculis oris sui.

3 *Ad odorem unguentorum tuorum bonorum.*

CANTICVM

Nomen enim *210*. i. boni seu suavis dicitur de vnguentis. Ad odorem vnguentorum tuorum suaviū, quem, audita fama tua, cum stupenda edidisti in Ægypto, olfecerunt extremæ nationes. *Vnguentum effusum* vocatur *nomen tuum*. Vulgò enim iactatur, te vnguētū esse, quod iugiter funditur, cuiusque suauolentia in longinquum manat. Hęc enim est suavis vnguenti affectio. Nam quo tempore in vase xiphoncūlo includitur, odorē nullum foras mittit. Illo autem rete cōto, maximè si vnguētum in vas aliud fundas, odor latè spargitur. Ideo adolescentulæ *Dilexerunt te*. Venit Iethro rumore rerum tuarum adductus & profelytus factus est. Rahab etiā meretrix professa est. Quia audiuius quod arefecit, &c. & ob hanc causam, Quia Dominus Deus eorum est Dominus in cælo, &c. Puellas vocat virgines, cōparat enim sponsū iuueni qui habeat amicam se depereuntem. Allegoricè verò puellæ sunt exteræ nationes.

4 *Trahe me, post te curremus*. Accepi à nunciis tuis Sacramentum, quo tracturum me pollicitus es. Mox cōfirmata apud me dixi. *Post te curremus*, vt tibi sim vxor. *Induxit me Rex in penetralia sua*, &c. etiānum hodie mihi exultatio est & gaudium, quod tibi adhæserim

Fragrat.

Exod. 18.
Ios. 2.
Hospita.

Signum.

CANTICORVM.

115

adhæserim. *Memores erimus amorum tuorum*. Etiānum hodie in mea vitæ viduitate assidue potius commemorabo amores tuos pristinos, quàm vllum epulum aut conuiuium sumptuosum. *In rectitudinibus dilexerunt te*. Dilectio vehemens erat, dilectio rectitudinis absque fraude & fūco, qua ego & olim patres mei dilexerunt te. Habes simplicem loci intelligentiam. Allegoricè autem Israëlita enumeratione coram Domino recēsent pietatem pueritiæ, amores quibus in desponsatione flagrabant, præterea vt Dominum in desertum sequuti sint, terram squallentem, & simillimam vmbraē mortis, nec tamen id molestè tulerint credētes ei & nuncio eius, nec questi hęc aut similia dixerint, quo pacto exhibimus in solitudinem, vbi locus non est sementi aut cibo? ipse verò introduxit eos in media penetralia circumpositis nubibus suis. In quo etiānum hodie exultant & gestiūt, etiāsi sint in mediis afflictionibus & calamitatibus, atque sese oblectant in lege eius, ac ibi amorum ipsius potius meminerunt, quàm vini, non dissimulata suæ erga eum dilectionis rectitudine.

5 *Nigra sum, sed speciosa*. ne quæso sociæ vilescā oculis vestris. Et si enim reliquerit me

Dilectio recta non fucata.

CANTICVM

vir, nigroris, quo offundor, causa, (nam nigra sum aestu & ardore Solis) attramen elegans admodum mihi est membrorum conformatio. Vt nigra sim sicut tentoria Cedarum, quæ propter imbres atrore consperguntur, in desertis enim perpetuo tensa sunt, facile tamen eluere me possum, & similis fieri pellibus Salomonis. Sensu allegorico Ecclesia Israelica externis gentibus, Nigra equidem, inquit, sum operibus meis, sed actionibus patrum meorum speciosa. Quinetiam operum meorum quædam honesta sunt. Vt in me insit impietas vituli conflatilis, est tamen in me è contrario traditionum legis puritas. Vocat autem exteras nationes filias Ierusalem, quod ipsa futura sit metropolis omnium populorum. Hoc prædixit Ezechiel, Dabo, inquit, eos tibi in filias: quo sensu in Iosue scribitur, Accharon & filia eius.

6 *Ne despiciate me, ne inspicite me contempnim, quod sim nigra.* Non enim hunc nigrorem & deformitatem traxi ex matris meæ visceribus, sed Solis adustione, cuiusmodi umbram nactus remittitur & albescit. *Filij matris meæ.* nempe Aegyptij, inter quos educata sum, quique conscenderunt mecum turbam promiscuam, exarserunt in me, & solli-

CANTICORVM.

116

citatione atque illecebris posuerunt custodem vinearum, ubi adussit me Sol & nigram reddidit. q.d. adegerunt me ad cultum Deorum alienorum, & vineam meam, quam à maioribus acceperam, non seruavi. Pastores interdum in scriptura censentur vinearum nomine, vt in Ezechiele, assignabo illi vineas suas, hoc est, interprete Chaldeo Paraphraste, præficiam illi pastores suos. sic alibi, respiciet viam vinearum.

7 *Indica mihi o quem diligit anima mea.* Iam Spiritus sanctus denuo eam comparat oui, quæ pastori grata est. Ait igitur coram eo Ecclesia Israelica velut marito coniux, Indica mihi, o quem deperit anima mea, qui sit vt pascas oues tuas inter lupos hos, qui sunt in medio, & stabules eas in meridie, in hoc exilio, quod illis est tempus afflictionis, sicut meridies ouibus? Nam quare ero tantquam inuoluta vel errans. Quid tua refert, inquires: at non id tibi gloriæ vertitur, vt sim tantquam lugens inuolutis labiis, atque fleam propter oues meas. *Ad greges sodalium tuorum.* Iuxta greges reliquorum pastorum, qui æquæ, ac tu, pascunt oues. q.d. inter profanarum gentium turmas, quæ addictæ sunt diis alienis, habentque Reges & Principes, qui eas regant.

Quomodo
pascis oues,
&c.

CANTICVM

8 *Si ignoras*. hæc est pastoris responsio, si nescis, quò proficisci debeas, vt pascas oues tuas ô mulierum pulcherrima, quòd illas pastor ducere desierit, *Exi tibi per vestigia ouium*. Inspice & observa vestigia ouium, quòque itinere perrexerint. Dignoscuntur enim facile vestigia, vernaculè *les traces*. Et sic plerisque locis Scripturæ תבואתך id est, vestigia tua non sunt nota, & ablata sunt תבואתך. i. vestigia tua. Et ipse turmatim cinget תבואתך plantam. & redibit ad vestigia sua תבואתך. Illam ergo viam tene. *Et pascite agnos tuos ad tabernacula pastorum*. Inter tabernacula reliquorum pastorum, iuxta quos versaris. Allegoricè verò, si ignoras ô Ecclesia, concioque mea, mulierum. i. reliquarum nationum pulcherrima, quo pacto pascas & libereris é manu angustantium, vt inter eos viuas & non interficiant filios tuos, attende ad vias patrum tuorum veterum, qui leges meas susceperunt & seruauerunt cautiones, præceptaque mea, & illorum viis insiste, atque ita eam ob rem pascas agnos tuos apud principes populorum. Vide Ieremiam hæc concionantem, statue tibi tumulos, pone cor tuum in semitam.

Psal. 77.
Ier. 13.
Gen. 49.

Illorum viuendi rationem sequere.

Ita accomodate ad

9 *Ad equitatum meum in curru Pharaonis*, silentium imposui tibi, socia mea, תבואתך. par-

CANTICORVM.

117

ticula & hoc loco non est index datui casus, sed præpositio, vt sæpe aliàs. תבואתך ad sonitum, quem edidit abundantia aquarum, & paulò supra תבואתך ad odorem vnguentorum tuorum, hoc sensu. Ad congregationem equorum multorum (Collegi enim exercitus meos, vt in occursum tuum exire in curru Pharaonis, ad seruandum te, sicut scriptum est, ambulasti in mari cum equis tuis, equis plurimis) ibi silere feci te ô socia mea, ibi contescere feci clamorem tuum, iuxta illud, Dominus pugnabit & vos silebitis. Hanc interpretationem reperi in siphre agadà. Et certè תבואתך equitatus, significat multitudinè equorum vernaculè *chavallerie*. תבואתך verò hoc etiam sensu accipi potest, ibi, inquit, ostendi omnibus te meam sociam esse, aut isto, paraui te, &c. vt alibi, me תבואתך pararunt seu cogitarunt interficere. Illic enim habitu specioso exornaui te.

10 *Puchre sunt genæ tuæ murenulis*. תבואתך sunt ordines monilium aureorum, quæ auribus & frontibus adhibentur. *Collum tuum monilibus*. תבואתך sunt torques aurei & margaritæ filo aureo colligatæ, quas sibi ex spoliis Ægyptiorum, quos obrutos mare Rubrum euomuerat, comparauerant.

11 *Murenulas aureas faciemus tibi*, delibera-

expositione huius Rab. vertimus, ceterum altera versio præstat.

Ab. 3.

CANTICVM

uimus apud nos ego curiaque mea de Pharaone, ante ipsius aduentum, decipiendo, coque ita obdurando, vt te persequeretur cum omni gloria & gazis thesaurorum suorum, ex quibus tibi conficeremus muranulas ornatu aureo. *Cum punctis argenti*, quod iam præmanibus erat, quodque ex Ægypto comportaueras. Fuit enim amplior præda maris quam Ægypti. Per puncta autem intelligit vasa argentea punctim signata & picta maculis atque coloribus.

12 *Quandiu rex in accubitu suo.* respondet Ecclesia Israël & quæ sequuntur omnia inquit, de me quidem optimè meritis es, ego verò de te pessimè. quandiu enim rex in mensa, accubitu thalami sui erat, *Nardus mea dedit odorem suum*, hoc est, putruit, per contrarium scilicet sensum, veluti significans illam, tantisper dum diuina maiestas erat in Sinai, corruptam in vitulo. Antiphrasi autem scriptura vtitur, quod delesteretur genere dicendi puro alienoque ab obscenitate.

13 *Fasciculus myrrhæ dilectus meus.* Dilectus meus factus est mihi quasi is in cuius sinu myrrhæ fasciculus reponitur his verbis, hic tibi fasciculus odorem multò suauiorè primo, quem amisisti, spiraturus est. Ita enim Deus Opt. Max. Israëlitis placatus est, con-

CANTICORVM.

118

donauitque culpam conflatu vituli, & noxam remittens, sponte, inquit, vestra offerte ad tabernaculum. Item, offerat aurum tabernaculi & expiabitur super auro vituli. *Inter vbera pernoctabit*, celi præuaticata sum in eum, tamen pollicetur se ibi habitaturum inter vbera mea, inter duos arceæ venteres.

14 *Botrus cypri dilectus meus.* Cyprus seu Kópher nomē est aromatis, vt, cypri cum nardis, &c. speciemque botrorum præfert. *In vineis Hengadi.* nomen loci vbi reperitur cy-

Cant. 4.

prus. porro hæ vites fructus suos terre dicuntur in Agadâ quater quinquiesve annis singulis. Allegoria pertinet ad quamplurimas expiationes & propitiationes, cum Dominus multas tentationes, quibus cum in deserto exercuerunt, remisit.

Liber est Hebræorū.

15 *Ecce tu pulchra amica mea.* pudebat me corruptionum mearū, ipse verò confirmavit me verbis placidis & dixit, peperi vt postulabas, en te igitur pulchrā, quia oculi tui columbini. Significatur Spōsa, cuius oculi sordidi sunt, corpus vniuersum egere explorationis, contra quæ oculis nitet & illustris est, ipsam se facile explorare. Mysticè, quia condonauit tibi iniquitatē tuā, es profectò pulchra facto iuxta ac auditu, pulchra operibus patrū, pulchra operib⁹ tuis. Oculi enim tui

CANTICVM

columbini, hoc est, iusti apud te sunt, qui cohaeserunt mihi, sicut columba, quæ marem suum nunquam ut alteri iungatur deserit. Hoc expresserunt Leuitæ, qui omnes conuenerunt ad eum, nec errore vituli capti sunt. Præterea pulchra es opificio tabernaculi. Scribitur enim, Ecce absoluerunt illud, &c. & benedixit eis Moses, &c. Ideo scilicet collaudabat eos.

Exod. 39.

16 *Ecce tu pulcher Dilecte mi atque etiam suavis.* non hæc est mea pulchritudo, sed tua o tu qui pulcher (natura) es. *Atque etiam suavis.* dissimulasti enim preuaricationes meas, & diuinam maiestatem tuam collocasti in medio mei. Quæ est commendatio descensus ignis, vidit, inquit, vniuersus populus & conelamauit, &c. *Etiam lectus noster floridus,* beneficio suauitatis tuæ lectus sanè noster filiis & filiabus nostris, qui omnes huc ad te conueniunt, floret, iuxta illud & congregata est multitudo, &c. Porro tabernaculum vocatur lectus ut infra. Ecce lectus eius, qui Selomonis. Similiter sanctuarium lecti nomine intelligitur, ut in historia Ioas, In conclauis, inquit, lectorum, qui erant in æde Domini. Vtrumque enim erat incrementum & amplificatio Israëlitarum.

Leuit. 9.

Cantic. 7.

17 *Trabes ædium nostrarum Cedrina.* com-

CANTICORVM.

119

mendatio tabernaculi. *Tigna nostra.* Heb. *וַיִּהְיֶה* vtrum significet asserte an vectem equidem nescio. Mihi quidem perspectum est legi in Misina *וַיִּהְיֶה* Trabes seu vectes seu postes hominis testificantur in eum.

Contextus talis modicus.

COMMENTARII R. ABRAHAM Abben Ezra in 1. Cap. Cant. Cant.

Ic liber insignis est admodum & planè omnium approbatione commendatus. Ex omnibus Canticis Salomonis, quæ quinque supra mille fuerunt, nullum est quod cum hoc conferri possit, & proinde inscribitur *Canticum Canticorum Salomonis*. hoc enim siue carmen siue Canticum dignius excellentiusque est cæteris, quæ ipse edidit, ac in eo mysterium abstrusum & recõditum est, repetitum à temporibus Abraham parentis nostri ad tempora vsque Christi, imitatione Moysi, qui in Cantico, *Auribus percipite*, quando diuidebat Altissimus gètes, cepit ab ætate qua diuise sunt Gentium linguæ, & progressus est ad Israëlicum de exilio reditum, quem speramus post prælium Gog & Magog. Porro ne mireris, quòd compararit Ecclesiam Israël Spõsæ, & Dominum amanti. Is enim

Deut. 34.

CANTICVM

Esa. 5.

Ez. 62,
Ezech. 16.

Os. 2.

Psalm. 45.

Mores.

est scripturarum mos. Canticum Dilecti mei, inquit Esaias, ad vineam suam. Et præterea, sicut gaudium Sponsi super Sponsa. Vbera cōpressa sunt, ait Ezechiel, & pil' tuus germinauit, tu verò nuda & spoliata. Item, & operiam nuditatem tuam, & ornabo te ornatu, cū tota sectione. Sic Oseas, Desponsabo te mihi in perpetuum, vade ama mulierem. Et in libro Psalmorū, Maschil Canticum dilectionum, in quo etiam scribitur, Audi filia & vide & inclina aurē tuam. Ne fas enim est credere Canticum Canticorū esse de rebus Venereis. Nam certē allegoricum est, & nisi magna fuisset dignitas præstantiāque eius, nunquam ascriptum esset arcanis sacrarum literarum libris. Præterea nullus vnquam ipsum existimauit contaminare manus. Itaque cum sit suis numeris perfectum, illud exposui tribus modis. Primo voces difficiliōres & obscuriores, altero rationem dramatis simplicem & historicā, tertio sensus allegoricos declaraturus sum.

VOCVM PRIMI CAPITIS explicatio.

Homines
cōtēplatio-
nibus dedi-
ti.

HÆc ait Abraham filius R. Meir Hispani huius commentarij author. Scioli

CANTICORVM.

120

quidam exponere hunc librum cœperunt de mundi arcanis & modo coniunctionis animæ supremæ cū corpore gradu infimo. Alij autē illum explicant de tēperamētis & eralibus. Sed hos omnes tollet ventus, quia futes sunt, ~~non est aliud, quā quod~~ ~~indiderunt Doctores nostri, quā in~~ ~~sanctum foris quē~~, hunc librum composu de Ecclesia Israelica, sicque exponam eum tertio loco, ratione allegoriæ, quæ in verbis amicis lateret. Præterea obseruatum dignum est, nomē Salomonis toto hoc libro dici de Salomone Rege. Quia autē in hoc libro plurima sunt vocabula difficilia, ea initio cœpi exponere, postea verò sensus mysticos & quicquid illis significatur, persequar.

2. *Osculetur me.* Osculandi verbum constructum (vt hoc loco) sine י, significat ad-mouere ori osculum, exempli causa וישקח & osculatus est cum, at cum ה, manui vel humero vel malis pro varia gentium & populorū consuetudine, vt וישקה osculare mihi (manum scilicet aut humerum) וישק osculatusque ei est (manū sup.) & sic Iacob וישק לרחל osculatus est Racheli (manū aut, &c.) *Amores tui.* Amores tui plus exhilarāt quā vinū: Haggæon nomine Hebræo ויריך existimat significati humorem

Cælestis,
vel de con-
stellationi-
bus, & syde-
ribus. nam
vox ambi-
uga.

Gen. 33.

CANTICVM

Prou. 7.
Amoribus.

salualem, qui sub lingua est, adducens probationem ex versiculo, Age inebriemur
רוּחַ saluâ ad mane usque.

3 *Ad odorem unguentorum tuorum.* Id est, si credimus nonnullis interpretibus, narium tuarum. Equidem huiusmodi interpretes propemodum dixerim nunquam unguento delibutos, aut cogitasse. Salomonem locutum de oleo oliuarum. *Effusum.* Hebræum מורק plerique aiunt nomen esse loci, cum tamen rectius sit epithetum olei, hoc sensu, nomen tuum est sicut oleum quod מורק effunditur, cuiusque odor eximiè fragrat. Nec verò mireris nomen מורק, unguentum, hic esse fœminini generis. Ita enim sæpe inuenies nomina מלח labor, בית domus, מקום locus & similia modò masculinè, modò fœmininè accipi. Puellæ, עלמות sunt parua puellæ.

4 *Commemorabimus.* Hebræum מוכרה nonnulli exponunt odorabimus, ex מוכרה odor eius domino. Leu. 6. Et מוכרה odor eius sicut vinum Libani. Os. 14. *Rectitudinibus.* מוכרה includit affectionem vini, vt, ne aspicias vinum cum ambulat in rectitudinibus, (recta & generosè.) Item, ambulat ad amicū meum in rectitudinibus. Porro מוכרה & מוכרה superiore membro repetenda est præpositio (præ) vt hæc efficiatur sententia, præ re-

Prou. 23.
Cant. 7.

Genero-
sum vinū.

CANTICORVM

121

ctitudinibus, aut magis quàm rectitudines dilexerunt te puellæ, quas iam diximus. Similè eclipsim habes cap. 6. Exodi. Apparui Abrahamo, Isaac & Iacobo in Deo omnipotente & nomine meo Adonai, pro in nomine meo Adonai aliq; id gen^o. Alij rectitudinè accipiūt pro equitate: equitates dilexerūt te, vt, Indicans מוכרה rectitudines seu æquitatē. Prior interpretatio mihi magis placet.

5 *Nigra sum.* Nonnullorum sententia pul- Num. 12
chra & elegās, sic in Numeris, mulier æthiopissa, vt cum mater filiam, cuius pulchritudini metuit, neve eam oculus nequā comprimat, æthiopissam seu nigrā vocitat. Ceterum nihil nobis hac expositione opus est, neque illud significatur dictione aut æthiopissæ aut nigræ. Testificatur enim animæ suæ apud se loquens, ne se despiciant quod subnigra sit. *Sed speciosa.* Heb. מוכרה, q. optata & expetita, ab מוכרה concupiuit. Nun autem est Symbolum coniug. niphāl vt his locis, omne מוכרה, quod sit in sartagine, &c, non est lapis מוכרה spectatus.

6 *Subnigra.* מוכרה propter reduplicatio-
nē diminutiū est, vt מוכרה subuitidis מוכרה
subruffus. *Aspexit me.* Vidit atque intuitus
est me & detexit, sic in Iob, nō aspexit eum
oculus noctuæ, מוכרה. *Excanduerunt in me.*

CANTICVM

Hebr. נחרו כי pugnarunt in me, in eo autem Nun est caracteristicon coniugat. niph'al, à themate וחר & pugnavit seu exarsit ira eius. Custodem. נטר is est nomen adiectivum sonans custodem.

7 Quem diligit anima mea, vocandi particula suppressa est, hoc sensu, indica mihi ò tu quem deperit anima mea, seu quem ardeo. Quomodo pascis oves. Quomodo stabulas eas. Hic sunt qui vocem Hebræam איכה existiment loci interrogatiuā esse ut איכה הם ubi sunt? Quare enim. Heb. שלמה, posito ש pro אשר quia. Sicut עשיתי mixta, est enim participiū actiui sumptum è Samuële ויעט & immiscuit se populus ad spolia. Non desunt qui exponāt, sicut inuoluēs se, sed id alienius est. Alij, sicut increpita, ex alio Samuēlis loco ויעט בהם inuectus est in eos.

8 In vestigiis ouium. עקבי accipitur ut Ps. 77. עקבו תיד vestigia tua cognita sunt. Sunt enim indicia eius, qui plātam imprimit, & deinde incedit. Hædos tuos, quoduis animal, si modò paruum sit, appellatur גרי, ut constat ex adiunctis, גרי עוים. Hædus caprum, & id genus.

9 Equæ. In Hebræa voce לוסותי jod vacat, quod alibi accidit. ut, apud Hoscam אחבתי diligens triturare. Murænilis חורים figuræ

Aliis equitatu.

CANTICORVM.

122

sunt præ se ferentes turturū speciem.

10 חרוים autē lapilli preciosi inter se colligati, alibi autem hæc vox in tota scriptura non occurrit, nisi, ut nonnullis placet, וארוים Melius li- & monilia in negotiatione tua, apud Ezech. gna cedri- 112.
27 huic sit simile, cōmutaton in א. hoc vero absurdū est, quoniam non nisi literæ ורוא apud linguam sanctam permutabiles sunt.

11 Cum punctis argenti. Nempe ut in figuris murænularum puncta argenti, quod candidum est, insunt.

12 In accubitu suo loco velut eleuato & honesto, ut, In accubitibus Ierusalem: quam 4. Reg. 23.
quam opinor significari potius locum, ubi est rotunda accubatio potandi causa, qualis est epulantium consuetudo. Nardus mea. aroma simile croco.

13 Fasciculus myrrha. צריר res est colligata, à radice וצרת & ligabis argentum in manu Deut. 14.
tua. Aliis est fragmētū, sed alienius. מור autē muscus, ut in Exodo מור דרור myrrha Exod. 30.
seu muscus liber & purus. Quod etiam absurdum est. Nam paulò post legitur, Mesui מרומי, id est, myrrham meam, quod non nisi accipi potest de aromatica specie, genere quodam germinum, quæ carpūtur. Præterea legitur, Manus meæ stillat myrrham, myrrha igitur stillat, quod non conuenit Cant. 5.

CANTICVM

musco. Quibusdam מור seu myrrha in duplici significatione vsurpatur.

14 *Botrus cypri.* quidam percopher intelligunt dactylum. Probabilius est vt idem, quod vernacule & lingua Ismaëlica sonet. refert enim botrum. En gadi locus in terra Israëlis, vbi frequens est botrus capparitis.

15 *Oculi tui columbini.* sicut oculi columbarum, quæ cum nullo altero, quàm cum pari iunguntur.

16 *Floridus,* רעננה id significat, vt arbor רעננה i. florida seu viridis.

17 *Tigna nostra.* רהיט ita explicari debet & commentariis doctorum nostrorum. *Abietes,* ברותים non alibi inuenias in tota scriptura: sunt qui scribant significare ברותים abietes. Præterea non desunt qui tradant רהיטנו (quod explicauimus tigna nostra) summi, vt in Genesi ברהמים in canalibus, in aquæ ductibus, atque ita ברותים erunt veluti lapides marmorei.

INTERPRETATIO

altera historię seu dramatis.

1 **A** Pud omnes nõ eadem est in re amatoria consuetudo, aliis aliud spectantibus. Hic autem hypothesis est. Puella parua

CANTICORVM.

123

ua admodum, cui nondum extabant vbera, custos vineæ, contemplata Pastorem transeuntem, ipsum deperire & deinde amore sui fauciare cœpit.

2 *Osculetur me.* verba puellæ, quæ secum veluti colloquitur, & tota in eo est, vt à sponso frequenter repetita oscula recipiat. Non enim vno aut altero satiatur. Deinde quasi persensisset pastor, pedem, collocutura cum eo, refert. *Quia meliores sunt amores tui.* Magis quàm vinum inebriant, & exhilarant amores tui, aut salua tua, iuxta interpretationē R. Saadiæ Haggaonis.

3 *Ad odorem vnguentorum tuorum,* ab vnguentis enim, etiam procul distitis, manat odor fragrantissimus. Porro coram ea, quæ recordatur nominis tui, veluti odor myrrhæ efflat, propterea quæ, *Puella dilexerunt te.* Si igitur vnguenta tua procul posita tanti sunt precij, quantò magis oris tui oscula.

4 *Trabe me,* singulæ puellæ quæ dilexerunt te, *Trabe me,* inquiunt, post te curremus. *Introduxit me rex in conclauia sua,* magis te delectamur, quàm quia induxit me rex in conclauia sua.

5 *Nigra sum,* quia puellæ dicebant, *Trabe me,* conuertit se ad eas sponsa & ait, Nulla res sum vobis inferior. Esi enim in me parum

Q

CANTICVM

nigtoris insit, instar tētoriorum Cedaris, quę perpetuo Soli opposita sunt. Pulchra tamē sum, sicut Salomonis tabernacula.

6 *Ne despiciate me, ne inspicite neve intueamini me ignominiosis & despicabilibus oculis, is enim nigtor (quo suffusa sum) mihi innatus non est, sed accidens, quod remoueri facile possit. Causa huius accidētis est, quod indignati fratres mei constituerint me custodem vinearum, cū tamen antea ne vineam quidem meam seruarem. Deinde ad pastorem conuersa*

7 *Indica mihi, quo loco pascas & recubare facias. Nā rursum pascere cupio & te insequi.*
8. Cui ille, sequere vestigia o rium & paruulos hēdos pascere, vt & paruula es, supra tabernacula pastōrū. Nā illic est locus meus.

9 *Eque meae* מִדִּיּוֹ est fecmineū equi. *In curribus Pharaonis.* curruum alius est ligneus, alius est ferreus. Inter puellas, inquit, quę dilexerūt te, similis es equę inter currū. Cōparat peplum, quod figurato mala eius tegitur, frēno ad similitudinem turturum delinēato, quod adhibetur equorum maxillis. Monilia aurea, quę alligantur, respondent chamis, quibus vinciuntur equorum colla. Nec verò, inquit, decet vt murenulę tuę aliud sint, quàm aureę cū punctis argenteis.

CANTICORVM.

124

12 Respondet ipsa & ait, etiam si odor meus fragrat & Rex quoque, cū est in acubitu suo, expetit nardū meam olfacere,

13 Tamen multò suauior & fragrantior est odoratus Dilecti mei. Est enim myrrhæ fasciculus, vt cum concupiam pernoctare inter vbera mea, & cogitem amplecti vt botrum cappareum.

15 *Eccettu*, verba Sponsi speciem Sponsę commendantis.

16 Cui Sponsa, en pulcher Dilecte mi, cui habeo in vrbe lectum viridem & domum egregiam. hoc enim significat quod sequitur,

17 *Trabes ædium nostrarum Cedrinę.*

TERTIA INTERPRETATIO,
nempe allegorica & mystica.

1 **N**on est quidē expositio allegorica eā ~~quā attulerūt Doctores nostri~~, sed tamen quia video primę classis homines ad illā adieciſſe & detraxiſſe pluriſima, etiam ipſe inſiſtam eorum veſtigiiſ, atque hinc ordiar. Nomen Salomonis vbi que dicit Salomonem Regem, præter, *Mile tibi Salomon*, illic enim ſic vocatur CHRISTVS, quod ſit filius eius, vti nominatur

Infr. 2.

Q ij

CANTICVM

Ecclesia
duplex.

Exech.

apud alium vatem, David, his verbis, Et David seruus meus princeps eorum. atque appellantur eam ob causam filij Israelis, seruus meus Iacob, quem elegi, &c. Huic simile esse potest, Oratio Moli viro Dei, ex sententia R. Saadia Gaonis, qui putat orationem illam conditam à Dauide & decantatam à filiis Moysi. Quamquam rectius Psalmus ille dicitur esse Moysi. Porro scito *In filiabus Ierusalem*, hætere multos. Nam si Ecclesia Israelica loquitur, quænam hæ sunt filia Ierusalem? sunt qui respondeant duas esse Ecclesias, vnā in cælis, alterā in imis terris superiori oppositam, vt filia Ierusalem significant Angelos cælestes. Alij tradunt designari exteras nationes, in eamque sententiam legi, Et dabo eos tibi in filias. Mihi videtur allegoriam esse mulieris colloqueris cum sua ipsius anima, & verba sua ad ipsam referetis, atque veluti cōgredientis cum cogitationibus suis, id est, filiabus Ierusalem. Quoniam autē testificatur contextus scripturæ Dominum Salomoni bis apparuisse, quid cum mirum est vaticinatum de re futura, cū præsertim afflatu Spiritus sancti hūc librum fuderit. Sic inuenias Asaphum cātorem atque Hemanem composuisse Cantica eiusdem Spiritus numine,

CANTICORVM.

125

appellatōsque esse & Prophetas & Vidētes, ac rationi consentaneū est, non posse quenquam, nisi sit vaser & petuersus, mētiri, sed iam interpretationem aggredior, vt ingenij mei modulus ferer, ac primū totis viribus Deum oro, cui consilia mea sunt planè cognita, vt ad sapientiam inducat grauitatem tarditatēque meam, mihi que præsto paratūque sit.

2 *Osculetur me.* Orditur ab Abrahamo, qui fuit radix & primus author generis. Oscula oris sunt lex & præcepta, vt scriptum est, propterea quod audiuit Abraham voci meæ & seruauit custodiam meam, præcepta, statuta, & leges meas, &c. Nec miretis, quod dixerit, *Osculetur me*, de re præterita, is enim est scripturæ mos. Tunc canet Moyses, cecinit. facient vitulum in Horeb, fecerunt & contra, Deus venerūt gentes, venient, multaque similia. *Quia meliores sunt amores tui vi-* no. Diligentes te, quemadmodum testatur scriptura de Dilectione eius, semen Abrahamæ diligentis me. est enim discrimen inter diligentem me & dilectum meum.

3 *In odorem* Docebat (Abraham) opera immensi Dei, instituēbatque homines suæ ætatis, & quocunque proficiscebatur, ibi inuocabāt nomen Domini. Hinc illud, *Vn-*

Abraham.

Exod. 16.
Psal.

Esa. 41.

Gen. 12.

CANTICVN

uentum effusum nomē tuum. Propterea puelle. *Alamo* sunt adoleſcētulae, quae carent viro. Sic viros, qui carebant Deo, induxit in confessionem vnitatis Dei, vt significatur loco Genes. Et animas, quas fecerant in Haran.

4 *Trabe me*. attractus enim est ad Deum, exiitque de terra cognationis suae. *Introduxit me Rex*. Introduxit enim eum in terrā Chanāan. Præterea consentaneum est, quod ipsum sapientem fecerit, adeo vt in rerum occultarum mysteriis perstaret. *Odorabimus amores tuos*. innuit altare omnibus in stationibus ædificatum & plantationem Luci in Bersabea.

Captiuitas 5 *Nigra sum*. attingit seruitutem Ægyptiacam. Etiam si nigra sum nonnullis meis operibus, tamen venusta sum obseruatione fœderis & vnitatis Dei.

Ezech. 10. 6 *Ne despicias me*. Sol adumbrat exilium Ægyptiacum, quis verò causam præbuit vt percuteret me Sol? homines matre mea orti, qui constituerunt me custodem, vt leges extraneas mea relicta seruarē. Hoc explicatum reperies apud Ezechielē, vbi eos admonet relapscentiæ, quod nonnulli eorum colerent Idola, & ait, vt effundam furorē mentis super eos & perficiam iram

CANTICORVM.

126

meā in eis in medio terræ Ægyptiacæ, &c.

7 *Indica mihi*. Pœnitentia enim conuersi sunt percontantes, Quo pacto pascebāt Patres, vt complectamur vias eorum, nec immisceamur diis alienis, quos tui similes esse prædicant. is est sensus *Ad greges sociorum tuorum*.

8 *Si nescis*. Hæc & similia respondebat vates, qui illis in Ægypto vaticinabatur, quæque nonnulli Aaronem fuisse dicunt, dicente Scriptura, Mitte quæso per manū (quem) mittis, mitte quæso per manū illius, quem quouis tempore mittere soles. *Haec dicit Dominus*. paruos fide, quibus non est cognitio idonea.

9 *Eque*. Incipit Propheta Israëlitas alloqui ex Dei omnipotentis oraculo, Equæ in curribus. Item pulchræ sunt genæ tuæ muræ, hoc sensu. Egredieris ex Ægypto onusta vasis argenteis & aureis atque vestibus. Vocatio synagoga.

12 *Cui Ecclesia Israëlita*, *Interea dum Rex in accubitu suo*, cum deducebat me ad Dei montem, tunc suum nardus mea spirauit odorem, nempe fumum incensi. *Inter vbera mea pernoctabit*, inter Cherubim aut etiam in medio castrorum Israëlitis.

14 *Bonus cyprus*. Hæc allegoria de diuina

CANTICVM

maiestate debet intelligi, quæ superiorem Ecclesiæ sermonem intercipiēs, quia id cogitasti, inquit, pulchra es, ubi Ecclesia, adhuc consternam lectum, nempe ædem, cum me introduxeris in terrā Israëlī promissam.

COMMENTARIVS INNO-
minati cuiusdam.

3. Reg. 4.

Canticum Canticorum, hoc est, excellen-
tissimum omnium Canticorum, quæ
cōfecit Salomon. Scriptum enim, Et locu-
tus est Salomon mille parabolas & Cantica
quinque & mille. Istud autem omnium fuit
præstantissimum. *Quod Salomoni.* q. d. quod
cōfecit Salomon Rex. Obserua verò Sa-
lomonis nomen, quod nominatim extat
toto hoc libello esse profanum (nec Deum
cōnorare). Et quidem illud, Fecit sibi Salo-
mon Rex, quemadmodum suo loco expo-
nam. *Osculetur me osculis oris sui.* Audite,
quæso, & pax sit rebus. Non spectabat Salo-
mon ad res Venereas & amores vxorios.
Sed amor summi opificis erga Israëlē est
amori dilecti erga dilectam similis. Nam
non habes amorem isto vehementiorem,
vt declarauit David de Ionathan, mirabilis
est dilectio tua mihi præ dilectione mulie-

Infra cap. 3.

CANTICORVM.

127

rum. Totus autem liber loquitur vsurpata
similitudine, vel potius parabola Dilecti &
Dilectæ, quæadmodū & Ezechiel, ואעבור
& trāsibo super te & cernam te, & ecce tem-
pus tuum tempus vberum (amorum) & ex-
pandā sinibrias meas super te & tegā nudi-
tatē tuam, &c. & induam te phrygionico,
& calceus tuus, &c. & adornabo te orna-
mento, & imponam armillas manibus tuis
& torquem collo tuo, &c. Nam illis in me-
taphoris multūm perseuerat. Ac sic quidē
loquitur hoc loco, quæ gerit speciem dile-
ctæ, Ecclesia Israëlīca. Quis perficiet, vt os-
culetur me dilectus meus osculis oris sui.
Nam meliores sunt amores eius vino, Læti-
tia nēpe nulla omnino celebrior est quàm
epularis, & in epulo vinū præcipuam con-
ciliat voluptatem. Et proinde nominat vi-
num, atque rāgit præsentiam mutuam. De
absentia autem Sponsi sequitur.

3. *In odorem vnguentorum tuorum,* talis me. *Eccles. 7.*
taphora qualis in Eccles. melius est nomen,
quàm vnguentum bonum. Nam præclara
existimatio & fama similis est vngueto sua-
ui. Cum ergo ait, *Vnguētorum tuorum,* perin-
de est atque si diceret, fama tuæ præclaræ.
Vnguentum effusum nomen tuum שמן, vn-
guētum, masculini est generis. קורן autem

CANTICVM

(effusum) est adiectiuū siue epithetū, ad formam **שוכן** incola, etiā si hoc signetur hominem, istud scirec. Ita censuit R. David Kimhi fausta recordationis. Sententia autē huius scripturæ talis est. Propter odorē famæ tuæ præclaræ (Existimatio enim & nominis celebritas consimilis est vnguento effuso) propter odorem inquam famæ tuæ, adolescentulæ & virgines dilexerunt te, ac vna earum quæque tibi inquit, *Trahe me post te*, & omnes nos *curremus post te*. Vnaquæque etiam earum dicit, quod sequitur. Etiam si *introduxerit me Rex in conclauiā suā*, plus tamen, *Exultabimus & letabimur in te* si simul versemur, & *commemorabimus amores tuos*, qui meliores vino existunt.

4 *Commemorabimus*. **נוכיר** odorabimus, olfaciemus. vt **אוררתה** odor. q. d. odorabimus odorem tuum suauem. *In rectitudinibus dilexerunt te*. ait dilecta dilecto suo Sponso, amore rectitudinū, absque fūco & fraude, dilexerunt te virgines.

5 *Nigra sum*. Dilecta laudat sese apud filias Hierusalem socias suas, atque ait. Quamuis ego videar vobis nigra admodum, ipsa tamen speciosa sum: siquidem me exornem. Quamuis ego appaream velut tabernacula Cedarenorum, quæ atrore perfusa sunt, si

אקשט
lego non
אקשט
me inquiram.

CANTICORVM.

128

velim tamē, me pulchram efficiam, meque candore afficiam instar Salomonis cortinarum, quæ sunt candidæ.

6 *Subnigra*, nigra sum & non nigra. vocabulum enim Heb. **שחוררת** hoc significat. *Quia conspexit me Sol*. vox Hebræa exponēda, vt in Iob, & nō **שופח** cōspexit eum oculus pie, de significatione prospectus, & visionis. Et exarserunt in me. **נחר** rixati, altercati sunt mecum incendendo contentionē. Totius versiculi sensus est. Ne spectetis me, neque despiciemini, quod sim nigricās, dum percussit me Sol, meque nigrore tinxit. Nā filij matris meæ, id est, fratres mei incensi sunt rixa & contentione aduersum me, & posuerunt me custodem vinearum, etiam si huiusmodi custodię non essem assueta: cum præsertim ne meam quidem vineam vnquā seruauerim.

7 *Indica mihi*, in votis habeo id vnum, vt sciā † quo modo pascas oves tuas, loquitur † Vbi. autē metaphoricē atque si dilectus esset pastor, & dilecta pastrix. *Et quomodo stabiles in meridie oves tuas*, in æstu & vehemētia diei. *Nam quare ero velut errans*, & *circuens iuxta greges sociorum tuorum*, & laborabo fatigaborque inueniendō te, **שלכה** quasi **שלכה** nam cur, cui par est **עך שקתו** donec sur- I. v. ds.

CANTICVM

gerem. Errans. עוֹמִיחַ de significatione circumcundi, vt עוֹמֵר עֵמֶה

8 Si nescis tibi o pulcherrima mulierum, vbi ego pascam, Egredere tibi & incede in vestigiis ouium & pascce agnos tuos, & inuenies me, super habitacula pastorum. q.d. Tabernaculum meum stat superius sublimiusque vniuersis tabernaculis pastorum. Comparat autem dilectam pastrici, quæ pascit agniculos: quod soleant mulieres pascere paruos agnos, qui non opus habent labore & fatigatione.

9 Equitatus meo in curribus Pharaonis. לְסוֹסוֹת equæ, iod enim vocis illius superfluit. Sic autem dilectus alloquitur dilectam, o socia mea ego assimulaui te equæ præstanti, quæ trahit currus Pharaonis. Ac apud me dixi.
10 Quam decore sunt genæ tuæ in murænilis, nulla est tibi similis, תוֹרִים debent exponi pro sententiæ exigentia, vt sint tintinnabula annexa frænis equinis nouorum equitum. Et collum tuum, est decorum monilibus, lapillis preciosis coruscantibus.

11 Murænilas aureas faciemus tibi, q.d. propterea quod vidi hæc te decere, dixi me ca tibi confecturum ex auro: in auro autem ipso spargentur punctula argentea.

12 Vsq; quo Rex in accubitu suo. hæc ait dilecta se ipsam laudans & dicēs, Nardus meus

CANTICORVM.

129

misit odorem suum. Vsq; adeo autem vehementes est odor nardi mei, vt peruenerit ad Regem, qui sedet in suo accubitu vna cum sociis suis. 13. quauis odor dilecti mei sit vehementior, quod sit similis fasciculo myrrhæ, cuius odor maior est nardi odore. Equis verò perficiet, vt inter mea vbera pernoctet dilectus meus?

14 Botrus cypri dilectus meus mihi. Copher vocatur vernaculé Serihho, & suauiter fragrat. In vineis Engaddi. Nam ista cyparis crescit in vineis Engaddi, quo nomine vocatur vrbs Sipporti.

15 Ecce tu pulchra amica mea. Redit dilectus ad laudationem ipsius. Oculi tui columbini, oculi tui similes sunt oculis columbarum, quæ nō conuertunt oculos, nisi ad suos coniuges. Sic tu nō nisi coniicis oculos tuos in me.

16 Ecce tu pulcher. Reuertitur dilecta ad laudandum dilectum. Etiam lectus noster viuens, etiam decet vt lectus noster sit vernans, vt ambo pariter oblectemus nos vno in cubili. 17. Sunt autem trabes ædium nostrarum cedri & contignationes domus nostræ abietes, כְּרוֹשִׁים per ת vt כְּרוֹתִים per ש, abietes.

CANTICVM
R. SELOMO IN
CAP. II.

Ego rosa Saronitidis. *הבצלית*, habat-seleth, est rosa. *Lilium vallium*, quod pulchrius est lilio in montibus crescente. perpetuo enim humidum & viride est, nam illic vis Solis non admodum viget.
2 *Ut lilium inter spinas*, spinæ hoc floris genus transfigunt, ipso interea durante in pulchritudine & vigore suo. *Sic amica mea inter filias*, quæ eā, ut se sequatur, & similiter post Deos alienos scortetur, pelliciunt, atqui ipsa perstat in fide sua.

3 *Qualis est malus*, arbor pomifera cum est inter arbores steriles, cæteris omnibus est gravior. fructus enim eius & gustu & odore suavis est, *Talis Dilectus meus inter filios*, inter iuvenes. Allegoria sic habet. Deus Opt. Max. supra cunctos Deos eximius est, proinde umbram eius expetiui, in eaque confedi. In Midras agadā, ab hac malo omnes refugiant, quod vix faciat umbram. Similiter reliqui omnes populi à Deo in legis sue promulgatione aufugerunt, ego verò summo desiderio in umbra eius sedi.

4 *Ad domum vini*, ad tabernaculum conuentus. Ibi enim speciatim præcepta multa

CANTICORVM. 130

legis cum suis explicationibus tradita sunt. *Et vexillum eius super me charitas*. congregatio eius, qua veluti ad vexillum attraxit me ad sese, amor est super me. Recordor adhuc amoris & vexilli eius. *attrahet*, vernaculè.

5 *Fulcite me*. ut infirmam & imbecillam, *laganis*, cadis vinaceis & modis similia purissima. *Consternite me*. consternite pavimentum circum me malis, odoris causa, ut fieri solet ægrotis, *siquidem ægra sum* amore eius. Illum enim hic in exilio meo sitio. *רפידא* rephidā, qua voce utitur Salomon, sonat sternere, ut in Iob, *רפד* raphad, stravit lectum suum super luto.

6 *Sinistra eius subter caput meum* in deserto. *Et dextra eius amplectitur me*. cū itinere tridui cōtendit ad explorandam illis requiem, & in quieto loco demisit manna atque coturnicem. Horum omnium recordor nunc in exilio meo, ægra illius dilectione.

7 *Adiuro vos filie*, o vos populi. *Per capreas & ceruas*. omnibus enim obsecramini & prædæ estis velut caprea & cerua. *Ne excitetis amorem*, qui mihi cum ea intercedit mutando aut inuertendo illum, atque querendo pellicere me post vos. *Donec placeat*, quādiu ipsa in corde meo defixa est, mihi que est desiderio. *Donec placeat*, quādiu placebit, ut

CANTICVM

Dan.3.

suprà, donec rex in accubitu suo, intèrea dñt rex in accubitu suo. *Ne excitetis.* Hebræa aliter explicari possunt, vt sit *אם תעוררו* *im tabiru*, ne odio prosequamini amorem. Veluti in Samuèle, fuit *עריך* *harécha* inimicus tuus, & in Daniele, interpretatio *לעריך* *leharach* in inimicum tuum. *Et ne euigilare faciatis,* Heb. *אם תעוררו* *im tehoreru* sumi potest, vt alio loco, *תעורר על שרה* *tehorer al sade*. inclinat super agrum, *cliner* vernaculè. Extant quidè in Midras agadà allegoriæ plurimæ, verùm non satis accommodatæ ad verborum seriem. vaticinatur enim, mea quidè sententia, Salomon & loquitur de egressu ex Ægypto, deque legis promulgatione, tabernaculo, ingressu in terram Israëlcam, æde altera, atque eius excidio.

8 *Vox dilecti mei*, ad inceptum reuertitur cantor noster, veluti is qui suppressis primis rem ab origine repetit. Equidem, inquit, vobis rei principiū non expressi. cœperat enim dicere, induxit me rex in conclauia sua, neq; tamen commemorat, quo pacto visitasset se in Ægypto, quàmque amanter & beneuolè. Iam ergo rem altius referens ait. Illecebra hæc, qua à dilecto tracta, vt dixi, post illum cucurri, sic contigit: desperabam de redemptione, molestè ferens nōdum expleri quadringentos

CANTICORVM.

131

dringentos illos annos, qui in Abrahamicâ Gen.15. iuuenæ trimulæ partitione declarati sunt, cum vox Dilecti mei paulò ante terminum meas aures vellicauit, veluti saliens super montes, & saltitans per valles.

9 *Similis est dilectus meus capræ.* celeritate cursus, festinanter enim veniebat quasi caprea & tanquam hinnulus ceruorum. Hinnulus cerui egregij. *Ecce hic stat.* cogitabam me diu in viduitate victuram, cum iterum stare se declarauit & prodire fecit è fenestris cælestibus id, quod mihi contigit, videndo, Exod.3. inquit, vidi afflictionem populi mei.

10 *Respondit.* *ענה* *haná* significat respondere & voce clara atque edita conclamare, atque hæc * significatio est omniū princeps, * *Lego enim* *וענו* *Vehani* & clamarunt Leuitæ. *Et dixit* *עניני* *hi-nijai* non *בניני* *binijan.* *mibi,* per Mosē *Surge tibi.* subducam te ex iniquitatibus Ægyptiorum.

11 *Quia ecce hyems præterit.* non iam labor hyemis in via. hyems in Chaldæa Paraphrasi passim appellatur *סרו* *Setau.*

12 *Flores visi sunt in terra.* aduenerunt dies Solares, quibus arbores quæque funduntur è terra, flores proferunt & suo aspectu viatores impensè oblectant. *Tempus cantillationis appetiit,* quo aues emittunt cantū, garritūque viatoribus dulcem. *Vox turturis.* *תור* *Tor,*

R

CANTICVM

enim in communi significato debet accipi,
וְטוֹרְתֵי תוֹרְתֵי & columbi. Solent autem
aves mense Martio canere atque garrere.

13 *Ficus produxit grossos suos.* verba Hebræa
hoc sonant. Geminam. סמדר, Semadar ap-
pellatur vua, cum flore excidente vua à se
inuicem discernuntur & dignoscuntur. Por-
rò hæc tota sententia iuxta sensum literæ
dilectionem persuasionis & illeclamenta,
quibus iuuenis sibi desponsatam pertrahere
post se cupit, continet. Sic enim, erga me se

Allegoria.

gessit Dilectus meus. Nam 10 *Respondit*
Dilectus meus, ministerio Moſis. *Et dixit mi-*
hi per Aaronem. surge tibi, diligentem tete
exhibe, singulique proximum suum rogēt.

11 *Quia ecce hyems præterit*, illos quadrin-
gentos annos præterire teci, ducto numera-
tionis initio ab ortu Isaac. Pluvia, quæ est
incommoditas hyemis, pertransiit & abiit
sibi, hoc est, octoginta sex anni, qui acerbæ
seruituti vestræ destinati erant, exceſſerunt.
Ex quo nata est Maria auxerunt Ægyptij
seruitutem Israël, unde id ei nomen ab
amarore fuit. 12 *Flores in terra visi sunt*,

Moſes & Aaron vobis præſto fuerunt ad
omnia necessaria. *Tempus cantillationis ap-*
petiit, quo haberetis Canticum, iuxta marc.
Et vox חתור hattor, ductoris magni, aut for-

Exod. 15.

* Gal. 1.
Tour.

CANTICORVM.

132

dinis. appetiit enim tempus exitus vestri ab
Ægypto veluti in orbem.

13 *Ficus produxit grossos suos.* appetiit in-
gressuris terram tempus offerendi primitias.
Et vites, propinquauit tempus libandi vi-
num. Expositione alia significantur pij, qui
inter vos protulerunt produxeruntque in
conſpectu meo bona opera & odorem sua-
uem, *Surge tibi. surge* vt recipias decalogū.
Alia expositione per *Ficus produxit grossos*
suos, intellige præuaticatores Israelitas, qui Exod. 10.
illo caliginoso triduo perierunt. *Vites* autem
erunt illi qui superstites acta pœnitentiæ tra-
ditionibus Patrum imbuti sunt. Ita allego-
ria pertractata est in Pefikrà.

14 *Columba mea in rimis rupeis*, hoc perti-
net ad illam horã, qua eos inſequutus Pha-
rao aſſequitur, cum castra ad mare Rubrum
metaretur, cum nullus relictus eſſet fugien-
di locus, aquis antè obſtantibus, ponè feris
beſtiis. Tum ſcilicet ſimiles erant columbæ,
quæ fugiens à cōſpectu accipitris rimas ru-
pium ſubit, vbi eam ſerpens ſibilat. Si inte-
rius ſe proripiat, ſerpentem metuit: ſi prodeat
foras, alitè. Oſtende mihi, inquit Dominus,
faciem tuam, nimirum reſtitudinem ope-
rum tuorum, in quem reſpicias afflictionis
tempore. *Audire fac me vocem tuam*, de qua,

Rij

CANTICVM

Exod. 14.

Psal. 107.

Periabi-

tur, alijs. Ef.

19.

o Commo-

tionem,

alijs. 2.

Sam. 10,

Clamarunt filij Israël ad Dominum. *In rimis.* חנוי *bhague* significat Fissuras seu con-
fractiones. ¹⁹ *ut,* חנוי, *iahhoggu* confringen-
tur & commouebuntur tanquam ebrius.
Item, terra Iuda Ægyptiis erit לחוג *lehhog-*
ga, ^o in contractionem. Cum autem forma-
tur vox pluralis, dicitur חנוי *bhague*, *ut* חנה,
qatsé קצו *qatsué*, & in Samuele, excidit
מדינה *maduehem* vestes eorum. *In latibulo*
gradus. מדרגה *madrega* cochlea, vernaculè
eschallier, cum sit fossa circum arces & pro-
pugnacula, effuso in altum puluere ad at-
tollendum circumquaque aggerem & gra-
du vndique gradui subitrato. *In latibulo gra-*
pus. Ibi enim sæpe sunt foramina, quæ tam
reptilia quàm volucres subeunt.

15 *Prehendite nobis vulpes, vulpeculas.* exau-
dita voce eorum Dominus indixit mari, *ut*
demergeret Ægyptios hac oratione. Pre-
hendite nobis vulpes tam minores quàm
maiores, quoniam vel parue demolieban-
tur vineas, interea dum vites nostræ gem-
mis abundarent. Nam non nisi racemi erāt
tenuēs, cum filia Israël pariebat marem
& recondebat, Ægyptiis in domos nostro-
rum irrūpentibus, & masculos, qui vix dum
annum aut biennium nati abditi erāt, quæ-
rantibus. Cui rei & hanc technam adhi-

CANTICORVM.

133

bebant, adductos infantes ex ædibus suis ad
loquendum prouocabant & respondentem
paruulum Israelicum è loco vbi abditi ser-
uabatur, corripiebant demergebantque in
fluum. Vocat autē illos vulpes, quoniam
quemadmodum vulpes conuerso vultu re-
trospicit *ut* fugiat: ita Ægyptij terga verte-
re cupiebant, dicente scriptura. Fugiam à
conspēctū filiorum Israël. Aut שוליים *shu-*
lim hic non vulpes, sed pugnos significabit,
ut propterea scribatur absque vau, quippe
vindictā de illis sumebat in aqua, quæ Dei
pugno dimensa est.

16 *Dilectus meus mihi.* Ipse à me cuncta si-
bi necessaria requisit, nihil aliud præci-
piens quàm quod legitur, celebrate Pascha,
consecrate primogenita, ædificate taberna-
culum, offerte holocausta, nec quicquàm
aliud quæsiuit. *Et ego illi.* Omnia mihi ne-
cessaria ab eo quæsiui, non à diis alienis.
Qui pascit oves in liliis, pascuo commodissi-
mo, quieto, & specioso.

17 *Donec aspiret dies.* Hoc refertur ad pro-
ximè præcedentem versiculum, *Dilectus*
meus, meus est, & ego illius ad tēpus vsque,
quò excedendi causam præbuit iniquitas,
quòque aspexit me Sol ardente die & æstu
inualescente. *Et fugiant umbra,* peccauimus

CANTICVM

in vitulo, peccauimus in exploratoribus. Et fugiant vmbra innocentia, quæ nobis erat clypei loco. Rupi iugum eius. *Conuerte te, similis esto dilecte mi*, causam illi dedi vt à me abriperetur ad montes disiunctissimos, *Bather* enim significat partitionem & diremptionem.

COMMENTARII ABBEN

EZRÆ IN 2. CAP. CANT.

1 **E**GO rosa. *חבצלת* *Hhabatséleth*, quorumdam sententia rosam significat. Aliis est flos eximius odore fragrantissimo, specie nigricante, Lilium. *שושנה* *Susanna*, vt quibusdam placet, flos est candidus, cuius odor suavis & interea calidissimus, adeo vt capiti officiat, quod est vero cōsentaneum, deducitur autem à *שש* *Shes*, sex, perpetuo enim sex sunt illi folia alba. Præterea in medio illi veluti ramus est, longa habens folia, eaque etiam sex. Sensus ergo est, labia mea rosæ sunt odore, non autem specie.

3 *Qualis est malus*, de genere arborum pomiferarum.

Num. 1.

4 *Vexillum eius super me amor*. *דגהל* *dégheh*, est vexillū, vt in Numeris. *דגהל* *dégheh* vexillum castrorum Iuda.

CANTICORVM.

134

5 *Lagenis*. *אשישור* *Ashishot*. sunt vasa vitrea vino plena. *Cōsternite me*. *רפרוני* *Rappedūni*, nonnullorum quidem opinione, ponite in pauimento mala, vt, *רפידתו* *rephidatho*, pauimentum eius aurum, *ורפר* *Irapped*. instrabit aurum super luto. hæc enim significant consternere. sed quia id hoc loco est paulò alienius, sensum mutuo ex lingua Imaëlica, roborate me.

7 Per capreas. *צבי* *tsebi*, caprea, pluralia duo habet, masculinum, *צבאים* *Tsebaïm* caprea super montes. *צבאות* *Tsebaoth*.

8 Saliens. *מקבץ* *Meqabbéts*, ex Chaldaea Paraphrasi hoc significare deprehenditur. locus enim Leuitici, ad saliendo illis, *trāsfertur* Chald. *לקבצא בהון* *Laqabbetsô behon*.

9 *Hinnulo ceruorum*. ceruulo. *Post parietem nostrum*. *כותל* *Cōthel*, parietem significat, vt Ezra 5. lignum positum est *בכתלחא* *Bechotlathā* in parietibus. & sic *חרכים* *harackim* Chaldaicè fenestras, vnde locum illum *teripturæ*, ex fenestra, Chaldeus reddit *סן חרכא* *Min hharaccā*, similiter *סתר* *Setau* hyemem. hinc fit vt Chaldaica huius loci, æstas & hyems, sint æstus & *סיתוא* *Sitau*.

10 *Pertrāsīt*. *Hebr.* *חלף* *Hhalaph* excisa est, *Esa.* vt, *Idola funditus* *וחלף* *Iahhaloph* excindet.

R iij

CANTICVM

12 Flores. נִצְנִים *Nitsanim* flores significant, vt ascendit נָצַן *flos*, nun autem posterius paragogicum est. Cantillationis. זָמִיר *Zamir* sic accipitur vt, זָמִיר cantillatio prædonum respondet, significat scilicet, cantus auium. sunt etiam qui sumant pro putatione, vt in lege, vineam tuam לֹא חֲזָמִיר *ló Tixmor*, non putabis. Sed putatio non hoc, quod describit, tempore, accidit. Turturis. תּוֹר *Tor* communi significatione accipitur ex plurali, תּוֹרִים *Torim* turtures & columbi.

Gen. 50. 13 Produxit. חֲנִטָּה *Hhaneta* dulces protulit, aut vt alij exponunt, instar pulueris procreauit, ex Genesi וַיִּחְנֹטוּ *Vaiahantu* puluere aromatico condierunt medici, &c. Grossos suos, fructus adhuc immaturos. פָּגִים *Pagghim*, enim hoc etiā significat lingua Ismaëlica. *Gemmam*, cum erumpit flos vineæ.

Inrimis. 14 In circuitibus rupis. חֲנִי *Hhagné* sumitur, vt in Iob, חֲנִי *Hug* circinnatio terræ. Hæc enim vox significat sphaeram & ambitum, qui terram cingit, etiam si habeat literas transpositas, aut duo sunt themata eiusdē significationis. Gradus מִדְרָגָה *Madrega* significat gradum, vt & ceciderūt מִדְרָגוֹת *Hammadregoth* gradus, & ita Onkelos locū illum vbi legitur, non ascendes gradus, reddit, non ascendes inquit, בִּדְרָגִין *Bidraghim*,

CANTICORVM.

135

per gradus. Eadem quoque graduum appellatio apud Ismaëlitæ. *Dulcis*, עֵרֶב *Hareb*, sic explicatur, vt hoc loco, וְעֵרֶבָה *Veharebá* & dulcis Domino, hoc est, bona & optata. Prou. 3. Optatus, expetendus oculis.

15 Prehendite אֲחֹזוּ *Ehexu* imperatiuus est, quali notatione Plal. 31. אֲחֹזוּ *diligite* Dominum, & alibi שְׂחָדוּ, donate mihi. Demo- Ezech. 4. lientes, מַחְבִּלִּים *Mehhabbelim* perdescentes, vt in Ecclesiaste, וַחֲבֵל *Vehhibel*, & perdat op^{us} Eccl. 5. manuum tuarum.

17 Donec aspiret dies, ventus diei. Montes Bather montes partitionis, à themate וַיִּבְחַר Separatio- nis. *Vaiebbater*, & dispersit est ea per medium. Gen. 15. q. d. vt separetur à nobis ventus.

INTERPRETATIO

altera, nempe dramatis.

1 Ego. propterea equidem nunc sum fortis sicut rosa Saronitidis, cum tamen nemo sit qui olfaciat.

2 Vt lilium. verba Sponsi, Non compararis flori vallis, qui facile carpi potest, sed rosæ quæ est inter spinas.

3 Qualis malus. verba Sponsæ, versiculis his coherentibus cum voce desideravi. optavi sedere in vmbra eius, & vt introducat me

CANTICVM

Prou. 9.

in conclaue vini & ponat vexillum suum super me, & loquatur in prospectu omnium ac ostendat amorem suum, ad mouens sinistram suam capiti meo, & adiurans filias Ierusalem, ne excitent me, quousque peruenit tempus desiderati amoris. Hęc autem adiuratio sumpta ex eo est, quod desiderium cōparetur caprę, vt in Prouerbiis, Cerna amorum, & Caprea gratiæ, ob pulchritudinem, mundiciem, & nigrorem oculorum, veluti inquit. Adiuro vos per vestri similes pulchritudine. Absoluta hac sectione, domum suam, vt his verbis intelligi potest, *Trabes domus nostrę cedrinę*, petit, ipso eam consequente, quo tempore foras procedimus oblectandi animi & flores spectandi gratia.

8 *Vox Dilecti mei*, significat se ex præstanti saltatione & celeritate deprehendere strepitum pedum eius.

9 *Similis est Dilectus meus Caprę* celeritate.

10 *Respondit Dilectus meus*, & ait, quę tota hac sectione consequuntur.

14 *Præterea Columba mea*, inquit, *In rimis rupis*. Latitas domi, vt prospectare te nequeam, sicut Columba quę in rimis petrę se condit. *Ostende mihi vultum tuum*. ē fenestrarum vna, aut *Audire fac me vocem tuam*,

CANTICORVM.

136

& indicato mihi quid agere debeam. Respondens Sponsa, ait puellis suis,

15 *Prehendite nobis vulpes*, hoc sensu, agite, custodite vineam à vulpeculis. Illic enim pernoctare volo cum Dilecto meo, qui pascitur in liliis ductus suauis odore floris huius.

16 Tu verò, ô Dilecte mi, donec *Aspiret ventus diei* & crescant dies (hoc enim significat *Et fugiant umbrę*) proficiscere ad montes Bether. Tacite indicat Sponsa iam non posse se egredi foras, vt inde intelligamus Sponsam iter suum continuasse, quemadmodum & præmonuerat. Hactenus sectio.

EXPLICATIO

tertia, quę allegorica.

1 **P**ROpterea, inquit Sponsa, nunc rosę similis sum, quę est in Saronitide, loco plano & campestri, quam quilibet carpit. Item vt lilium, quod calcatur pedibus, paneo.

2 Hic Deus, dabo operam ne malum te afflicteret, vt lilio spinę nihil afferret incommodi, cui Ecclesia Israelica,

3 Si serues me, affidebo assidue ad umbram tuam. *Fructus eius*, cū audio omnia præcepta tua.

Pro.8.

Exod.3.

Nah.1.

CANTICVM

4 *Domum vini.* ædem Domini, locum ubi libatur Domino. porro lagenæ & mala adumbrant cantores. Solent enim verba Prophetica cōparari lacti & vino, vt sibi ædificauit domum sapiens femina, miscuit vinum suum & insuper mala aurea.

6 *Sinistra eius subter caput meum.* holocaustum vespertinum & matutinum.

7 *Adiuuo vos.* Illud est quod scripserunt Doctores nostri filios Ephraim egressos ex AEgypto antequam aduenisset præstitutus annorum terminus, vt hoc tō donec velit, indicet. Occisos autem eos, quod scriptum fit, luxit Ephraim pater eorum. *Per Capreas.* quemadmodum sanguis Ephraimidum permissus est fundi, ita sanguis vester fundetur, si quidem excitaueritis ante terminum.

8 *Vox Dilecti mei.* Id cū apparuit Dominus in Sinai factum est. *Saliens super montes,* super montem Sinai.

9 *E fenestris.* ē sede habitationis suæ, prospicit ē fenestris firmamenti, iuxta illud, videndo vidi afflictionem populi mei.

10 *Respondit Dilectus meus.* Dixit enim Israëlitis, subducam vos, &c.

11 *Quia ecce hyems præterit,* allegoria de exilio. pluuia autem significatur dies nubilus, videlicet angustia & afflictio, in qua

CANTICORVM.

137

erant. Simili metaphora dicitur dies nubis & caliginis.

12 *Flores,* sic appellantur qui inter Israëlitas iusti sunt. *Tempus cantillationis.* quo habeas Canticum. *Vox turturis.* Heb. תור, *Tor,* ordinem significat, gallicè *le tour.* quum aduenit, inquit, ordo Israëlitarum. Exod.15.

13 *Ficus produxit grossos suos.* in terra Israël, tempusque est offerendi ex ea primitias. *Et vites,* vini libandi gratiā. Aut comparat eam ficui, quæ produxit grossos suos & viti, quæ in gemmis est, quia scriptum est, Tanquam racemos in deserto inueni Israëlitas, sicut primitias in primitiis suis.

14 Vocat autem eam Columbam suam, propterea quod exiit ab AEgypto, cū verò ait, *In latibulo gradus,* significat Israëlitas absconditos fuisse in nubibus. *Ostende mihi vultum tuum,* id scilicet est, quod scribitur. Crediderunt in Dominum. *Audire fac me vocem tuam.* hoc etiam cōpletum. scriptum enim, Tum cecinit Moses & filij Israël. aut alluditur ad id quod profitebātur Israëlitas, faciemus & audiemus, quod est verissimilius. Exod.15.

15 *Prehendite nobis vulpes.* cultores vituli, qui perdiderūt vineam Domini, nepe Israëlitas, cū vinea illa adhuc esset in flore.

CANTICVM

16 *Dilectus meus mihi est & ego illius*. quia interfecti sunt cultores vituli, quique inquirebant in verba diuinæ maiestatis. *in liliis*, designantur iusti.

17 *Donec aspiet dies & fugiant umbræ conuertere te*. proficiscere *Ad montes Bather*. Sententiam horum pertinere ad ista puto. Non ascendam, ait Dominus, in medium tui, Moses autem prehendet tentorium, ac ipsi extra castra tendet.

COMMENT. R. INNO-
MINATI.

1 **E** *Golilium campi*. Dilecta gloriās apud se, inquit, Ego similis sum lilio campi, qui flos crescit in planis locis & campestribus. Et rosæ, quæ nascitur in vallibus. Habaseleth vernacula lingua liliū, Susanna autem rosa. Tamen R. David Kimhi contrā interpretatur.

2 *Sicut lilium*, dilectus dilectā affatur. Ne compares tete lilio camporum, & rosæ conuallium, quæ simul magno numero illic pariuntur, sed tu consimilis es rosæ quæ inter spinas gignitur, quæ est singularis, nec habet parem pulchritudine & forma.

3 *Sicut malus inter ligna sylvarum*. Iterū hoc

CANTICORVM.

138

dilecta pronunciat de dilecto. Cæterum narrat locis suis & ait,

4 *Semel introduxit me dilectus meus in cellam vinariam*, ad conuiuū, & nos ipsos oblectauimus vnā. *Et vexillum eius super me dilectio* fuit, & hæc quidem dilectionem nunc recolo.

5 Sum autem infirma & animi deliquio consternor, at vos, obsecro, fulcite & roborate me cadis, amphorisve vini. Vinū enim homines solet confirmare. Conficite etiam ante me pauimentum pomorū, vt solet fieri ægrotantibus.

6 *Leua eius sub capite meo*, tunc (in illo conuiuio) fuit. Quam dilectionem ego dum recordor, planè ægra sum animo.

7 *Adiuvo vos filie Hierusalem*. Dilecta affatur socias. Ego adiuvo vos per vitam vestram, quæ estis similes capreis ceruisve caporum. *Si excitetis*, id est, ne suscitetis, neque euigilare faciatis *dilectionem*, quæ inter nos ambos mutua existit. *Quoadusque velit ipsa dilectio*, vt euigilet ipsa dilectio per sese. Nā statim cū memoria repeto huiusmodi amores, animi patior deliquium.

8 *Vox dilecti mei, ecce iste venit*. Hæc narrat locis suis dilecta. Semel occupabat in meo negotio, & audiui vocem dilecti mei, qui

CANTICVM

veniebat ad me saliens & cursitans.

9 Erat autem similis dilectus meus caprea currenti, & ecce illum venientem post parietem nostrum & respicientem ex fenestris, ut me cerneret & prospicientem ex cancellis.

מַסְגִּיחַ & Masghiah & מַסִּיחַ Metfiph significant intueri & prospicere חֶרְכִּים Haracchim autem & חֲלוֹנוֹת Hallonoth, ex Chaldeæ Paraphrasi idem quoque pollent, notantque fenestras.

10 Et respondit dilectus meus & dixit mihi, surge tibi socia mea, & me comitare.

11 Quoniam hyems, siue bruma transiit (hoc enim sonat סָתָו Setau) & tempus pluiæ præterit, transiitque.

12 Et flores, atque germina arborum apparuerunt in terra, & tempus cantillationis appetiit, quo aues in aruis cantillant, & turture atque columbarum garritus auditus est in terra.

13 Et ficus eduxit grossos suos & maturauit fructum suum immaturum. Et vineæ produxerunt gemmas suas & reddiderunt suauem odorem. Dixitque mihi, Surge tibi socia mea, pulchra mea, & veni & comitare me, & simul delectabimur in vineis & hortis preciosis, ut principes solent cum suis amatis.

14 Columba mea in fissuris petrae, o socia mea, quæ

CANTICORVM.

139

quæ consimilis est columbæ stanti in rimis cauitum & in latebra graduum, ostende mihi vultum tuum & pulchritudinem tuam, & proficiscendo vna oblectabimur intra ipsas vineas.

15 Apprehendite nobis vulpes. Et ego, inquit Sponsa, cum vidi Dilectum meum cupere mecum latari in vineis, iussi & dixi seruis meis, Prehendite nobis vulpes illas, quæ labefactant vineas.

16 Dilectus meus mihi. Amatus meus stat prope me. nam nullos amores habet præter meos. Sed & ego illi asto, quoniam præter eum nullum amo. Qui pascit inter rosas. perinde odoratus est, & fragrat ipse atque si stetisset in medio rosarum.

17 Donec aspiret dies & flet vêtus Aquilonaris, qui stabit deiceps post meridiem. Et fugiat umbra. à sex horis & supra, quibus incipit occidere (dies vel Sol). Tumque egrediat post te. Neque enim tempestiuum est exire foras in ipso diei estu. Interea autem, Reuertere, similis esto Dilectæ mi. q. d. Egreditor & frui re deliciis atque otio ad illam usque horam. Super montes Bather. Montes hi erant noti in terra Israël, sicque appellabantur.

CANTICVM

COMMENTARIVS R.

Selomonis in 3. Cap. Cant.

1 *Super lectum meum noctibus.* In afflictione mea cum sedi obscura toris triginta annis, quibus Israelitæ corruptis erāt moribus, *Quasi in eum, & non inueni.* Iuxta illud, Non sum in medio vestri, & non ascendam in medium tui.

2 *Surgam nunc & circum.* orauit Moyses. Item ascendit ad Dominum.

3 *Inuenerunt me custodes.* Moyses & Aaron. *Quem diligit anima mea vidistis.* quid inuenistis in oraculis eius.

Iosue.

4 *Propemodum transferam ab illis.* prope eorum à me separationem sub finem quadraginta annorum. *Cum inueni quem diligit anima mea.* Adfuit enim mihi temporibus Iosue in subiiciendis triginta vno Regibus. *Prebendi eum & non sinam eum.* Non missum eum feci quousque induxerim eum in tabernaculum Silo, ob ea omnia quæ mihi præstiterat.

5 *Adiuvo vos o gentes dum inter vos exulo, ne euigilare faciatis,* amorem Dilecti mei, quem de eo concepi, persuadendo aut ita seducendo, vt relinquam eum, & me ab eo auertam. *Donec cupiat,* quandiu dilectione me prosequetur.

CANTICORVM.

140

6 *Quæ est ista ascendens ex deserto?* cum ambularem per solitudines, columna ignea & nubes me præcederent atque interimerent angues & scorpiones, exureret quoque spinas & tribulos vt mihi via plana munitetur, nubibus & exhalationibus in sublimem conscendētibz, exteræ nationes, quæ hæc omnia spectabāt, & magnitudinem eorum mirabantur, *Quæ est ista,* inquebant, quàm hæc insignis, quæ ascendit è deserto! *Tanquam palme fumi.* alta & sublimis, vt palma. *suffita myrrha.* alludit ad nubem suffitus, quæ se erigebat in modum palmæ supra altare interioris. *Institoris.* *חַיִּי רֹחֵל* Rochel, est aromatarius, apud quem omnia vnguentorū genera veniunt. Pulcrem autem dicit, quia aromata tunduntur & conteruntur, vt in pulueris speciem comminuantur.

7 *Ecce lectus ipsius.* tabernaculum fœderis & arca, quæ in deserto gestabantur. *Sexaginta fortes sunt in circuitu eius.* sexaginta myriades circum illud sunt. *Ex fortibus Israël.* ex iis qui procedunt in prælium, præter minores viginti annis & maiores sexaginta. *Docti prælium,* prælium ipsius legis. Quales sunt sacerdotes, qui eam lustrant, castra metantes circum tabernaculum, edocti ordinem ministerij sui. *Cuiusque gladius super femur.*

S ij

CANTICVM

mur suum. Instrumenta armorum eius sunt Masoreth & symbola illa, quæ in promptu constituunt, vt à pueris discantur, item ne Masora obliuioni detur. *Ob timorem nocturnum.* ne forte obliuiscantur eius & superueniât eis afflictiones. Hinc Psalmus, Osculamini filium, ne forte irascatur & pereatis de via.

9 *Ferculum fecit sibi.* tentorium fœderis, quod fixum erat in tabernaculo Silô. Fecit ergo sibi ferculum, thalamum secretum ad gloriam.

10 *Stratum eius aureum.* lectus & tabernaculum eius ad propitiatorium quod erat aureum. *Operimentum eius purpureum.* Purpura enim suspensa inequitabat perticas & columna in columnam. *Interius eius ignitum,* dispositum carbone dilectionis. Arca, propitiatorium & cherubi atque tabulæ. *De filiabus Ierusalem.* Israëlitis Deum timentibus & integris.

11 *Filiæ Sion.* Filij, qui ei cõsignati sunt circumcissione, phylacteriis & fimbriis. *Coronâ,* qua coronauit eum mater sua. tentorium fœderis, quod coronatum est hyacinthi & purpureæ coloribus, item vermiculo coccineo. R. Nehemias scribit quendam Rabinum, Simeonem nomine, olim percontatum R.

Psalm.

Cõstratum,
aliis.

CANTICORVM.

141

Eleazarum filium R. Iosæ, nũm à patre intellexisset quæ esset sententia *7^a*, *Qua coronauit eum mater sua.* Respondisse verò R. Eleazarum his verbis: Parabola est Regis, cui vnica est filia, quàmque vnice diligit & tanto affectu prosequitur, vt suam vocet filiam, quemadmodum dictum est. Audi filia & vide. Sape etiã inter oscula & amplexus sororem, vt scriptũ est, *Aperi mi soror mea, amica mea,* aliquãdo etiam eam matris dignetur nomine, vt in Esaia legitur, *Attredite ad me popule mi, & mater mea auscultate me.* Illic enim nõ *לעומי*, *leummi*, *o gēs mea,* sed *לממי*, *leimmi* mater mea scribitur. His, admoto capiti eius osculo, assentiri se significauit R. Simeon filius Iohai. *In die sponsaliorum* suorum, die promulgatæ legis, quo sibi coronarunt eum Regem, iugo eius recepto. *In die letitiæ cordis sui.* die octauo dedicationum, quo in deserto facta est tabernaculi Dedicatio.

Psalm. 45.

Esa. 51.
vt vacet,
legitur ta-
men illic
לעומי
Leummi
gens mea.

COMMENTARII R.

Abraham in 3. Cap. Cant.

6 **T** *Anquam palma,* tanquam columnæ, vt Ioëlis 3. sicut palmæ fumi. sunt qui dicantur similes esse palmæ arbori. *Pulvere* אבקת

S iij

CANTICVM

abkath, vt alibi, puluis terræ pedum eius. *Interpretatoris.* רכיל rochel, est negotiator, vt in Ezechiele. Isti sunt רכילי rochelaich negotiatores tui.

Ierem. 31.

8 *Docti prælum.* exercitati in prælio, vt apud Ieremiam, sicut vitulus non doctus, i. non exercitatus.

9 *Ferculum.* Heb. אפריון Apirion, non habet simile in scriptura: itaque exponi debet de commoditate sententiæ pro arte egregia & sumptuosa.

10 *Stratum eius, cameram eius. Operimentum eius,* peristroma seu aulaum, quod intrinsecus tegit trabes. sic enim ornari solent Regum palatia. *Constratum.* Heb. רצפת Rat-suph dupliciter accipi potest. primo nonnul-

Esa. 1.

lorum quidem sententia ex libro Esteræ, רצפת Ritspath pauimentum smaragdi & marmoris, vocabulo significante lapidum in pauimento constrationem. Deinde ex aliorum opinione ignitum, incensum, ex loco Esaie, in manu eius רצפה ritspâ, carbo ignitus, quod mihi admodum placet, vt suo loco declaraturus sum.

Esa. 6.

CANTICORVM.

142

INTERPRETATIO

Fabule siue Dramatis.

1 **H**Æc videbat in somnio. vnde ait *super lectum meum noctibus.* Quæsit enim Dilectum suum, quousque cum nacta sit & induxerit in domum matris suæ, adiuvans filias Sionias, ne eum excideret, cum verò die illucescente sequuta illum esset puella, is ea conspecta mirabundus,

6 Quæ est hæc, inquit, quæ ascendit de deserto.

7 *Ecce lectus ipsius,* sensus est, Salomon rex opus habet multis viris strenuis & fortibus, qui lectum ipsius custodiant. *Ob timorem nocturnum,* ne forte illius pulchritudine capti latrones raptant eam, quo igitur pacto sola de deserto ascendit? Præterea Salomon rex cum duxit dilectam suam, necesse ei habuit ædificare palatium, vt in medio eius versaretur, & hæc foras vagari non dubitat?

10 *Ignitum amore,* inflammatum amore in vnam ex filiabus Ierosolimitanis,posito in capite eius diademate, Hæc verò omnia Salomō rex egit, ybi suum amorē persensisset.

CANTICVM
INTERPRETATIO TERTIA,
quæ est allegoria.

- 3 **Q**uotique inuenerunt me custodes, Mo-
ses & Aaron, aliquantulum enim trá-
gressa sum & deflexi ab eis, cum ascendens
Moses orauit pro nobis.
4 *Donec induxero eum, ad arcam.*
5 *Adiuvo vos.* etiam si vos comitetur Do-
minus, non poteritis tamen adire possessio-
nem terræ, donec aduenerit annorum ter-
minus. Cum ergo dicerent, ecce ascendi-
mus, quid scriptum sequitur? percusserunt
eos & contuderunt.
6 *Quæ est hæc.* Ecclesia Israëlita, quæ ascen-
dit de deserto & cuius fama per provincias
propagatur. Id enim significat *suffita myrriba.*
7 *Ecce lectus eius.* terra Israël, quæ hodie
lectus est Salomonis. *sexaginta fortes,* sexa-
ginta myriades, quæ uenerunt in terram Is-
raëlicam, cum recessauit eos Moses & Elea-
zar sacerdos.
8 *Ob timorem nocturnum.* instructissimi erant
ad bellum, & necabant omnes, ne si illos in
exilium expulissent, sibi ab eis superstitionibus
metuerent.
9 *Ferculum.* postea ædificauit Rex Salomō
ferculum, templum Domini.

CANTICORVM. 143

10 *Columnas eius stratum eius,* indicat abun-
dantiam auri & argenti, scriptum enim est
quod illud induxerit auro & argento. *Ope-
rimentum eius purpureum,* instar purpure, aut
certe extrinsecus superinduxit illud pur-
purâ.

11 *Egredimini & videte.* alludit ad id quod 2. Para. 7.
legitur in historia Salomonis, Congregati
sunt ad Regem Salomonem, &c.

COMMENT. R. INNO-
MINATI

1 **I**n lectulo meo per noctem, Narratio alce-
ra, quam commemorat dilecta sociis.
Semel alias iacebam in lectulo meo, cōque
modo expectui frui cōspectu dilecti mei, &
quæsiui eum, cogitabam enim quod mecum
esset, *sed non inueni.* Et surrexi supra lectum
meum, circuui urbem, & cetera omnia,
prout litera sonat.

4 *Adiuvo vos filie Hierusalem,* per caput ve-
strum, inquit dilecta, quæ estis similes ca-
preis ceruicæ camporum, si susciteris, id est,
ne exciteris neque euigilare faciatis dilectio-
nem, quæ inter nos duos intercedit, donec
velit, ipsa dilectio suapte sponte. Nam qua-
cunque hora recordor illius dilectionis, sau-
cia sum animo.

CANTICVM

5 *Quæ est ista quæ ascendit è deserto, vniuersa hæc verba sunt Sponsæ dicentis sociis. Cum itemtidem reuertebat & quærebam Dilectum meum, abi in deserto. Protinus autem cum vidit me admirans, Quæ, inquit, est ista quæ ascendit è deserto & sola deambulat, non metuens iniurias & raptum, sicut palmarum fumi, sicut fumus excitatus è strue lignorum palmarum, qui recta in sublime ascendit, neque in hæc aut illam partem inclinat.*
6 *Ecce lectulum Salomonis. Sic dixit mihi Dilectus meus. Ecce lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, &c.*

7 *Propter timores nocturnos, quibus timet, ne aliqui forte veniant affectum ignominia dilectam suam, nocte concubia, & intempesta. Plerique enim mortalium obiciunt sese periculis ob amores Venereos. Porro Ruth sic iter sola faciebat in desertis.*

8 *Ferculum fecit sibi Rex Salomon, vt in eo oblectaret sese cum amica sua. Vsque adeo homo alligatur mulieris amoribus. Et tu obambulas sola, neque aliquid pertimescis? Pavimentum eius construit in medio ferculi siue palatii aulae aureis. Currum eius purpureum. Obtendit eis tentorium purpureum. Cortinas & papiliones, qui illis erant pro lecto & tentorio appellat Currum siue ascensum*

CANTICORVM.

144

(vt noster Interpres reddidit). *Medium eius accensum. Quicquid erat intra ipsum. Agite ergo Salomon est inflammatus & accensus amore vnus è filiabus Hierusalem (adeo homo astrictus est mulieris amoribus), Et tu quo pacto non extimescis solam te dare itineri? Accensum רצוף Ratsuph combustum significat & ardentem, è loco Esaia, in manu eius erat רצפה Ritspa carbo ignitus, idè scilicet quod רשפה pe Shin.*

10 *Egredimini, nunc o vos filia Sion, & videte regem Salomonem cum diademate, quo coronauit eum mater sua die desponsationis illius, quo coniugatus est cum sua amica. q.d. Egredimini & videte, quanta fecerit homo mortalis ob vxorios amores. Et amica mea solitaria incedit, neque veretur ne forte eam aliquis comprimat.*

COMMENTARIVS R. SELO-
monis in 4. Cap. Cant.

1 *Ecce tu pulchra. Laudat eos, illis bene vult, acceptasque habet eorum oblationes, donec aspiret dies. peccarunt enim in conspectu meo temporibus Ophni & Phinee. Oculi tui columbini, color tuus, aspectus tuus, species tua similis columbae, quæ cohæret*

CANTICVM

cum pari suo, quam cum iugulant non se
motitat, sed opponit ceruicem. Similiter &
tu obiecisti humerum tuum ferendo iugo
& timori meo. *Intra comam tuam. Pilus tuus*
sicut grex caprarum. collaudatio hæc ponitur
pro exemplo laudis eius quæ in Sponsa re-
quiritur. *Intra vittas tuas,* inquit, pilus tuus
pulcher est, & splendet ut fulgor, atque
candicat ut pilus caprarum albieatium, quæ
è montibus descendunt, quarumque pilus è
longinquo promicat. Allegoria, qua adum-
brat Ecclesiam Israëlitam est hæc. *Intra ca-*
stra tua & tabernacula tua, vel homines sce-
lerati, quos apud te contines, mihi perinde
accepti sunt atque Iacob, filiique eius, qui
prospecti sunt descendere è monte Galaad,
cùm ibi eos Labā affecutus est, aut etiā atq;
illi, qui confixerunt cum Madianeis trans
Iordanem, quæ est terra Galaad. hoc enim
glossema extat in Midras Cantici Cantico-
rum. *Intra Hebr. מבער Mibbead* sonat in-
triussecus. Magna enim ex parte *בער Bead*
quod occurrit in scriptura, de re dicitur, quæ
obumbrat & obteggit aliam, ut *בער Bead* su-
per stellas obsignauit. Itē vinctes terræ *בער*
Baad super me, &, *הבער Habbead* an supra
nebulam. *מבער Mibbead* autem, præposita
מ, de re quæ intra illam est, quam poneba-

Ion. 3.

CANTICORVM.

145

mus *בער Bead* super. vnde & illa voce vsus
hic est Salomon. Vittam tuā. *צמח Tsamma* Aliis, comā.
id significat, quod pilos ne foras promineāt,
inuoluit. estque veluti reticulū & vitta. nec
debet exponi ex *צומח Tsomet*. i. coniunctio,
quia ה, in voce *צמח*, *Tsammatech* radicale
esset, atque ita afficiendū daghes, subiecto ה
pronomine femineo aut i masculino, ut cū
א *שבת* sabbato, dicimus *שבתה* sabbatum
eius, &, *בשבתה* in sabbato eius, ה affecto
daghes. Atqui ה vocis *צמח*, quia habet ra-
phen, necessario subit vicem ה feminei, ut
in absoluto sit *צמח*, *Tsamma* quod postea
subiunctis affixis siue masculine siue femi-
neis, ה vertat in ה ut enim א *שפחה* *Shiphah*
ancilla, dicitur *שפחתו* *Shaphathu*, & ab אמה
Amma cubitus *ערוה אמה* *Erueh* tur-
pitude, *ערוה ערוה* ita אמה *Tsamma* vitta,
צמח צמח צמח צמח, vitta ei, mea, tua.
Quæ pilo rasæ sunt. גלש *Galesu* hoc signi-
ficat, *גבה* *Ghibbah* enim, caluus, transfertur à
Chaldeo גלש *Gallus*. Cum hæc animantes
descendunt è monte, inuenitur mons de-
caluatus & depilatus ab eis.

2 *Dentes tui sicut grex præcisarum.* hoc etiam
encomium pertinet ad venustatem mulie-
ris. Dentes tui minuti, eā didi & ordine col-

Num. 20.

Quæ pro-
minet, quæ
emin' pro-
spiciuntur.

CANTICVM

locati similes sunt lanæ & gregi agnorum rectè disposito, qui habito ouium delectu certo numero traditur sapienti pastori. Curandum autem ei est vt lana fulgeat, quodd inde operentur lanificia, & seruet eas diligenter à partus tempore, illasque singulas quotidie abluat, ne contaminetur lana. *Quæ omnes integræ sunt.* Heb. מתאימות *Mathimoth*, trahit significationem à מתום *Methom*, perfectio, integritas, vt, non est מתום *Methom*, integritas in carne mea. significat igitur absolutas & integras, vernaculè *entieres*. Et *Abortiens non est inter illas*. Nulla orbitas & labes est in illis. Allegoria de fortibus Israëlitis, qui excindebant & deuorabant hostes suos dentibus suis per circuitum, cum interea summopere cauerent à direptione Israëlitarum & ab incestibus, ne transgressionem contaminarentur. Quod præconium relatum est de duodecim virorum millibus, qui decertarunt cum Madianitis præscripto numero, vt ne vnus quidem fuerit suspectus incesti, quia scriptum est, Non defecit ex nobis quisquam. Quinetiam cogitationum cordis veniam retulere. Porro caruerunt rapti suspitione, quoniam de illis testatur scriptura, Acceperunt omnia spolia & comportarunt ad Mosem & ad Eleazarum. Nec vl-

Geminos
pariunt.

psal. 38.

CANTICORVM.

146

Ius eorum vel vaccam vel asinum interuertit.

3 *Tanquam filium coccini labia tua*, pulchra pollicendo & pollicita seruando, vt fecerunt exploratores Raabæ meretrici, cui dixerunt, ^{Tof. 2} funem fili coccini suspende, steteruntque promissis. *Et sermo tuus*. nam מדרך *Midbarech* deriuatur à הנכרים *hannibarim*, qui loquuntur tibi iuxta parietes. Et tunc ^{Mala. 3.} נדברו *Nidberu* locuti sunt timentes Domini, vernaculè *parler. Tempus tuum*. Heb. רקח *Rakka* tumorem vultus significat, Gallicè *pomeler*, prope oculos. lingua Talmudica vocatur רומני ראפ *Romni deappe*, elatio faciei. Tempora autem similia dicit fragmini dimidiati mali Punici quod extrinsecus rubicundum est & rotundum, quodd hæc commendatio sit mulieris pulchre. Allegoricè Doctores nostri intelligunt homines vaniores in Ecclesia, hi pleni sunt præceptis sicut malogranatum. *Intra *vittam tuam*, intra *Comam. colligamenta tua.

4 *Vt turris David collum tuum*, statura erecta pertinet ad mulieris elegantiam. Allegoricè, vt turris David est munitio Sionia, locus roboris, propugnaculum & arx, ita collum tuum. Hæc camera siue cella ex cæcis & quadris lapidibus, robur & munitio Israëlitarum atque turris ædificata erat לחפית

CANTICVM

Iob 35.

Iet alpijoth ad disciplinas, eò eximia pulchritudine extructa, vt eam omnes contemplantur ad comprehendendum formam eius & superbiam operis, exemplaris loco. Deriuatur enim vox hæc ex מלפנו *Mallephen* docens nos ex bestiis terræ, atque afficitur תאדועית *Tarmith* dolus, חכנות *Tabnith* exemplar, similitudo. *Mille clypei suspensi super eam*, is est mos principum, vt suspendant clypeos & pharetras suas de muris arcium. Pharetræ, שילט *Silte* sunt thecæ, in quibus recondant iacula, vt in Ieremia, emundate iacula, implete חשכתי *hasselatim* pharetras. Huic respōdet sella iudiciaria quadrato lapide, vnde sibi homines metuunt. Lex verò clypeo, est enim clypeus Israëlitis. Cæterum licet per submutationē explicare *Mille clypei*, pro clypei mille (hominum), vt aliquo Psalmodum loco, Verbum mādauit in mille generationes, אֶת־מֵוָה in generationes mille hominum. Pharetris autem intelliguntur discipuli. constat enim ex Psalms illos comparari pharetris & iaculis: sicut sagittæ, in manu potentis, ita filij iuuentutum. Beatus vir qui impleuerit pharetram suam ex illis.

Psal. 145.

5 *Due mammae tuæ*, quæ lactant te. Moyses & Aaton. *Vt duo hinnuli gemelli*, solet caprea gemellos,

CANTICORVM.

147

gemellos, quorū alter alteri hominum estimatione æqualis est, parere. Glossemate alio duæ māmæ sunt duæ tabulæ, quæ quia ad mensuram vnā comparatæ sunt, habentur pro *gemellis capreae*. vna enim complectuntur præcepta quinque, alterā totidem eaque sibi altera ex parte respondentia. Exempli causa, *Ego Dominus, qui eduxi te a Ægypto*, Non occides. Nam homicida labefactat similitudinem Dei. *Non erunt tibi dij alieni*, huic, Non scortaberis. Qui enim post Idola scortatur, similis est mulieri, quæ mariti thorum adulterio cōmaculat & externis nubit. *Non sumes nomen Dei frustra*, ponitur ex aduerso huius, *Non furaberis*. furantis enim finis pejerare. *Recordare diei sabbati*, è regione alterius, *Non dices falsum testimonium*. Nam qui polluit sabbatum falsum creatori suo affingit, & veluti affirmat Deū non quieuisse sabbato orbis conditi. *Honore prosequere patrem*, huic obiicitur, *Non concupisces*. concupiscens enim tandem procreabit filium, qui sibi sit dedecori & eum qui non est genitor honore afficiat. Quinque præcepta ex aduerso quinque. *Qui pascunt oues suas* *In lilis*, & traducunt eas per viam quietam, rectam & æquabilem.

6 *Donec aspiret dies*, donec diffundatur Sol.

Elegās cōparatio duarū tabularum Decalogi.

T

Gen. 3.
Mal. 4.

CANTICVM

Et fugiant umbra, tempus æstus & caloris significatur. hodie, inquit, eripiam te, erisque mihi accepta. Dies significat Solem, vt in Genesi, ad ventum diei, & in Malachia, Ecce dies venit ardens, sicut clibanus. Ex quo aspirauerit dies, ibo mihi in montem Moriá in domum seculorum. Hæc in Berechith Rabbá hoc sensu. Quoniam peccauerunt in conspectu meo polluentes nomen sanctum meum, & exacerati sacrificium meum temporibus Ophni & Phineæ, subducam me ab eis, & deserto hoc habitaculo, deligam mihi in monte Moriá ædem perennem, vbi tota sis pulchra, absque vlla macula, vbi & omnes tuas oblationes acceptas habeam.

8 *Mecum à Libano sponsa*. cum extorres ab hoc Libano abducemini, mecum exulabitis. Ego enim in exilium vobiscum proficiscar. *Mecum à Libano venies*. cum reuerteris ab exilio ipse reuertat tecum: præterea toto exilij tui tempore afficiat tuarum afflictionum sensu, & proinde à Libano venies, cum migrabis ab hoc Libano venies mecum. porro non scribitur, *Mecum ad Libanum venies*, vt sit sensus, ab exitu vestro ad articulū vsque reditus vestri vobiscum sum, quocumque tandem exhibitis & ingrediemini. *Aspicias è vertice Amaná*. cum con-

CANTICORVM.

148

gregauero expulsos tuos, cōtemplaberis & intelliges quænam sit actionum tuarū merces ab eo tempore, quo in me credere cœpisti, sequēs me per deserta, atque animo versabis profectiones & mansiones tuas oraculo meo confirmatas, aduentūque tuum in verticem Senir & Hermōn, quæ erant latibula Leonū, Seonis & Oggi regum. Amaná autem, si historiam spectes, mons est in termino Septentrionali terræ Israëlitzæ, qui Talmudicè mons Amnon & mons Ahar, de quo in Numeris, A magno mari circum-

Num. 34.

scribetis vobis montem Ahar. Inde, cum cō exules congregabantur & appellebant, prospectabant terminum terræ Israël & aërem eius, atque delectati gratiarum precem fundebant, vt propterea dictum sit è vertice Amaná.

9 *Excordasti me*. cor meum ad te pertraxisti. *Vno oculorum tuorum*. plurimæ in te sunt species, quàm excellentissimæ, quarum vel vna me in tui amorem pertraheret, quanto igitur magis cunctæ. Vno torque colli tui, sic vno monili torquium ornatus tui cepisti me. significantur ornamenta præcepti, quibus Israëlitzæ insigniti sunt. Glossemate alio vnum monile vnum ex patribus refert, iuxta illud Malachia, ipse vnus erat, tūmque p̄p̄

Mal. 2.

CANTICVM

Anak proprie non significaret monile, sed Anacheum & quasi heroam, id est, Abrahamum, qui vocatur Anacheus, homo magnus inter Anacheos.

Ios. 14.

10 Quam pulchri sunt amores tui. quilibet locus, in quo tuum amorem declarasti mihi, pulcher est admodum & acceptus, Galgal, Siló, Nob, Gabaon, & ædes perennitatis, de qua carmen condidit Babylonius quidam, Quies Menohæ, & reliqui conuentus, &c. per Menoham intelligens Ierusalem, per reliquos conuentus loca, in quibus congregiebatur diuinitas cum Israelitis. Et odor vnguentorum tuorum, nominis celebritas & fama.

11 Fauum dulcedinem stillant labia tua, gustus legis & sententia. Et odor vestium tuarum. præcepta convenientia, quæ de more seruare soles in vestibis, fimbriis, & hyacintho, vestibis pontificiis & indumento, quod lex vetat ex lino & lana mixtim confici.

12 Hortus clausus. alludit ad verecundiam & pudorem filiarum Sioniarum, quæ neminem ad nefandos coitus sollicitant. Scaturigo clausa. גל gal fontem significare potest, vt in Iosua גלות עליון fontes superi. potest & significare portam, & id ex lingua Syriaca in Talmud, טריקו גל teriku galle clauferunt portas.

CANTICORVM.

149

13 Planta tuæ. שלחם Shelahim significant arces. terra enim arida appellatur domus שלחם hasselahim, arearum, siue emissionum, quas continuo irrigare oportet. hinc ager patris familias pulcher est quem hic ita commendat. Areæ tuæ siccæ profecto omni bono plenæ sunt, vt paradisus malorum Punicarum. Id verò dicitur propter paruulos, qui in Israele vernant bonis operibus, sicut hoc viridarium malis Punicis. Cypri cum nardis, &c. genera aromatum.

15 Fons hortorum, omnia hæc referuntur ad Plantæ tuæ, seu areæ tuæ. eas commendat a fonte, qui illas rigat. Allegoricè id dicit propter oblationes mundas, quibus Israëlitarum puellæ se diluunt. Et fluentia ex Libano, è loco purissimo abhorrente à luto turbido.

16 Excitare Aquilo & veni Auster. quoniã mihi suauis est odor tuus & habitaculi tui species, impero ventis Septentrionalibus & Austrinis, vt perflect hortum tuum: vt fragrantia odoris tui longè manet & spargatur. Mystrium pertinet ad exules, qui certatim congregabuntur, gentibus vndique munus comportantibus Ierosolymam, cum prætereà Israelitarum restorationis temporibus eò conuenturi sint & festa atque statas ferias celebrantes responsuri, Veniat dilectus meus

T iij

CANTICVM

in hortum suum. omnia enim illic reposuisti.

COMMENTARIJ ABBEN

Ezra In 4 Cap. Cant.

Abac. r.

1 **I**ntra comam tuā. intra pilum copiosum, vt, **בַּעַר** intra fenestram. Quæ prominent. **שְׁלֹשׁ** quæ prospiciuntur & apparent aut subiliunt oculo. sunt qui vertant, quæ depilatae sunt, quod Chaldaea Paraphrasis caluitici sit **גְּלוּשׁ**. sed hoc à sensu remotum.

2 Sicut grex præcisarum, sup. agnarum, vt in Abacuc, Cibus eius obesa. sup. ouis. sententia refertur ad agnas, quarum eadem perinde est magnitudo, atque si altera excisa esset ad alteram. Ita enim verbū **קָצַב** *katsab* aliis locis accipitur, vt **וַיִּקְצַב** *Vaiitkatsab* & excidit vnus. Itē **וַיִּקְצַב** & præcidit ligna. Gemellos pariunt, quæ ante se sigillatim gemellos ducent. aliis **מַתְּיֹמֹת** *Mathimoth* nō sunt quæ gemellos pariūt, sed quæ ipsæ gemellæ sunt.

3 Sermo tuus, hoc sonat **מִדְּבַרְךָ** *Midbarech*. Tanquam fragmen mali Punici. **כַּפְּלָה** *kephelah* multis modis exponitur, quidam explicant tãquam dimidium. probabilius est, vt significet florē malogranati rubore perfusum. Nonnullis est fragmentum, vt **פֶּלֶח** *Pelah*, fragmentum caricæ, vbi sumitur pro

CANTICORVM.

150

fissura & fragmine. *Tempus tuum* inter frontem & oculum. *Comam tuam* **צִמָּה** *Tsamma* est pilus copiosus & frequēs, vt retege **צִמָּתְךָ** *Tsammatech* comam tuam.

4 Ad disciplinas. **לְהַלְפִיּוֹת** *Letalpiioth*, vt nonnullis placet **לְחַלּוֹת פְּיוֹת** *Lechallot pjoth*, ad suspēdenda ora seu aciem, hoc est, enses. vt aliis, **ת** accidentarium est, & suppressum est ex loco simili apud Iobum. **מַלְּפֶנֶוּ** *Maltephenu* do- Iob 35.

cens nos ex bestiis terra. Grammatici negant aliud huic esse simile. Pharetra. **שֶׁלֶטִי** *Sileti* genera sunt armorum, vt **וְהַשְׁלֵטִים** *Ve-hasselatim*, & scuta. Idem enim quod **מִגְנִינִים** *Maghinim* clypei, scuta.

8 *Aspicias*, sic enim vox **תִּשְׁוֶהוּ** *Tashuvu* su- menda est, vt in Iobō, **אֲשׁוּרֶנּוּ** *Ashurennu*, aspiciam eum, sed non nunc.

9 *Excordasti me*. cepisti mihi cor. **וְנוֹ תֹרְקֵךָ** *Vno Tor-que* **עֵנֶךָ** *Aanak* genus est monilis, quod alligatur collo, de quo in proverbiiis, **וְעֵנָקִים** *Prou. 2.* **וְאֵנָקִים** *Vaanakim*, & torques in collo tuo.

12 Scaturigo clausa. **גַּל** *Gal*, amnis fluens, sed exigua? habes simile in Iosua, **גְּלוֹת עֵלְיוֹת** *Gilot elioth*, scaturigines superæ & inferæ.

13 Plantæ tuæ. **שֶׁלָּחִים** *Selahim*, rami. Significatio ducitur ab his & similibus locis, **תִּשְׁלַח** *Teshallah*, emittet ramos tuos ad mare usque & quasi propagabit, & **שֶׁלָּחוֹתֶיהָ** *Sil-* Esa. 8.

CANTICVM

luhotheba propagines eius seu plantæ relictæ sunt. *Paradisus*. viridarium vnius modi, & generis simile horto lingua Ismaelica. Cypri כפרים *Kepharim*, plurale est à singulari כפר *Kopher*, de quo antea, botrus Cypri.

Cap. i.

14 *Aloe*. genus aromatis, de quo, tanquam aloas plantauit Dominus.

INTERPRETATIO

Dramatis.

1 **E**cce tu. tu verò pulchrior es dilecta Salomonis, & conspiciere te possum absque eo, vt opus habeam palatium construere. *Pilus tuus sicut grex caprarum*. quæ solent se in editis montibus suspendere & in pedes consistere, vt hic illic folia carpant. His similem dicit capillū capitis eius, quod alter in alterum incumbat.

2 *Ex lauacro*. candorem indicat Sponsæ. *Abortiens*. טכלה quasi fracta.

4 *Vt turris*. comparat torques, qui collum Sponsæ constringunt, clypeis qui pendent de arce Dauidica.

5 *Duæ mamme tuæ*. redit ad parabolam seu drama. *Vt duo hinnuli*, quorum odoratus suauis est, quod pascant in liliis. Tu, ô Sponsa, monuisti vt contenderem ad montes Ba-

CANTICORVM.

151

ther, donec aspiraret dies. atqui nusquam aliò me contuli, quàm ad mōtem myrrhæ.

7 *Tota tu pulchra*. sensus est, quæcunque ais grata sunt meis oculis, nec aliqua est in te labes.

8 Itaque mecum à Libano ô Sponsa venies, mecum aspicias è vertice Amanâ, quod receptaculum est Leonum & Pardorum: hoc est, fuge è deserto & ab iis locis, quæ non carent periculo, & me comitare.

9 Neque enim separari à te possum, quia ita cor meum illexisti, vt nullum amplius relictum in me esse videatur.

12 *Hortus clausus*. similis es ô Sponsa hortu clauso, qui foras fragrantiam odoris mittit, & in quē nemo ingredi potest. Vbi eam præterea comparauit fonti cōsignato, tu es, inquit, similis fonti hortorum, qui idē videntur puteus aquarum viuentium, respondet Ecclesia, & ait, quādiu exurget ventus Aquilo & excitabitur Auster, atque vterque hortum meum perstabit, fluētibus eius aromatibus, pergat dilectus meus in hortum suum, & postea reuertatur.

CANTICVM.
INTERPRETATIO

tertia, quæ allegorica.

1 **E**cce tu pulchra amica mea, oculi tui columbini. Religiosè enim colebāt Dominum, ut iam prima interpretatione docui. Per oculos intelligit Prophetas, qui eandem ob causam appellantur videntes & inspectores seu speculatores. Per pilum Nazaræos, per dentes heroas & strenuos, per labia cantores, per tempora sacerdotes.

4 Per collum Regem, per clypeos principes eius.

5 *Duo vbera tua.* duæ leges, vna quæ consignata est scripturis, altera † quæ traditionibus. vbera enim emittunt lac, sic lex, iuxta illud, agite frumentū emptum edite, & quæ sequuntur apud Esaiam. hic indicat Dominus se fuisse profecturum in montem Moriam, vbi ædes ipsi sacra. quod sic explicatur in libris Paralipomenon. Aedificauit Salomon ædem in monte Moria, qui patefactus fuerat Dauidi patri, significat igitur se habitaturum fuisse in illo monte.

6 *Donec aspiret dies.* donec mutetur ventus, hoc sensu, quandiu Israëlita seruāt præcepta mea, sedeo in medio illorū. & proinde tota pulchra es.

CANTICORVM.

152

7 Israëlita enim diebus Salomonis iusti erant.

8 *Mecum à Libano.* quò veniebant pedibus ex quouis loco, etiam ex vltiore Iordanis ripa, vbi Senir præterea ij qui erant in profanorum terris & regionibus, qui conferuntur Leonibus & pardis, omnes illò veniebāt.

9 *Excordasti me.* cum dixisset, tu tota es pulchra, nūc excordasti me, inquit, vno torque colli tui, videlicet tribu Iuda, quæ secundum Deum ambulauit. Maxima enim ex parte Reges Iuda fuere pij. adumbrat autem per vnum oculorum Eliam vatem, qui ad penitentiam reduxit Israëlitas, ut & adhaerent Deo. hoc nimirum intelligit per,

10 *Quam pulchri sunt amores tui.*

11 *Labia tua.* ob pacifica vota & spontaneas oblationes. Vestibus verò designantur duces.

12 *Hortus clausus:* virgines eorum verecundæ. Paradisum malorum Punicarum & aromaticarū arborum cōposuit ex duodecim generibus, respiciens ad 12. tribus Israëlitas. Fontem hortorum refero ad mulieres, quæ lotionibus & purificationibus vacant.

16 *Excitare Aquilo & veni Auster.* Irruit ventus Septentrionalis (de quo illud, donec aspiret dies) & perfluit hortum, nempe

CANTICVM

Israëlitas & deiiecit aromata eius in terrā. Fugit dilectus in hortū suum. diuina enim maiestas sese subduxit in cælum. hinc illud, ibo & ascendam in locum meum. *Et comedat fructus deliciarum suarum.* q. d. non offeram amplius holocausta. vide hunc locum scripture, qui adipem sacrificiorum suorum comedunt, &c.

COMMENTARIA

R. innominati.

1 **E**Cce tu pulchra amica mea, verba sunt dilectæ, laude me exornauit dilectus meus, cū reperit me, sic dicens mihi, Ecce tu pulchra es, socia mea. *Oculi tui columbarum.* hæc omnia pertinet ad laudem Sponsæ vsque ad illum locum, *Ego dormio & cor meum vigilat.* comparat autem oculos dilectæ oculis columbarū, quod columbæ non nisi ad cōiuges suos oculos cōuertant. *Intra vittam tuam.* intra colligamenta tua. Redimittam enim habes † fasciis faciem, ne vultus tuus appareat. Intra autem illa redimicula oculi tui extant similes oculis columbinis. *Capilli tui sunt candidi & nitent, sicut Greges caprarum, quæ promicarunt, & יָרְדוּ יַרְדֵּן Iaredū, descenderunt, de monte Galaad. יַרְדֵּן יַרְדֵּן*

† Heb. Colligamentis, inuolucris.

CANTICORVM.

153

Galeshu, significat trahi & descendere de alto. Chaldaea enim Paraphrasis בִּגְלוֹ שׁוּתְהִי *begabbatho*, est בִּגְלוֹ שׁוּתְהִי *biglusutheh*.

2 *Dentes tui sunt candidi, tanquam Grex caprarum, quæ sunt קַצְבוֹת Kersuboth* limitata & velut connexæ, quæ non sunt dispersæ huc illuc. Quæ omnes gemellis sunt foetibus. Vniuersi dentes tui geminos pariunt, in quibus nullus orbat & deficit.

3 *Sicut filum coccineum, quod rubet, sic labia tua* rubore suffunduntur. *Genæ tuæ, sunt* verecundæ.

4 *Sicut turris David, quæ porrecta est in rectum, sic collum tuum.* Illa enim turris, edificata est in monimenta. חַל פִּיּוֹת *Talpijoth* mutilatam habet literam g, debuitque scribi חַל פִּיּוֹת *Talpijoth*, sententia autem est. Turris illa pulcherrima est, adeo vt quilibet opifex ex ea possit discere, & qui vult insignem ædificare turrim, eam visat atque in ædificando eius exemplum sequatur. *Mille clypei* pendent ex ea, turri. *Omnis armatura fortium, סִלְטֵי Silté, sunt arma bellica.*

5 *Hinnuli capræ Gemelli, qui pariter æquales sunt.* Nam si vbera mulieris essent imparia, ac vnum altero maius, vitium esset. *Qui pascunt in lilis.* quorum odor in lōginquum porrigitur.

CANTICVM

6 *Donec aspiret dies.* Sic tum affatus est me dilectus meus, cum me reperit. Donce aspi-
ret dies ut flet ventus Aquilonis à meridie
& suprà, & fugiât umbra, & incipiat vespere-
rascere, vadam mihi ad montem Myrthæ,
interea ut otio perfruar. Neque enim est cō-
modum, ut vnâ nos ambo oblectemus in
ipso dici æstu.

7 *Tota tu pulchra es socia mea.* Cum me lau-
daret dilectus meus, speciatim recēsit om-
nem meam pulchritudinem. Deinde verò
vniuersè complectens eam, dixit, Tota es
pulchra socia mea, & macula non est in te.

8 *Mecum de Libano,* Sic quoque dixit mihi
dilectus. Si tu es Sponsa mea, veni mecum
de Libano, & proficiscere mecum de verti-
ce Senir & Hermon. Omnia enim hæc loca
sunt periculosa. תַּשְׁרִי *Tasiri* amisit, &
de-
buitque scribi תַּאֲשִׁירִי *Taasiri* de significatu
incedendi.

9 *Tunc vulnerasti cor meum soror mea Spon-
sa.* perinde ac si ambulassem cum mille ho-
minibus. *In vno oculorū tuorum,* cum in vnū
oculorum tuorum conieci aspectum, aut
cum vnum monile colli tui perspexi, vulne-
rasti mihi protinus animum.

10 *Odor vnguentorum tuorum super omnis
aromata.* nomen & existimatio tua.

CANTICORVM.

154

11 *Fauus distillans labia tua.* נֹפֶת *Nopheth,*
appellatur massa mellis.

12 *Hortus conclusus soror mea Sponsa.* Sicque
laudabat me. Soror mea tu es similis horto
sera concluso. *Fons cōclusus.* גַּל *Gal* de signifi-
catu גַּלּוּת *Galut*, id est fons & scaturigo.

13 *Emissiones tuæ,* plantationes tuæ, cui af-
fine est illud Psalmorum, תְּשִׁלַּח קַצִּירֶיךָ *Tes-
sallah Ketsireha* emisit palmites suos vsque
ad mare. *Cypri cum nardis.* Cepharim appel-
lantur vernaculè Camphara. Neradim au-
tem spica dubiæ & incertæ genus est.

16 *Surge, Aquilo,* Cum vidi (inquit dilecta)
quod amicus meus comparasset & assimi-
lasset me horto sera clauso, ipsa quoque sic
mecum sum locuta, proinde atque si hortus
essem, atque dixi. Excitare vente Aquilo in
medium horti mei, & ingredi ventem Au-
ster, qui es feruidus, & nocet hortis, & per-
fla ventum Aquilonem in hortum meum,
& fluant aromata illius, &c.

COMMENTARIVS R.

Selomonis in Cap. 5.

1 *Veni in hortum meum.* diebus templi
dedicati. *Collegi,* אָרִיתִי *Arithi*, colle-
gi, decerpsi. Idque lingua Talmudica, ut dū
impleret אֹרֶה *Oré*, colligens canistrum, &

CANTICVM

biblica, **וארוה** *Veavúha* messuerunt eam, quotquot pertransibant viam. hoc autem pertinet ad incensum, quod sigillatim adleuerunt principes tribuum super altari exteriori, vt à maioribus traditum est, quæ res insolens apud posteros. & proinde dictum est, *Comedi fauum meum cum melle meo.* **ויער** cannam meam, vt loquatur de melle, quod crescit in cannis, de quo apud Samuelem, **ביערת** *Beiaarath* in canna seu culmo mellis. vnde hunc locum Exodi, Posuit in carice, Chaldeus transfert, posuit eum **ביערא** *Beiaará* in calamo. solent, inquit, hoc cortice abiecto mel sugere, at ego vehemètià amoris comedi culmum meum cū melle meo, cannam cū melle. Nam quamuis non quadraret ex officio incensum spontaneum: similiter nec hirci pro peccato, quos obtulerant principes, (oblatio enim pro peccato non est spontanea) vtrumque tamen suscepi, illo die. *Bibi vinum meum* intelligit libamina. *Cum lacte meo*, dulciores erant & niti-diores lacte. *Editae socij*, in tentorio fœderis, ò Aaronitæ sacerdotè que omnes qui adestis ædi in sæcula duraturæ. *Bibite & inebriamini dilecti*, ò Israëlitz quibus permittitur esus sacrificij pacifici, quod obtulistis in altaris dedicatione.

1. Sam. 14.

1. In Fauto.
Exod. 2.

1. am. 4.

2. Ego

CANTICORVM.

155

2 *Ego dormio*, cū essem quieta & tranquilla in æde priore, abhorruì à cultu Domini Dei veluti dormiens & alto correpta somno. *Et cor meum vigilat*, Deus tēque quaterque fœlix. sic allegoricè exponitur in *Pesikthā. Cor meum vigilat*. Dominus Deus, qui est petra & soliditas cordis mei, pactio-que mea, vigilat ad tuendum & bene afficiendum me. *Vox dilecti mei pulsantis*, diuinitate sua vates sacros perfundit, & eorum legatione vitur ad mane atque vesperi cōmonendum. *Aperi mibi*, ne causam prębeas vt abs te abstrahar. *Quia caput meum plenum est rore*. oratio hominis, qui nocte adueniēs pultat fores dilectæ suæ, & ait se adductum amore eius nocte, tempore roris & pluuiæ, accedere. Mysticè, ego plenus sum affectu & quiete spiritus Abrahamæ patris tui. eius enim opera habui perinde grata atque rore. En me, qui ad te venio onustus benedictionibus & donis ad rependendum opera honesta, si quidem ad me redeas. *Cincinnati mei guttis nocturnis*. in manu quoque mea plurima vindictæ genera, vt vlcisear desērentes & auersantes me. Ros designat tranquillitatem. Guttæ nocturnæ pluuiæque noctis laborē & fagationem. **רסיס** *Resisē* Chaldaicè guttas significat. hinc illud, sicut gut-

V

CANTICVM

ta super herbam, Chaldaeus transtulit
כרסיו מלחוטא *Kirsise Malqusa*. Cincinni,
קווצות *Kenatsoth* cohesiones pilorum ca-
pitis, qui simul colligati sunt, quas vocant
Plossz. Quia autem facta fuerat mentio ro-
ris & guttarum, statim meminit Salomon
capitis & cincinnorum: quod his ros & plu-
uiæ soleant incumbere. Præterea tam ros
quàm guttæ in bonam partem intelligi pos-
sunt, ut merces quæ assignatur leuioribus
præceptis, quæque factu procliuiora facilio-
ræque sunt, sit tanquam ros: quæ verò gra-
uioribus & molestioribus, tanquam guttæ
noctis seu pluiæ & imbres.

Ier. 44.

3 *Exui tunicam meam*. Iam didici aliam vi-
uendi rationem, ut iam ultra ad te redire non
possim. In quam sententiam in Ieremia, ex
quo tempore cessauimus adolere militiæ
cæli, &c. Illa enim viuendi ratio eorum ocu-
lis gratissima erat. Porro hæc verba, *Exui
tunicam meam, ablu pedes meos*, continent mu-
lieris adulteræ responsum, quæ aperire viro
suo renuit. Quoniam autem cæperat dicere,
Ego dormio, ut persisteret in metaphora, ad
finem periodi subiicit, *Vox dilecti mei pul-
santis*. pullare enim vulgò fores solent sub
somni nocturni accubationem.

4 *Dilectus meus misit manum suam ex fora*

CANTICORVM.

156

mine, quod erat ad ianuam, & vidi manum
eius. Itaque sic in me viscera mea contracta
sunt, ut cupierim redire de integro in gratiã
& dilectionem eius atque aperire ei.

5 *Surrexerit ego ut aperirem dilecto meo, & ma-
nus mea stillauerunt myrrham*. corde integro
& anima expetibili, ut quæ se ita ornat, ut
viri sui amorem demereri possit odoris fra-
grantia. *Myrrham transeuntem*. spiritum ma-
nantem & diffusum in omnem partem.

6 *Sed dilectus meus verterat sese*. חסם *Hha-*
maq recondiderat & occulcrat se, ut חסוקי
Hhamuké occultationes femorum tuo-
rum. femur enim occultum est, sic quous-
que תחחמקין *Tihhammekin* occultaberis &
tegeris ob pudorem, quod præuaricata sis
in me. *Anima mea exierat, cum ille loqueretur*.
& diceret, Non veniam in domum tuam, quia
initio aperire noluisti.

7 *Inuenerunt me custodes, qui circunt urbem*,
ut comprehendant fures, qui noctu grassan-
tur. *vulnerarunt me*. conciderunt me vulne-
ribus. nam פצע *Petsat*, qua voce vitur, si-
gnificat plagam, quam ferrum bellicum in-
fligit. *naverie vernacule*. *Peplum meum* ררורי
Redidi ornamentum quod extensum,
expansumque erat super me. Hactenus
de muliere adolescentula, quæ maritum sibi

CANTICVM

Achaz.

Ezechia.

Iofia.

à pueritia conciliatum & deflet & quærit. Myfticè, dilectus meus misit manum suam per foramen, immiffa vltione, cum enim dixiffem, abluiffe me pedes & ideo me ei non aperturam, neque derelicturâ cultum alienum, quem mihi iam delegerâ, *Misit manū suam*, & ostendit indignationem suam rege Achaz, inducēs in eum copias regis Syriæ, qui illum percuteret abduētis captiuis magno numero, & interfecto Phacca filio Romeliæ. In Iuda verò eodem die centum & viginti millibus deletis. *Viscera mea commota sunt*, successit Ezechia filius eius, conuersusque toto corde quæsit Dominū, totamque ætatem suam ad pietatem reduxit: adeo vt nullum fuerit sæculum, quod cum hoc conferri possit, sicut explicatur in cap. חלק *Helec*. Explorarunt à Dano ad Bersabecm vsque, nec inuenerunt populum terræ à Gabelo vsque ad Antiochiam, virum aut feminam, qui non exercitatus esset in lectionibus de purificatione & immundicia. unde *Manus meæ stillarunt myrrham*. Similiter de Iofia scriptum est, huic similis Rex non fuit ante eum. quoniam enim vindictam in promptu habuit, qua Deus exercuit Menasse & Ammonem, vt hanc scripturam, *Misit manum suam per foramen*, confirmaret,

CANTICORVM.

157

viscera eius in ipso conturbata sunt. *Aperi dilecto meo, sed verterat sese*. non reuocauit sententiam suam, in Ezechia enim scriptū est, diebus procedentibus tollet quicquid in domo tua est, &c. & à filiis tuis quos generabis, Daniele scilicet, Hanania, Misacle, & Azaria, &c. Similiter in Iofia, per Oldam Prophetissam. En ego, adduco malum in locum istum & in habitatores. Et si enim, vt scribitur, similis Rex ante eum non extitit, tamen non auersus est Dominus ab ira furoris, qua vehemēter exarserat in Iudam prouocatus flagitiis Menassis, & protestatus, Etia Iudam tollam à facie mea, quem admodum sustuli Israelem, & abiiciam vrbem hanc. *Anima mea exierat cum ipse loqueretur*, egressa erat à me cum verbum hoc diceret. *Quæsiui eum & non inueni*. Si obiciās Ieremiam qui extabat & vaticinabatur Regibus Ioachimo & Zedechia in hæc verba, reuertimini ad me & reuertar ad vos. respondebo, Dominum non significare se plane abrogaturum sententiam, sed mitigaturum vindictam, & confirmaturum regnum eorum, vbi rediissent ab exilio, illis absque eradicatione plantatis & ædificatis absque destructione. *Inuenerunt me custodes*, Nabugdonosor & exercitus eius. *Qui circunt*

CANTICVM

urbem, vt persequantur iniurias Domino illatas. *Tulerunt pepulum meum, ædem sanctuarij. Custodes mœniorum.* etiam Angeli administratorij, qui custodes erant mœniorum eius. hinc illud, super muros tuos Ierusalem, incenderunt per eum lucem, quod alibi dictum est, ex alto ignem misit.

8 *Adiuvo vos* o gentes quæ paretis Nabugdonozori, quæque vidistis quàm prompto animo Ananias, Azarias, & Misael se foco igneo exposuerunt, Daniel lacui leonum, ne dicto regio de non orando Deo consentiret, quàm promptè ætas Mardochai, temporibus Hâmanis, pericula subierunt. *Si inueniatis dilectum meum,* venturis temporibus, in die iudicij quo requiretur à vobis vt de me testificemini, iuxta illud, dabunt testes suos & iustificabuntur. *Quid indicabitis illi.* quid de me testificabimini, nonne me ipsius causa apud vos multa perpessam? veniet Nabugdonozor & mihi testimonio suo aderit. adueniet Eliphaz, Sophar, & ceteri exterarum nationum vates atque testabuntur, quàm sedulò legem impleuerim.

9 *Quid excellentius dilecto tuo, quàm ceteris?* sic interrogabant gentes Israël, *Quid Deus vester præ reliquis,* vt ita ipsius nomi-

CANTICORVM.

158

ne comburamini & suspendamini? *Quia sic adiurasti nos,* vt testificemur ei amorè tuum.

10 *Dilectus meus nitidus.* כִּי יִשָּׁה *significat elegantem & nitidum, vt כִּי יִשָּׁה נִתְּנָה* nituerunt præ lacte, in Lamentationibus. *Et rubicundus,* commendatio formosi adolecentis, cum cædidus est, vultu eius interea subrubente. *Vexillatus de myriadibus,* multis admodum stipatus exercitibus, adeo vt exercitus eius sint myriades. sic verò quâ plurimos vocant, vt in Ezechiele, Myriadem sicut Ezec. 16. scenum agri dedi te.

11 *Caput fulget instar sphæraulæ obrizi.* כֶּתֶם *Kethem* (quod sphæraulam vertimus) significat peculium regum, quod reponunt in ærariis suis, vt, mutabitur הַכֶּתֶם *Hakketem*, sphærule aurea. Item לַכֶּתֶם *Lakkethem*, globo aureo dixi spes mea es, &, monile Lam. 4. הַכֶּתֶם *Hakketem*, auri. *Cincinnati eius densi.* חֲלָלִים *Taltallim*, quasi suspensi, vernaculè pendans. *Nigri vt coruus.* omnia hæc pulchritudinis argumenta sunt in iuvene.

12 *Oculi eius tanquam columbi ad riuos aquarum.* oculi eius ad fluentia aquarum pulchri sunt, sicut oculi columbini. Fluenta aquarum iucunda sunt aspectui, ac illò iuvenes exierunt deambulandi causa. Ita laudat Lyricus quidam poëta, Oculi dilecti mei, cum ipse in-

CANTICVM

tuetur in fluentia aquarum, similes sunt pulchritudine oculis columbinis. *Abluti oculi dilecti mei lacte. Siti super plenitudinem.* hæc omnia indicat venustatē Sponsi. Non eminent plus æquo, nec demersi sunt, aut profundū, sed residet in plenitudine orbis sui. metaphorice enim plenitudo significat quod comparatum est ad replendam foueam, quæ alicuius rei receptandæ capax est, vt, lapides plenitudinum. Item, repleuisti eo plenitudinem lapidis.

13 *Malæ eius tanquā area aromatica.* Ibi enim in illis areis sunt plantæ aromaticæ & vnguetariæ. *Turres pigmentorum.* Virgæ & propagines aromatum, quibus pharmacopolæ opus suum condiunt & miscent.

14 *Manus eius orbes aurei, veluti sphaeræ aureæ. Impleti hyacinthis.* Lapidis preciosi in aurum immisio vocatur impletio seu plenitudo. *Nitor eboris.* נֹר עֵשֶׁת *Eseth* crassitiem sonat, vt, pingues facti & נֹר אֶשֶׁת *Asetu*, incrassati sunt. Massa densa, vocatur נֹר עֵשֶׁת *Eseth*. Gallice *masse*. *Ebur seu שֵׁן שֵׁן* *Shen*, Dens est elephantinus. *Teeth.* מִתְּהַלֵּפֶת *Mithallépheth*, ornati & adaptati sapphyris, vt in Genesi נִתְּהַלֵּפֶת *Nittithalleph*, cuius Chaldaea interpretatio נִתְּהַלֵּפֶת *Nittekopph* & adaptata est.

15 *Crura eius Columnæ marmoris fundatæ su-*

CANTICORVM.

159

per bases obrizj. columnæ שֵׁן שֵׁן *Shes*, marmoris. שֵׁן שֵׁן *Shes* enim idem quod שֵׁן שֵׁן *Shais* marmor, vt in libro Esteræ, super globis argenti & columnis שֵׁן שֵׁן *Shes*, marmoris. *Aspectus eius*, procerus sicut cedri *Libani*. *Electus vt cedri.* eximius inter filios, sicut cedri inter reliquas arbores.

15 *Palatum eius dulcedines.* verba eius dulcia.

16 *Dilectus meus.* ea est species dilecti mei, hæc forma socij mei, & ob hæc omnia amore eius ægra sum. Allegoria ad Deum refertur hunc in modum. *Dilectus meus nitidus & candidus* ad dealbādas iniquitates meas. Nitidus & candidus, cum apparuit in Sinai, referebat speciem antiqui literarum professoris. Irē cum in iudicio præsidebit vestimentum habiturus est candidum niuis instar, pilumque capitis canum sicut lanam. *Rubicundus* ad vleiscendum inimicos suos, in quam sententiam Esaias, *Quare ruber es vestimentis. Vexillatus de myriadibus.* multi exercitus cingunt eum. *Caput eius aurum obrisum.* principia verborum eius fulgēt instar auri puri. hinc Psalmus canit, *Ostium verborum tuorum illuminat.* Ostium illud habetur in Exodo. Ego Dominus Deus tuus, vbi ostenditur primum ius regni penes Deum esse,

Est. 1.

Allegorica
expositio.

Dan. 7.

Exod. 20.

CANTICVM

deinde decreta populo fanciuntur. *Cincinnati eius densi*. In singulis cincinnatiis cumuli multæ lectionum. *Nigri ut coruus*. etenim supra ignem lucidū scintillabat obscurus & ater in Israëlis conspectu. Glossemate alio Cincinnati eius densi indicant Dominum, cum ad mare Rubrū visus est specie iuuenis acriter depugnantis. *Oculi eius ut columbi ad riuos*. sicut columbi oculos dirigunt ad † fenestras suas, ita oculi Domini prospectant ædes Ecclesiarum suarum & gymnasiolorum, ubi scaturigines legis, quæ comparantur aquis. *Abluti lacte*, cum contemplantur iudicium, illustrent ius ex æquo & bono, iustum pro iusto habent, ei que tribuunt secundum integritatē ipsius, contrā damnant impium, eiūque viuendi rationē retorquēt in caput. *Stātes super plenitudinē*, in plenitudine vniuersitatis. Spatiantur in omnem terram contemplantes probos & improbos. Adde hanc de discipulis sapientum interpretationem. Deus tribuit illis oculos ad illustrandū mundum, ut & oculi præbent hominibus lucem. Sicut autem columbi, si vel paululū abieris, emigrant ut sibi cibum quærerent, ita & illi abeunt è schola huius sapientis seu philosophi, in alterius, ad peruestigandos legis sensus. *Ad riuos aquarum*, ad Academias,

† Ad colūbariorū foramina.

CANTICORVM.

160

quæ sunt aquarum legis emissiones. *Abluti lacte*. Heb. *רוֹחַסֹּת* *Robhasoth*, fœminini generis, quia oculus apud Hebræos fœmininū est. Indicantur verò hi qui nitidos se reddūt lacte legis & declarant arcana mysteriæque eius. *siti super plenitudinem*. accommodantes verba ad modos seu tropos suos. De his hactenus. Alia expositione, *Oculi* designant sectiones legis, lectiones & tractatus Talmudicos, qui referunt colūbos, qui incessu speciosi sunt, *Ad riuos aquarum*, in ludis literariis. *Abluti lacte*, nitidi facti lacte, vti iam exposui. *Malæ eius*. verba habita in mōte Sināi, ubi illis ostētauit hilarem & lenem vultum. *Labia eius rosæ*, verba quæ locutus est in tentorio fœderis seu conuentus, pertinebant ad placationem, veniam odorēque suauem, ut lex oblationis pro peccato, pro delicto sacrificij quotidiani, holocausti & pacificorū. *Manus eius tabulæ*, quas dextra sua dedit, quæque opus manuum eius sunt. *Orbes aurei*, significatur Decalogus, qui tabulis continebatur, optabilior auro & obrizo copioso. R. Iosua filius Nchemiæ illas dixit prodigiosas, quod adamantinæ essent & intereā volubiles. dici prætereā possunt, *חֵלִילֵי* *Ghelilē* seu orbes & q. volumina, quod bonum in hanc vniuersitatem deuoluerint. *Impleti hyacin-*

CANTICVM

this. nam præcepta trecenta & tredecim numero Decalogum implent. *Viscera eius nitor eboris*. ea est lex sacerdotum, † quæ in medio quinque librorum legis edicta est, vt viscera quæ in medio corporis collocata sunt. *Eboris tecti sapphyris*. lex apparet læuis & blanda tanquam nitor eboris, constatque subtilitatibus multis, rationibus à pari, à fonte & origine, à minori, à maiori. *Fundatæ super bases auri*. Columna hæc, ait R. Eleazar Hakkapar, supernè coronamentum & epyfilium, infernè basin habet. Ita, inquit R. Bârggara, sectiones legis supernè coronam, infernè basin accipiunt, & coherent cum antecedentibus & subsequētibus. Exempli causa, sectiones de anno septimo seu anno remissionis, de Iubileo, atque illa, cuius initium, Cum vendideritis venditione, copulatæ sunt, ad demonstrandum, quàm molestè annus septimus transigatur à pauperibus, quemadmodum explicatū est in Talmud, tractatu de æstimationibus & de tabernaculis. Similiter Num. 27. sectio, cuius initium, Præficiat Dominus aliquem multitudini, & cuius exordium, Præcipe oblationem meam panem meum, in hanc sententiam. Tantisper dum mandas mihi de filiis meis (vt illis aliquem præficiam) etiam tu eis de

Leu. 25.
Leu. 25.

Num. 28.

CANTICORVM.

161

me manda (vt curent oblationes meas). Et sic aliæ cōplures, vt proinde rectè scriptum sit, *Cruva eius columnæ marmoris fundatæ. Aspectus eius vt Libanus*. qui attendit & intelligit verba eius, obuios habet flores & dactylos, vt hac in sylua quæ floret, atque ita qui verba legis meditatatur, in illis sensus renouat. *Electus*, eximius sicut Cedri, quæ ad ædificia, robora & altitudines deliguntur. *Palatum eius dulcedines*. verba eius suauia, vt, Stigma animæ non ponetis in carne vestra. Et, Ego Dominus, qui fidelis sum ad rependendum mercedem. estne palatum isto suauius? Et, Ne corrumpatis opera vestra & recipietis præmium. Et, vbi conuersus fuerit impius ab impietate sua, iudicium & iustitiam ediderit, viuendo viuet, iniquitates eius illi ducentur innocentia, anne est palatum aliquod isto dulcius?

COMMENTARII ABBEN

Exe. In 5. Cap. & primum vocum
explicatio.

7 *Collegi thyrrham meam*. אריתי *Arithi*, vt, in Lamétationibus, ארוה *Arúha*, collegerunt eam quicunque illac pertransibant. *Fauum meum*. sic & יער *Iabar*, alio lo-

CANTICVM

- co accipitur יערת הרבט *Yaarath haddebas*, fauus mellis. Cum lacte meo. sunt qui existiment חלב *hhalab*, hic significare candorem illum, quem vinū despumat, vt sonet quod in Ezechiele הלבון *Hhelbon*, in vino, inquit, candido. Atqui id alienius est, cū præfertim חלבון *Hhelbon*, sit nomen loci, non autem adiectiuum. Itaque חלב *Hhalab* hic accipi debet pro lacte.
- 2 Pulsantis. Heb. דופק *Dophek* arctantis, vt Iud. 19. מטרפקים *Mithdappekin*, qui arctant se ad ostiū. *Integra mea. perfecta mea. Cincin- ni mei.* Hebr. קווצותי *Keuutsothai*, per metathesim explicari debet pro קצוות *Ketsuoth*, extremitatibus pilorū. *Guttis.* רסס *Resise*, deriuatur à themate, quod apud Ezechielē, לרום *Laros* ad conspergendum similam.
- 3 Inquinabo eos, nam טנף *Tinnaph*, lingua Doctorum nostrorum inquinare significat.
- 4 Ex foramine, per foramen, quod interiectum est inter duas valuas.
- Cant. 7. 6 Verterat sese, חמק *Hhamak*, scilicet significat abire, vt infra חמוקי *Hhammuke*, abitus femorum tuorum. sunt qui eadem significatione vsurpent illud Ieremiæ, vsquequo תחמקין *Tithhammekin*, abibis, sed sensu alieniore.
- Ier. 37.

CANTICORVM.

162

- 7 Peplum meum. רדוד *Ridud*, lingua Ismaëlica significat velum.
- 10 Vexillatus. רגול *Daghul* significationem mutuatur a דגהל *Dégheh*, Vexillum.
- 11 Aurum. Heb. כתרם *Kethem*, res est rotunda de monilium genere. פז *Paz* autem, quod obrizum vertere solemus, significat, lapides preciosos. Cincinni eius. extremitas pilorum eius. Densi. Heb. תלחלים *Taltalim* acerui, idē quod simplex תל *Tel*, acervus, cumulus, vt in Ezechiele, super mon- Ezech. 17. tem editum & חלול *Talul* cumulatam.
- 12 Super plenitudinem. super adaptationem, vt implebis in eo מלאת *Milleth*, plenitudinem lapidis.
- 13 Area. Heb. ערונה *aruna*, hæc vox significat partem loci in horto. Turres. Heb. מגדלות *Migdaloth*, quidam deducunt à גדול *Gadol*, magnus. at rectius est vt sit plurale à singulari מגדל *Migdal*, turris.
- 14 Orbes. גלילי *Ghelilē*, sonat veluti sphaeras, vt על גלילי *al ghelilē* Keseph super orbes argenteos. Impleti hyacinthis, ornati & cælati, vt in Exodo, וּמַלְאָתָם *Umléthabō*, implebis in eo, cælabis in eo. Hyacinthis. Heb. תרשיש *Tarsis*, lapidis preciosi genus est, vt in lege, Tarsis, onix, & iaspis. sunt qui scribant esse colore caeruleo & cælesti. Vi-

CANTICVM

scera eius, venter eius. *Nitor*, נִטוֹר *Eesseth*, vas est confectum ē dente elephantino candidi coloris. Ita autem vocatur, quia nitet, vt in Ieremia. pinguefacti sunt & נִטְוִי *Aasethu*, nituerūt. *Tethi*. Heb. מְחֻלְלֶפֶת *Mehullepheth*, quo significatu in Genesi, מְחֻלְלֶפֶת *Vattithaleph*, & textit sc. *sapphyris*. lapis est preciosus rubro colore, vt ex Ieremia liquet, Rubuerunt osse præ gemmis, *sapphyrus* segmētum eorum. similitudinem enim candoris iam his verbis præmiserat, sicut lac & tanquam nix. Errat autem, vt hoc obiter admoneam, qui illud Exodi, sicut opus לִבְנַת הַסַּפִּיר *Libnath hassappir*, exponit לָבָן *Laban*, albus. nā non est aliunde interpretatio quærenda, quàm ab hoc loco, Cape tibi לִבְנָה *Lebenā*, laterem, vt hæc adiectio, Sicut opus, satis ostendit. Quo enim sensu iungere possis, Opus cum candore? dicēdum enim fuisset, sicut aspectus candoris, non sicut opus.

15 *Marmoris*. Heb. שֵׁשׁ *Shes* pro vſitatione שֵׁשׁ *Shais*, marmor, quali norma reperies pro codē aliquo sydere עֵשׂ *Ees* & אֵשׁ *Aais*,

Declaratio Dramatis.

1 **V**eni, inquit Sponsus, in hortum meū, & mellui myrrham meam, in hunc sensum

CANTICORVM.

163

sensum, satiatus sum omni bono, nec mihi quicquam præter speciem tuam deest, præterea ne timeas quia sodales meos Pastores (vt dictum est principio *post greges sodalium tuorum*) vino cibisque satiaui. Sponsa subicit, 2 *Ego dormio*, etiam si dormiam, tamen cor meū veluti vigilat. Id bis dixit, primū quidem per somnium, nunc verò vbi ad se Cap. 3. in hortum suum venisset, quod iam illū obtestata fuerat, *Excitare Aquilo*. Vox dilecti mei pulsantis. hæc nuda loquitur. cæterum tora sectio clarior est, quàm vt explicationis egeat.

9 *Vexillatus de myriadibus*. veluti vexillaris inter socios suos.

13 *Malæ eius*, barba eius. *Turres*, malæ eius circum eum sunt veluti turres.

14 *Impleti hyacinthis*. hoc pertinet ad pilum qui est super manus eius. *Viscera eius nitor eboris*. cingulus lumborum eius iuxta viscera eius cinctā. Non enim nudus est.

15 *Super Bases auri*, pedes & articulos eorū. *Aspectus eius vt Libanus*, qui visu est optatissimus.

Declaratio allegoriæ.

1 **I**N hortum meum, inquit diuina maiestas, veni, nec tamen cuiusquam indigeo. quoniam vt est apud Psalmographum,

CANTICVM

mea est omnis bestia saltus. si re aliqua habeam opus, omnia mea sunt. *Fauum meum cum melle meo*, cibū apposui sodalibus meis, angelis. quo igitur pacto ais, Et comedet fructum deliciarum suarum. Postquam autem Dominus subduxit se in sublime, Israëlita Babylonem emigrarunt, vbi Ecclesia Israëlita, Ego in hoc exilio dormio vti is qui in tenebris est, sed *Cor meū vigilat*, quia cupij redire in gratiam cum diuinitate, sicuti antea.

2 *Vox Dilecti mei*. illud est, quod legitur. Excitauit Dominus spiritum Cyri Regis Persarum. *Quia caput meum plenum est rore*. non habitauit in aede. allegoria explicatur apud Aggeum. Tempus ne est vt vos habitetis in domibus vestris laqueatis & hæc domus deserta sit? Aut ros significabit lachrymas Israëlitarum qui ascenderunt ab exilio.

3 *Exui tunicam meam*, cum segnes erant Israëlita ad ascendendum & ædificandum ædem Domini.

4 *Ex foramine*. è fenestra firmamēti. Hinc scribitur apud Ezram, Vaticinabantur Aggeus & Zachar. filius Iddó.

5 *Surrexi vt aperirem dilecto meo*. hæc est ædificatio tēpli. Cogitabāt quidem Deum

CANTICORVM.

164

habitaturum esse cum eis, & ita eos Domini vates sperare iubebant, vt, habitabo in medio tui, siquidē rectam viam tenuissent, verumtamen ille non est ingressus cum eis, quia sequitur,

6 *Quæsiui illum, sed non inueni. Exierat anima mea, cum ipse loqueretur*. anima mea veluti excedit, cum recordor verbi, quod mecum antiquis diebus habebat.

7 *Inuenerunt me custodes*, Reges Græciæ. *Posteri Percusserunt me, tulerunt peplum meum*. reliquerunt me nudam præceptis, & ego interea inhærebam Domino, agræque eram amore, neque colui Deos externos. Posteri Alexandræ

10 *Dilectus meus elegans*. opera enim eius pura puris. *Et rubicundus*, prouocantibus eum ad iracundiam, iuxta id Esaia, quare rubra sunt vestimenta tua? Quod autem dicit, *Vexillatus de myriadibus*, tale est, quale illud Danielis, millies millia ministrabāt ei.

11 *Caput eius aurum obrizum*, thronus gloriæ. *Nigri vt coruus*, iuxta illud, ponit tenebras latebram suam, circum se tabernaculum suum. Psal. 17.

12 *Oculi eius*. vt scriptum est, in omni loco oculi Domini. *Abluti lacte*, hinc apud vatem, mundior oculis, quàm vt videas malum. Hab. 1.

CANTICVM

13 *Malæ eius.* intellige Principes, qui assistunt vultui. *Labia eius.* angeli qui mittuntur ad homines, vt Gabriel.

14 *Manus eius orbis aurei.* rotæ, de quibus in principio Ezechielis. porro ad hanc vocem hyacinthorum alludit idem Ezechiel, aspectus rotarû & opus eorum in speciem hyacinthi. *Viscera eius.* cingulus medius, in quo sunt similitudines Syderum.

15 *Crua eius.* corpus, ex quo procreatus est mundus. indicantur autem per שש *Shes*, (quod vertunt marmor & etiam sex significat) termini † sex. *Bases auri.* terra, qua sententia dictum est in Iob, super quo bases eius demersæ sunt. *Aspectus eius vt Libanus.* in Libano enim arbores innumerabiles sibi videre quis videatur. Itaque cum vnâ earum cõtemplatur, cogitat alteram non ei esse similem. verum vltèrius progrediens incidit in mirabiliorem & præstantiorem. Ita opera Domini. *Electus vt cedri.* Ipse enim permanet & opera eius similiter, tantumque abest vt pereant, vt noua sint singulis crepusculis. vsque aded multa est veritas eius.

Ezec. 1.

Zodiacus.

† Læuum
mûdi, dex-
trum, supe-
rum, inferû,
anticum,
posticum,
vide lib.
Ietfirâ.
Iob. 38.

Lam. 3.

CANTICORVM.
COMMENTARIA R.

165

innominati.

1 **R**espondit autè mihi Dilectus meus, *Ego veni in hortum meum soror mea sponsa, &c. Messui.* אריתי, *Arithi*, de significatu collectionis. cui simile extat in scriptis Doctorum nostrorum beatæ recordationis כמלא אורה וסלו *kimlô oré vesallô*, veluti plenitudinē metit & cartallum eius. *Fauum meum cum melle meo.* יער *Iahar*, est canna repleta melle. (saccharum). Hinc Chaldaea Paraphrasis סופ *Suph*, caricis siue iunci, est יערא *Iahara*. *Comedite amici.* & lætamini etiam vos ex lætitia & gaudio nostro.

2 *Ego dormio & cor meum vigilat.* Ego aliquando dormiebam (ait dilecta sociis suis) cor autem meum vigilabat. Tum verò audiui vocem dilecti mei, qui pulsabat fores ostij vt ingrederetur ad me, dicebatq; *Aperi mihi soror mea, socia mea. Cincinni mei, capilli mei. Guttis noctium* רסיו *Resise*, stilla, vnde locū scripturæ, וברביבים עלי עשב *Ubr bibim aal eeseb*, Chaldaeus transtulit על סלקושא *Resise aal Mālqosâ* stillas super herbam.

3 *Ego autem respondi Dilecto, Ecce me, modo Expoliam me tunica mea, & quomodo*

X iij

CANTICVM

induar illa, itaque torpui, neque protinus adij.

4 *Et dilectus meus misit manum suam per foramen, & tetigit pectus, eo ut aperiret. Quamprimum autem vidi eum, Viscera mea fremuerunt super me.*

5 *Myrrha transeunti.* Myrrha, cuius odor longissimè traducitur. *Super palmis pectus.* in loco, quem tetigerat dilectus meus.

6 *Et dilectus meus declinauerat atque transierat, abscederat sese & transierat, abieratque sibi dicens mihi, Ne aperias mihi nunc. Et anima mea liquefacta est, ut locutus est, verbum illud.*

7 *Peplum meum.* ררר Redid. ornamentum operis ductilis & passu candidum, nitidum & purum.

10 *Vexillatus in myriadibus,* in loco in quo sunt myriades hominum. magnus est & insignis ultra omnes, veluti vexillum.

11 *Aurum optimum,* כתרם Kéthem paz, margaritum preciosum. *Comæ eius cumulate,* capilli eius, qui faciunt cumulos, nigri sunt velut coruus. Quæ pulchritudo est hominis albi & rubicundi.

12 *Oculi eius columbæ,* similes sunt oculis columbarum, quæ inueniuntur iuxta riuos aquarum, quæ non dirigunt oculos nisi ad

CANTICORVM.

166

suos coniuges, Sic oculi dilecti mei non nisi spectant me. *Loti sunt oculi dilecti mei lacte, residentes super plenitudine,* ut impleant foveolam suam.

13 *Genæ eius habent fragrantem odorem sicut areolæ aromatum.* Turres genarum eius pigmenta aromatum.

14 *Tornationes auri.* Sicut rotulæ aureæ plenæ sunt Tarsis, qui lapides sunt preciosi, sic manus eius similes sunt ocellationibus (& variegationibus) auri confecti ad includendum Tarsum. *Viscera eius eburnea.* Venter eius similis est fragmento eboris operi sapphyris. שן, ebur, est os elephanti, טעלפת Mehullepheth, rectum & opertum significat, ut, & rexit se peplo & תתעלה Tithalleph, inuoluit se, in Genesi.

15 *Crura illius similia sunt columnis primariis,* quæ fundantur lapidibus aureis.

COMMENTARIVS R. SELO-
monis in 6. Cap. Cant. Cant.

1 *Quo profectus est dilectus tuus.* exteræ gentes probro & cõtumelia afficiunt Israël, & quærunt quod profectus est dilectus tuus, quare reliquit te desertam & vi-duam. *Quò vertit se dilectus tuus.* cum con-

CANTICVM

uertit se Dominus collocato spiritu suo super Cyrum, & facta restaurandi templi copia, iis, qui illud ædificare cœperunt, dicebant gentes, quò vertit sese dilectus tuus? Iamne ad te rediit? Et quæremus eum tecum. In hanc sententiam Ezras, audierunt hostes Iudæ & Benjamin filias exulum templum deplorare, &c. accesseruntque ad Zorobabelem, &c. *Ædificabimus vobiscum*, nam quemadmodum vos, quærimus Deum vestrum & quæ sequuntur: atqui propositum illorum malignum erat, vt nempe impedirent opus templi. Ipsi autem respondent,
2 *Dilectus meus in hortum suum*. nos iussit ædificare ædem suam, vt illic nobiscum sit. *In aream aromatis*. locum in quo adoleretur incensum. *Vt pascat in hortis* & præterea descendit vt pascat oues suas in hortis vbi dispersæ sunt (non enim ascēderunt ab exilio) & collocet diuinitatem suam super eas in synagogis & gymnasiis. *Et vt colligat lilia*. audit & attendit loquentes de lege sua colligens innocentiam eorum & inscribens eos libro memoriarum in conspectu suo, vt scriptum est in Malachia. Tunc loquuti sunt timentes Domini, &c.
3 Quod autem obtestamini, vos cum mecum quæsituras, sum equidem, fateor, dile-

CANTICORVM.

167

cti mei, at vos ad eum minimè attinetis, & propterea nobiscum non ædificabitis: hinc illud, Non vestrum est sed nostrum ædificare ædem Domini nostri: & paulò post, Vobis non est pars, aut iustitia, aut memoria in Ierusalem. *Qui pascit in liliis*, oues suas in pascuis placidis & commodis.

4 *Pulchra es socia mea, vt* † *Tirsa*. Ecclesiam laudat Dominus & ait, nonne propterea pulchra & elegans es socia mea, quoniam accepta es mihi? sic allegoricè exponitur in Siphre. *Venusta es nunc, vt initio in Ierusalem, Formidabilis vt vexillata castra Angelorum*. Terrorem tuum immittam in eos, vt non dimicent aut interturbent te ab opere, vt scriptum est apud Ezram.

5 *Auerte oculos tuos à me*. alluditur ad iuuenem, qui Sponsam suam oculis elegantem sibi que iucundissimam ita alloquitur, *deflecte oculos tuos à me*. nam dū eos intueor animo apud me tumeo, sumque insolentior, spiritusque meus ita in me attollitur, vt non possim † consistere. *Extulerunt me*. הרחיבוני † *Hirhibuni*, inflarunt cor meum, vt הרבם re me. *Rohbam*, insolentia eorum seu superbia, labor & vanitas, & רהב *Rahab* insolentia eorum cessatio. Allegoricè, fieri non potest, inquit Dominus, vt reducam vobis arcem, pro-

† R. Sclomo appellatue beneplacito intelligere videtur.

† Obfirmare me. Psal. 90. Es 30.

CANTICVM

pitiatorium & cherubos : qui in æde priore me efficiebant insolentiorum, vtque ostenderem summam meam erga vos dilectionē, donec preuaricata es in me. *Pil^{us} tuus vt grex caprarum.* In paruulis, delicatulis & tenuioribus, qui sunt inter vos, laus inest plurima.

6 *Dentes tui.* principes & fortes, qui in te sunt, omnes rebus bene agendis student. *Vt grex ouium.* ouis hæc tota sacra est, lana eius accommodata est colori hyacinthino, caro oblationibus, cornua buccinationibus, crura fistulis, intestina fidibus, cutis tympano. Impij autem comparantur canibus, qui inepti sunt ad sanctificationem.

8 *Sexaginta sunt Reginae.* Abraham & qui prodierunt e femore eius, filij Ketura sedecim, Ismaëlis & filiorū eius tredecim, Isaaci & posterorum eius triginta, filij Iacob duodecim, filij Esau sedecim, vide librum Paralip. Sic habes sexaginta dempta e numero Timna, quæ fuit vxor * Abrahamæ. *Et octoginta concubine.* Noë & filij eius ad Abrahamum vsque per generationes vniuersas, quæ arca exierunt, efficiunt octoginta numero. Quæ admodum autem reginæ, quæ sunt vxores regiar, excellunt magnitudine concubinas, ita Abrahamus, quique ab eo orti sunt habentur maiores & præstatiores reliquis om-

* videtur
esse men-
dum.

CANTICORVM.

168

nibus, vt ex his constat. Hagar enim regibus orta erat, similiter Timna filia erat principū, & tamen facta est concubina ipsius Esau: præterea quæ est in Genesi vallis Sauæ. q. ^{Gen. 35.} æquata, indicat æquatos esse omnes cōsilio ^{Gen. 14.} vno & constituiſſe super se Regem Abrahamum. *Et virgines absque numero.* in nationes multas hi omnes, quos enumerauimus, distributi sunt.

9 *Vna est columna mea,* at ex omnibus vna mihi electa est columba perfecta, quæ erga coniugem suum corde est sincero. *Vna est matri suæ.* synagogæ suæ. multæ quidem sunt familiæ in scholis, at omnium mens spectat ad intelligendam legem, vt rectitudo eius & veritas fert. *Pura est genitrici suæ.* Iacob conspexit ipsum lectum integrum, absque labe, atque confessus laudauit Dominum, vt dictum est, adorauit Israel ad caput lecti. *Viderunt eam filie,* Israëlitam gentem in magnitudine sua, & beatam prædicarūt. *Quæ nam verò est illarum collaudatio?*

10 *Quæ est hæc quæ spectatur vt Aurora.* spectans e loco edito in profundum vocatur נֶאֱשֶׁרֶת *Hashekuphá,* sic edes sanctuarij editissima terrarum. *Vt Aurora,* quæ progressu sensim collustrat, ita Israëlita in æde posteriore, principio Zerobabel Dux erat Iudæ

CANTICVM

& non Rex, erantque nostri subditi Persis & deinde Græcis, sed postea Machabæi excusso iugo Reges facti sunt. *Formidanda ut vexillata*, formidanda fortibus suis militibus, ut castra Regum quæ vexillis insignita sunt. His omnibus commendat Deus Ecclesiam Israël, Pulchra es socia mea ut Tirsā. Sed hæc satis sint.

11 *In hortum nucis descendi*. Hæc adhuc sunt verba diuinæ maiestatis, ecce veni ad te in ædem hanc posteriorem, *Vt videam fructus torrentis*. ut quis sit in te honestarum actionum humor videam, *Num floruerit vitis*, an florere faciat coram me discipulos sapientum, Scribas & Doctores. *Germinarint mali Punica*, an præcepta puritate plena existant. Sed quare comparati sunt Israëlitarum nuci? nempe quia nux tota lignea est, nec quid in eius medio sit, antè notum, quàm eam frangas, tum enim reperitur plena nucleis edulibus. Ita Israëlitarum humiles sunt, modestæque eorum opera. Philosophi, qui inter illos sunt latent, nec illorū laudes vulgo magnopere celebrantur. atqui si scrutèris, multos in eis inuenies sapiētiae thesauros. Sunt præterea multæ aliæ in hanc nucem allegoriæ. cadit in lutum nec tamē nucleus, quem putamine suo complectitur, maculam contra-

CANTICORVM.

169

hit. Similiter Israëlitarum exulant inter profanos cædunturque plagis multis: cū tamē illorum opera minimè damnentur.

12 *Nesciui*. Ecclesia Israëlita deplorans, nesciui, ait, cauere à peccato. cū enim versaret in gloria & magnitudine, incidi in odium gratuitum atque seditionem. inualecente enim in Reges familiæ Machabæorum Hircanum & Aristobulum ambitione, alter eorum in me Romanum Imperium induxit, & seruus illi factus ab eius manu regno inaugurari voluit. Illo ex tempore *anima mea posuit me* ut essem currus † super quos veherentur reliquarum gentium principatus. Hammi nadib. q. populi principis. Idem scilicet quod עם נריב *Hamnadib*, Iod superfluente, ut in sequentibus vocibus שוכני *Shocheni* habitator rubi, גנבותי *Ghenubti* furtum dici, רבתי *Rabbathi* multa populo. *Anima mea posuit me*, ego illos milimet præposui, iuxta illud, Docuisti eos super te, ut essent duces in caput tuum.

† Heb. ad vehendum super me principatus seu voluntates gentium.

Hier. 13.

COMMENTARII ABBEN

Exra In 6. Cap. Cant. & primum

vocum explicatio.

1 *VT Tirsā*. nomen ciuitatis, quam inuenies in historia Achabi. *Formida-*

CANTICVM

bilis ex qua terror in spectantes manat, vt alibi formidabilis & metuendus. Vt vexillata. vt castra habentia vexillum.

El. 51.

5 Extulerunt me, הרהיבני Hirhibuni potentiores sunt me, mihi robur & dominationem adimunt, vt, quæ dolat רהב robur. & Psal. 90. ורהבם Verohbam, robur eorum labor & vanitas.

Dan. 3.
Iob 8.

11 Nucis, אנו Ego, nucem significare constat ex scriptis Maiorum nostrorum beata recordationis. Fructus torrentis אבים Ibbim sunt fructus, vt in Daniele, אנכיה Inbeh fructus eius multus, & alibi, dū adhuc est באני beibbo in fructu suo nō excinderetur, sunt qui interpretantur fructus præmaturos, ab אביב Abib, spica, & אב Ab mense Quintili.

12 Hammi Nadib. duabus dictionibus. porro quidā tradunt iod vocis Hammi seu עמי aduentitium esse per paragogem, instar iod loci sequētis, בני benī, filius alinæ eius. atqui accommodatius est, vt, in exemplo בני benī, quod citant, paragogicum non sit.

Interpretatio Dramatis.

2 Dilectus meus descendit in hortum suum, nempe præmonitus à Sponsa, vt iam exposui, Veniat dilectus meus in hortum suum. porro cū surrexisset, sequuta

CANTICORVM.

170

est illum. is vbi eam vidit, pulchra es, inquit, socia mea, pilus tuus & dentes tui etiam sicut fragmen mali Punici, hoc sensu, tu dilecta mea es prisca, nec mihi cum alia cōmutaberis, quia ecce pilus tuus, dentes, temporeque tua certissimæ sunt tui notæ: nec rationi consentaneum est, vt cum alia cōfundare, cū præsertim vna sis in mundo, nec vlla sit tibi similis. sunt quidem Salomoni sexaginta Reginae, concubinae octoginta, virginēque innumerabiles, verumtamen earum nulla ad tui similitudinem accedit. vna enim es matri tuæ.

Allegoria.

2 Dilectus meus descendit in hortum suum. is qui ascēderat sursum (seque subduxerat) vt pascat in hortis & colligat lilia. ipse enim habitat cum angelis qui iusti sunt.

3 Ego dilecti mei. et si descendit dilectus meus, ait synagoga Israëlica, in hortū suum, tamen ego illius sum, & ipse meus est. cui diuinitas, Pulchra es. populum significans, quem reduxit in æde posteriore.

5 Auerte oculos tuos à me, desierat enim Prophetia in templo secundo, vt prædixit Daniel hac oratione, ad obsignandam visionem & Prophetiam. vide Commentaria mea ad librū Danielis. Pilus tuus. erant enim

CANTICVM

in æde secunda Nazarei. *Dentes tui*, fortes tui. *Tempus tuum*, sacerdotes. *sexaginta*. Interpretes referūt 60. & 80. ad filios Noë & filios Abrahæ atq; Esaū nepotis eius. *Virgines innumerabiles*, quibus nulla inest nobilitas aut stemma. *Vna est*, vt, gens vna in terra. 10 *Quæ est hæc quæ spectatur*, vt suprâ, quæ est hæc quæ ascendit è deserto. hoc pertinet ad Machabæos, quorum temporibus regnum vigeat in æde secunda. *In hortum nuncum descendi*. subiicit Dominus allegoriam de Ecclesia Israëlita, cuius fructus non antè apparet, quàm fracta sit. aduersum quod scriptum est, *Inerassatus est Israël & recalcitrauit*. spectauit, vt cernerem an florisset vinea, an in Israël iusti essent, sincero & recto corde.

12 *Nescini*, Ego Ecclesia Israëlita non sensi, donec posuit me anima mea quadrigas Hammi nadib, hoc est, male animam meam affeci, tãtis per dum currus aliis effecta sum. contrâ quàm alibi scriptum est, *Tunc super excelsa eorum incedes & inequitare faciam te excelsa terræ*. Alluditur ad odium illud gratuitum, quod exortum est tẽpore ædis posterioris, ex quo enatum est exilium hoc, quo hodie Israëlita opprimimur.

COM.

CANTICORVM.
COMMENT. R.
innominati.

171

2 *Dilectus meus descendit in hortum suum.*
pro more suo, &c.

3 *Ego dilecto meo & dilectus meus mihi.* Ne putetis coniunctum iri vobiscum dilectum meum, qui pascit in liliis, cuius odor manat perinde ac si pastus fuisset inter lilia.

4 *Pulchra es amica mea.* Audierat dilectus verba, quibus Spõsa ipsum laudauerat. Itaque ipse etiam laude exornat eam. *Sicut Tirsa*, vrbs nobilis & elegans, *sicut Hierusalem*. & proinde huic illam comparat, & vicissim hanc illi assimilat. *Terribilis*, אַיִם *Atumma* à terrore nomen habet.

5 *Auerte oculos tuos à me*, conuerte eos in partem mihi aduersam, ne videas me. *Insolentem fecerunt me*: הִרְחִיב *Hirhib*, declarat elationem & eleuationem. *Quæ apparuerunt* גָּלַשׁ *Galas* significat detrahi & descendere è loco superiore in inferiorẽ. Hinc Chaldeus בְּגַבְבְּחֵי *Begabbah* interpretatur בגלשותיה *Biglusutheh*. Capræ porriguntur in rectum connexionem, neque disperguntur huc illuc.

6 *Et orba non est in eis*, nulla earum deest è suo ordine.

7 *Tanquam fragmen mali Punici*, sicut seg-

Y

Bellum ci-
uile.

CANTICVM

mentum mali Punici, quod formosum est, sic speciosa est gena tua, id est, pudore ofusa est.

8 Sexaginta sunt Regine. q. d. et si sexaginta & octoginta fuerint siue concubinae siue virgines, aut absque numero, tamen una est coluba mea, nobilissima omnium, in cunctis enim nullae est par.

9 Viderunt eam filiae Hierusalem & beatissimam predicauerunt. & quidnam dicunt

10 Quae est ista quae prospicitur sicut Aurora, &c. *אור* quae cernitur, quae apparet, quasi Aurora, quae progressu augescens habet splendorem & lumen.

11 In hortum nucum descendi. Verba dilectae ad dilectum. descendere in hortum nucum aliquando cupiebam, ut conspicerem fructus vallium, illic ut accommodarem locum, in quo ambo oblectaremus nos.

12 Nesciui autem eò rectè peruenire & erravi de via usque adeo, ut anima & cupiditas mea, qua ducebar ad illuc proficiscendum, traduxerit posueritque me in medio quadrigarum † populi inclyti.

† Hoc sonat Amminadab.

CANTICORVM.

172

COMMENTARIVS R. SELOMONIS in 7. cap. Cant.

1 **R**edi, redi o Sullamith. Mihi, ut etiā atque etiam redeā, pedēmq; à Domino deferam, aiunt. o Sullamith, o quae perfecta es erga eum, redi ad nos & contemplabimur te, constituemus ex te principes & dominatores fidos, quos, ut alicubi scriptum est, è populo vniuerso delegeris. Haec deras seu allegorica interpretatio R. Tanhumā. Glosmate alio, *Contemplabimur te*, attendemus ad eam magnitudinem & dignitatem qua te debeamus prosequi. Quibus Ecclesia. *Quid spectabitis in Sullamith?* quam dignitatem determinabitis mihi, quae sit meae magnitudini par, aut vexillis chori copiarum, quae erant in deserto?

2 *Quam pulchri sunt gressus tui.* In ascensu festorum o filia principis. *Circuitus femorum tuorum tanquam monilia.* conseruatio ornamentorum aureorum vocatur *חלי כתם* *Hbali Kéthem*, monile aureū. al haly lingua Arabica. Id doctores nostri exposuerunt de foraminibus fistularum, quibus libatur, quae iam inde factae sunt à sex diebus, orbis conditi rotundae, ut femur. Interpretantur *חללים* *Hbalaïm* de significatu fodiendi, ut

Y. ij

CANTICVM

חוליות הבור *Hhuliuth Habbor*, ambitus cauputei. *Opus manuum artificis*, manuum Dei Opt. Max. hæc in Talmud tractatu de tabernaculis. Porro encomiū quo Israelis Ecclesia Dominum celebrabat, è summis ad ima progrediebatur, hoc exordio, *Caput eius aurum obrizum*, sensim delabēs ad *crura eius columnæ marmoris*, quod ad volūtatem eius demittatur diuina ipsius maiestas è summis ad infima. Contrā ipse præconium Ecclesiæ recenset ab imis ad summa. Quam pulchri sunt gressus tui, nempe pedes, loco & ordine perueniens ad *Caput tuum super te sicut Carmelus*, quousque eam ad se pertraxerit.

3 *Vmbilicus tuus crater rotunditatis*. vmbilicus tuus vt crater aquarum profundarū, in quibus se lauant, estq; vas confectum è lapidibus marmoreis. Sic etiam lingua Arabica vocatur *סאר Saar*. Vmbilicū autē, quoniam est veluti foramen rotundum, comparat crateri rotundo. hæc verò laudatio nihil attingit sceminæ pulchritudinem, vt superior. Illa enim superiore dilectus collaudabat eā, cum hæc sit sociarum ipsam ab operibus bonis commendantium & dicentium, consentaneum est, vt nobiscum coniungere.

† Sedem & tribunal iudicij.

Allegoria autem refertur ad † sedem quadro lapide excisam, quæ in medio terræ seu

CANTICORVM.

173

vmbilico sita est. *Non deest mixtio*, nō consumitur inde potus, nō inde separatur aut desunt vlla doctrinæ verba. *Venter tuus acervus tritici*, quo omnes indigent. *Septus lilis*, munitus & septus liliorum sepe. sufficit ei sepes tenuis, nec vllus ex vobis est, qui eam perumpat ingressus causa. Ecce sponsus ingreditur in thalamum, cor eius meditatatur thalamum, & præ ardore spōsaliorum suorum ad mundandam eam accedit. Respondet Ecclesia, guttam sanguinis, instar sinapi vidi & ecce vertit vultum in partem aliam, nec momordit eum serpens neque scorpio pupugit illum. sanè cum pertransit viam, conspēctis in vertice ficuum primitiuis, tetendit manum suam vt ea acciperet, immò verò inquit Israel, extendit manum suam ad diripiendum. Ecce septus est lilis.

4 *Duo vbera tua*. duæ tabulæ, glossemate alio, Rex & summus Pōtifex. *Collum tuum*, templum & altare quæ erecta editaq; sunt, item † sedes iudiciaria, ibi ad robur confecta sunt & clypei loco, sicut turris eboris.

† Sedes quadrata.

5 *Oculi tui piscine in Hesbon*, quæ attrahunt aquas, ita oculi tui ad portam Bath rabbim. i. sapiētes tui qui sedent in portis Ierusalem vrbis habētis Rabbim (multos seu multum populum) & occupantur in ratione reuolu-

CANTICVM

tionum & syderum. Sapientia & eruditio sunt oculi populorum, qui attrahunt, vt piscinæ, aquas. licet præterea בִּרְכָה Berechá, quod pro piscina accepimus, exponere columbas, vsu Thalmudico, qui accipit, inquit, colubos nidi, euolare facit primum בִּרְכָה, columbam, vernaculè couuee.

6 *Nasus tuus.* אֶפֶךְ Appéché vultus tuus, vt turris Libani. Non possum אֶפֶךְ Appéché accipere pro nare siue spectes sensum, siue allegoriam. quæ enim speciei laus, si habeas narem magnam & eleuatam turris instar? Itaque hac voce faciè intelligo. Idque quia locutus est numero singulari, non plurali. Nam de fronte ipse loquitur, quæ præcipua est vultus inspectio iuxta illud Esaïæ, inspectio vultus eorum in illos loquitur. Intelligis enim vt in collaudanda ea progrediatur ab imis ad summa. Oculi tui piscinæ in Helbô, deinde frons tua vt turris Libani. à qua etiã apud Ezechielem gentes commédant eam, frons tua valida aduersum frõtem omnium eorum, qui veniunt, vt depascantur & seducant te. *Vt turris Libani, quæ Damascum spectat.* hæc est domus saltus Libani (vt legi in Midras) quam construxit Salomon, à cuius fastigio spectator numerare potest, quot domus sint Damasci. Glossemate alio, facies

Ez. 3.

Ezec. 3.

CANTICORVM. 174

tua spectat faciem Damasci, contemplans vt portæ Ierusalem ad Damascum vsq; exporrigantur, dilatanda enim est ad vsque Damascum.

6 *Caput tuum super te tāquam Carmelus.* hæc sunt phylacteria, quæ ponuntur in capite, de quibus scriptum, Et viderunt omnes populi terræ, quod nomen Domini inuocatum sit super te, & à te metuent. Robur itaque & terror eorum est veluti rupes montiū. Carmelus autem significat mōrium fastigium. *Et coma capitis tui.* דָּלָת Dallath cincinnatio capillorum Nazareorum tuorū, iuxta præscriptum suum æque pulchra est, atque purpuræ complicatio. sic autem appellatur, quia implicatio in capitis sublimitate tenuis est admodum. *Rex alligatus canalibus.* Heb. בִּרְהָטִים Berehatim, nomen Dei alligatum est cincinnis, quia scriptum est, Corona dei sui in capite eius. רֶהֱטִים enim, vernaculè significat les creins, sic vocant pilos baltheo- rum, quibus ligant cingulos. Expositione alia *Rex alligatus.* Deus optimus ligatus est amore, mandatis & beneplacito, quibus coram eo accepti estis.

7 *Quam pulchra es & quam incunda.* postquam speciatim attulit commendationem mēbri cuiusque, iam vniuersè omnia com-

CANTICVM

plectens, quā pulchra es, inquit, tota, quā-
que suavis vt tibi amore adhærescam, quo
oblectare sese conuenit.

8 *Hæc statura tuā similis est palmæ.* vidimus
venustatem staturæ tuæ temporibus Na-
bugdonozoris. omnes enim nationes incur-
uabant se & procidebant simulachro. tu ve-
rò consistebas staturā erecta, vt hæc palma.
Et mammae tue botris. Daniel, Hananias, Mi-
sael & Azarias, qui tibi aderant vberum lo-
co, ex quibus sugeres, similes erant botris,
qui effundunt potum. Hi enim similiter re-
dundabant lactando & docendo omnes nul-
lum esse timorem similem vestri. Hæc-
nus collaudarunt eam gentes, deinceps ve-
rò sequuntur verba Domini ad exules Is-
raëlicos, qui sunt inter gentes.

9 *Dixi ascendam in hanc palmam.* glori-
or apud exercitus celestes de vobis, quod ope-
ra vestra subuehar & sanctus habeat in his
inferioribus. sanctificatis enim nomen meū
inter gentes. *Apprehendam ramos eius.* pre-
hendam ego & inhærescam vobis. sunt au-
tem סנסנים *Sansinnim* rami. *Et sint quasi*
vbera tua. nunc confirma verba mea, vt non
sequare cultum gentium, & boni atque sa-
pientes, qui apud te sunt, in fide sua persi-
stant, & iis respondeant, qui seducere te vo-

Deum.

CANTICORVM

175

luerint, paruulósque tuos doceant.

10 *Et palatum tuum sit sicut vinum bonum.*
mone respōsionibus tuis vt sint sicut vinum
generosum. *Quod it ad dilectum meum ad re-*
ctitudines. vt ego vobis respondeam (clamat
Ecclesia) testor me in fide mea permanfu-
ram, vt incedat palatum meum coram di-
lecto meo in dilectione rectitudinis, quæ ex
corde est, absque dolo & fraude, sicut vinū
generosum. *Quod eloqui facit labia dormien-*
tium. eo delectatur vel patres in sepulchro,
& confitentur super portione sua. דובב *Do-*
beb loqui facit & cōmouet, vernaculè *Pro-*
mer. præcipua autem verbi huius vis in lo-
quendo posita est. Respōsio sequitur.

11 *Ego dilecti mei sum,* & ipse etiam appetit
me.

12 *Age dilecte mi, egrediamur rus.* verba
Ecclesiæ Israëlicæ, ô dom inator mundi ne
me eo pacto iudices, quo illos qui habitant
in arcibus, in quibus inest rapina & ince-
stus, sed quo habitatores pagorū, qui operā
suā victum tolerant, quique occupantur in
lege, propter afflictiones. *Pernoctemus in pa-*
gis. Heb. בכפרים *Backephayim*, hoc est, si no-
minis allusionem spectes בכפרים *Baccho-*
pherim, cum negatoribus & atheis, hoc sen-
su, age monstrem tibi quæso filios Esau, qui-

Vrbibus
muniti.

CANTICVM

bus abundè suppeditasti bona, & tamen te tuamque prouidentiam negant.

13 *Mane surgemus ad vineas.* Ecclesias & Academias. *Videbimus an floruerit vinea.* qui versati sunt in scriptura. *Aperta sit gemma.* aperitur gemma cum flos excidit & vix internoscitur. Huic comparat eos, qui versantur in Misna seu cōtextu Talmudico, à quibus in doctrina legis vtilitatē capere proximum est. *Floruerint mali Punice,* חנצור *Henis* effloruerint, cum mala punica perfecta sunt & flos, quem circum se habent, cadit, efflorēt. i. florem amittūt. His comparat doctores Talmudicos, qui sapientia sunt absoluta & ingenio ad docendū instructissimo. *Ibi dabo amores meos.* Ibi tibi ostendam gloriam meam & magnitudinem, honorem filiorum meorum filiarūque.

14 *Mādragoræ dederunt odorem.* דודאים *Dudaim* significat & sportam, sportæ ficuum bonarum & malarum spirarunt odorem, in quam sententiam dictum est, Ostendit mihi Dominus, & ecce duæ דודאים *Dudæ* sportæ ficuum, &c. sporta yna bonarum, &c. sporta altera ficuum noxiarum admodum, quæ non comeduntur, quales sunt præuicatorēs Israëlīs. Iam ambo dederunt odorem. vterque enim quærit faciem tuam. Et

Jerem. 23.

CANTICORVM. 176

in portis nostris omnes fructuū delicie. In manibus nostris est merces mādatorum complurium. *Nonne, etiam veteres,* renouarunt enim Scribē cū veteribus quæ ad me scripseras. *Recondidi tibi.* nomini & cultui tuo recondidi ea apud me, aut glossemate alio, recondidi, vt tibi ostenderē me ea impleuisse.

COMMENTARII R. AB-

ben Ezra In 7. cap. Cant.

1 *O Sullamith.* & tu quæ es è Salem, hinc est Ierusalē, cuius noratio est, si interpretēris, timere Salem. *Tanquam chorū castrorum.* מחולת *Mehholath* significat chorū, vt, tympanum & fistula ופחול *Vmahol*, & chorus.

2 *Circuitus femorū eius.* Heb. חמוקי *Hhamuhé*, dicūt significare locū in quo femur vertitur, & sic exponūt illud Ieremiæ תחתם *Thithammekin* vertes te, & supra חמק *Hhamak* verterat se, transierat. *Tanquam monilia.* חללים *Hhalaim*, plurale est à sing. וחליפתם *Vahali kéthem*, & monile aureum. quale est צבי *Tsebi*. *Artificis.* ita enim accipi debet אמן *Ommān*. quæ significatio nota est.

3 *Vmbilicus tuus.* שררך *Shoreréché* signifi-

CANTICVM

cat vmbilicum, vt medicina erit **לטרך** *Leshorech* vmbilico tuo. *Crater.* **אגן** *Aggan*, vasis rotundi genus, vt & posuit **באגנית** *Beagganith*, In crateris. *Rotunditatis.* In Chaldaea interpretatione **סחר** *Saar*, quæ vox hic reperitur, Lunam significat. & sic **הסהרונים** *Hassahronim*, in Esaia sunt specula ad Lunæ similitudinem, atque etiam ita vocantur apud Ismaelitas. *Mixtio.* **מזג** *Mezeg* mixtionem significat, vt constat ex lingua Doctorum nostrorum, vt, **מזג** *Maxag* miscuit vinum suum. alij exponunt ex loci exigentia, vt paulò post explicaturus sum. Nam alibi in scriptura ei simile non reperitur. **סוגא** *Sugá*, vt in scriptis Doctorum nostrorum **סוג** *Sijag*. sepes.

6 *Sicut Carmelus*, Carmelus quibusdam est mons in scriptura celebratus, sed illi falluntur, significat enim colorem quendam, vt in libris Paralip. vbi scriptum est, & carmel cum purpura. *In canalibus.* **רהטים** *Rehatim* canales significat, vt in Genesi **ברהטים** *Barehatim* in canalibus, in aquæ ductibus, ita appellantur loca, quæ eo facta sunt vt illuc aquæ confluant. *Et coma.* **דלת** *Dallath* lingua Ismaelica sonat extremitatem capilli.

9 *Ramos eius*. si esses illi similis, sunt autem

CANTICORVM.

177

סנסנים *Sanfinnim* rami summi, in quibus est fructus.

10 *In reſtitutionibus.* epithetum vini, vt ambulat in reſtitutionibus, id est, generose. *lo-* *In Prouer-*
biir. *qui faciens.* **דובב** *Dobeb*, de significato locutionis, atque inde forte **דיבבא** *Dibbá* oblocutio, detractio.

11 *Appetitus eius.* **תשוקתו** *Teshukathó*, vt in Genesi, & ad virum tuum **תשוקתך** *Teshukathech* appetitus tuus.

13 *Amores meos.* **דודאי** *Dodai*, amores meos, aut, vt aliis placet, saluam linguæ meæ.

14 *Mandragore*, stirps in speciem formæ humanæ.

INTERPRETATIO

altera, nempe Dramatica.

1 **Q** Vi vident me, inquit Sponsa, mirantur & aiunt, quæ est hæc, quæ spectatur vt Aurora? Quibus respondi me ad hortum nucis descendisse, deinde nesciuisse, cuius loci sententia est hæc, miror vt non senserim neque perceperim me ad te quæ celeriter peruenisse, vt quadrigas Hammi nadib, maximi scilicet, qui sit in populo meo, omnibus qui contemplantur, ad me conclamantibus, redi, redi, inquam, &

CANTICVM

Sullamith. Quibus ego, Quid spectabit in Sullamitide, ut vos omnes exire oportuerit ad eam cōtemplandam non secus atque certatim aut cum pompa duæ acies exeunt in occursum Regis sui.

2 *Circuitus femorum tuorum.* Indicat Salomon femora sponsæ superinduta fuisse variis monilium generibus.

3 *Vmbilicus tuus.* verti mea quidem sententia debet per defectionem præpositio- nis, in vmbilico tuo, ut hæc sit constructio, Baltheus est in vmbilico eius, cingulus in lumbis eius, in quo inest species Lunæ, ubi autem comparauit eam cum Luna, quatenus plena est, diuersitatem subiicit, tuæ huius Lunæ lumen nunquam deficit, ut lux Lunæ postquam perfecta est, extinguitur. *Venter tuus aceruus tritici.* foris enim apparet tanquam aceruus tritici, infernè crassus, superne tenuis. *Septus liliis.* aceruus iste non conspicitur, quod lilia sint in circuitu eius. 5 *Naris tua ut turris Libani.* turris illa æqualis erat absque obliquitate. *Caput tuum super te sicut Carmelus.* sicut color nomine Carmel, nempe puniceus, & ut purpureus color est in ipsa nari. *Rex alligatus canalibus.* comparat capillos, quorum alter alteri subest, aquis canalium. Rex autem est caput,

CANTICORVM.

178

aut significatur, regem cupere vinciri & ligari funibus capillitij eius. hanc expositionem recensent principes Cedar, qui amato riis indulgent.

6 *Quam pulchra es.* in orbe nihil est suauius, pulchrius atq; dulcius desiderio & amore.

8 *Hæc statura tua similis palmæ & botris.* Botri sunt racemi vineæ, quæ vna cum palma arbore fursu sublata est. Quæ sequuntur

9 *Ascendam in hanc palmam, & prehendam ramos eius,* verba sunt illorum qui cupiditate anguntur eius potiunda, prehensis vberibus eius & olfacta eius nare, quæ odorem pomi spirat.

10 *Et palatum tuum,* salua quæ sub lingua tua est, similis est vino, quod recta ambulat, & ad loquendum impellit dormientem. Vsq; adeo animum exhilarat & cor excitat. Prouer. 23.

11 His respondi, inquit puella, *Ego sum dilecti mei solius,* non vestra o qui mei cupiditate ducimini. *Et ad me desiderium eius,* ut exequatur voluntatem suam.

12 Sed nunc age *Dilecte mi egrediamur rus pernoctemus in villis.* In hac aliqua villa, nec adeamus vrbes, vbi verò terris orta fuerit Aurora

13 *Mane surgemus & in loco,* quem suauitate odoris fragrantem comperiemus. *Dabo*

CANTICVM

Quem sua-
uolentem
esse par est.
1er. 12.

amores meos. quā phrasim vsurpat Ieremias
et si contrariam in sentētiā, dedi amorem
animæ meæ.

14 *Mandragoræ dederunt odorem, ac in portis
nostris omnes fructuum deliciae, adiectus oris
ad os. Concupiui, inquit Ecclesia, palam &
aperte osculari os tuum, neque vereor, vt
proinde in hominum oculis sim despiciatui,
vnde subiicit. Quis dabit te vt fratrem mihi.*

Allegoria.

1 *Redi, Redi.* hoc de venturis temporibus
dicitur, cū Dominus reducet captiui-
tatem Sion. *Quid spectabitis in Sullamiti-
de:* huic loco quadrat, quod concionatur
Esaïas, montes & colles efferent ante vos iu-
bilationem.

2 *Quā pulchri sunt gressus tui,* ascendent
enim Israelitæ ex omnibus locis, dicēte scri-
ptura, quænam istæ sunt, quæ vt nubes vo-
lant. *Vmbilicus tuus.* † senatus maior, vt di-
midium atæ rotundæ. *Venter tuus,* † sena-
tus minor.

4 *Duo vbera tua, duæ leges: Collum tuum* rex
Christus.

5 *Oculi tui,* Prophetæ, qui initio erant
in Hesbon. i. certo numero, iam erunt pluri-
mi, vt prædixit Ioel, postea effundam spiritū
in omnem

Esa. 44.

† 71. Iudi-
cum.
† 31. Iudicū.

CANTICORVM.

179

In omnem carnem & vaticinabuntur. *Naris
tua* Sacerdos maximus, iuxta illud, ponet in-
censum in nari tua.

6 *Caput tuum super te sicut Carmelus.* hic est
† Nehemias filius Vzielis de filiis Iosephi.
Et coma capitis tui. is est Elias. *Rex alligatus*
canalibus. Christus, qui est ligatus, quem ad-
modum traditū reliquerunt maiores nostri,
quod quo die diruta est Ierusalem, natus sit.

† Alius ab
eo cuius li-
ber extat
inter sa-
cros.

7 *Quā pulchra es,* restituetur enim Eccle-
sia Israelitica ad pristinam suam magnitu-
dinem.

8 *Hæc statura tua similis est palmæ.* signifi-
cat vniuersum populum Ecclesiæ iustum
fore, vt scribitur, iustus vt palma florebit.

9 *Et odor naris tuæ.* Sacerdos summus, qui
sacrificat holocausta & adolet.

10 *Palatum tuum,* cantica.

11 *Ego dilecti mei.* pars enim Domini po-
pulus eius.

12 *Age dilectem,* vbi inspexeris vineas, hoc
est, Israelitas, contemplaberis an vitis florue-
rit. Hinc exseripserunt sapientes nostri, quæ
sequuntur, verba. Si Israelitæ egerint pœni-
tentiam redempti sunt: Sin minus, illis im-
ponitur rex, cuius decreta sint veluti decre-
ta † Haman is & redimentur. Vides vt man-
dragoræ dederint odorem, cōiunctique sint

† De hoc
in Ester.

CANTICVM

hi sancti noui cum sanctis patrum veterū,
vt significatur fructuum deliciis nouis &
veteribus.

COMMENT. R. INNOMI-
NATI.

I Dixerunt autem mihi, qui me specta-
bant, *Reuertere, reuertere Sullamitis*, id
est, filia Ierusalem. Hierusalem enim quon-
dam dicebatur Salem. Inde ergo Salemo-
nia, siue Sullamith appellatur. *Et intuebimur*
te. spectabimus speciem & elegantiam tuam.
Respondi verò, *Quid videbitis.* q. d. quam
pulchritudinem poteritis in me conspiciere
nunc, quemadmodum conspiciebatis in
choro castrorum. Eram enim ornata in me-
diis catrorum virginalium choris, & ibi
videbatis meam pulchritudinem. Nūc ve-
rò occupata sum eundo. Quid igitur pul-
chritudinis poteritis in me contemplari?

2 Ipsi autem responderunt, *Quam pulchri*
sunt gressus tui, hanc formositatem in te cer-
nimus, *Gressus tui in calceis.* pedes tui formo-
si sunt intra calceos tuos. Incipit autē eā ce-
lebrare à pedibus. *Iunctura femorum tuo-
rum.* חסוקי *Hhamuké* latebræ femorum
tuorum. *Sicut monilia.* חללים *Hhallaim* ge-
nera sunt gemmarum.

CANTICORVM.

180

3 *Vmbilicus tuus.* Vmbilicus tuus similis
est crateri argenteo rotundo, pleno vini ru-
bicundi, quod est dilutum aquis. אגגן *Aggan*
craterē significat, vt, באגגן *Vayaſem*
baagannoth. Tornatilis סהר *Saar* rotundus,
quemadmodum Luna. Chaldea Paraphra-
sis Lunam appellat סהרא *Sahra.* Non deficit
mixtio ē patera, sed perpetuò plena est vino
mixto, tumq; valde apparet elegā. *Aceruus*
tritici, quī latus est infernē, angustatur au-
tem vertice, estque aceruus ille septis liliis.

4 *Sicut turris eburnea.* שן *Shen*, os est ele-
phātinum. *Oculi tui sicut piscine.* sicut fontes
aquarum, qui erant in Hesebon iuxta portam
filie multitudinis. Hesebon locus est certus.
Quia autem fontes habebat insignes, qui
& celebrabantur ob pulchritudinem, proin-
de illis comparatur oculi Sponsæ. *Nasus tuus*
sicut turris. Nasus tuus erectus est æqualiter
& directè sicut turris Libani. Ipse enim Li-
banus prospectat superficiē Damasci. Hæc
autem turris illa tempestate nota erat.

5 *Sicut Carmelus,* sicut mons Carmelus, qui
est montium pulcherrimus. *Ecce comæ capi-
tis tui.* דללות *Dalloth*, sunt pili tenues & sub-
tiles, qui deorsum decumbunt.

Rex alligatus canalibus. רחיטין *Rehitim* tra-
bes significat, vt sup. primo cap. trabes no-

CANTICVM

Gen. 33.

stræ abiegnæ, iuxta quam significationem sententia est hæc. Etiam Rex cupit alligari & astringi trabibus domus tuæ, vt assidue contempletur pulchritudinem tuam. Sic interpretatur R. David Kimhi. Præterea licet sumere in significatione loci Genescos, כרחמים Barehatim in canalibus, in aquæ ductu. Atque ita vocabulum hîc declarabit tubos, qui extant in ædibus, vt aquas pluuias extrorsum mittant. In illis autem canalibus cupit Rex vinciri atque ligari, vt prospiciat speciem ipsius.

6 Quàm pulchra & quàm dulcis. Hactenus dilecta dilecto exposuit quæ & qualia sibi dixissent, qui occurrerāt, vbi ipsam fuissent cōtemplati. Nūc dilectus ei respōdet & ait. Quàm pulchra es & quàm suavis ô dilectio, dum vnâ fruimur delitiis.

7 Et Vbera tua similia sunt duobus botris palmarum.

8 Fructus eius. סנסנניו Sansinnau ramos eius. Et sint vbera tua duo mihi similia duobus botris vineæ.

9 Et palatum tuum fragrat, sicut vinum optimum tendens rectâ ad dilectum meum, sic palatum tuum ascēdit ad dilectionē meā & eripit mihi mentem, velut vinum generosum. in illum enim, qui illud potat, rectâ in-

CANTICORVM.

181

cedit. Loquens palatum tuum, labia dormientium. דובב Dobeb loquens.

10 Dilecto meo. respondet dilecta dilecto.

11 Veni & exeamus in agrum & pernoctabimus in villis, in loco vbi non est hominum turba & multitudo, prope scilicet vineas, vt possimus mane surgere & deambulare in vineis, vt lætemur quo voluerimus tempore.

13 Mandragoras videbimus, num odorem dederint. Dilectionem meam seruauit tibi, amorem meum non reuelauit alteri proco, sed recondidi & pudicum seruauit tibi.

COMMENTARIVS R.

Selomonis in 8. cap. Cant.

I Q Vis det te tanquam fratrem mihi. vt venias consolatum me, quemadmodum Ioseph fratres suos, qui tamen de illo male erant meriti. scriptum enim, Et consolatus est eos. Inuenirem te foris, oscularer te, inuenirem vates tuos nomine tuo loquentes, amplecterer & oscularer eos, sat sciens me ab illis non habendam despiciatui. Dignus enim est amor tuus vt dilecta tua circumeat ad assequendum * illum.

2 In domum matris meæ, ædem sanctuarij. * Amor enim scilicet.

Z iij

CANTICVM

Doceres me vt solitus es facere in tabernaculo conuentus seu fœderis. *Propinare* tibi ē vino pigmentato libamina. *E musto*, vino dulci.

3. 4. *Sinistra eius sub capite meo. Adiuro vos.* Iam Ecclesia Israëlita conuertit suum ad gentes sermonem, etiam si lugeam & plorem, tamen dilectus meus firmiter sustinet manum meam, mihiq̃ue in exilio meo fulcrum est, & proinde adiuro vos, *Quid excitabitis & quid expegefacietis.* nihil enim proderit vobis.

5 *Quæ est hæc.* Deus tēque quaterque fœlix & confessus eius de Ecclesia Israëlita inter se colloquuntur, quānam est hæc, quāque illustris quæ ē deserto ascēdit tam præstātibus donis prædita: illic euecta est dono legis & præsentia diuinitatis, atque apparuit dilectio & favor eius omnibus, & etiam num in exilio adhærescit dilecto suo. *Innitens dilecto suo.* מִתְרַפֶּקֶת *Mithrappêked*, sociata dilecto suo, profitens se eius sociam & coniugem, nam רַפַּח *Raphak* hoc significat Ismaëlicè, hinc Raphakta, socia. *sub pomo excitauit te.* hæc ita loquitur petens dilectionem dilecti sui, sub pomo excitauit te, recordare quæso vt ad radices montis Sinai, qui tãquam pomus imminebat capiti meo,

CANTICORVM.

182

excitauerim te. Hæc locutio est amantis fœminæ quæ puella nuplit, quæque dilectum excitatum noctu inter dormitandum amplectitur atque deosculatur. *Ibi enixa est te mater tua.* Iam diximus Dominum Ecclesiam sæpe vocare matris nomine. Ibi facta est tibi matris loco. *Enixa est tibi* חֶבְלֵי חֶבְלֵי *hhibbelathecâ* de significatu חֶבְלֵי *hheble*, torminum parietis, hoc sensu, obuenerunt tuâ causâ dolores. *Tibi, ex te, vt alibi, filij mei יצאוני* *Ietsaûni* exierunt mihi, ex me.

6 *Pone me tanquam signaculum.* ob ipsum amorem consigna me in corde tuo, ne mei obliuio te capiat, intelligas quā sollicita res sit amor, nec minus, quā mors, vehemens, amor, scilicet, ille quo te depereo apud me est ex aduerso mortis qua ego libens interimeret * super te. *Durus tanquã sepulchrũ* * *Propter te zelus, & * impetus quo æmulatur & lacessit * Cõfilius.* me gentes tua causa. etenim קִנָּה *Kiná*, zelus, vbique significat impetum cordis ad vlciscendam iniuriam, *enfremir* vernaculè, *Ignis flamme Dei.* Ignis vehementis qui excitatur vi flammæ infernalis. Accentus *Zaleph kadol*, qui superscribitur vocabulo רִשְׁפֵי *Rispe* carbones, docet dictionem אש *es*, ignis, cõstrui in genitiuo cum שְׁלֵבֶתָהּ *shalhebeth- Iáh*, flamma Domini, vt sit sen-

CANTICVM

sus, ignis flammæ Domini.

7 *Aquæ multæ non possunt extinguere amorem*, quia meminerat carbonum, in iisdem persistēs, iam hæc subiicit, *Aquæ multæ, populi. Et flumina*, Duces eorum atque Reges, *non obruent eum*, vi, terrore, blanditiis, & persuasionibus. *Si dederit quis omnes opes domus suæ*. ut cum amore tuo commutet, *Contemnendo contemnent eum*. usque adeo omnes, Deus & sacer eius Senatus, testificantur Ecclesiam Israël dilecto suo coniunctam esse.

8 Nunc soror est nobis in inferioribus, quæ consuta & coniuncta atque appetēs est versari nobiscum, parua autem est, quoniam se infra reliquas omnes gētes deiicit, in quam sententiam legitur, Non ex multitudine vestra, &c. quod se ipsi summittant, אֲחֵינוּ, quam vertunt sororem, est de agnominacione seu paronomasia אֲחֵינוּ, futura rerum lacerarum, quæ non sunt assutæ. Et *mammæ non sunt ei*. sensum repete ex hoc loco, vbera * parata sunt, quod dictum est de seruitute Ægyptiaca, cum tempus redēptionis appeteret. Ita, Mammæ non sunt ei, hoc est, nondum appetiit tempus annorum eius. *Quid faciemus sorori nostræ, In die quo sermo fiet de ea*. quo gentes demurmurabūt in eam,

Ezec. 16.
* Aptata.

CANTICORVM.

183

consiliaque agitant de ea delenda, iuxta illud Exodi, Agite deleamus eos è gente. Exod. 23.

9 *Si murus est ædificabimus*: si fortis est fide & timore, ut aduersum eas sit veluti murus aheneus, quem nemo perumpat, nempe si affinitatē cum illis non inierit, aut decepta ab illis non fuerit, aut ipsæ inter eam non frequentauerint, *ædificabimus super eam palatium argenteum*. erimus ei urbis munitæ loco, coronæ, & pulchritudinis, atque ædificabimus ei urbem sanctam & templū prætereà eximium. *Quod si ianua sit* quæ circa cardinem suum voluitur, quæque pulsata aperitur, hoc est, si ipsa ita eis pateat, ut per eam illæ ingrediantur & ipsa per illas, *Arælabimus super eam tabulam cedrinam*. ponemus in eius ostio asseres ligneos, qui putrescunt, quosque vermis rodit & vorat. Hic Ecclesia Israël

10 *Ego sum murus*, validus amore dilecti mei. *Et mammæ meæ* tanquam turres. hæ sunt synagogæ & scholæ quæ lac ad Legis verba Israëlitis suggerūt, *Tunc*, cum hæc dixissem, *fui tanquam inueniens pacem*. tanquam sponsa quæ inuenitur pacifica, quæque nanciscitur pacem in mariti sui æde.

11 *In Baal hamon vinea*. hæc est Ecclesia Israelica, de qua scribitur, Vineam Domini sa-

CANTICVM

baath domus Israel. *In Baal hamon*, in Ierusalem quæ est multa populo & hamon, multitudine frequenti. Baal autem significat planitiem, vt, ex Baal Gad. i. planicie Gad in campestribus Libani. *Dedit vineam suam custodibus*, commisit potestati durorum dominorum Babylonij, Medi, Græci & Romani. In Midras huius libri comperi nonnullas rationes de his custodibus siue imperiis quatuor. *Quisque affert pro fructu eius*, quoscunq; poterant ab illis exigere census, tributa, vectigalia, omnia extorquebant, vt in domos suas afferrent.

12 *Vinea mea coram me*, die iudicii adducet eos Dominus in ius atq; dicet, *Vinea mea*, &c. etsi, inquit, dediderim eam in manibus vestris, mea tamen erat, & ad me peruenit quicquid vobis de fructu eius rapuistis, neque me latuit, quod ab ea corralistis. Ipsi interea respondētib; *Mille tibi Salomon*, mille argenteos, quos ab illis cepimus, omnes tibi reddimus, *Et ducenta custodientibus fructum eius*, & præterea adiungimus multa è nostro, & damus principibus atque sapientibus illorum, iuxta illud, *Pro ære afferam aurum*: de retributionibus verò discipulorum sapientum scriptum est in Esaia, *Coram Domino sedentibus erit negotiatio*

CANTICORVM.

eius (Tyri) eamq; tradam. Possumus etiam ^{Esa. 13.} referre hæc *Duceta*, ad ius quod accrescit ex sancto, quo redditur fors & præterea quinta eius pars similiter nos, inquit, rependimus Domino super sancto Israelis, primitias proventus eius, sortem & quintam eius partem. Nam ducenta sunt quinta pars millenarij.

13 *Quæ habitas in hortis*, tu quæ dispersa es, ait Dominus Ecclesiæ Israelicæ, in exilio, pascens alios in hortis & habitans in synagogis atque gymnasiis, *Socij attendunt ad vocem tuam*, angeli ministerij locij tui, filij Dei, tui similes attendūt & accedunt ad audiendam vocem tuam in synagogis, *Audire fac me* & postea sanctificant, vt scriptum est in Iob, dum laudant simul stellæ matutinæ, id est, Israelitæ & personant omnes filij Dei.

14 *Fuge dilectæ mî* ab hoc exilio & ab eorū medio redime nos. *Et assimila tete capreolo*, maturans redemptionē, & collocās diuinā tuam præsentiam *super montes aromatum*. montem Moriam & ædem sanctuarij, vt breui in diebus nostris ædificetur. Ameri.

CANTICVM
COMMENTARII R. ABRA-

hami Abben Ezra in 8. Cap. Cant. Cant.

& primum vocum interpretatio.

2 **D**oceret me, Heb. תלמדני Telammedni, verbum fœmineum ad matrem, doceret me mater. (aliis tamen masculinum est secundæ personæ, doceres me ô Sponse.)

5 **I**nnitens. מתרפקת Mithrappêked sociata: non habet simile in scriptura, sed hoc significat Ismaelica lingua. Enixa est te, Hebr. חבלתך Hhibbelathechâ, de significatione conceptus, vt, ecce יחבל Iehabbêl concipit iniquitatem. non etiam alienum vt significet parere è significatione חבלי Hheblê, dolorum parturientis.

6 **C**arbones eius. hoc sonat רשפיה Resaphê-ha vt Iob 5. & filii רשף Reseph, carbonis (nempe scintillæ) extulerunt volatum. Flammæ Domini. Hebraicè שלחבת Shalhêbeth Iah, quæstio est inter Masorethas, sitne, dictio vnica, an duæ: probabile est duas esse, adiunctione nominis Dei auxesim significante, vt montes Dei. ש autem vocis שלחבת Shalhêbeth essentialè est, vt in Ezechiele, scintilla שלחבת flammæ. est enim vox quadrata constans quatuor literis.

9 **A**rtabimus super eam. נצור Natûr enim

CANTICORVM.

185

accipi debet, vt hoc loco, וצרת Vetsartâ, & obsidebis eam.

10 **T**anquam inueniens. מוצאת Moseth, fœ- Dent. 20. minini generis, ad normâ מוצאת Hasiot-seth, quæ exit. deducitur autem à מצא Mat-sâ & s. more suo * occultatur.

11 **B**aal hamon. nomen loci vbi plurimæ erant vineæ, porro qui steterit in hac * additione, fortasse mirabitur, quare hîc vsus sit lingua * Ismaelica, nempe quoniam tâta est doctrinæ nostræ breuitas, vt è lingua sancta nihil habeamus quàm quod scriptum est in Bibliis, quodque vates necesse habuerunt dicere. Quo enim nō opus habuerūt vel de nomine nobis ignotum est. Quoniam autē lingua Ismaelica finitima est admodū linguæ sanctæ (cōiugationes enim, literæ Iehu & seruales, item Niphal & Hithpaël atque constructio siue syntaxis eodem modo in vtraque habent, vt & elementorum numerus, atque adeò plusquam mediæ linguæ illius pars linguæ sanctæ inuenitur simillima) idē dictiones Biblicæ, quibus nullum coniugatum extat in scriptura, sed in lingua Ismaelica, inde fortassis suam explicationem mutuari debent. Quanquam hoc caret dubitatione. Hactenus interpretatio Cantici

* Quiescit, tamen scus sit in nostris codicibus.

* Compositio & libro. * Arabica.

CANTICVM

Canticorum, quatenus difficultas vocum ferebat.

ALTERA INTERPRETATIO, nempe Dramatis & literæ.

1 **Q**uis det te tanquam fratrem mihi. ducem te atque introducerem in domum matris meæ spectantibus omnibus.

2 **Doceret me.** Ipsa doceret me quo pacto tibi propinare debeam vinum pigmentatum, potionem, quæ magis est pigmentata & condita, quam vinum. *Malogranati mei.* salivæ quæ sub lingua est, aut sententia erit simpliciter ad literam accipienda. En autem dilectum & puellam simul, & proinde subiicitur

3 *Sinistra eius sub capite meo.*

5 **Quæ est hæc.** hoc Sponsa ait dilecto suo, ipsis simul in vinea, quæ dicitur hortus, iacentibus. Vidistine ô Sponse aliquando puellam, quæ ascenderit e deserto, ac quæ fuerit iungi cum dilecto suo, quemadmodum ipsa feci, præ vehementia mei erga te amoris. Ideo autem excitavi te, quia commemorabas nomen pomi arboris. est enim mei veluti similis, & præterea non concepit mater tua, neque de te alibi concaluit, quam sub

CANTICORVM.

186

pomo, ut proinde odor tuus veluti pomus, quæ est inter arbore sylvarum, spiret. ut & dixit initio se expetere & exoptare assidere umbræ eius, atque ut sinistra eius capiti suo supponeretur.

6 Nunc autem dilecte mi **Pone me tanquam signaculum in corde tuo.** defige me in corde tuo. Quemadmodum adhærescit annulus signatorius digito, sic adhærere fac me tibi, ut sim in brachio tuo.

7 **Contemnendo contemnent eum,** sensus est, homines naso eum suspendent.

8 **Soror nobis parua.** vnus è filiis matris meæ, inquit puella, suspectam habuit me, & dixit fratribus suis, nobis soror est, quam præfecerunt custodiæ vinearum, cum ipsa esset illo tempore paruula. *Quid faciemus sorori nostræ.* dic, quo sermo fiet de illa collocanda.

9 **Si murus est,** si servavit pudicitiam & virgo est, ædificabimus super eam palatium argenteum. Sententia est, ædificium nobile superstruemus muro è materia argentea, ut ille reliquos muros gloria & dignitate superet, hoc est, comparabimus illi monilia aurea, torques sponsa dignos. *Quod si ianua est,* quæ iam aperta sit, *archabimus super eam,* adducemus eam in munitionem & claudeamus eam ne videatur, antheticos ad palatium

CANTICVM

argenteum. nam quicumque videt super muro palatium argenteum, accedere propius ad illud contemplandum solet.

10 *Ego murus & mamma mea* creuerunt & aptatae sunt. sensus est is, etiam si mammae meae firmatae sint, sum tamen virgo. *Tum fui in oculis eius*, suspectam habetis me, *tanquam inueniens pacem*. Initio enim exarserat in me, iam vero nata sum pacem cum illo. Ceterum mirabuntur aliqui & dicent. Quid? si mammae eius tanquam turres, grandes igitur. Atqui id non est ita accipiendum, verum ubi ipsa comparata est muro, mammae eius erunt sicut turres, quae sunt comparatae ad murum exigua magnitudine.

† seipsam 11 *Vinea fuit Salomoni*. reuertitur Sponsa ad laudandum † animum suum & vehementiam amoris sui, atque *Vinea fuit Salomoni*, in hanc sententiam. Ecce Salomon Rex vineam suam ed locauit, ut redderent sibi custodes qui illam conduxerant, pro fructu eius mille argenteos.

12 At ego non ita me exhibui, quin potius vinea mea coram me est, reuersa autem iocans, Cape, inquit, o Salomó mille tuos, cum interea custodes, qui conduxerunt, lucrum ducentorum fecerint. Ego pecuniam nolo, non sortem, non accessionem, sed ut sit vinea

CANTICORVM

187

nea mea coram me, ut in ea coniungar cum dilecto meo, quod mihi est quauis pecunia optatius. Excipit dilectus.

13 Cum tu habitas in hortis qui sunt in medio vineae, ne sustollas vocem tuam. si quidem socios habeo qui & ipsi ad vocem tuam attendunt. Nunc vero audire fac me & dicito mihi.

14 *Fuge dilecte mi* veluti cogitans me cum illis esse, ne me, quod tecum hic sim, suspectum habeant. ut initio admonuisti, Circui, assimila tete dilecte mi capreae aut ceruorum hinnulo. Atque hic sit interpretationis secundae finis.

EXPOSITIO TERTIA
nempe Allegorica.

1 *Vis det te tanquam fratrem mihi*: quoniam cultores Dei, quique mandata eius obsequentissime obseruant sunt in exilio, efflagitant ipsi ut palam iussa Domini exequi possint, atque ut redeat diuina maiestas quemadmodum initio.

2 *De vino pigmentato*, haec est vini libatio. *sinistra eius*. holocaustum matutinum & vespertinum. Subiicit autem Salomon Spiritu Sancto afflatus, *Adiuvo vos*, ut non excitis, quousque finis aduenerit.

Aa

CANTICVM

5 *Quæ est hæc ascendens è deserto*, cum erant Israëlita in deserto, ait Salomon, & terram ingressi sunt, in primis adiuraui eos, deinde quæ est hæc ascendens, hoc est, quemadmodum in tuo ab Ægypto exitu olim, ita hodie tibi mitra ostendam. cum enim ascendent Israëlita è desertis gētium, Christum, qui est dilectus, ita alloquētur. Scito quòd sub pomo excitauerim te, quòd vinctus & dormiens fueris, nec te nisi precibus meis soluerim, iuxta hanc Prouerbiorum sententiam. Mala aurea in figuris argenteis verbum enunciaturum iuxta modos suos. verba autem mea atque orationes te veluti genuerunt.

6 *Pone me tanquam signaculum*, hæc sunt verba Ecclesiæ Israëlita ad Diuinam maiestatem, fac adhæream tibi in perpetuum.

7 *Aque multe*, gentes quæ comparantur aquis, secūdum illud, Extrahet me ex aquis multis, & iterum, Aquæ fluminis ingentes. Similia multa in scriptura. Si dederit quis, vt Haman impius, ludibrio erit, quoniā non poterit euertere legem Israëlitis. Dominus ipse custos est legis suæ, sicut scriptum est, custodies ea, nempe verba Domini, verba munda. hoc enim refertur ad præcedentem versiculum.

CANTICORVM.

188

8 *Soror nobis paruula*. cum copulabitur Ecclesia Israëlita dicet adhuc reliquam esse * sororem vltra flumina Æthiopix? aut id pertinebit ad * duas tribus & dimidiam. *In die quo sermo fiet de ea.* In die consolationis, hinc illud, Loquimini ad voluntatem Ierusalem.

9 *Si murus est*. si seruauit se nec transgressa est legem, parabimus illi locum & palatia argento plena, atque in illius semita deambulabimus. *Quod si ianua est*, si non seruauit mandata, sed se prostituit omnibus, arctabimus super eam, prohibebimúsque ne ad nos veniat. Respondet ipsa & ait,

10 *Ego murus*. legem meam custodiui, tam quæ scriptis consignata est, quam quæ ore tradita. *Mammæ meæ tanquam turres*, fuerūt illi (Sponso). Tunc erunt omnes Israëlita in pace.

11 *Vinea fuit Salomoni*. nempe Israëlita, quibus omnibus impetrauit Salomon. *In Baal Hamon*, nam totus Hamon*, id est, populus illi paruit. ipse verò eò rediit vt vineā traderet custodibus, regibus Israëlitis. *Mille argentei*, decem tribus quæ habuerūt custodes (non reges naturales). Singuli centum argentei singulas tribus indicant.

12 *Vinea mea*, Spiritus Sancti numine præ-

* Hæc dicuntur de Iudæis clauis, de quibus, de quibus historia cuiusdam El-dadi à nobis versa.
* Tribus Ruben & Gad & dimidiā Menassiss, quæ abduxit Teglath-phalasar. 4. Reg.

* 12. Tribus

CANTICVM

dicat Salomon totam hanc vineam, quæ olim fuit, iterum de integro sub suam ditionem venturam. *Mille tibi Salomon*, dicetur Christo qui eius est filius & vocatur Salomon. *Mille tibi Selomô* reddunt, nempe decem tribus. Iuda autem & Benjamin quæ per ducenta intelliguntur, iam cesserunt custodientibus fructum vineæ seu posteris Dauidici generis.

13 Respondens diuina maiestas, ô quæ habitas, inquit, in hortis, ô Ecclesia Israelica, quàm expetunt angeli audire Cantica tua? cui Ecclesia, si tibi ita videatur dilecte mi, *Fuge* ab angelis & descende *Ad montes aromaticum*, ad mōtes Sionios. Ibi enim Dominus mandauit benedictionem & vitam semper duraturam.

Psal. 133.

COMMENT. R. INNOMINATI.

1 **Q**uis mihi det te fratrem meum, vtinam fuisses mihi frater, quia osculata fuisset te ubicunque mihi occurrisses, neque despicerent homines me. Solent enim homines despiciere amicam, quæ palam & publicè amicum osculatur.

2 *Ibi me docebit.* Mater mea docuisset me, quo modo ostendere deberem tibi amorem meum.

CANTICORVM.

189

3 *Leua eius sub capite meo*, nunc in tertia, nunc in secunda persona de dilecto loquitur.

4 *Adiuo vos.* alloquitur amica socias. *Adiuo vos ne excitetis amorē*, quousque ipse velit euigilare per sese. Nam dum recordor amoris, ego animo languco.

5 *Quæ est ista quæ ascendit*: semel amicus amicam reperies in deserto, sic eam affatus est. *Quenam est ista, quæ ascendit è deserto.* *Innixa.* vox Hebræa pro loci opportunitate exponi debet, innitens siue fruens dilecto suo. Respondet autem dilecto, aitque, *Sub arbore pomo* inueni te à principio, cum amor noster cœpit, *Genitrix tua*, quæ te peperit. q. d. nescio quod me tibi temperat astrum, in sydere amoris mei genitrix te enixa est, & perferens tormina te peperit.

6 *Lampades eius*, *רֵשָׁפְהָה* *Reshaphéha* carbonis eius. *flammæ Dei.* q. d. flammæ ingentis & violentæ. Et sic scriptura, dum vult exaggerare sententiam, adiungit dictionem, Dei vocabulo. Hic locus exemplo est. Sic, caligo Dei in Psalmis. Robustus venator coram Domino, in Genesi, Domine iustitia tua sicut mōtes Dei apud Dauidem. Verbs magna Domino, in Iona.

8 *Soror nobis parua.* Semel aliquādo, inquit dilecta sociis, dixit dilectus sociis suis, Soror

Aa iij

CANTICVM

+ Vota, li-
bidinem.

una est nobis quæ est paruula. loquebatur autē de me, quæ ipſius ſum dilecta. Adhuc autem parua eſt & vbera non habet. *Quid faciemus ſorori noſtræ in die quo ſermo fiet cum ea. q. d.* Timeo ego ne fortē homines eā decipiant, vt cū creuerit, loquātur ad ipſius cor & affectum, decipiantque eam.

9 *Si muro eſt indigens, ædificemus ſuper eam murum argenteum. Et ſi oſtio ipſa indiget, firmemus ſuper eam tabulam cedrinam, נצור נצור* *Natſur* ſumitur, vt cū עיר נצורה *Ir netſura*, ciuitas munita dicitur.

10 *Ego murus*, innotuit mihi quod dicebat dilectus meus de me, & reſpondi illi: Ego murus & vbera mea ſicut turres. q. d. magna ſum, & ecce vbera mea grādia ſunt ſicut turres, & tamen ego ſimilis ſum muro forti & validior quam vt perſuadear ab aliis præter te. Tūmque fui in oculis ipſius, vbi ſic reſpondiſſem, velut inueniens pacem.

11 *Vinea fuit Salomoni.* Verba dilecti. Vineam habuit Salomon Rex in Baal Hamon. dedit autem vineam cuſtodibus mercenariis, vt eam ſeruarent & comederent fructum eius, afferrentque in mercedem fructus ipſius mille argenteos.

12 Verū nolo ego ſic facere, ſed vinea mea corā me eſt, nolo ego ſeruare eam, & edere

CANTICORVM.

190

fructum ipſius. *Mille tibi Salomon*, Mille argentei, ait dilectus, quos reſers ē locatiōne vineæ tuæ, ſint tibi. Non mihi placet talis merces. *Et ducenti* cuſtodibus fructus eius. Qui dederint mihi mercedem pro eſu fructus vineæ meæ, ſibi illam habeant, talis locatiō mihi non eſt collibita, vt dem vineam meam alienis.

13 *Quæ habitas in hortis.* dilectus dilectam affatur, o dilecta mea, quæ habitas in hortis, cuius vocem ſocij optāt audire, fac audiam vocem tuam, ac oſtende mihi amorē tuum.

14 Reſpondet dilecta, *Fuge dilecte mi*, nunc ſuper montes aromatum, qui ſunt in loco ſolitario, ac ibi audire faciam te vocem meam, & oſtēdam pulchritudinem meam. Nam locus hic eſt publicus, in quem multi conueniunt.

*Finis Cantici Canticorum & Commenta-
riorum ipſius multiplicium.*

DEO LAVS, HONOR, GLORIA.

Cap. III. VI. dice. In lectulo :
„quem diligo,, quem diligit
anima mea, lo pone en el comenario

...et ...
...
...
...

277. Aduro vos fika hexasat

et 6.8.
x.4.

pag 18 x.3.1.2.

se cujus unguen.
acaso se dextrum
per apocope figa

p.74.v. l.2. ada
mantius. s. ada
mantellus

